

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

DICCIONARI ESPECÍFIC DELS
SUBSTANTIUS I DELS ADJECTIUS DEL
TIRANT LO BLANC

III

DICCIONARI (M-Z) I APÈNDIXS

Eduard Baile López

Tesis

Doctorales

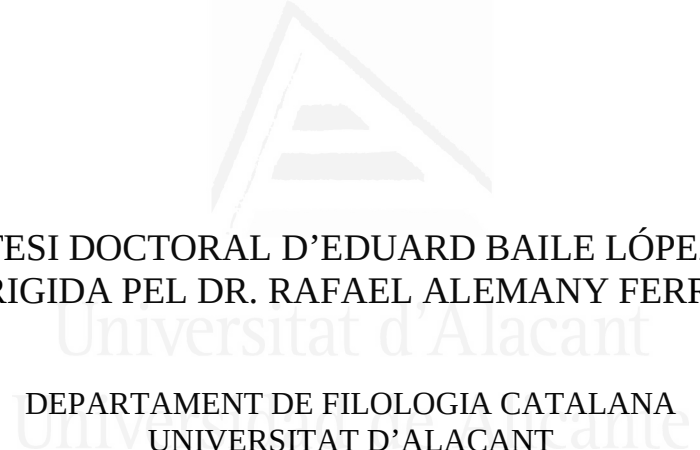
www.eltallerdigital.com

UNIVERSIDAD de ALICANTE

DICCIONARI ESPECÍFIC DELS SUBSTANTIUS I DELS ADJECTIUS DEL *TIRANT LO BLANC*

III

DICCIONARI (M-Z) I APÈNDIXS

TESI DOCTORAL D'EDUARD BAILE LÓPEZ
DIRIGIDA PEL DR. RAFAEL ALEMANY FERRER

DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA
UNIVERSITAT D'ALACANT

ALACANT, ABRIL DE 2013

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

SUBSTANTIUS I ADJECTIUS (M-Z)

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

M

mà/man [la forma **man** sols ocorre davant de l'adj **dreta**, bé formant part de la loc adv **a man dreta** o com a mer substantiu modalitzat] *f* **1.** Part del cos humà unida a l'extremitat de l'avantbraç i que comprén des del canell fins a la punta dels dits. *cascú ab un ciri ençés en la mà* (TB 196: 27). **2. a man dreta** loc adv Al costat oposat respecte de l'esquerre. *e, a l'entrant de la capella, a man dreta, fossen fetes II cadires* (TB 342: 19). **3. de mà de** loc prep Per l'acció de. *Tirant se'n tornà ab lo rey d'armes al seu aleujament e féu de continent la carta blanca, ço és, signada de sa mà* (TB 258: 7-8). **4. estar en la mà** (d'algú) loc verb Alguna cosa, dependre de la voluntat d'algú. *e l'anar e lo restar stà en la vostra mà* (TB 85: 12). **5. pendre aigua a les mans** → **aigua** **5.** **6. pendre** (algú) **a mans** loc verb Agafar-lo. *Los moros no és menys que a la hora de migjorn no devallen aquí a beure de aquesta aygua, per la gran calor que fa. E axí-ls pendrem a mans* (TB 553: 16-17). [mà 365, man 4, mans 259]

maçoneria *f* Obra de calç o algun altre material de cohesió, i de pedra picada. *una gran sala molt maravellosa, tota obrada de maçoneria per art de molt subtil artífici* (TB 480: 21). [maçoneria 1]

màcula *f* Taca o defecte de caràcter moral. *la inmensa saviesa de nostre senyor Déu dispensà que la reparació fos feta per dona per ell preeleta, tal que fos sens màcula de algun peccat actual, mortal, venial ni original* (TB 773: 32-33). [màcula 5]

madama *f* Tractament de respecte cap a una dama d'alt llinatge. *e [en nom de] de madama Carmesina, defenent mon dret, ma honor e fama* (TB 651: 2). [madama 1]

madastra *f* Madrastra.

madeixa *f* **1.** Fil tret de l'aspi o de qualsevol altre aparell sobre el qual ha estat obligat a enrotllar-se regularment i plegat de manera que no s'embullen les voltes entre si. *E portava en los pits, la excelsa princessa, hun reluent robí de inestimable vàlua, del qual, del seu coll, una madexa d'or de fil tirat sostenia* (TB 1445: 17-18). **2.** Porció de cabells arplegats d'acord amb una certa disposició. *ab los cabells hun*

poch scampats que semblants a madexes d'or resplandien (TB 700: 7). [madeixes 2, madexa 1, madexes 2]

madrastra (o **madastra**) *f* Muller d'algú respecte dels fills que aquest té d'un matrimoni anterior. *e ara't tinch en compte de madastra per los reprovats consells que dones contra mi* (TB 1038: 25). *Vostre pare vol que yo sia vostra madrastra* (TB 928: 3). [madastra 1, madrastra 1]

madur -a *adj* **1.** Que ha pervingut al seu desenvolupament complet de manera que està en bon estat per a ser collit i menjat si és comestible. *Senyor, vós lo trobareu gitat en terra, e ab les mans pren los rayms sens rompre'ls del cep e a mossos los stà menjant e no cura de mirar si són verts ni madurs* (TB 990: 24-25). **2.** Que ha evolucionat fins al grau màxim de compleció intel·lectual. *Per ço tendria per bo haguéssem madur consell entre nosaltres e no anàssem axí cuytats a la batalla, car, ara que la ira és fresca, tots desijam batalla e anam cuytats e ab desorde* (TB 1232: 7-8). [madur 1, madurs 2]

madurea *f* Desenvolupament psicològic propi dels adults. *en la celeritat, madurea* (TB 607: 34). [madurea 1]

maduresa] *veg.* **madurea**.

maestre -a] *veg.* **mestre -a**.

maestria *f* Habilitat o perícia pròpia de qui domina una activitat o un ofici. *Encara la mia mà duptava pendre lo paper, lo qual creÿa, no ab maestria la ploma scrivint, ab paraules de amistat* (TB 943: 1-2). [maestria 7]

maestrívol *adj* Que té gran habilitat i perícia. *E los teus cabells resplandents, sens maestrívol mà ornats* (TB 1165: 7). [maestrívol 1]

mafomètic -a *adj* Propi de Mahoma o de la seua religió. *E a renunciar la secta mafomètica vos deven induir les suzietats e desonestats que en aquella teniu* (TB 1340: 21-22). [mafomètica 8]

màgic -a **1.** *adj* Que pertany a la ciència oculta que produeix efectes amb l'ajut d'éssers sobrenaturals o de forces secretes de la natura. *O, quant me tendria yo per benaventurada si yo sabés l'art màgica que és l'alta sciència dels màgichs* (TB 783: 16-17). **2.** *m i f* Persona que es dedica a la ciència oculta que produeix efectes amb l'ajut d'éssers sobrenaturals o de forces secretes de la naturalesa. *O, quant me tendria yo per benaventurada si yo sabés l'art màgica que és l'alta sciència dels*

màgichs, en la qual han poder de fer tornar del dia nit (TB 783: 16-17). [màgica 1, màgichs 1]

magistral *adj* Propi del mestre. *la terça* [manera com pot aconseguir-se la saviesa], *per magistral informació* (TB 819: 2). [magistral 1]

magnanimitat *f* Magnanimitat.

magnànim -a *adj* Que mostra grandesa moral. *Lo cor magnànim e generós de tu, capità senyor, no pot fer sinó segons ha acostumat, car la noblea tua plena és de misericòrdia e de pietat* (TB 1241: 1-2). [magnànim 54, magnànima 1, magnànimes 2, magnànims 15]

magnanimitat (o **magnaminitat**, **magninimitat**) *f* Grandesa d'ànim o de bondat cap als altres. *que jamás veren ne han hoït dir que negun gran senyor agués feta una festa de tanta magnanimitat e abundància de totes coses, ne que tant duràs* (TB 230: 21-22). *Magnanimitat és la més noble virtut que pot ésser atrobada* (TB 1305: 2). *Magninimitat és pròpia virtut dels prínceps* (TB 608: 6). [magnaminitat 1, magnanimitat 4, magninimitat 2]

magnat *m* Persona de gran poder, generalment per provenir d'un lloc elevat en la jerarquia nobiliària. *Deixau la honestat a part posada e gloriejau-vos del que deuríeu abominar, la qual cosa tota donzella se deu lunyar de tals inconvenients qui porten ab si vergonya, com molts magnats e grans senyors, reys e fills de aquells, per leal matrimoni desijen ab vós ésser ajustats* (TB 526: 31-32). [magnats 7]

magnífic -a *adj* **1.** Que es caracteritza per la seua grandesa o esplendor visual. *lo qual era partit de aquella gran e magnífica ciutat de Pisa* (TB 998: 14). **2.** Que mostra grandesa moral. *Senyors molt il·lustres, egregis e magnífichs* (TB 657: 34). [magnífica 1, magnífichs 7, magnífiques 1]

magnificència *f* **1.** Bellesa majestuosa o esplendor. *e anaren a les posades, qui ab gran magnificència aparellades eren* (TB 1146: 6). **2.** Allò que es caracteritza per ser d'una bellesa majestuosa. *E primerament, senyor, vos diré una gran magnificència, la qual he hoït dir que lo rey ha feta* (TB 196: 7). **3.** Liberalitat. *Car de magnificència ix liberalitat* (TB 864: 22). [magnificència 22, magnificències 3]

magninimitat *f* Magnanimitat.

magnitat *f* Magnanimitat. *E açò ha fet per gran magnitat, per ço com hi porta sa filla e perquè no és anat jamés per mar* (TB 720: 17-18). [magnitat 1]

magnitud *f* Quantitat o dimensió en grau elevat o major que l'usual. *E ab gran magnitud de trompetes e de ministrés ells se dinaren ab gran plaer e ab gran abundància de totes maneres de viandes pertanyents a semblant convit* (TB 1358: 4-5). [magnitud 4]

magrana *f* Granada d'artilleria. *e aprenguí dins Barut fer magranes de certs materials compostes que stan VI hores en poder-se ensendre e, com són ençeses, bastarien a tot lo món a cremar, que com més aygua hi lançen, més s'ençenen* (TB 98: 28-29). [magranes 7]

magre -a *adj* Que té poc greix. *magre, descolorit e tot mudat de la sua bella fesomia* (TB 1465: 15). [magre 1]

magrea *f* Qualitat de magre. *la color era absentada de la sua cara, magrea havia debilitats los seus membres* (TB 1004: 9). [magrea 3]

magresa] *veg.* **magrea**.

mahomètic -a] *veg.* **mafomètic -a**.

maig *m* **1.** Cinqué mes de l'any. *tan vermella stà la sua cara com fa la rosa de maig* (TB 630: 17). **2. rosa de maig** → **rosa** **3.** [maig 1]

majestat *f* **1.** Dignitat i autoritat del poder sobirà. *E la magestat del benigne senyor no u permés* (TB 1444: 14). **2.** Tractament donat als emperadors i als reis. *E bé pensa vostra magestat aconortar la mia dolor?* (TB 1502: 2). [magestat 389, majestat 135]

major **1.** *adj* Més gran en intensitat. *e lo que hom no té se sol ab major afecció desijar que lo que hom posehex* (TB 1080: 5). **2.** *adj* Més gran en dimensions. *qui era una molt grandíssima ciutat e la major de tota Ethiòpia* (TB 1362: 8). **3.** *adj* De més edat. *qui és interés del major de mos fills* (TB 1101: 13). **4.** *m* Persona revestida d'autoritat. *l'emperador hi féu exir a rebre'ls tots los majors de la ciutat* (TB 757: 26). **5.** **alguatzir major** → **alguatzir** **2.** **6.** **altar major** → **altar** **2.** **7.** **artelleria major** → **artelleria** **4.** **8.** **cambrer major** → **cambrer** **2.** **9.** **canceller major** → **canceller** **2.** **10.** **capità major** → **capità** **6.** **11.** **comprador major** → **comprador** **2.** **12.** **conestable major** → **conestable** **2.** **13.** **església major** → **església**

2. **14. gamfanoner major** → **gamfanoner**. **15. guardià major** → **guardià** 3. **16. muntero major** → **muntero**. **17. sala major** → **sala** 3. [major 398, majors 36]
- majoral** *m* Superior en jerarquia, especialment referit al confrare major d'una confraria encarregat d'administrar-la i de regir-la. *e foren majorals los frares e capellans* (TB 1363: 4). [majorals 1]
- majordom** *m* Responsable principal dels quefers quotidians a palau. *Lo rey prestament féu venir lo majordom e los compradors, e manà'ls que fessen tot lo que sa filla Ricomana los manàs* (TB 393: 3-4). [majordom 13]
- majoritat** *f* Preeminència per damunt de tots. *e no y haja entre nosaltres majoritat ni senyoria, sinó que tots siam equals germans* (TB 277: 30). [majoritat 1]
- majorment** *adv* Principalment. *car en la guerra totes coses de astúcia aprofiten molt als hòmens guerrers, majorment a tu, qui est rey tan poderós* (TB 1145: 6-7). [majorment 48]
- mal**¹ -**a** **1. adj** Que manca de les qualitats que fan que alguna cosa siga bona per a la consecució d'un fi. *Senyor, mal acort haveu pres* (TB 1134: 2). **2. adj** Que comporta desgràcies. *car diu l'abat Simeon que cascú se deu estudiar en haver paciència e estar aparellat a la fortuna per ço que, si ve algun mal cars, tristor no-l puxa vexar tant que-l porte a desesperació* (TB 1289: 24-25). **3. adj** Malvat. *daré mort nefandíssima ha aquell mal cavaller e gran traïdor Tirant lo Blanch* (TB 324: 32). **4. adv** Contràriament al que és degut. *sabent que sa filla tan mal stava* (TB 1502: 25). **5. anar a mal** *loc adv* Posar-se en pitjor estat. *com Tirant véu que la sua gent anava a mal, féu ferir Almedíxer ab la sua gent* (TB 1317: 9). **6. anar per mal cap** → **cap** 13. **7. de mal en pitjor** *loc adv* D'un estat dolent a un altre encara més allunyat de la qualitat mínima desitjable en el context d'una situació qualsevol. *Per ço com veg anar aquest miserable de món rodant de mal en pijor, car veg que los mals hòmens qui amen ab decepció e frau, són prosperats* (TB 809: 16-17). **8. de mala fe** → **fe** 6. **9. ésser de mala digestió** → **digestió**. **10. mal profit** → **profit** 3. **11. mala hora** → **hora** 14. **12. mala intenció** → **intenció** 3. **13. mala llengua** → **llengua** 6. **14. mala sort** → **sort** 4. **15. mal temps** → **temps** 19. **16. mala ventura** → **ventura** 7. **17. mala vida** → **vida** 7. **18. mala voluntat** → **voluntat** 7. [mal 117, mala 100, males 13, mals 15]

mal² *m* **1.** Dany material o moral. *nostre senyor Déu te vulla tenir en la sua protectió e custòdia e't guarde de tot mal* (TB 133: 9-10). **2.** Causa d'un dany material o moral. *Apartà's ab Tirant e demanà-li de son mal* (TB 485: 2). **3. anar a mal** *loc verb* Empitjorar, especialment els afers. *Lavors Tirant, qui véu la batalla anar a mal, que aquests dos cavallers li destruyen la gent* (TB 1317: 15). **4. a mal ni a bé** *loc adv* De cap manera. *que a mal ni a bé no la podien retornar* (TB 917: 29). **5. dir mal** *loc verb* Parlar malament d'algú o d'alguna cosa. *donar als bons perquè no diguen mal* (TB 713: 9). **6. fer mal** *loc verb* Causar dany. *li trauríeu lo peu del tapí que li poguéssu fer mal* (TB 648: 16). **7. fer-se mal** *loc verb* Experimentar dany. *la scala caygué rocegant per la paret, y ell ab la scala, però no's féu mal* (TB 695: 16). **8. mal de costat** *loc nom* Inflamació de la pleura. *pres-lo, passejant, tan gran mal de costat e tan poderós que en braços lo hagueren a pendre e portar dins la ciutat* (TB 1480: 24-25). **9. retre mal per mal** *loc verb* Tornar un dany per un altre com a venjança. *e no deu retre mal per mal, ans deu ésser humil e perdonar liberalment a n'aquells qui l'auran dampnificat, puix vinguen a sa mercé* (TB 168: 2-3). [mal 115]

malalt -a *adj i m i f* Afectat de malaltia. *e, axí, ab malalt e infecte gust, les coses als altres no poch dolces, a mi en equal de fel amarguen, per ço com natural rahó me força de servir la promesa fe* (TB 1171: 10-11). *La dolor me aumentà en tanta quantitat que donava torns per lo lit com fa lo malalt qui stà al pas de morir e no troba lo camí* (TB 709: 16-17). [malalt 6, malalta 4, malalts 2]

malaltia *f* Pertorbació de l'estat de salut. *e deya Sèsar que lo capità devia tenir aquell consell contra los enemichs lo qual serven los metges contra les malalties dels hòmens, los quals vencen e sobren algunes vegades ab fam, altres voltes ab ferre* (TB 1059: 19-20). [malaltia 23, malalties 4]

malament *adv* **1.** No gens bé. *E fon malament nafrat e derrocat del cavall* (TB 677: 28). **2.** Amb maldat. *E jamés la mia ànima no haurà repòs fins a tant que la mia mà drete sangonosa e cruel haja fet morir aquells qui malament scamparen la sanch de aquell gloriós e strenu cavaller, lo príncep fill vostre* (TB 521: 10-11). [malament 9]

malaventura *f* **dar** (a algú) **la malaventura** *loc verb* Fer-li mal. *E perquè coneguen lo nostre poder quin és, demà sien prests a la batalla, car nosaltres exirem de la ciutat per dar-los la malaventura* (TB 1314: 16-17). [malaventura 1]

malaventurat **-ada** *adj* Malfadat. *O com me tinch per malaventurat per ésser vengut ací, per ço com veig dos contraris star ensemps en una voluntat, qui deneguen lo dret a de qui!* (TB 759: 35-36). [malaventurat 2]

malbarat *m* Mal ús dels béns. *E per no perdre aquest salari ans se dexaran tots tallar a peces que consentir en negun malbarat* (TB 718: 3-4). [malbarat 1]

malcontent **-a** *adj* Disgustat amb la situació en què es troba. *molts grans senyors són stats malcontents de Tirant per enpendre de fer aquestes armes* (TB 291: 21). [malcontent 3, malcontenta 7, malcontents 2]

maldat *f* **1.** Inclinació a fer el mal o a actuar immoralment. *Qui poguera creure que tanta maldat e crueldat en tu pogués habitar?* (TB 1157: 17). **2.** Acció dolenta moralment. *e lo traïdor, qui semblant maldat havia comesa contra son senyor, fos pres e ligat* (TB 1134: 17). [maldat 44, maldats 5]

maldestre **-a** *adj* Mancat de habilitat en una activitat, en algunes ocasions per inexperiència. *Car lo duch de Macedònia, per son flach ànimo e maldestre en la guerra, no ha sabut jamés vençre una batailla* (TB 506: 6). [maldestre 2, maldestres 1]

maldient *adj* Que diu mal dels altres, bé perquè els insulta o perquè en difon falsedats. *la sua malvada lengua desonesta e maldient, acompanyada de injurioses blasfèmies* (TB 527: 18). [maldient 2, maldients 2]

maldir *m* Allò que es diu contra algú amb la intenció de difamar-lo. *Amau, senyora, al qui us ama e dexau lo maldir de la Viuda endiablada* (TB 880: 15). [maldir 1]

malea *f* Malesa.

maledicció *f* Apel·lació a l'infortuni sobre algú o sobre alguna cosa. *e no seria menys que no·m donassen la lur maledicció* (TB 698: 17). [maledicció 1, maledictió 3]

malencolia *f* Malenconia.

malenconia (o **malencolia**) *f* **1.** Tristesa vaga, ombrívola i persistent. *pres-se a sonriure e passà-li gran part de la malenconia que tenia* (TB 527: 37). **2.** Sentiment d'ira. *e com la véu tan alterada, tota roja de malenconia que tenia, no tingué atreviment de dir-li res* (TB 883: 4). *No tardà Tirant, ab tota la malencolia que tenia, en fer principi a hun tal parlar* (TB 1004: 30). [malencolia 1, malenconia 6]

malenconiós -osa *adj* Que mostra una tristesa vaga, ombrívola i duradora. *Emperò, amor tèbea e esperança en pura dolor me feren cambiar lo primer desig, e la mia cara, tornada groga, feÿa tota la mia cambra malenconiosa* (TB 1052: 18-19). [malenconiosa 1]

malesa (o **malea**) *f* **1.** Maldat 1. *Aquests embaxadors vénen ab la malesa al davant e volrien fer son joch taula* (TB 764: 2). **2.** Maldat 2. *yo·l faré ésser confés de la sua gran malea, car Déu no permetrà que·n tan leig crim* (TB 660: 29). *Però, no·m tinch admiració, puix veig que us és cosa natural que lo fill sia tal com lo pare, per les maleses que haveu fetes a mi* (TB 661: 6-7). [malea 1, malesa 6, maleses 2]

malfadat -ada *adj* Que té desgràcia o mala sort i, en conseqüència, fracassa en els seus propòsits. *puix ab tan tarda pietat vos veig moure a dolre-us de aquell que en les armes se troba lo més ben afortunat y en amors lo més malfadat* (TB 957: 3-4). [malfadades 1, malfadat 3]

malícia *f* **1.** Maldat 1. *ab paraules injurioses procehint d'estrema malícia, volríeu portar a ma senyora a infàmia de perpetual deshonestat* (TB 1088: 33-34). **2.** Maldat 2. *ab gran maldat e decepció, féu principi a sa malícia la mala Viuda* (TB 846: 16). [malícia 14]

maliciós -osa *adj* Malvat. *sinó ab cara molt afable se mostrà en aquell cars més cavaller virtuós que maliciós, car mogut de compassió li respòs ab humil gest* (TB 1274: 18-19). [maliciós 3, maliciosa 3]

maligne -a *adj* **1.** Malvat. *si altra veguada los malignes e inichs infels açí tornen* (TB 418: 18). **2. esperit maligne** → **esperit** 6. [maligne 1, malignes 2]

mall *m* Crit del gat. *Qui ha posats allí aquells malls de gats? Yo·t prech que·ls vulles posar en altre loch, que no·m lexen dormir* (TB 862: 15-16). [malls 1]

mall *f* **1.** Teixit o conjunt de fils d'una xarxa. *Tirant, axí com stava, ab lo un genoll en terra agenollat, tirà-li una punta d'acha e donà-li en l'engonal e nafrà'l, car no portaven bragues de mailla* (TB 327: 16-17). **2. cota de mall** → **cota** 2. [mailla 2, mall 2]

malmesclador -a *adj* Que pretén enemistar dues o més persones i en gaudeix. *que lo príncep que los deladors o malmescladors no castigua, a çí mateix irrita* (TB 606: 12). [malmescladors 2]

malmetedor -a *adj* Que fa malbé alguna cosa, bé material o immaterial. *Maphomet, destrohidor dels nostres tresors, malmetedor de la noble gent pagana, fornicador de mals* (TB 415: 2). [malmetedor 1]

malnom *m* Sobrenom, de vegades de caràcter pejoratiu, que es posa a algú. *E si aquell malnom tant diforme e abominable, e en special als cavallers, lo qual vós, Tirant, desijau hoyr, yo bonament vos pogués dir, ja fóra fet* (TB 661: 17-18). [malnom 1]

malparler -a *adj* Maldient. *sens dar-ho a sentir voluntàriament a persones indignes e malparleres, aquest tal és digne de tal punició* (TB 964: 5). [malparler 1, malparleres 1]

malva *f* Planta dels gèneres *Malva*, *Althaea* i *Lavatera*, de la família de les malvàcies, de flors actinomorfes amb calicle i fruit discoïdal que es desfà en porcions a la maturitat. *mas là la lenya és de malves e per la aygua que ha passat tota és tornada humida* (TB 529: 3). [malves 1]

malvasia (o **malvesia**) *f* Vi elaborat amb raïm blanc i dolç provinent d'una vinya importada d'Orient. *molt bella col·lació de confits de sucre ab malvazia de Candia* (TB 572: 19). *huns poch de canyamons confits ab hun got de malvesia* (TB 974: 7). [malvasia 1, malvesia 3, malvezia 1]

malvat -ada *adj* Que s'inclina a fer el mal a consciència. *darem primerament mort a aquell malvat rey e gran rebetle a Mafomet, lo rey Scariano* (TB 1233: 5). [malvada 5, malvat 11, malvats 5]

malvesia *f* Malvasia.

malvestat *f* Maldat 1. *car cosa manifesta porta testimoni de veritat, e cosa amagada, axí com la Viuda fa, mostra malvestat e fellonia* (TB 884: 2-3). [malvestat 5, malvestats 1]

malvolença *f* Mala voluntat cap als altres. *asajaré ab enamorats serveys mudar la malvolença que en strem mostrau contra mi* (TB 853: 20). [malvolença 5]

mamella *f* Òrgan glandulós de les femelles dels mamífers que secreta la llet amb què s'alimenten les cries i que, en el cas concret de la dona, constitueix una prominència, que, en nombre de dos, se situa a cada costat del pit. *E Diafebus no fon gens pereós. Posà-li de continent les mans als pits tocant-li les mamelles e tot lo que pogué* (TB 633: 20-21). [mamella 2, mamelles 12]

mameluc *m* Membre d'un cos format per esclaus que constituïen la guàrdia personal dels sultans d'Egipte. *Lo soldà féu posar en orde XXV mília mamellucs e tramés-los en la dita ylla* (TB 374: 25). [mamellucs 1]

man *f* Mà.

manament *m* **1.** Imposició de fer alguna cosa. *E Tirant fon content de obehir lo manament de l'emperador* (TB 796: 38). **2.** Cadascun dels preceptes del decàleg donat per Déu a Moisés. *No és al món cosa més dolça e suau que mirar en los manaments de Déu* (TB 1342: 3). **3. per manament de loc prep** Per l'orde de. *vostre marit vench en aquest regne per manament del senyor rey* (TB 119: 29). [manament 69, manaments 26]

mancament *m* Defecte o privació d'una cosa necessària. *puix tinch conegut que saber ne gentilea en tu mancament no tenen* (TB 1192: 6). [mancament 2]

mànega *f* Part del vestit que cobreix el braç totalment o parcialment. *e la mànega squerra la pleguà fins a mig braç* (TB 545: 38). [mànega 1, mànega 5, mànegas 7]

manera *f* **1.** Forma particular de procedir o de ser. *molt riquament abillades e devisades d'estranya manera* (TB 1471: 9). **2.** Forma de captenir-se en societat. *en riure, tarditat; en lo seure, manera* (TB 607: 37). **3.** Orde en què, d'acord amb determinades condicions o qualitats, es consideren compreses diverses persones o coses. *me façau gràcia, si teniu neguna manera de confits, me'n vullau donar* (TB 643: 24). **4. a manera de loc prep** Amb l'aparença o amb la funció de. *e de cascun mig feren una tarja a manera de adargua* (TB 260: 17). **5. en altra manera loc adv** Si no és així. *En altra manera, engolfats en la mar de covardia, en negun port de honor arribaria nostra fama* (TB 1316: 11-12). **6. en manera de loc prep** A l'estil de. *Digau, Tirant, sí Déu vos done honor en manera de burla* (TB 795: 26). **7. en manera que loc conj** Perquè. *e sobre los cabirons clavaren posts, en manera que de la un cap fins a l'altre stava enpostat com* (TB 585: 36). **8. en neguna manera loc adv** Per res del món. *als sants quatre Evangelis de no venir en neguna manera contra lo molt alt e molt excel·lent rey de Anglaterra* (TB 244: 2). **9. fer per manera loc verb** Actuar per a atènyer la consecució d'un fi. *Carmesina, fes per manera, ans que yo partesca de aquesta present vida, ab molta alegria yo't veja col·locada entre braços de cavaller que sia gloriós* (TB 834: 23-24). **10. per tal manera que loc conj** De manera que. *La trista de la emperadriu se esmortí per tal*

manera que los metges no la podien fer retornar (TB 1521: 9). **11. tenir manera** *loc verb* Fer el que pertoca en una situació concreta. *E no és poca saviesa servir e tenir manera e temprança* (TB 1250: 10). [manera 113, maneres 30]

manescal] veg. **menescal**.

manifest -a adj Que es mostra públicament i, conseqüentment, se'n té coneixença generalitzada. *perquè sia notori e manifest a tot lo món com aquests mals cavallers e infidelíssims crestians hajan pres sou dels infels* (TB 627: 4-5). [manifest 20, manifesta 20]

manifestament adv D'una manera evident. *no muyra yo fins que de mi vejau semblant sperència de la voluntat que en vós axí manifestament tinch coneguda* (TB 1416: 8-9). [manifestament 5]

màniga] veg. **mànega**.

maniple m Agafador de l'escut de guerra. *e rompé lo maniple e rebaté en l'elm* (TB 794: 30). [maniple 1]

mans -a adj Mansuet. *la fortuna, encara que sia vençuda, retorna pus mansa en son squart, e pus suau, quasi resplandent ab elm* (TB 600: 30). [mansa 1]

mansuet -a adj Que es caracteritza per ser de condició suau, dòcil i pacient. *les lahors e benedictions que lo mansuet poble daven a Tirant* (TB 407: 1). [mansuet 2]

mantell m 1. Manto. *Cobriu ab ruades sàvenes e negre mantell lo meu cap abundós de amaríssimes làgremes!* (TB 1430: 2). **2.** Cosa que serveix per a amagar o dissimular-ne una altra. *E aquesta guerra flaqua de batailles acostumant, la qual, venint ab mantell de pau, ha major gosar que quant ve ab bacinets armada* (TB 603: 14-15). **3. girar lo mantell loc verb** Canviar d'actitud respecte de l'habitual. *Mas poré dir ab tota veritat que haveu girat lo mantell de vostra honor sens guardar reverència a la imperial corona* (TB 532: 26-27). [mantel 1, mantell 6]

mantellina f Peça de seda o de randa usada per les dones per a cobrir-se el cap, sobretot per a anar a missa i a altres activitats religioses. *E sobre la gonella portava una roba francesa de cetí negre de molt resplandent luor, uberta a quatre parts, e totes les ubertures perfilades de amplex randes de orfebreria ab diversos smalts ab mànega [e] mantellina la dita roba, e per l'orde mateix, perfilades de les dites randes, e era tota forrada de cetí carmesí* (TB 1445: 12-14). [mantellina 1]

mantenidor -a 1. *adj* Que fa que algú o alguna cosa romanga en el mateix estat. *seràs obeït com a devot servidor de Déu e mantenidor de la sua sancta ley crestiana* (TB 1241: 26). *gloriós Tirant lo Blanch, capità dels grechs e mantenidor de la fe crestiana, nós te trametem saluts* (TB 567: 8). 2. **mantenidor del camp** *loc nom* Cavaller que en les justes i tornejos sostenia la lluita contra els qui volien combatre. *e trobà ja lo mantenidor del camp al cap de la liça* (TB 245: 7).
[mantenidor 6, mantenidors 4]

manteniment *m* Permanència d'algú o d'alguna cosa. *Honor, manteniment y glòria!* (TB 1453: 29). [manteniment 1]

mantí *m* Agafador de l'espasa. *ab un braç, tot armat qui tenia la espasa per lo mantí* (TB 543: 26). [mantí 1]

mantilla *f* Mantellina. *E sobre lo devisat brial, una mantilla a través lançada de vellut negre* (TB 1439: 33). [mantilla 1]

manto *m* Vestidura en forma de capa, subjecta al cap o als muscles. *lo rey se abillà molt bé ab un manto tot brodat de perles molt groses* (TB 196: 13). [manto 24, mantos 4]

manyopa *f* Guant de ferro sense separació entre els dits o amb separació només per al polze. *E prestament Tirant, ab la manyopa que portava en la mà, li donà hun gran colp al cap* (TB 730: 19). [manyopa 9, manyopes 6]

manyopla *veg. manyopa.*

manyosa *f* Mocador que les dones italianes portaven damunt del cap. *Sobre los seus daurats cabells, una manyosa tota plena de batents d'or e smaltats* (TB 1445: 19).
[manyosa 1]

mar *f* 1. Gran superfície d'aigua. *fugí vers la nau e ella lo seguí fins a la mar* (TB 1366: 26). 2. [pl] Les aigües que voregen la línia costera. *e navegant per les mars d'Espanya* (TB 998: 15). 3. **anar a la mar** *loc verb* Una nau, partir. *E sens altre deliber, partí per anar a la mar* (TB 319: 32). 4. **braç de mar** → **braç** 2. 5. **colp de mar** → **colp** 5. 6. **dins mar** *loc adv* Des d'on no s'albira la riba. *Yo volria que fossen ja cent milles dins mar* (TB 523: 11). 7. **eixir de mar** *loc verb* Iniciar la navegació. *tres coses pertanyents per a hòmens qui hixen de mar* (TB 382: 10). 8. **en alta mar** *loc adv* Des d'on no s'albira la riba. *trametre dues galeres e que stiguessen en alta mar* (TB 720: 10). 9. **en mar** *loc adv* Des d'on no s'albira la riba.

vostra altesa deu saber com Tirant se recullí en mar ab X galeres per anar la via del camp (TB 1353: 3). **10. en la gran mar** *loc adv* Des d'on no s'albira la riba. *ixqueren de l'estret e entraren en la gran mar* (TB 382: 10). **11. mar brava** *loc nom* La que compta amb onades que oscil·len entre els quatre i els sis metres d'alçada. *la mar stava tan brava que jamás Ypòlit no pogué pujar en la galera* (TB 1088: 22). **12. mar salada** *loc nom* Massa d'aigua salada que cobreix una gran part de la superfície de la Terra. *e per ço desig en aquesta mar salada yo pogués fer ma pròpia habitació e lo meu cors* (TB 1085: 26). **13. passar la mar** *loc verb* Creuar l'oceà. *E com fon al port de Dobla per passar la mar, trobà allí tots los servidors dels IIII cavallers* (TB 301: 10). **14. per mar** *loc adv* A través de l'oceà. *hi porta sa filla e perquè no és anat jamás per mar* (TB 720: 18). **15. sortir en mar** *loc verb* Alguna cosa, arribar a la superfície després d'enfonsar-se. *axí com la pedra donava en les cordes sortia en mar* (TB 381: 13). **16. vora mar** *loc adv* Prop de l'oceà. *yo'm feya portar en loch vora mar* (TB 968: 5). [mar 178, mars 7].

maragda] veg. **maragde**.

maragde *m* Pedra preciosa, varietat del beril dura i d'un color verd d'herba brillant pròxima al a blau a causa de la presència d'una petita quantitat de crom. *era tota [la roba] de xaperia sembrada de robins e de maragdes* (TB 207: 13). [maracde 1, maragdes 5]

maravella *f* **1.** Allò que colpeix d'admiració per la seua bellesa o grandesa. *fóra stada poca maravella no li agués fet levar lo cap de les spatles* (TB 454: 11). **2. a maravella** *loc adv* Amb prou faenes. *E aparellaren-se tals, huns ab altres, que a maravella se trobara hun bou ni hun camell qui sa fos* (TB 1210: 27). [maravella 4]

maravellós -osa *adj* Que colpeix d'admiració per la seua bellesa o grandesa. *Passaren tots en una gran sala molt maravellosa, tota obrada de maçoneria per art de molt subtil artifici* (TB 480: 21-22). [maravellós 1, maravellosa 2, maravellosos 3]

marbre *m* Roca calcària, metamòrfica, cristal·lina, granular i de gra macroscòpic, blanca, negra o de diversos colors a causa de la presència de substàncies estranyes, que mostra sovint clapes o venes, i és susceptible d'un gran poliment. *La torre era tota dins obrada de molt blanch marbre* (TB 514: 38). [marbre 1, marbres 1]

marca *f* Territori de frontera. *A mi dien Tirant lo Blanch per ço com mon pare fon senyor de la marcha de Tirània —la qual per la mar confronta ab Anglaterra— e*

ma mare fon filla del duch de Bretanya, e ha nom Blancha; e per ço volgueren que yo fos nomenat Tirant lo Blanch (TB 157: 3-4). [marcha 1]

marcé *f* Mercé.

marc *m* **1.** Pes emprat en joieria equivalent a huit onces o a dos terços de lliura. *una spasa d'or que pesàs de X marches ensús* (TB 216: 5). **2.** Moneda d'or o d'argent, de valors diferents segons les èpoques i contrades. *e trobaren-li, en dobles, CLII mília marches, per causa que era home molt rich* (TB 1156: 30). [marchs 11]

març *m* Tercer mes de l'any. *Dada en Roma a II de març* (TB 280: 15). [març 1]

mare *f* Dona o femella que ha engendrat un o més fills, especialment respecte d'aquests. *tots naturalment siam exits d'un pare e d'una mare* (TB 165: 13). [mare 142, mares 4]

marí -ina *adj* Relatiu o pertanyent a la mar. *Aquella spina és de junch marí, e és de aquelles que li entraven dins lo cap* (TB 362: 35). [marí 1]

marinatge *m* Art de navegar. *E tots los mariners perderen lo tento del marinatge, que no sabien en quines mars eren* (TB 1089: 10). [marinatge 1]

mariner *m* Persona que treballa professionalment en un vaixell o en una embarcació qualsevol. *Lavors Tirant acordà ab lo mariner de lansar-se en mar* (TB 1097: 13). [mariner 33, mariners 19]

marit *m* Home casat respecte de la seua muller. *la comtessa suplicà al rey, son marit, e a tots quants allí eren volguessen sopar ab ella* (TB 1525: 4). [marit 119, marits 4]

marmessor *m* Persona encarregada de complir la voluntat del testador. *En lo qual [testament], pos marmessors meus, e del meu present testament executadors elegesch, ço és, la virtuosa e excel·lent Carmesina, princessa de l'Imperi Grech e sposa mia, e lo egregi e car cosín germà meu, Diafebus, duch de Macedònia* (TB 1488: 11-12). [marmessors 6]

maror *f* Agitació de la mar. *E per ço com feya gran maror, que tornàs prestament* (TB 1088: 21). [maror 1]

marqués -esa *m i f* Governador o senyor d'un territori fronterís o marca, el qual, jeràrquicament, se situa entre el duc i el comte. *Yo us fas certs, a tots en general e a cascú per si, que si diferències negunes moveu ni altres coses feu sinó del que som obligats per manament de l'emperador, qualsevulla duch, comte o marqués*

yo hoyré qui dirà que Tirant deixe la capitania e l'acceptarà, yo de les mies mans li tolré la vida (TB 659: 30-32). [marqués 80, marquesos 32]

marquesat *m* Territori fronterís senyorejat per un marqués, i el títol i dignitat que s'hi associa. *Ans aquell comdat tinguera yo en més gràcia e mercé que si m'agués dats deu ducats o marquesats sol per ésser stat de la magestat vostra* (TB 700: 1). [marquesats 1]

màrrega *f* Peça de vestit de tela basta, generalment de color fosc, usada especialment com a vestit de dol. *Tots los altres van vestits de màrregues de dol e de tristor* (TB 1496: 19). [màrrega 1, màrregues 4]

marsapà *m* Massa feta amb ametlles mòltes i sucre. *isqué la col·lació molt gran e abundosa, de marsapans e pasta real e totes altres maneres de confits* (TB 228: 14). [marçapans 1, marsapans 1]

mart *m* **mart gibelí** (o **mart gebelí**, **mart gibilí**) *loc nom* Mamífer carnisser de l'espècie *Mustela zibellina*, procedent del nord d'Europa i d'Àsia, semblant a la marta, de color bru fosc i de pèl finíssim. *Los uns eren de marts gebelins forrats e los altres de erminis* (TB 791: 18). *brodat de perles molt groses, forrat de marts gibellins* (TB 196: 14). *forrada de marts gibilins, e gipó de brocat* (TB 1320: 15). [marts 17]

martell *m* Aïna que consisteix en una cabota de ferro o d'acer fixada formant creu a un mànec que el travessa per un ull, i que serveix per a clavar claus, batre metalls i altres activitats. *e sobre una anclusa hi donaren ab un martell e romperen-lo* [el balaix] *per mig* (TB 433: 9). [martell 1, martell 1]

màrtir (o **martre**) *m* i *f* **1.** Persona que pateix turments o la mort per no renegar la fe en Jesucrist. *e yo vull morir màrtir per mantenir la nostra religió* (TB 367: 18). *hi en aquesta part stimaria més ésser martre que confessor* (TB 466: 23). **2. màrtir d'armes** (o **martre d'armes**) *loc nom* Cavaller que és honrat per haver caigut en combat defensant els valors cavallerescos. *feÿen-los procés de màrtirs d'armes* (TB 248: 31). *E aquest jamés se volgué dar per vençut, sinó que volgué morir martre d'armes* (TB 298: 18). [màrtir 2, màrtirs 10, martre 2]

martiri *m* **1.** Mort o turment greu patit per no renegar de la fe en Jesucrist. *los sançts gloriosos prengueren martiri per Jesuchrist* (TB 88: 37). **2.** Turment cruel físic o moral. *la pèrdua de vostra altesa seria tanta que tot martiri ne passaria* (TB 984: 18). **3. corona de martiri** → **corona** 7. [martiri 7]

martre *m* Màrtir.

marvellosament *adv* Maravellosament.

maravellosament (o **marvellosament**) *adv* D'una manera meravellosa. *E los turchs se defenien maravellosament perquè y havia molt bona gent dedins* (TB 678: 25). *E tots són servits maravellosament de moltes viandes e bones* (TB 622: 17). [maravellosament 2, maravellossament 1, marvellosament 1]

mas *m* Casa de camp on habiten els llauradors d'una finca rústica, i aquesta mateixa finca. *e la casa de aquests tals no pagassen negun dret al rey, e cascun de aquests que tendrien lochs, masos o alqueries, tots fossen haguts per franchs e liberts* (TB 1194: 20-21). [masos 1]

mascle *adj* Animal de sexe masculí. *De continent que naix algun infant mascle, lo manifesten a la senyoria* (TB 926: 33). [mascle 1]

massa *f* Quantitat de matèria considerable en un sol tros. *Prenguem de les vostres, qui són bones hi seques [la llenya] e de les nostres, qui són moltes e humides, e façam de tot una massa a semblança e factura vostra e del virtuós Tirant* (TB 529: 8-9). [massa 1]

massapà] veg. **marsapà**.

massís -issa *adj* Que presenta una massa compacta. *e la clau del cruer era d'or macís buydada* (TB 1536: 34). [macís 3, maçís 1]

mat *m* donar sus i mat → **sus**. [mat 1]

matalaf *m* Sac rectangular de tela cosit per tots els costats, ple de llana o de ploma, i que serveix ordinàriament, estés sobre un llit, per a jaure-hi. *En cascun lit hi havia cóçeres e matalafs, e los papalons eren de brocat vert* (TB 278: 12). [matalafs 6]

matalàs] veg. **matalaf**.

matança *f* Mortaldat causada per una batalla, un assalt o qualsevol altre conflicte violent. *E estant axí, ixqué lo soldà e lo Gran Turch, los huns per hun portal, los altres per l'altre, prengueren-los enmig e allí feren molt gran matança, e molts que n'apresonaren* (TB 1058: 28-29). [matança 4]

matèria *f* **1.** Allò de què una cosa està feta. *com nostre senyor Déu creà l'ome, lo formà del lim de la terra, e la dona formà de la costella l'home, qui és pus pura matèria* (TB 748: 23-24). **2.** Conjunt de coneixements en una àrea. *aquesta*

matèria és tan alta que, qui més hi vol saber, menys hi sab, sinó aquell a qui Déu dóna la intel·ligència per pura gràcia (TB 1175: 21-22). [matèria 5]

material 1. *adj* Que està format per matèria. *axí com la lum material naix del sol, axí la fe proceheix de Jhesucrist* (TB 1342: 17). **2.** *m* Allò que està format per matèria. *e aprenguí dins Barut fer magranes de certs materials compostes que stan VI hores en poder-se ensendre* (TB 98: 28). [material 3, materials 6]

matí 1. *m* Espai de temps comprés entre la primera claror del sol i el migdia. *E fon sort que aquell matí ell ixqué per pendre delit ab falcons e lebrers* (TB 1097: 34). **2.** *adv* A primera hora del dia. *e pensà que los seus no vendrien tan matí com ell se levaria* (TB 435: 26). **3. bon matí** *loc adv* A primera hora del dia. *Aquella nit lo bon Spèrcius no dormí molt, e bon matí, ans del dia, ell se levà* (TB 1367: 9). **4. de bon matí** *loc adv* A primera hora del dia. *L'endemà de bon matí, Ypòlit se n'anà sens resposta neguna* (TB 967: 25). **5. de matí** *loc adv* A primera hora del dia. *E de matí, apuntant la alba, ells foren en vista de Rodes* (TB 401: 10). **6. gran matí** *loc adv* A primera hora del dia. *E gran matí ells partiren e tingueren son camí* (TB 380: 15). [matí 110]

matinada *f* Espai de temps comprés entre la mitjanit i l'eixida del sol. *E los somnis que en la matinada se fan, molts ne ixen veraders* (TB 983: 20). [matinada 1]

matines *f tocar a matines* *loc verb* Avisar de la primera part de l'ofici diví, amb què s'inicien les hores canòniques del dia. *E no dix més, sinó que hohí tocar a matines* (TB 850: 36). [matines 1]

matrimoni 1. *m* Unió legítima entre un home i una dona que es comprometen a portar una vida en comú, establida mitjançant certs ritus o formalitats legals. *¿Com me dius yo só mora e tu crestià tal matrimoni ésser no poria?* (TB 1169: 25). **2. contractar matrimoni** *loc verb* Pactar-lo. *deliberà, puix havia contractat matrimoni, de fer cridar cort general* (TB 154: 4). **3. demanar lo matrimoni** *loc verb* Expressar el desig de casar-se amb algú. *ab pura fe e sancera intenció, demanava lo matrimoni* (TB 1020: 11). **4. ésser col·locada en matrimoni** *loc verb* Algú, ser objecte d'un pacte de casament. *vós, ma filla, fósseu col·locada en matrimoni que restàsseu contenta e consolada* (TB 392: 17). **5. fer lo matrimoni** *loc verb* Celebrar-lo. *a l'emperador no plahia que's fes lo matrimoni* (TB 861: 8). [matrimoni 83, matrimonis 5]

matutí -ina *adj* Del matí. *e los teus ulls, qui parien dues steles matutines, com se són axí aflaquits?* (TB 1165: 8). [matutines 1]

medecina *f* Medicina.

medià -ana *adj* Natural de Mèdia, antiga i vasta regió de la Pèrsia nord-occidental que confinava amb Mesopotàmia, Armènia, la mar Càspia, el desert de Pèrsia i la Susània. *No solament regia, ans vencia los medians e edeficà Babilònia* (TB 1123: 35). [medians 1]

medicina (o **medecina**) *f* **1.** Ciència i art de guarir, alleujar les malalties i preservar la salut dels humans. *Altres aprenen saber ab què puguén haver riqueses, e aquests tals són moguts per lo peccat de avarícia, e l'enteniment de aquests seria covinent cosa saber de medecina, car per aquella se poden aconseguir riqueses temporals* (TB 1177: 25-26). **2.** Substància emprada amb finalitat terapèutica contra les manifestacions patològiques. *perquè li donassen alguna medecina que fos bona per al seu mal* (TB 542: 8). *e lo socors los vench axí com a salut de medicina* (TB 722: 22). [medecina 10, medecina 3, medicina 2]

meitadat -ada] *veg.* **mitadat -ada.**

meitat (o **mitat**) *f* **1.** Part d'un tot dividit en dues parts iguals. *e féu-se fer uns goçets, la meytat de or, l'altra de argent* (TB 669: 8). *e ja havien derrocat més de la mitat del castell* (TB 1112: 11). **2.** **a la meitat** (o **a la mitat**) (d'alguna cosa) *loc adv* En el punt equidistant dels extrems. *entraren e prengueren fins a la meytat del pont* (TB 87: 28). *yo us acursaria les faldes fins a la mitat de la cinta* (TB 100: 6). [mehitat 1, meytat 10, mitat 15, mytat 1]

mel *f* Substància viscosa, dolça, elaborada per les abelles en una distensió de l'esòfag a partir del nèctar de les flors, la qual és dipositada en les cavitats hexagonals de la bresca. *te'n pren axí com fa a la abella, qui porta la mel en la boca e lo fibló en la coha* (TB 1266: 2). [mel 6, mels 1]

melic *m* Depressió arredonida i arrugada que deixa al mig del ventre la secció del cordó umbilical. *e exia-li per lo melich un raig de vi vermel molt fi e special* (TB 231: 5). [melich 2]

melodia *f* Successió de sons amb coherència musical. *e altres cantant per art de singular música, que los hoynts staven quasi alienats de hoir semblant melodia* (TB 227: 18-19). [melodia 1]

melodiós -osa *adj* Que compta amb una successió de sons coherents musicalment.
cessen los cants melodiosos dels ocells (TB 1495: 24). [melodiosos 1]

membre *m* Part del cos. *lo cor és lo més noble membre del cors* (TB 776: 7). [membre 4, membres 15, menbres 1]

memorable *adj* Digne de ser recordat. *E vencist ab molt gran honor sens engan negú los dos reys e los dos duchs de glòria molt memorable* (TB 1252: 25). [memorable 3]

memòria *f* **1.** Facultat de recordar. *Però par-me que tu deus haver begut aquella aygua de la font hon morí lo bell Narciso, qui fa fugir de la memòria totes les coses passades ensemps ab la honor* (TB 738: 10-11). **2.** Retenció de les imatges de les coses apreses pels sentits o per l'enteniment. *O mort, jatsia la memòria tua aterra les penses humanes, prech-te no'm sies ara piadosa!* (TB 1294: 15-16). **3. a memòria de loc prep** En record de. *E açò fon posat en scrit a plena memòria del virtuós Tirant* (TB 1025: 27). **4. en memòria de loc prep** En record de. *E açò serà en memòria e recordació de la victòria que yo hauré aguda de tu* (TB 107: 13). **5. haver** (alguna cosa) **en memòria loc verb** Recordar-la. *Haja contínuament en memòria ço que aquell príncep magnànim, lo darrer príncep africà, destroydor de les ciutats enemigues, féu e servà en la ost sobre Çamora* (TB 608: 38-39). **6. reduir** (alguna cosa) **a memòria loc verb** Recordar-la. *si yo fallia en alguna cosa m'ó vullau reduyr a memòria* (TB 195: 18). **7. venir** (alguna cosa) **a la memòria loc verb** Recordar-la. *E si tal cosa se feya, vendrien a la mia memòria mil maneres de* (TB 764: 8). [memòria 45]

mena *f* **1.** Mina. *Aquest rey Scariano era molt rich de tresor, per tant com se'n cullia molt en sa terra per algunes menes que s'i troben qui són del rey* (TB 1363: 17-18). **2.** Prisma d'obra dels que s'alçaven per a defensa al cim d'un mur o d'una torre, a intervals regulars, deixant entre cada dos d'ells una obertura per on poder llançar projectils a l'enemic. *E com los eren prop, lansaven-los de les menes del castell avall* (TB 1146: 38). [menes 2]

menaça *f* Paraules o gestos amb què es manifesta la intenció de fer mal a algú. *No penses tu yo demane pau sots menaces de batailla* (TB 575: 34). [menaces 3, menaços 2]

menaxaut *m* Menescal. *notifique com, per prechs e manament del gran conestable e dels menachauts del camp deguéis venir a vostra altesa per significar com en la nit*

del dijous pus proppassat vengueren XLV mília hòmens a peu (TB 540: 2-3).

[menachauts 1, menaxaut 1, menaxauts 1]

menció *f* **1.** Esment exprés d'una persona o d'una cosa. *E de aquí avant no's fa més menció de l'hermità* (TB 361: 3). **2. no fer menció** (d'alguna cosa) *loc verb* No fer cap moviment o gest que indique haver-se estranyat o commogut. *Que ells en França no'n fan més menció que si's donaven la mà* (TB 632: 25). [menció 14, mençió 2, mensió 1]

meneig *m* Moure alguna cosa d'una banda a l'altra. *Lo meneg de vostra lengua me par ésser molt fort* (TB 639: 15). [meneg 3, meneig 1]

menescal *m* Criat o oficial que tenia cura dels cavalls. *mostrà lo seu cavall al soldà e als menescals perquè'l guarissen* (TB 642: 15). [menescals 1]

menester] veg. **mester**.

menestral *m* Persona que professa un ofici mecànic. *Aprés venien tots los menestrals, cascun ofici ab sa lurea que feta havien* (TB 196: 28). [menestrals 4]

menjador *-a adj* Que mastega i s'empassa un aliment sòlid en grans quantitats. *Encara, senyor capità, suplich a la senyoria vostra me façau gràcia, si teniu neguna manera de confits, me'n vullau donar per ço que'n faça present al soldà, lo qual és molt gran menjador de aquestes coses e semblants* (TB 643: 24-25). [menjador 1, menjadors 3]

menjar *m* Allò que es menja per a nodrir-se. *Lo menjar de gallines és segó e lo beure de bous és aygua* (TB 557: 10). [menjar 11, menjars 1]

menor *adj* **1.** Més baix. *E no penses que los cavallers e gentilshòmens de la mia terra, que sien de menor grau ni de menys virtut e ànimo e noblesa* (TB 728: 15-16). **2.** Que té menys edat. *Aprés batejaren V fills del capità, e Tirant, après que foren batejats los féu a tots V cavallers, car lo menor era de vint anys* (TB 1464: 13-14). **3. tocar lo menor cabell** (del cap d'algú) → **cabell** 6. [menor 37, menors 1]

menoret *-a f* Membre d'un dels dos primers ordes franciscans, els framenors i les clarisses. *me posí en lo monestir de les devotes menoretetes, stant en contemplació contínua* (TB 1407: 25). [menoretetes 1]

mentidor *-a adj* Que, de manera conscient i voluntària, falta a la veritat. *car no pot ésser pus absorda cosa ne més perillosa que príncep mentidor* (TB 607: 17-18). [mentidor 1, mentidors 1]

menut -uda *adj* **1.** Que no arriba a les dimensions ordinàries o a la mesura ordinària entre les coses de la mateixa espècie. *e les dents molt blanques, menudes e spesses, que parien de crestaill* (TB 486: 22). **2. a peces menudes** → **peça** **3. 3. bestiar menut** → **bestiar** **3. 4. diners menuts** → **diner** **3.** [menudes 2, menut 1, menuts 1]

menyscapte *m* Menyspreu. *la qual vergonya proceheix de menyscapte de gentilesa* (TB 631: 28). [menyscapte 6]

menyspreu *m* **1.** Sentiment pel qual es considera que algú o alguna cosa és indigne d'estima. *E no penseu lo que dich ho digua per menyspreu de vostres senyors* (TB 575: 19). **2. en menyspreu** *loc adv* En poca estima. *car no deu hom tenir les coses en menyspreu axí com féu lo rey de Troya* (TB 552: 21). [menyspreu 7]

meravella] *veg.* **maravella.**

meravellós -osa] *veg.* **maravellós -osa.**

meravellosament] *veg.* **maravellosament.**

mercader *m* Persona que tracta o que comercia amb gèneres venedors. *Aprés de açò, lo rey concertà ab lo juheu mercader que per al desetén dia del mes ell seria davant la ciutat de Tremicén e, hora de mijanit, ab la fosqua ells porien entrar* (TB 1133: 21-22). [mercader 9, mercaders 4]

mercaderia *f* **1.** Bé destinat al mercat, producte de treball humà. *qui [Mallorca] en aquell temps era cap de mercaderia* (TB 1318: 26). **2. nau de mercaderia** → **nau** **3.** [mercaderia 8, mercaderies 3]

mercat *m* **1.** Lloc públic on es fan les transaccions comercials. *E l'endemà, hoÿdes misses, tots tornaren al mercat, lo qual stava axí bé emparamentat* (TB 831: 16). **2. bon mercat** *loc nom* Venda que es fa a preu baix. *e sab de quals deu hom fer bon mercat* (TB 662: 24). [mercat 15]

mercé (o **marcé**) *f* **1.** Benefici graciós que es fa a algú. *us prech que vullau pregar a Déu per mi que haja mercé* (TB 1070: 37). **2.** Aplicat a persones de molta distinció, títol de tractament honorífic. *car equal seria en los dos lo càrrech: vostra marcé per venir e yo per dexar-vos entrar* (TB 787: 29). **3. pendre** (algú) **a mercé** *loc verb* Concedir-li el perdó. *era cosa d'espant, que no prenien nengú a mercé* (TB 104: 18). **4. ésser de la mercé** (d'algú) *loc verb* Venir-li de grat. *vos suplicam sia de vostra mercé que vullau pendre marit* (TB 1529: 8). [marcé 1, mercé 179, mercé 68]

mereixedor -a *adj* Que té dret a obtenir alguna cosa. *per lo que fet haveu sou digne de gran infàmia e mereixedor de gran punició* (TB 532: 3). [mereixedor 22, mereixedora 7, mereixedors 6, merexedor 52, merexedora 23, merexedores 3, merexedors 10]

mèrit *m* **1.** Allò que dóna valor a una cosa. *Aquest ha guanyat premi ab mèrit de pròpia virtut* (TB 888: 21). **2.** Allò que algú mereix. *E de tal cars yo·n spere prest lo mèrit que a la mia persona cové, ço és, la mort* (TB 1274: 4). [mèrit 16, mèrits 37]

mèritament *adv* Merescudament. *car per dobla ocasió mèritament se dolen los altres cavallers que en la culpa vostra no participen* (TB 1064: 13-14). [mèritament 3]

meritori -òria *adj* **1.** Que constitueix un mèrit. *com felicitat solament sia en la divinal fruïció, la qual speram atényer per virtuts meritòries* (TB 1289: 4-5). **2. crim meritori** → **crim** **2.** [meritori 1, meritòries 1]

mes *m* **1.** Dotzena part de l'any, que consta de trenta o de trenta-un dies, llevat de febrer, que en té vint-i-huit o vint-i-nou. *Tirant partí lo denovén dia del mes, hora de mija nit* (TB 669: 25). **2.** Espai de temps que va d'un dia al d'igual data del mes següent. *e dins spay de tres mesos tots foren en la ciutat de Contestina* (TB 1337: 35). [mes 15, mesos 36]

mescla *f* **1.** Aplec de persones o de coses diverses de manera que formen un tot aparentment homogeni. *Lo collar que portava era tot de fulles d'or smaltades, e en cascuna fulla penjaven robins e diamants sens altra mescla* (TB 705: 1). **2.** Barreja de gent en combat. *Lavors ferí Tirant també ab la sua gent. E véreu la gran mescla e los grans crits que los moros feïen, que no podien durar contra los crestians* (TB 1317: 26-27). **3. a la mescla** *loc adv* De manera barrejada. *moros se volgueren retraure dins la ciutat, a la mescla d'ells, molts bons cavallers entraren ensemps ab ells e prengueren V carrers de la ciutat* (TB 1350: 5-6). [mescla 4]

mesquita *f* Edifici destinat a la reunió de la comunitat musulmana i, sobretot, a l'oració d'aquesta. *E lo cèsar manà a hun bisbe que en sa companyia portava que tornàs a consagrar la sglésia major de la ciutat, qui solia ésser de crestians e los moros ne havien feta mesquita* (TB 1463: 34-35). [mesquita 3]

messa [pl] *f* Sembrats de plantes segadores. *Que les tues messes encara són erba* (TB 703: 5). [messes 1]

mesquí -ina *adj* Miserable **2.** *al major senyor del món qui fos covart e mesquí* (TB 764: 16). [mesquí 6, mesquina 7, mesquins 2]

mester *m* **1.** Allò que es necessita. *e totes coses necessàries per al mester de la guerra* (TB 1363: 27). **2.** Allò en què s'està ocupat. *car si nosaltres conexíem la vostra virtuosa persona ésser disposta per a tal mester, de bon grat aguérem aderit al que la altesa vostra agués manat* (TB 114: 11-12). **3. ésser** (a algú) **mester** *loc verb* Alguna cosa, aportar-li el que necessita. *per ço que si en l'esdevenidor temps m'era mester, ajudar-me'n pogués en la necessitat* (TB 668: 26). **4. fer** (a algú) **mester** *loc verb* Alguna cosa, aportar-li el que necessita. *e lo cor sentit de Tirant porta lo que li fa mester* (TB 485: 19). **5. haver mester** (alguna cosa) *loc verb* Necessitar-la. *E si hauré mester ajuda, socorreu-me* (TB 1202: 34). [mester 108]

mestre -a (o **maestre -a**) *adj i m i f* **1.** Persona que ensenya una ciència, un art o un ofici. *E qui fa son poder de emitar al mestre de la sciència* (TB 485: 31). **2.** Persona que, d'una ciència, d'un art o d'un ofici, en sap per a ensenyar-ne o per a ser-ne pres com a model. *e lansà'ls de la sella axí com aquell qui era mestre de guerra* (TB 1203: 14). **3.** Superior d'un orde militar. *E lo duch mostrava dolre's molt del maestre e de la religió* (TB 375: 7). *en tan gran necessitat no han volgut socórrer lo mestre de Rodes* (TB 391:8). **4. torre maestra** → **torre** **5.** [maestra 5, maestre 1, mestre 136, mestres 6]

mestria] *veg. maestria.*

mestrívol -a] *veg. maestrívol -a.*

mesura *f* **1.** Apreciació justament proporcionada respecte del valor d'alguna cosa. *però cové que la paraula e la mesura de aquella sia segons que la cosa requir* (TB 949: 20). **2. a mesura de** *loc prep* D'acord amb les proporcions de. *Lo rey havia fet fer un cortinatge molt singular, tot de brocat, per dar a sa filla lo dia de les bodes e féu-ne parar un altre, tot blanch, en una cambra perquè'l fessen a mesura de aquell* (TB 434: 35-36). [mesura 4]

metall *m* **1.** Element químic caracteritzat per la brillantor i una estructura cristal·lina, i per ser dúctil, mal·leable i bon conductor de la calor, de l'electricitat i de sòlids a temperatura ordinària, tret del mercuri. *E l'engüent era compost de tals materials que, neguna natura de metall que'n sia tocat, torna ferrigible sol que y stiga per spay de tres hores, que al desparar que la bombarda o ballesta fa, per força s'à de rompre* (TB 1112: 19-20). **2.** Manera de ser. *yo no só de tal metall, ans me plau comanar a les mans los actes virils* (TB 641: 2). [metall 1, metall 2]

metge *m* Persona que exerceix la ciència mèdica. *Segons diu lo gran philòsof Galièn, metge molt subtil* (TB 705:24). [metge 22, metges 105]

metzina *f* Substància que, introduïda en l'organisme animal, dóna la mort o produeix un efecte morbós. *liberà de matar-se ella matexa cautelosament ab metzines* (TB 1379: 16). [metzines 1]

metziner *-a adj* Que mata o fa mal a algú a causa d'alguna substància que actua perniciosament en ser introduïda en l'organisme de la víctima. *ab lo verí de la tua lengua, com crech sies una gran metzinera?* (TB 1262: 13-14). [metzinera 2]

mida *f* **1.** Mesura, especialment lineal. *e feren-les tan largues* [les bigues] *que bastaren a la mida que havien presa del riu* (TB 585: 34). **2. pendre mida** *loc verb* Anotar les dimensions d'un cos per a adaptar-n'hi un altre. *E prengueren mida de la amplària del riu* (TB 585: 32). [mida 2]

mig mitja/mitge [l'ocurrència amb la forma **mij**· sols apareix en un context fonètic particular com ara davant del substantiu **hora** i, per això, no és tinguda en compte per a la conformació del lema]

1. adj Que representa la meitat d'un tot. *e mostrava's cubert de mig manto* (TB 231: 6). **2. adj** Que representa la meitat d'una quantitat. *com la mija càrrega no és sinó quintar e mig* (TB 568: 11). **3. adj** Que ocupat la meitat de la capacitat d'un objecte. *tornaren a terra tots banyats e la barca mija d'aygua* (TB 1088: 35). **4.**

adj Que representa la meitat d'una distància. *e féu mudar lo camp envers los moros quasi mige legua de allí hon ells staven* (TB 135: 7). **5. adj** Que representa la meitat d'una unitat temporal. *He·m dix que, si dins miga hora yo no exia de la presó, que de ma vida no·n tenia de exir, e de moltes altres coses* (TB 431: 34-35).

6. m Part d'una cosa que dista igualment dels extrems. *tirà prestament una flexa e donà-li en lo mig de la pavesina* (TB 124: 14). **7. adv** No del tot. *e la princessa se començà a despertar e, mig adormida, dix: Què, mala ventura, fas?* (TB 904: 20).

8. a mig (+ *subst*) *loc adv* A la meitat d'alguna cosa. *e la mànegua squerra la pleguà fins a mig braç, e senyí-la's ab un cordó tot de or* (TB 545: 38). **9. en mig**

(d'alguna cosa) *loc adv* En la seua part central. *Lo rey se asigué en mig de la taula e la reyna al seu costat* (TB 393: 23). **10. de mig** (d'algú o d'alguna cosa) *loc adv* De la seua part central. *e per bella força la traqueren de mig de la gent e la se'n portaren en un monestir* (TB 189: 24). **11. mitja lluna** → **lluna** **4.**

12. mitja nit → **nit** **7.** **13. mitja viula** → **viula**. **14. per mig** (d'algú o d'alguna cosa) *loc adv* Per la

seua part central. *Emperò no he de res tan gran dubte sinó dels bous, que haurem a passar per mig d'ells* (TB 1208: 10-11). [mig 71, miga 5, mige 1, miges 2, mij· 1, mija 45]

migdia *m* Moment en què el sol es troba en el punt més alt de la seua elevació sobre l'horitzó. *La batalla durà fins passat lo migdia* (TB 1221: 23). [migdia 10]

migjorn *m* **1.** Migdia. *III combats al castell: hu per lo matí, altre al migjorn e l'altre ans del sol post* (TB 374: 31). **2.** Punt de l'horitzó oposat al nord. *Les unes prengueren la via de levant, altres la via de ponent, altres la via de migjorn, altres la via de tremuntana* (TB 721: 25-26). [migjorn 10]

milénar *m* Miler. *en gran duració de setgle[s] o de mil·lenars de anys* (TB 1505: 5). [millenars 1, mil·lenars 4]

miler *m* Conjunt de mil unitats. *e de cascun mil·ler fonch elet un home més amable e de més afabilitat* (TB 164: 6). [mil·ler 1]

milícia *f* Exercici o professió de les armes. *Antigament l'orde militar era tengut en tanta reverència, que no era decorat de honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt spert en lo exercici de les armes* (TB 269: 27-28). [milícia 3]

militar *adj* Relatiu o pertanyent a la milícia o a la guerra. *novell en l'art militar e molt poch experimentat en armes* (TB 1058: 1). [militar 14]

mill *m* Herba anual de la família de les gramínies (*Panicum miliaceum*), pilosa, amb la inflorescència paniculiforme inclinada cap a un costat, originària probablement de l'Àsia temperada o subtropical i cultivada des de temps antics com a cereal per a l'alimentació humana i del bestiar. *la devisa era tota de garbes de mill, e les spigues eren de perles molt grosses e belles* (TB 483: 31). [mill 2]

milla *f* Mida itinerària romana equivalent a 1.482 metres. *Sens dir res a negú dels altres, atendà's a una milla riu amunt* (TB 556: 27). [milla 6, milles 10]

mina *f* Pas subterrani o a cel obert fet per a extraure mineral o per a fer volar una fortificació amb un explosiu. *e ordenà que fos feta una contramina y en totes les cambres baxes fossen posats bacins de lautó, per ço que, com caven en la mina e són prop de haver-la cavada, si bacins hi à, com donen lo colp ab lo pich en aquella cambra hon lo bací és, tantost resona* (TB 1207: 20-22). [mina 7]

mínim -a *adj* Petit 2. *per tan mínima causa no vullau perdre tots los treballs* (TB 536: 8). [mínima 3, mínimes 1]

ministre *m* **ministre de la justícia** *loc nom* Oficial que executa les disposicions judicials. *E féu venir los ministres de la justícia per executar lo lapidari* (TB 433: 14). [ministres 4]

ministrer *m* Músic instrumentista adscrit a una cort o a una capella eclesiàstica. *Les trompetes e los ministrés, per manament de l'emperador, començaren a sonar e publicaren per tota la ciutat, ab imperial crida, com Tirant lo Blanch era elet per capità major per manament del senyor emperador* (TB 466: 30-31). [ministrés 20]

miracle *m* **1.** Fet extraordinari que no es pot explicar per causes naturals, i que és atribuït a causes preternaturals o a Déu mateix. *los sancts miracles e actes admirables dels apòstols, màrtirs e altres sancts* (TB 69: 13). **2.** Fet extraordinari o meravellós, de causa o de manera oculta. *e recità-li tota la batailla com era stada e com havien vençuts los turchs, que era stada cosa de gran miracle* (TB 564: 26-27). **3. per miracle** *loc adv* De manera increïble. *Goig y tristor ab tant strem me han combatuda que per miracle és viva la vostra Stefania* (TB 1468: 1). [miracle 7, miracles 4]

mirador -a *adj* Que fixa la vista sobre algú o sobre alguna cosa. *E si no repares lo teu gran defalt, yo hauré stendre sobre tu lo manto de la mia ira, car lo major bé que en tu he conegut, segons dien los miradors, és que tens molta ignorància* (TB 1270: 9-10). [miradors 7]

míser -a *adj* **1.** Miserable 1. *O trista, mísera de mi!* (TB 1511: 29). **2.** Miserable 2. *Davant los ulls e mercé de la senyoria vostra se mostraran les míseres làgremes e dolorosos sospirs que lo vostre aflegit poble lansa* (TB 1117: 1). [mísera 13, míseres 1]

miserable [inv] (o **miserable miserabla**) *adj* **1.** Digne de compassió per la seua desgràcia, sovint per causa d'extrema pobresa. *O miserabla de mi!* (TB 535: 33). *E axí passà per algun temps la sua pobre e miserable vida* (TB 86: 10-11). **2.** Gasiu o mesquí en un grau extrem. *O durs fats, cruels e miserables!* (TB 1498: 9). [miserabla 1, miserable 65, miserables 19]

miserablement *adv* D'una manera miserable. *caygué miserablement en tan impropers abatiment que, enderrocat de la honor sua, fon gitat en menyspreu* (TB 1250: 30-31). [miserablement 1]

misèria *f* **1.** Extrema pobresa. *en la dolor e fam e misèria en què stan posats* (TB 1260: 20). **2.** Circumstància adversa que fa algú digne de compassió. *car só restat trist e desconsolat e ple de molta misèria* (TB 1203: 33). [misèria 26, misèries 16]

misericorde *adj* Misericordiós. *E la misericorde senyora, havent compassió* (TB 1407: 28). [misericorde 6]

misericòrdia *f* Profunda pietat o compassió que empeny a perdonar o a socórrer. *Vés-te'n, cruel ab poca amor, que no has pietat ni misericòrdia de les donzelles fins que·ls has violada la castedat!* (TB 708: 28-29). [misericòrdia 79, misericòrdies 1]

misericordiós -osa *adj* Que té o que mostra misericòrdia. *axí com éreu piados e misericordiós als enemichs* (TB 1331: 18). [misericordiós 9, misericordiosa 3]

missa *f* **1.** El ritual més important de les esglésies cristianes en memòria de l'última cena de Jesucrist. *preguant-los que per a l'endemà a la missa e al dinar fossen ab ell* (TB 393:13). **2. anar a missa** *loc verb* Acudir al temple religiós a oir missa. *Ab tot açò, ella s'esforçà de anar a missa* (TB 851: 22). **3. cantar missa** *loc verb* Participar-hi solemnement amb cants. *E yo daré la benedicció com cantaré missa* (TB 1284: 24). **4. dir missa** *loc verb* Oficiar-la. *e lo bisbe dix la missa* (TB 1464: 7). **5. entrar en missa** *loc verb* Assistir-hi. *que havien consertat per a l'endemà com lo rey entraria en missa* (TB 261: 34). **6. eixir de missa** *loc verb* Retornar del temple religiós després d'haver-la oïda. *exint l'emperador de missa ab infinida gent* (TB 150: 2). **7. missa de rèquiem** *loc nom* La que se celebra en sufragi d'un difunt o difunts. *e aquí li digueren la missa de rèquiem ab gran solennitat* (TB 269:38). **8. missa seca** *loc nom* La que diu un seminarista sense consagrar l'hòstia, per a aprendre a celebrar-la. *e trobaren que lo rey se armava e volia hoir missa seca* (TB 446:17). **9. oir missa** *loc verb* Assistir-hi. *era anat a la sglésia per hoyr missa* (TB 994: 35). [missa 88, misses 3]

missal *m* Llibre gran que durant la missa es té sobre l'altar, en què hi ha les oracions i les altres parts de la missa amb la indicació de les cerimònies. *E lo prevere pres lo missal e girà·l envers lo rey* (TB 446: 20). [missal 2]

missatger *m* Persona que porta un missatge. *trameteren misatgers als crestians que·ls donassen treves* (TB 1212: 23). [misatger 3, misatgers 3, missager 2, missatger 4, missatgeres 1, missatgers 2]

misser *m* Tractament donat antigament a persones d'autoritat i de prestigi. *hun cavaller valentíssim qui era nomenat micer Adedoro* (TB 868: 32). [micer 3, miçer 4, misser 1]

misteri *m* **1.** Cadascuns dels passos de la vida, passió i mort de Jesucrist, quan es consideren per separat. *Car la crestiana fe per açò és e serà exalçada, car lo misteri de la passió de Jhesucrist, salvador nostre, fon per satisfer al peccat de nostre pare Adam* (TB 1247: 15-16). **2.** Allò que s'esdevé d'una manera incomprensible. *Aprés pensà que negú no tinguera tan gran atreviment de entrar allí sens voluntat sua, e lo enparamentar de la cambra no era stat fet sens gran misteri* (TB 980: 8-9). [misteri 2]

mitadat -ada *adj* Que té la meitat d'un color o qualitat i l'altra, d'un altre color o qualitat. *portava los paraments de brocat vert y burell, mitadats* (TB 787: 10). [mitadats 1]

mitat *f* Meitat.

mitjà *m* **1.** Allò que serveix per a arribar a un fi. *No sé ab quin mijà ni art de paraules vos puga manifestar quanta és la amor que us porte, e quant de hora en hora aumenta en mi* (TB 978: 4-5). **2. per mitjà de loc prep** Gràcies a. *Jamés cosa que adquerir se hagués per mijà de fortuna no·m plagué* (TB 876: 25). [mijà 25]

mitjana *f* En les naus o embarcacions de tres pals, arbre situat més a prop de popa. *E cascú feya sforç de veles tant com podia ab la mijana e ab lo triquet* (TB 721: 30). [mijana 1]

mitjania *f* Terme situat a igual distància dels extrems. *E al cap de la tenda, un poch més de la mijania, stava una cortina de vellut vert* (TB 278: 25). [mijania 2]

mitjanit *f* Moment central de la nit. *Com fon passada mijanit, la senyora lançà hun gran sospir* (TB 279: 14). [miganit 1, mijanit 11]

mitra *f* Capell alt i acabat en punta, que en les grans solemnitats porten els arquebisbes, bisbes i altres prelats que tenen aquest privilegi. *En l'altre apartament stava un bisbe ab sa mitra al cap, qui era tot d'argent* (TB 230: 32). [mitra 2]

moble 1. *adj* Que es pot transportar o moure. *Lo moviment del primer moble se fan diverses conjuncions e operacions: axí senyoregen los nostres staments* (TB 1296: 30-31). **2.** *m* Conjunt d'objectes transportables. *yo us promet demà, en aquell dia, dar-vos la més rica casa de tota aquesta ciutat, ab tot lo moble, perquè siau la més rica dama e més benaventurada de totes* (TB 364: 24-25). [moble 2]

mocador *m* Peça quadrada de roba, generalment de lli, de cotó o de seda, destinada a mocar-se o eixugar-se la suor. *E la princessa li donà en hun mocador deu mília ducats que havia mesos* (TB 698: 30). [mocador 1]

mode] veg. **modo**.

modern -a *adj* Que és d'ara en relació a qui parla. *com per tots los doctors, axí antichs com moderns* (TB 748: 13). *axí los antichs com los moderns se salvaven* (TB 1340: 12). [moderns 3]

modest -a *adj* Que té modèstia. *Respòs la excelsa senyora ab graciosa, afable, modesta continença e dix ab gran suavitat [...]* (TB 1450: 19). [modesta 2]

modèstia *f* Virtut de qui no té ni mostra una alta opinió de si mateix. *Lo conestable, ab gran modèstia, féu resposta de semblant stil* (TB 619: 32). [modèstia 3]

modo *m a modo de loc prep* A la manera de. *e moltes cubertes e petnaxos e simeres a modo de Ytàlia e de Lombardia* (TB 196: 26). [modo 3]

mola *f* Utensili en forma de cos sòlid, constituït per un material abrasiu que es fa girar al voltant del seu eix i que és emprat per a afilar, polir, desbarbar, rectificar, perfilar i altres accions, aïnes o peces diverses. *ab aquesta spasa, la qual és smolada en la mola de aquells qui són usurpadors del bé públich* (TB 1158: 9). [mola 2]

molí *m* Màquina de moldre gra i altres matèries. *De continent tramés que fessen molre tots los molins qui eren en lo riu nomenat Transimeno* (TB 696: 24). [molins 2]

moll¹ -a *adj* Que cedeix fàcilment a la pressió. *deu haver lo cor moll en haver pietat dels hòmens de bona vida* (TB 174: 26). [moll 1]

moll² *m* Obra de pedra o de fusta, construïda a la vora de la mar o d'un riu navegable, que serveix per a facilitar l'embarcament i el desembarcament de persones i de mercaderies i, de vegades, d'abric a les naus. *dins lo castell de Rodes, no envers la part del moll, mas a la altra part* (TB 375: 21). [moll 1]

moll³ *m* Substància blana, vascular, que omple les cavitats de la major part dels ossos. *car los ossos de la cama e los molls que dins té, tots li parien damunt lo cuyro* (TB 924: 19). [molls 1]

molt -a **1.** *adj* Que abunda o que excedeix el grau ordinari. *Ara tinch causa ab molta alegria d'escriure a la magestat vostra* (TB 1387: 1). **2.** *adv* En grau considerable. *Car fent lo contrari nos enujaríeu molt* (TB 1449: 26). **3.** **ni poc ni molt** → **poc** **5.** **4. per molt que** *loc conj* Encara que. *e, per molt que li diguessen, no volgué creure a negú* (TB 540: 12). [mols 1, molt 2319, molta 686, moltes 463, molts 405]

molla *f* Part interior blana del pa i d'altres coses que tenen crosta o clofolla. *e posa'ls-se [els raïms] en la boca e menja's la molla de dins e lança la pellofa* (TB 990: 30). [molla 1]

moltó *m* Mascle de l'ovella castrat. *pres moltes barbes de cabrons e sèu de moltó* (TB 1208: 26). [moltó 7, moltons 3]

moment *m* **1.** Petit espai de temps. *Passat aquell moment, la princessa dix [...]* (TB 1076: 26). **2. en un moment** *loc adv* En un espai de temps molt breu. *Lo virtuós Tirant lança roba en mar, que en hun moment fon despullat, descalç e en camisa* (TB 1416: 12). [moment 2]

mom] *veg.* **momo.**

momo *m* Ball o farsa dansada executada per una comparsa per a divertiment en una festa. *e tots havien sopat vengueren les dances e momos e diverses maneres de entramesos* (TB 794: 10). [momos 4]

món *m* **1.** Conjunt de totes les coses de l'univers. *més part hi teniu que totes les persones del món* (TB 637: 16). **2.** Vida terrenal, en oposició a la hipotètica vida posterior a la mort. *per dar consolació a la mia ànima en aquest món* (TB 383: 12). **3.** Persona 1. *la portava a vista de tot lo món* (TB 340: 27). **4. el cap del món** → **cap** 18. **5. l'altre món** *loc nom* L'hipotètic món que hi ha després de la mort. *car ja no puch alçar lo cap e ja l'altre món me fa requesta* (TB 1072: 13). **6. l'univers món** *loc nom* Tota la creació. *qui és mereixedora de senyorejar lo univerç món* (TB 481: 2). [món 621, móns 1]

monarca *m* Sobirà d'una monarquia. *Juli Cèsar, qui per ardiment fon monarca del món* (TB 770: 17). [monarca 3, monarcha 1]

monarquia *f* **1.** Forma de govern en què el poder polític principal correspon d'una manera vitalícia a una sola persona designada per dret d'herència. *encara que'n sabés perdre la corona de l'Imperi Grech ni Romà, ni la mundana monarchia* (TB 885: 35-36). **2.** Territori regit per una sola persona designada per dret d'herència de manera vitalícia. *Muyra aquell fals e traïdor celerat capità dels mals crestians qui, triüphant e ab fama gloriosa, mostra voler conquistar tota la monarchia!* (TB 1230: 9-10). [monarchia 4]

moneda *f* **1.** Objecte de metall, paper o altre suport, emés per l'autoritat reconeguda i emprat com a mesura comuna per al valor material de les coses, com a dipòsit de valor i per a facilitar els canvis. *La moneda blanca tota stava en conques davall los tinells* (TB 787: 2). **2.** Suma de diners. *los [cavallers] qui hauran càrrech de administrar la moneda* (TB 354: 10). **3. moneda blanca** *loc nom* Moneda de plata. *que no volien que tocassen moneda blanca* (TB 288: 33). [moneda 21]

monestir *m* Edifici destinat a habitatge d'una comunitat de monjos o de monges. *foren edificades sglésies e monestirs e per los bisbes foren consagrades* (TB 1363: 3). [monestir 19, monestirs 6]

moniment *m* Obra edificada per a perpetuar el record d'una persona o cosa memorables. *levà de la creu a Jesucrist e'l posà en lo moniment* (TB 185: 13). [moniment 2]

monjo -a *m i f* Clergue que, subjecte a unes regles, viu en un monestir. *e la se'n portaren en un monestir de monges, hon stigué allí molt honradament* (TB 189: 25). [monges 8, monja 7]

monstruós -osa *adj* Que presenta una moral deforme, allunyada del recte camí de la bondat. *la textura dels vicis e la ferocitat dels monstruosos actes* (TB 63: 13). [monstruosa 1, monstruosos 1]

mont *m* Muntanya. *veren sobre hun gran mont la ciutat de Bellpug* (TB 688: 32). [mont 12, monts 1]

montanya *f* Muntanya.

monument] *veg.* **moniment.**

moral *adj* Pertanyent o relatiu al comportament. *Lo port de seguretat és stat atrobat en les virtuts theologals, morals e polítiques* (TB 1288: 34-35). [moral 1, morals 2]

morat -ada *adj* De color entre roig i blau, com el suc de les móres. *draps de lana blanchs e verts e morats* (TB 785: 23). [morat 1, morats 3]

moreria *f* Barri o carrer on habitaven els moros dins de les poblacions cristianes. *com los moros fan guerra als crestians, va lo bací que acapten per totes les moreries i* (TB 713: 14-15). [moreries 1]

morisc -a *adj* **1.** Que té relació o pertany als moros i als moriscos. *e de gran tros lony ell véu venir tota la gent morisca* (TB 1195: 34). **2. a la morisca** *loc adv* A la manera dels moros i dels moriscos. *E molt ben abillats a la morisca, ab gran orde e gravitat de grans senyors* (TB 1435: 5). [morisca 12, morisch 13, morischs 1, morisqua 1]

morisma *f* Gent mora, especialment en multitud. *E per quant la morisma era tanta, los crestians deliberaren de no sperar la batalla, e en aquell cars tots desijaven la salut de Tirant axí com la lur pròpia, e tots stimaven que si Tirant hi fos, que no agueren desdita la parada* (TB 968: 26-27). [morisma 35]

moro -a *adj i m i f* Que professa la religió islàmica. *E lo rey moro restà en lo camp* (TB 87: 24). *hon [en la batalla] hi moriren infinits moros e no molts crestians* (TB 1212: 9). [mora 14, mores 6, moro 117, moros 369]

mors *m* Mos.

mort *f* **1.** Cessació de la vida natural. *Hom deu amar la vida e no tembre la mort* (TB 1252: 7). **2.** Cessació de la vida provocat. *volqué anar havent dolor e contrició de moltes morts que en la joventut sua havia fetes* (TB 77: 14). **3. basca de la mort** → **basca** **2.** **4. en l'article de la mort** → **article** **3.** **5. mort reconeguda** *loc nom* La que no és sobtada. *e ara me donau mort regoneguda, la qual yo accepte ab molta obediència* (TB 1486: 17). **6. mort sobtada** *loc nom* La que sobrevé sense avís previ. *moltes voltes desige morir ab coltell o de mort sobtada, per exir de pena* (TB 704: 13). **7. pena de mort** → **pena** **4.** **8. pendre mort** *loc verb* Cessar de viure. *O senyor meu, Jesucrist, qui volquist pendre mort e passió* (TB 1515: 1). [mort 434, morta 58, mortes 2, morts 121]

mortal **1.** *adj* Subjecte a la mort. *hoint recitar de vostra celsitut tots los béns e virtuts que per natura podien ésser comunicats a un cors mortal* (TB 481: 5-6). **2.** *adj* Molt decaigut, com si sentira la mort a la vora. *Stefania volqué parlar y ella no u consentí. La princessa se'n partí e Stefania restà ab pensament de dona mortal*

(TB 856: 28-29). **3. adj** Que causa la mort. *rebé les letres de Permínio, en les quals l'amonestava que Phelip, metge, corromput ab molts diners per Darhi, enemich seu, li havia promés que-l faria morir, axí que guardàs sos aguayts e son mortal abeuratge* (TB 606: 17-18). **4. adj** Que fa sofrir algú enormement, especialment perquè li resulta o se li figura llarg en el temps. *e a mi ha lexat en mortal desolació* (TB 1430: 11). **5. m i f** L'ésser humà considerat com a subjecte a la mort. *Tirant, merexedor, no de hun regne o imperi, mas de senyorejar lo món, obeynt-te, ensemps ab los mortals, la mar, los vents y la fortuna* (TB 1308: 3-4). **6. culpa mortal** → **culpa** 2. **7. pecat mortal** → **pecat** 3. [mortal 38, mortals 29]

mortaldat *f* Multitud de morts. *La causa de la mortaldat de tants moros fon perquè no eren tan ben armats* (TB 1212: 20). [mortaldat 9]

mortalitat *f* Mortaldat. *nos menaça diversitat de temps, ço és, mortalitats a la terra* (TB 1201: 24). [mortalitats 1]

mortalla *f* Vestidura, llençol o altra mena de roba amb què s'embolcalla un cadàver. *per què, axí agenollat com stich, altra gràcia no us deman, sinó que ab les vostres angèliques mans, après la mia mort, me vullau vestir la mortalla* (TB 535: 18-19). [mortalla 3]

mortalment *adv* **1.** D'una manera mortal. *e feriren mortalment en les spatles dels moros* (TB 1218: 7). **2. pecar mortalment** *loc verb* Cometre una falta que causa la condemnaçió de l'ànima, segons els preceptes de l'Església. *Si les donzelles ab treball són ajustades a matrimoni verdader, qui pot e no u fa, pecca mortalment, si en lo matrimoni no s'i segueix còpula* (TB 1038: 3-4). [mortalment 4]

morter *m* Recipient de diversos materials de cavitat semiesfèrica, en què es trituren certes substàncies que es volen polvoritzar o reduir a pasta. *ab la tua pròpria sanch e dels teus, pastaré lo morter ab les mies mans e tornaré adobar tot lo que tu has desfet e guastat* (TB 169: 11-12). [morter 1]

mos (o **mors**) *m* **1. a mossos** (o **a morsos**) *loc adv* De qualsevol manera. *Abraçaren-se ab gran furor lo hu a l'altre e a morssos mortals se daven* (TB 274: 32). *pren los rajms sens rompre'ls del cep e a mossos los stà menjant* (TB 990: 24). **2. a mossos i a grapades** *loc adv* De qualsevol manera. *e menjava los rajms a mossos y a grapades, de quatre en quatre e de V en V* (TB 990: 34). [morsos 1, mossos 2]

mossén *m* Tractament que s'anteposava al nom d'un cavaller o d'un religiós. *e féu-ne capità mossén Roquafort per ço com era molt bon cavaller e animós* (TB 1327: 24). [mossén 6]

mossényer *m* Mossén. *E foren-los fetes honrades sepultures, e allà hon fon lo major conflicte de la batalla fon feta una solemne sglésia del benaventurat mossényer sent Johan* (TB 1212: 38-39). [mossényer 1]

mosso -a *m i f* **1.** Criat, especialment de masia. *Vestí's un capucho de pastor mostrant ésser moço de aquell altre* (TB 1112: 7). **2. mosso de cego** *loc nom* Criat que acompanyava un invident per a guiar-lo. *Y ella semblava en aquell cars moço de cego* (TB 707: 9). **3. mossa d'hostal** *loc nom* Criada d'un establiment que donava de menjar i acollia clients perquè hi dormiren. *car diu que vós no semblau sinó moça d'ostal, que sou donzella ab molt poca vergonya* (TB 847: 24). [moça 1, moço 2, moços 1]

mostalla *f metre* **mostalla per jolivert** *loc adv* Fer prendre una cosa per una altra. *e yo bé sé que a vós no poran metre mostalla per jolivert* (TB 742: 5). [mostalla 1]

mostassaf] *veg.* **mustassaf.**

mostra *f* **1.** Exposició d'alguna cosa a la vista d'altres persones. *puix havia vista mostra de les coses que obrar sabia* (TB 1238: 18). **2. en mostra de** *loc prep* Com a prova de. *Puix ab dret natural la rahó'm força obeyr als manaments de vostra excel·lència, mon senyor, en mostra de mon poch saber e no avisat entendre* (TB 112: 1-2). **3. fer mostra** *loc verb* Exhibir-se en públic per a ser admirat. *E axí van per tota la ciutat fent mostra* (TB 353: 6). [mostra 8]

mot *m* **1.** So articulat o conjunt de sons articulats que expressa una idea i que es pren com a última unitat independent del discurs. *E axí, stich quasi alienada, que tal mot de la mia boca ab gran fatiga pot proceir* (TB 1025: 8). **2.** Sentència **3. e dehia lo mot:** *Ço que ha altri fa dormir a mi desperta* (TB 545: 33). **3. sense parlar mot** (a algú) *loc verb* No dirigir-li la paraula. *sens parlar-li mot tornà's a levar lo barret del cap* (TB 278: 6). [mot 19]

moviment *m* **1.** Acció per la qual un cos o alguna de les seues parts canvia de lloc o de posició. *les natures del cel e dels planets, e lo moviment de aquells e les propietats dels elements* (TB 1177: 29). **2.** Mutació. *Gran alteració y moviment de dolor me ha portat la vostra presència* (TB 1467: 3). **3. en moviment** *loc adv* Sense

aturar-se. *ans contínuament stan en moviment de peus e de mans* (TB 1132: 35).

[moviment 13, moviments 6]

mudable] veg. **mutable**.

mudament *m* Mutació. *la mia ànima stà alterada del mudament gran que veig en la majestat vostra* (TB 593: 30). [mudament 4]

mugró] veg. **muguró**.

muguró *m* Protuberància en el centre de la mamella, per on les cries dels mamífers xuclen la llet. *e ab les mans les [les mamelles] stava sprement e per los mugurons exia un gran raig d'aygua molt clara* (TB 230: 26). [mugurons 1]

mula *f* Femella híbrida de cavall i de somera o d'ase i d'egua. *trobareu una gran céquia de aygua que dóna a una mula fins a les singles* (TB 427: 33). [mula 1]

muller *f* Dona casada respecte del seu marit. *e prestament la sposà e la pres per muller* (TB 870: 23). [muller 122, mullers 5]

multitud *f* Gran nombre de persones o de coses. *que nosaltres ab tanta multitud de cavallers no bastam a offendre'ls* (TB 1220: 5). [multitud 42]

mundà -ana *adj* Que pertany o es vincula a l'àmbit terrenal i material, per oposició a l'àmbit espiritual. *sens neguna volta ésser stat vençut e sens reproche negú, ordenam, manam e sentenciam dar la mundana glòria, honor y fama a l'egregi e virtuós cavaller* (TB 241: 9-10). [mundana 8, mundanes 2]

mundanal *adj* Mundà. *que més stima fas de la glòria mundanal que de la spiritual* (TB 1243: 26). [mundanal 6, mundanals 4]

munt *m* Conjunt de coses les unes sobre les altres formant una elevació. *lo portà dins una tenda hon hi havia hun gran munt de dobles d'or* (TB 1125: 17). [munt 3]

muntanya (o **montanya**) *f* **1.** Elevació molt notable del terreny. *Aquesta hermita stava en una alta muntanya, molt delitosa de arbres de gran spessura* (TB 86: 1). **2.** Part muntanyosa d'una contrada. *e féu la via de les muntanyes de Gales e passà per la ciutat de Varoych* (TB 87: 30). **3. en montanya** *loc adv* En part escarpada. *en pla o en montanya, a peu o a cavall* (TB 273: 4). [montanya 25, muntanya 18, muntanyes 7]

munteria *f* Cacera major, generalment a cavall i amb gossos. *Vench lo muntero major ab molts sahuessos e cans de presa e lebrés de Bretanya e ab tota la munteria, e anam tots ab lo rey a caça* (TB 209: 9-10). [munteria 2]

muntero *m* **muntero major** *loc nom* Persona encarregada de fer caçar els gossos en la cacera major. *Vench lo muntero major ab molts sahuessos e cans de presa* (TB 209: 9). [muntero 2, munteros 2]

mur *m* **1.** Muralla. *E romperen-li un tros de mur, car no consentiren que entràs per porta neguna* (TB 119: 30). **2.** Paret gruixuda que suporta el pes d'un edifici o que en limita verticalment l'interior. *hagué durat per bon spay, veren les dames en los murs del palau* (TB 869: 26). **3.** Fortalesa interior. *ells són posats en gran perill, e no ha tan fort mur com és la virtut de vosaltres* (TB 672: 31). [mur 18, murs 7]

muralla *f* Conjunt de murs que formen un clos defensiu d'una població o d'un altre recinte. *E estava aposentat prop la muralla de la ciutat* (TB 274: 1). [muralla 4, muralla 20]

murat -ada *adj* Cenyt o guarnit de mur per a garantir la protecció davant d'atacs militars. *La qual ciutat era molt gran e fortíssima, ben murada e vallejada* (TB 1311: 22). [murada 3]

múrex *f* Corn marí ple de punxes. *en Cidònia se peixquen les múrices* (TB 609: 26). [murices 1]

murmur *m* Allò que es diu en veu baixa. *ans portaren lo murmur de mes darreres paraules a les orelles de la Viuda* (TB 943: 13). [murmur 1]

murmuri] *veg. murmur.*

murmuració *f* Enraonament que es diu contra algú. *Com Stephania véu la murmuració de la gent e tingué natural notícia que aquell era lo conestable, tan gran fon lo delit de amor que pres en la sua vista que lo cor li defallí e perdé tot lo recort* (TB 793: 39-40). [murmuració 3]

murta *f* Arbust perennifoli de la família de les mirtàcies (*Myrtus communis*), de fulles ovades, lluent i aromàtiques, flors blanques i fruit en baia, el murtó, que es fa a les màquies de les terres mediterrànies d'hivern temperat. *una portava en lo cap una garlanda de flors o de murta perquè fossen conegudes* (TB 203: 30). [murta 1]

murtera *f* Murta. *parlant ab lo Lauseta dels tarongers e de les murteres, tornant en son deport, passejant-se per l'ort* (TB 1012: 2). [murteres 1]

muscle Part superior i lateral del cos a cada costat del coll formada pels ossos que uneixen el braç al tronc i els músculs que els recobreixen. *Alçà la spasa e donà-li*

tan gran coltellada al muscle dret que tot lo braç li levà en redó (TB 1317: 35).

[muscle 4, muscles 5]

museta *f* Instrument musical semblant a la cornamusa, que, alhora, consisteix en un sac de cuir al qual s'insufla l'aire per mitjà d'un tub i del qual pengen tres o quatre tubs, l'un dels quals, el grall, proveït de forats, fa la melodia i els altres, les trompes, produeixen un so greu continu. *anafils, clarons, tamborinos, charamites e musetes e tabals* (TB 1351: 7). [musetes 1]

músic *m* Persona que es dedica a la música i que compon peces o n'executa. *draps d'or y de seda, e féu-se venir tots los músichs de tota aquella terra, de tota natura d'estrument* (TB 1310: 4). [músichs 1]

música *f* **1.** Art que s'expressa mitjançant la combinació de sons, d'acord amb les lleis de la melodia, de l'harmonia i del ritme. *los huns se fan folls, los altres asenats; los huns parlen de guerra, los altres de amors; los huns sonen laüt, los altres arpa; huns mija viola, altres flautes e cantar a tres veus per art de música* (TB 663: 1-2). **2.** Obra o obres musicals en què hi ha successió de sons combinats segons les dites lleis. *E la música era tan gran en la sala, de tantes natures d'esturments, que era cosa de gran admiració als hoints* (TB 1472: 35-36). **3.** Conjunt d'instruments i de sonadors. *La música, partida en diuerses parts per les torres e finestres* (TB 1451: 6). **4.** Qüestió fora de l'orde normal. *Dormien ensems per cobrir la música que era passada entre ell e la princesa* (TB 1446: 8). [música 7]

mustassaf *m* **mustassaf del camp** *loc nom* Oficial encarregat de regir i de vigilar la bona administració dels queviures i d'altres objectes d'un exèrcit en peu de guerra. *Lo rey prestament tramés per lo guardià major, que és ofici qui és nomenat mustaçaf del camp* (TB 1131: 32-33). [mustaçaf 1]

mutable *adj* Que canvia amb facilitat. *Però diu Ovidi que amor no ha deguna certenitat, com ella sia mutable* (TB 1264: 23-24). [mutables 1]

mutació *f* Acció resultant d'experimentar un canvi. *E les mutacions dels temps, ab les superiors influències, muden les nostres fortunes* (TB 1296: 31-32). [mutació 2, mutacions 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

N

nació *f* Lloc en què hi ha establida una comunitat de persones que participen d'un sentiment d'identitat col·lectiva singular. *me atreviré expondre no solament de lengua anglesa en portoguesa, mas encara de portoguesa en vulgar valenciana, per ço que la nació d'on yo só natural se'n puxa alegrar* (TB 63: 1). [nació 8, nacions 6]

nadal *m* Festa cristiana en què se celebra el naixement de Jesucrist. *E la nit de Nadal, com Jhesucrist naxqué* (TB 1243: 17). [Nadal 2]

nafra *f* **1.** Ferida en un teixit orgànic amb pèrdua de substància produïda per un colp o per una causa morbosa. *per ço com ell encara no era guarit de la nafra del cap* (TB 584: 26). **2.** Ofensa **1.** *E tu m'as refrescades les nafres de mos parents, les quals contínuament me turmenten* (TB 1256: 13). [nafra 15, nafres 50]

naia *f* Passadís porticat. *e alt sobre los draps de raç havia entorn naves hon se mostraven àngels tots vestits de blanch* (TB 227: 16). [naves 1]

naip] veg. **naïp**.

naïp *m* **1.** Carta de jugar. *Lo aflegit mercader, assegut sobre la caxa, féu aquí grans lamentacions, dolent-se de la perduda mercaderia dels naïps* (TB 998: 28-29). **2. joc de naïps** → **joc** 11. [naïps 3]

naixença *f* **1.** Naixement **1.** *car stime morts lo jorn primer de lur naxença aquells qui en tenebres d'escura vida axí callat ociós viure passen, que ans de aquest món los inp[l]acables fets los transporten* (TB 127: 2-3). **2.** Naixement **2.** *E si dius que natura ha constituït la tua noble persona en stat femení, pusil·lànim e temerós, sia lo teu ànimo constant e viril, imitant la noblea d'aquells dels quals has presa la tua naxença e nodriment* (TB 1289: 36-37). [naxença 2]

naixement] veg. **naiximent**.

naiximent *m* **1.** Vinguda al món eixint del ventre de la mare. *La mia mare gran dolor sentí en lo dia del meu naximent* (TB 1501: 18). **2.** Origen d'una cosa. *E yo no'm puch tant acostar, donant-vos de mon ésser, com vós fugiu a la vera execució de la rahó volent ço que no us és dat, e us sou scalfat en vostra virtut. E si considerau la*

fi de aquella e d'on conegueren lo seu naximent, si dels cavallers que teniu per consellers vostres no·ls deu ésser donada fe, per so com són fets enemichs per lo regiment que perdut han (TB 660: 21-22). [naximent 4]

nan -a m i f Persona que és d'una petitesa extraordinària dins de la seua espècie. *E enmig de aquestes quatre estàncies stava un nan molt diforme a natura* (TB 231: 4). [nan 3]

narració f Exposició ordenada i detallada de les particularitats d'alguna cosa esdevinguda. *E sia closa e finida la narració de la tua pròspera virtut* (TB 1267: 22). [narració 1]

nas m Òrgan de l'olfacte, que consisteix en dues cavitats revestides d'una membrana mucosa que comuniquen posteriorment amb la faringe. *Lo seu nas era prim e afil·lat e no massa gran ni poch* (TB 486: 22). [nas 6]

nativitat f **1.** Naixement **1.** *Car per res l'ome de la contagió de la mort e obligació de peccat que incorre en la sua primera nativitat pot ésser delliurat* (TB 1340: 6-7). **2.** Festa cristiana en què se celebra el naixement de Jesucrist. *fins a la Nativitat de Jesucrist passaren DCCLII anys* (TB 164: 15). [nativitat 4]

natura f **1.** Conjunt de les coses creades. *les coses qui natura consent e per Déu són ordenades* (TB 888: 30). **2.** Conjunt de les condicions físiques i morals de l'ésser humà. *Vós sou de natura angèlica, que tostemps donau bons consells* (TB 887: 19). **3.** En una classificació, grup d'elements que comparteixen una sèrie de característiques. *de tota natura d'estruments que trobar-se pogueren* (TB 310: 4). **4. discús de natura** → **discurs** **2.** **5. llei de natura** → **lleï** **6.** **per natura** loc adv Per l'essència pròpia d'algú. *totes aquelles coses són a nosaltres stranyes que desijant són adquerides, de què·s mostra clarament aquelles no ésser de nostra natura, ne de longa duració e fermetat, com no sien atorgades per natura* (TB 1288: 33-34). [natura 99, natures 10]

natural **1.** adj De la natura. *Per què la necessitat requer que la superior part intel·lectiva predomine ab sapiència les vanes e folles cogitacions de aquella, sotsmeses per natural orde* (TB 1296: 10-11). **2.** adj Produït per la natura. *Vehem que natura ha ordenat los hòmens exir nuus dels ventres de lurs mares, e los altres animals ixen ab naturals vestits, e de les vestidures de aquells cobrim les nostres*

carns nues e miserables (TB 1288: 27-28). **3. adj** Que pertany a l'essència de cada ésser. *e volent-la aconortar no pogué retenir les làgrimes de la sua natural amor, manifestant la dolor e compassió que tenia de la mare e del fill, e per bon spay stigué que no pogué parlar, sinó que tots tres ploraven* (TB 82: 8-9). **4. adj** Nascut en un lloc determinat. *Si tu est Ypòlit, de França natural, acosta't a mi e no hajes temor* (TB 912: 1). **5. m** Manera de ser pròpia d'algú. *lo cavall ha pres de la dida lo seu natural* (TB 432: 3). **6. dia natural** → **dia** 7. **7. dret natural** → **dret**² 5. **8. natural condició** → **condició** 4. **9. natural coneixença** → **coneixença** 3. **10. recobrar** (+ poss) **natural** loc verb Algú, tornar en si. *Com ell hagué recobrat son natural, demanà qui l'havia portat allí* (TB 1065: 7). **11. terra natural** → **terra** 20. [natural 108, naturals 9]

naturalea f **1.** Natura 1. *cascuna volta que naturalea vos temptarà en tenir costum de dona* (TB 732: 5). **2. per naturalea** loc adv Per la essència pròpia d'algú. *Quant més vosaltres, potentíssims reys, strenus cavallers e virtuosíssim poble, qui ja per lur noble costum o naturalea sou obligats a semblants actes!* (TB 1339: 3-4). [naturalea 2]

naturalesa] veg. **naturalea**.

naturalment adv Per causa natural. *com tots naturalment siam exits d'un pare e d'una mare* (TB 165: 13). [naturalment 9]

nau f **1.** Construcció de fusta, sense rems, disposada per a surar i córrer sobre l'aigua amb l'ajuda del vent i d'unes veles, sovint de forma escafoide i destinada a transportar persones o coses. *E la nau del capità tostemps seguí la galera* (TB 721: 29). **2. nau grossa** loc nom La que servia de transport. *Nosaltres som dotze naus y tres galeres y ells són XXIII naus grosses* (TB 718: 6). **3. nau de mercaderia** loc nom La que era destinada al comerç. *vench hun frare de l'orde de la Mercé, qui era arribat en la ciutat de Túniç e vengut ab una nau de mercaderia per traure catius crestians* (TB 1183: 15-16). [nau 195, naus 128]

naufraigi] veg. **naufraig**.

naufraig m Pèrdua o ruïna de l'embarcació en una superfície navegable, per haver-se omplit d'aigua o per altres causes. *E com sia cosa acostumada als hòmens, per grans senyors que sien, que s'esdevé que són presos en batalla en mar o en terra o*

per naufrag, axí com ara la fortuna ha portat a tu (TB 1101: 2-3). [naufrag 3, naufrags 1]

nauxer *m* Mariner d'alta graduació que dirigia la maniobra d'un vaixell. *E Tirant manà al timoner e al naucher que no voltassen la nau, sinó que donassen la proha en terra endret de la ciutat, en un arenal que y ha peguat ab la muralla* (TB 401: 20-21). [naucher 2]

navegant *adj* Que es trasllada mitjançant una nau. *stenguem les càndides veles navegant per la tempestuosa mar de adversitats, de hon se poden recitar los naufrags de aquells qui, en ella follament navegants, a dolorosa e miserable fi pervenen* (TB 806: 9-10). [navegants 1]

navili *m* Vaixell per a navegar, especialment el de grans dimensions. *hon [al port d'Antona] trobaren allí totes les fustes e navilis ab què eren* (TB 141: 17). [navilis 2]

nebot -oda *m i f* Fill d'un germà o d'una germana. *e instituesch hereu meu universal a mon criat e nebot Ypòlit de Roca Salada* (TB 1488: 25). [neboda 6, nebot 4]

necessari -ària *adj* **1.** Que forçosament o inevitablement ha de ser o d'esdevenir-se. *Aprés meteren-se en orde de tot lo que·ls era necessari, axí de armes com de cavalls e moltes altres coses* (TB 277: 23). **2.** Que no pot deixar de ser o d'esdevenir-se. *Què farà, donchs, ma atribulada pensa en fortuna vàlida, ab contrasts de tan diversos vents combatuda, que consell sobre cars necessari no·s comporta?* (TB 1530: 3-4). **3. ésser de necessari** *loc verb* Alguna cosa, ser imprescindible per a aconseguir un objectiu determinat. *Com los moros hui en dia són molts, e ab sforç e ajuda de genovesos que·ls porten moltes vitualles, armes e cavalls encubertats e gent ben armada, és de necessari façam tot nostre sforç d'estar bé avisats e molt en orde per dar-los batailla cruel, fort e dura* (TB 502: 8-19). **4. haver necessari** *loc verb* Alguna cosa, ser imprescindible per a aconseguir un objectiu determinat. *De continent la virtuosa comtessa se partí del rey ab dos donzelles, e ab los regidors de la ciutat anà per les cases fent traure forment e civades e tot lo que havia necessari* (TB 88: 19-20). [necessari 20, necessària 9, necessàries 50]

necessàriament *adv* D'una manera necessària. *me costreny que, vulla o no, necessàriament he ensequir la tua voluntat* (TB 1144: 27). [necessàriament 2]

necessitat *f* **1.** Ansietat per aconseguir alguna cosa de què es manca i que és considerada imprescindible. *car la molta necessitat que tinch de cobrar la perduda libertat me constreny en fer tot lo que'm maneu, considerada la mala vida que comporte, e per lo vostre molt meréixer que m'i obliga* (TB 1138: 5-6). **2.** Allò de què no es pot prescindir. *E foren aquí tan ben rebuts que, axí los de dins com los de fora, foren molt ben servits e proveïts abundosament de totes lurs necessitats* (TB 1459: 13-14). **3.** Temps de privacions i de desgràcies. *E feren laors e gràcies a nostre senyor Déu com los havia volguts soccórre en tan gran necessitat* (TB 1395: 29-30). **4. de necessitat** *loc adv* Necessàriament. *E per ço, de necessitat, lo soldà agué de fer aquell pont de fusta* (TB 585: 21). [necesitat 1, necessitat 83, necessitats 4]

nefand *-a adj* Abominable moralment fins a l'extrem que no se'n pot fer descripció. *E com la benignitat de nostre Senyor permet e no ponex prestament hun tan nefandíssim crim de adulteri?* (TB 1003: 13-14). [nefandísim 1, nefandíssim 5, nefandíssima 1, nefandíssimes 4]

negligència *f* Qualitat de negligent. *no he fallit en alguna cosa per engan o negligència de què pugua haver reprenció* (TB 658: 25). [negligència 3]

negligent *adj* Mancat de la deguda diligència, especialment respecte de l'obligació assignada a cadascú. *rich sens almoyna, bisbe negligent, rey inich, pobre ergullós, senyor sens veritat* (TB 809: 34). [negligent 1, negligents 1]

negoci *m* **1.** Cosa a fer de certa importància. *me manau que yo parle primer en aquest negoci, yo us diré lo que a mi par* (TB 112: 4). **2.** Assumpte de caràcter eminentment comercial, del qual s'espera obtenir profit. *E dins aquest temps, la altesa vostra, ab consell de mon oncle e germà vostre, lo duch de Meçina, poreu concordar lo negoci, puix lo duch s'espera esta nit o demà ésser aquí* (TB 392: 24-25). [negoci 8, negocis 11, negoçis 1]

negociació *f* Discussió sobre algun assumpte per a arribar a un acord. *la cinquena [manera com saviesa pot ser aconseguida], per contínua negociació* (TB 819: 3). [negociació 1]

negre *-a* **1. adj** Del color del sutge o del carbó. *Aprés véu un lit ab cortines negres* (TB 468: 30). **2. adj** Mancat de connotacions positives. *De vosaltres me partesch, car la negra mort tant me atribula* (TB 1072: 12). **3. adj i m i f** De raça etiòpica. *e*

yo he passada dolor de vista de moro negre (TB 1069: 23). *lo desorde de tanta amor sens comparació que al negre has mostrada* (TB 1085: 9). **4. fer del negre groc** *loc verb* Fer creure una cosa per una altra. *seria just, si a la magestat vostra era plasent, concordàsseu ab la última rahó per no mostrar voler fer del negre groch* (TB 838: 19-20). [negra 4, negre 56, negres 10]

negrí -ina *m i f* Persona de raça etiòpica. *e era tot negre, car era senyor dels negrins de Ethiòpia e era nomenat lo rey Jamjam* (TB 1350: 19). [negrins 3]

negror *f* Qualitat de negre. *E stava admirat encara de les celles, que paria fossen fetes de pinzell, levades un poch en alt, no tenint molta negror d'espesura de pèls, mas stant ab tota perfectió de natura* (TB 486: 15-16). [negror 1]

nervi] *veg. nirvi.*

net -a *adj* **1.** Exempt de taca física. *l'aygua que n'exirà serà molt clara e neta* (TB 748: 28). **2.** El cel, exempt de núvols. *Era ja lo sol ben exit e lo dia clar e net e véu la boca de la cova* (TB 1367: 14). **3.** Exempt de corrupció moral. *Yo vull ésser aquella, la qual, havent pietat de vostra mercé, vos vull emparar e traure-us dels lims de perpetual dolor e infàmia. E per ço poreu dir que lo meu cors és clar e net, e no és tan scur com lo Apoqualipsi* (TB 1047: 6-7). [net 5, neta 2, netes 1, nets 1]

nét -a *m i f* Fill d'un fill o d'una filla. *fer que millor fos perquè tal nét no pervengués davant la vista de l'emperador son avi?* (TB 1004: 13). [nét 2]

neu *f* Petits cristalls de glaç provinents de la congelació de partícules d'aigua en suspensió en l'atmosfera i que cauen sobre la terra en flocs o en borrallons blancs. *Car stava admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien com si fossen madeixes de or, los quals per eguals parts departien una clencha de blancor de neu passant per mig del cap* (TB 486: 16-17). [neu 1, neus 1]

niellat -ada *adj* Fet mitjançant buits, els quals, bé en un metall o en un altre material, són omplits amb una mena d'esmalt negre. *en una molt rica e bella tomba de jaspis, tota niellada d'or e d'atzur* (TB 1528: 4). [niellada 1]

nigromància *f* Art d'endevinar el futur invocant els morts i consultant-los. *E totes aquestes coses, senyor, no pense vostra senyoria sien fetes per encantament ni per art de nigromància, sinó artificialment* (TB 231: 13-14). [nigromància 4]

nigromàntic -a *m i f* Persona que es dedica a la nigromància. *Yo no sé si sap de adivinar ho sia nigromàntich* (TB 138: 24). [nigromàntich 1, nigromàntichs 1]

nirvi *m* La part d'una cosa que és considerada com la font de la seua vitalitat a la manera del feix de fibres en forma de cordó que posa en comunicació els centres nerviosos entre si o amb les diverses parts del cos i que transmet les sensacions i els impulsos motrius. *E ingratitut sol corrompre los nirvis e força del regne* (TB 608: 14). [nirvis 1]

nit *f* **1.** Part del dia solar compresa entre la vesprada i la matinada. *lo meu dormir serà molt poch aquesta nit* (TB 851: 1). **2.** Temps durant el qual no hi ha absolutament claror. *E corregeren fortuna vàlida tres dies e tres nits* (TB 421: 8). **3. de nit** *loc adv* Durant el període de temps en què no hi ha claror. *La senyoria vostra partirà de aquí de nit, ab XIII milia de cavall, per anar hon és la senyora* (TB 1217: 13). **4. de nit e de dia** *loc adv* Sense parar. *si per ésser absent vos he feta offensa, ab tot que ab sobergues tribulacions, de nit e de dia present al meu enteniment, no us dexava, ni alre que·l vostre nom podia pronunciar la mia lengua* (TB 1324: 7-8). **5. donar** (a algú) **la bona nit** *loc verb* Acomiadar-lo quan acaba el dia, tot just abans de dormir. *com fon en lo lit la princessa, donaren-li la bona nit* (TB 1414: 26). **6. donar part a la nit** → **part** 4. **7. mitja nit** *loc nom* A les dotze hores de la nit o a una hora aproximada a aquesta. *e aquells vel·laren [els combatents de Tirant] fins hora de miya nit* (TB 551: 30). **8. nit e dia** *loc adv* Sense parar. *Los turchs nit e dia staven contínuament mirant lo camp dels crestians* (TB 669: 226). [nit 337, nits 7]

noblament *adv* Noblement.

noble¹ (o **nobla**) **1. adj** Dotat d'una qualitat superior a la mitjana, bé des d'un punt de vista moral o material. *féu gran stol de naus e de galeres e passà a la nobla illa de Anglaterra ab gran multitut de gents* (TB 87: 3). *E per açò la spasa és la més noble arma que lo cavaller pot portar e de major dignitat* (TB 174: 10). **2. m i f** Persona que, per genealogia o per gràcia del sobirà, pertany a una classe social considerada diferent de la dels simples ciutadans i que gaudeix de preeminències hereditàries. *e molts altres nobles y cavallers qui eren exits de catiu* (TB 1478: 22). [nobla 3, noble 95, nobles 59]

noble² *m* Moneda d'or, d'origen anglés, que estigué en circulació a Castella i a Aragó en el segle XV. *E lo comte donà-li una roba de ceda e cent nobles* (TB 109: 10). [nobla 3, noble 95, nobles 59]

noblea *f* Noblesa.

noblement (o **noblament**) *adv* D'una manera noble. *Les altres dones, les unes al rebost, les altres a la cuyna, en tant que aquesta virtuosa senyora dins poch spay féu molt noblament adobar de sopar* (TB 144: 38-39). *Tots los altres barons e cavallers en hun altre cadafal feren passar, hon foren molt noblement servits* (TB 1445: 26-27). [noblament 1, noblement 3]

noblesa (o **noblea**) *f* **1.** Elevació sobre els altres en distinció. *ab resplendor de excel·lent generositat e noblea de ànimo los podem subjugar e posar per terra* (TB 1232: 12). **2.** Acció elevada pel mèrit que li és inherent. *aquell és noble qui fa nobleses* (TB 418: 33). **3.** Classe social considerada diferent de la dels simples ciutadans i que gaudeix de preeminències hereditàries. *Si noblea de linatge e nom de generosa mouen a vostra altesa, la fe per vós a mi promesa ixqua avant e vinga en efecte, car cosa manifesta porta testimoni de veritat* (TB 884: 1-2). **4.** Privilegi atorgat per gràcia del sobirà i que comporta l'afiliació a una classe social hereditària considerada diferent de la dels simples ciutadans. *e posà'ls en dignitats e donà'ls grans nobleses* (TB 164: 18). [noblea 38, noblesa 11, nobleses 2]

nociu -iva *adj* Que fa mal. *e desija lo cor coses nocives e avorreix coses útils* (TB 1301: 4). [nocives 1]

nodriment *m* Provisió de les substàncies necessàries per al creixement o per al sosteniment d'un organisme vivent. *en lo menjar, nodriment; en los convits, temprança* (TB 607: 35). [nodriment 2, nodriments 1]

noïble *adj* Nociu. *les adversitats de la noÿble fortuna qui no donen repòs a la mia pensa* (TB 61: 19). [noÿble 1]

noli *veg.* **nòlit**.

nòlit *m* Preu que es paga pel dret de transportar passatgers o mercaderies amb un vaixell. *féu venir tots los patrons e pagà'ls a tots los nòlits per a hun any* (TB 1338: 16). [nòlit 2, nòlits 1]

nom *m* **1.** Mot o grup de mots que designa o identifica éssers animats i inanimats. *e en lo babtisme no volqué que li mudassen lo nom* (TB 1284: 36). **2.** Qualificació

que es fa d'algú o d'alguna cosa d'acord amb el tret que el caracteritza més visiblement. *sols per restaurar ta vida e fugir lo nom [d'omeçida]* (TB 783: 10). **3. en nom de loc prep** Per encàrrec de. *Encara que en nom de enemich vos haja volguda ofendre, mon voler no ha pres terme en voler-vos més enujar sinó complaure* (TB 1278: 16-17). **4. nom propi loc nom** El que identifica un referent en particular. *E com aplegaven al palench, se avien de nomenar per llur nom propi, e qui era son pare e de quina terra era natural* (TB 22: 33-34). **5. pendre el nom** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Alguna persona o cosa, ser designada a partir de la denominació d'una altra. *E aquella ciutat pren lo nom de una muntanya qui prop d'ella dista* (TB 1464: 27). [nom 145, noms 7]

nombre m Resultat de comptar les coses que formen un agregat, i ens abstracte que resulta de generalitzar aquest resultat. *E vós voleu dar batailla a tan gran nombre de cavallers turchs com en la platga oriental stan* (TB 654: 13). [nombre 29]

nona adj Hora corresponent a la darrera de les quatre parts iguals en què els romans dividien el dia, i que equival aproximadament a les tres de la vesprada en l'hora solar. *e lo emperador apleguà hora de nona* (TB 669: 26). [nona 1]

nora f Muller del fill. *e aquí se feren molt gran festa sogre e nora* (TB 456: 8). [nora 8]

nostrat -ada adj a la nostrada loc adv A la manera nostra. *armava's a la nostrada segons en Ytàlia se acostuma fer* (TB 638: 20). [nostrada 1]

nota f Senyal amb què es distingeix alguna cosa. *E tals morts no't pots scusar sens gran nota e punició cruel en la tua reprovada persona* (TB 305: 7). [nota 1]

notable adj De grau important pel que fa a intensitat o quantitat. *Lo quint [pecat] és si comet notable inreverència en Déu y en los seus sancts* (TB 864: 34). [notable 1]

notari m 1. Funcionari públic autoritzat per a donar fe dels contractes i altres actes extrajudicials, conforme amb les lleis. *E per senyal de veritat pos açí mon acostumat signe de notari públich* (TB 280: 13). **2. acte de notari → acte 2.** [notari 6, notaris 4]

notícia f 1. Coneixença d'alguna cosa. *Tots los qui no tenen verdadera notícia de la honor de aquest món mostren llur poch saber* (TB 453: 1). **2.** Anunci d'alguna cosa esdevinguda recentment a qui no en té coneixement. *E si per sos peccats lo rey és mort, segons per la senyoria tua só informat, e noresmenys ne tinch major notícia, car en aquell cars, com yo fuy tramés a ell per embaxador, no'm fos tan*

alargat de parlar, ell no m'haguera referida la sua justícia (TB 1151: 8-9). **3. en notícia de loc prep** En coneixement de. *Les tues virtuts, encara que no sien en notícia de les gents, fan a tembre* (TB 597: 6). **4. dar** (a algú) **notícia** (d'alguna cosa) *loc verb* Informar-li'n. *Donzella, vós me haveu dada més notícia de mos defalts que no ha fet jamás negun confessor* (TB 903: 31). **5. haver notícia** (en alguna cosa) *loc verb* Informar-se'n. *hagué plena notícia en aquell cas que la Viuda Reposada li havia descobert son secret e tot lo que ell li havia rahonat* (TB 841: 28-29). **6. venir a notícia** (d'algú) *loc verb* Algú, tenir coneixement d'un fet. *Yo no puch pensar que altra cosa sia sinó que Tirant haurà fet alguna travesura en la cambra de la princessa e serà vengut a notícia de l'emperador* (TB 910: 14-15). **7. venir en notícia** (d'algú) *loc verb* Algú, tenir coneixement d'un fet. *altrament, tostemps vendria en notícia de l'emperador* (TB 912: 33). [notícia 80]

notori -òria *adj* Que és públic i conegut per tots. *car notori és a tots com haveu romputs pactes* (TB 1248: 15). [notori 13, notòria 1, notoris 1]

nou¹ *f* Objecte amb què se subjecta la corda tibada de la ballesta. *de la cambra de les armes han llevades totes les nous de les ballestes e han-n'i posades de sabó blanch* (TB 372: 18). [nous 3]

nou² **nova**¹ *adj* **1.** Ocorregut o aparegut fa poc, sobretot si és per primera vegada. *era cosa nova per a ell lo que jamás no havia vist* (TB 463: 31). **2.** Posterior a un altre al qual reemplaça o complementa. *e que vullau pendre alguna bona sperança de nou consell* (TB 1191: 9). **3. de nou** *loc adv* Una altra vegada. *per los molts turchs qui ara de nou són entrats en lo meu imperi* (TB 922: 8). [nou 7, nova 10, noves 4]

nova² *f* **1.** Anunci d'alguna cosa esdevinguda fa poc i que és transmesa a qui no en té coneixement. *E ab molta dolor recitaren la mala nova de la destrucció dels reys e del stol perdut* (TB 728: 32). **2. demanar** (a algú) **de noves** *loc verb* Sol·licitar-li informació respecte d'algú o d'alguna cosa. *Com lo capità lo véu, pres-hi molt gran plaer e demanà-li de noves. E ell, responent, dix com lo soldà era nafrat* (TB 687: 37-38). **3. haver nova** *loc verb* Rebre informació respecte d'algú o d'alguna cosa. *Aquests moros hagueren nova certa com los reys dejús nomenats venien per socórrer-los* (TB 1163: 10). **4. haver-hi nova** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Conèixer-ne alguna informació. *Cosí, què és açò que ab tanta pressa anau? Ha-y*

nova de enemichs? (TB 698: 22). **5. metre** (algú) **en noves** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Donar-li'n complida informació. *E Stephania, parlant aquella nit ab la princessa, mes-la en noves de Tirant* (TB 856: 14-15). **6. portar** (a algú) **nova** *loc verb* Dur-li notícia respecte d'algú o d'alguna cosa. *Estant en aquestes congoxes portaren nova al rey com los embaxadors moros venien* (TB 110: 14). **7. posar** (algú) **en noves** *loc verb* Dur-li notícia respecte d'algú o d'alguna cosa. *la reyna Morgana prestament lo conegué e posà'l en noves* (TB 808: 17). **8. pendre les noves** *loc verb* Posar-se a parlar. *Plaerdemavida pres les noves e dix [...]* (TB 880: 5). **9. tenir** (algú) **a noves** *loc verb* Tenir-lo entretingut amb converses. *Per què, fortuna desigual, no'm tingues tant a noves* (TB 1513: 17). **10. tenir nova** *loc verb* Rebre notícia d'algú o d'alguna cosa. *que puix teniu la capitania, que prengau armes vencedores perquè prest de aquells puguam aconseguir gloriosa victòria, tal com de vós speram, com tinguem nova certa que les naus dels genovesos són arribades al port de Aulida carreguades de gent d'armes* (TB 500: 14-15). **11. tornar en noves** *loc verb* Canviar el punt de vista. *E Tirant tornà en noves dient mal tostamps de si mateix* (TB 992: 2). **12. venir a noves** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Rebre'n notícia. *perquè no venguessen a noves de res que tristor ni dolor portàs* (TB 712: 37). **13. venir nova** (a algú) *loc verb* Arribar-li notícia d'alguna cosa. *E stant axí, ab aquell plaer, vench nova a Tirant com en lo port de Contestina havia arribades sis naus de genovesos molt grosses* (TB 1337: 13-14).

[nou 8, nova 94, noves 56]

novament *adv* **1.** Una altra vegada. *aprés poch temps que aquest rey, pare de questa donzella, la [la ciutat] hagué de moros conquistada, la tornà novament rehedificar* (TB 1243: 12-13). **2.** De fa poc de temps. *car per tu són stats il·luminats e animats los crestians qui per tu novament són stats fets en la Barberia* (TB 1227: 6-7).

[novament 14]

novell -a *adj* **1.** Nou **1.** *E lo qui més me fa dolre és com veig la trista de vostra majestat, en molta dolor posada, per lo novell cars que seguit m'és* (TB 954: 2-3). **2.** Que exerceix una funció des de fa poc i, com a conseqüència, encara no en té prou experiència. *al venturós e pròsper capità Tirant, novell cèsar de l'Imperi Grech* (TB 1456: 5). **3. fruita novella** → **fruita** **2.** [novel 1, novell 24, novella 24, novelles 5, novells 4]

novençà -ana *m i f* Persona que s'ha casat recentment, especialment si està encara dins del primer any de matrimoni o si encara no ha tingut el primer fill. *L'endemà per lo matí tothom se alegrà e feren molta de honor al conestable e a la novençana. Portaren-los en la major sglésia, hon hoÿren la missa ab molt gran honor* (TB 862: 37-38). [novençana 1]

novetat] veg. **novitat**.

novi novia *f* Persona que està a punt de casar-se. *Lavors la novia se pres a cridar, dient que li feÿa mal* (TB 862: 19). [novia 9, novies 4]

novitat *f* **1.** Cosa que sorprén perquè no ocorre ordinàriament. *Quina novitat tan gran és stada aquesta?* (TB 906: 13). **2.** Fet recent. *Com lo rey sabé tal novitat, posat fonch en gran admiratió* (TB 125: 18). [novitat 14]

nu -a] veg. **nuu -a**.

nuat -ada *adj* Fet amb un nus aplicat sobre algú o sobre alguna cosa. *Per les vostres cadenes hun nuat e fort cenyil ha streta la mia turmentada persona* (TB 1468: 34). [nuat 1]

nul/nul·le nul·la [la forma **nul·le** sols ocorre en plural] *adj* No existent. *car de guerra null temps no procehex amor* (TB 639: 6). *E per ço sou atesos al derrer terme de fortuna, que los anys vostres podeu tenir per passats e nul·les* (TB 1242: 7-8). [null 2, nul·les 1]

número *m* Nombre. *E vosaltres, qui de la secta mafomètica stau abeurats, aquella de tot renunciant, dispondre-us a rebre la fe cathòlica perquè, aquella rebuda, en lo número dels sants siau posats* (TB 1340: 19-20). [número 1]

nupcial *adj* Relatiu a la celebració de les noces. *E si ell hagués vixcut, cent donzelles de vosaltres havien d'ésser nóvies ab mi ensemps aquell dia que Tirant e yo teníem a celebrar les festes nupcials* (TB 153: 10-11). [nubcial 2, nupcials 1]

núpcies [pl] *f* Actes cerimonials de la unió legítima entre dues persones que es comprometen a portar una vida en comú, establida mitjançant certs ritus o formalitats legals. *Són aquests los dies assignats de celebrar núpcies imperials?* (TB 1502: 35). [núpcies 2]

nuu nua *adj* **1.** Que no du cap vestimenta. *e de les vestidures de aquells [dels animals] cobrim les nostres carns nues e miserables* (TB 1288: 28-29). **2.** Que és fora de la beina. *ab la spasa nua li donà sobre lo cap, que li féu sortir lo cervell*

(TB 1192: 34). **3. espasa nua** → **espasa** 5. **4. nuu e cruu** *loc nom* Completament desvestit. *La pobra de Plaerdemavida, nua e crua, sens vestidures negunes, morta de fret* (TB 1095: 33). **5. tot nuu** *loc nom* Completament desvestit. *La Viuda se despullà tota nua e restà ab calces vermelles e al cap un capell de lli* (TB 897: 23). [nua 23, nues 5, nuu 9, nuus 4]

nuvi núvia] veg. **novi novia**.

núvol m **1.** Massa de vapor aquós suspesa en l'atmosfera. *per causa de hun negre núvol qui ab grans trons e lamps venia acompanyat* (TB 1080: 35). **2.** Cosa que en cobreix una altra. *gitaràs tots núvols de tristor e de pluja de làgremes* (TB 600: 17). [núvol 3, núvols 4]

nuvolós -a adj Cobert o format per núvols. *tot aquell dia fon nuvolós e bromós* (TB 1383:11). [nuvolós 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

O

obediència *f* **1.** Qualitat d'obedient. *de tants perills me haveu deliurat e ara me donau mort regoneguda, la qual yo accepte ab molta obediència* (TB 1486: 16). **2. a obediència de loc prep** A les ordes de. *E yo hi ells volem star a obediència de la senyoria vostra de tot quant nos maneu* (TB 584: 14). **3. sots obediència de loc prep** A les ordes de. *fahent-vos de major dignitat e preminència que a tots los altres, sotsmetent tots los magnats, duchs, comtes e marquesos sots vostra obediència* (TB 532: 10-11). **4. dar obediència** (a algú) *loc verb* Algú, oferir-se a un altre per complir tot el que aquest dispose. *perquè poguésem dar primer la honor e obediència a Phelip que al rey* (TB 425: 16). **5. fer obediència** *loc verb* Complir els manaments d'algú. *car molts venien a fer obediència e donaven les claus al rey Scariano e a Tirant* (TB 1311: 11). [obediència 13]

obedient *adj* Que du a terme allò que algú li mana. *e li era stat sempre molt obedient en tot lo que per ella li era manat* (TB 1521: 19). [obedient 14, obedients 4]

obertura] veg. **ubertura**.

òbit *m* Mort d'una persona. *E més, vull e man que de mos béns sien donats a cascú de mon linatge qui-s trobaran presents en lo meu òbit, cent mília ducats* (TB 1488: 20-21). [òbit 2]

obligació *f* **1.** Allò que algú és impel·lit a fer. *essent vostre per amor y per obligació de lícit matrimoni* (TB 1469: 1). **2.** Promesa contraïda per la qual algú ha de pagar una suma determinada. *Fetes les obligacions e posats los CCC ducats en la mà del rey, prengueren lo balaix e sobre una anclusa hi donaren ab un martell e romperen-lo per mig, e trobaren-hi un cuch* (TB 433: 8-9). **3. ésser posat en obligació** *loc verb* Algú, estar obligat a fer el que algú o alguna disposició legal ordena. *lo meu pensament és de l'orde de cavalleria e de la gran obligació en què és posat lo cavaller com haja a mantenir l'alt orde de cavalleria* (TB 160: 4-5). **4. tenir obligació** (a algú) *loc verb* Estar-hi en deute per gratitud. *ans vos tinch molta obligació del que per mi fet aveu* (TB 468: 5). [obligació 12, obligació 1, obligacions 1]

oblit *m* **1.** Pèrdua de la memòria. *Aquells viuen morint en vives armes per defensa de nostra viva fe, lo famós nom dels quals, en algun temps de oblit no serà damnificat* (TB 1306: 18-19). **2. metre** (algú o alguna cosa) **en oblit** *loc verb* Oblidar-se'n. *Si axí fos, per los passats no foren meses en oblit* (TB 838: 17). **3. posar** (algú o alguna cosa) **en oblit** *loc verb* Oblidar-se'n. *car la sperança que yo tinch en la vostra molta virtut de cavalleria me fa posar en oblit tots los passats mals, coneixent en la vostra bella disposició lo que per relació de moltes gents m'és stat reportat* (TB 466: 4-5). [oblit 9]

oblivió *f* **1.** Oblit **1.** *E moltes gestes e innumerables hystòries són stades compilades per tal que per obliuó no fossen delides de les penses humanes* (TB 69: 15-16). **2. sotsmetre** (alguna cosa) **a obliuó** *loc verb* Oblidar-la. *e sotsmeteu tot lo passat a obliuó si amau la vostra persona* (TB 1410: 12). [oblivió 5]

obra *f* **1.** Cosa feta per algú. *E yo procehiré en la benaventurada obra ja per mi començada* (TB 1010: 5). **2.** Conjunt del treballs d'un creador en el pla intel·lectual. *sobre los fets dels antichs, virtuosos e en fama molt gloriosos cavallers, dels quals los poetes e hystorials han en ses obres comendat, perpetuant lurs recordations e virtuosos actes* (TB 61: 4-5). **3.** Quantitat aproximada. *E com lo sol fo un poch alt, vem venir cavalls encubertats e ginets de turchs —qui podien ésser entre tots obra de mil e CCCC, poch més o menys— e apleguaren a una flamayra de aygua que y havia* (TB 540: 6-7). **4. donar obra ab acabament** *loc verb* Arribar a la solució definitiva d'alguna cosa com a conseqüència de les premisses disposades. *Donchs, donem obra ab acabament al camí que havem començat* (TB 1505: 20). **5. en obra** *loc adv* Amb activitat perceptible. *Reconexent bona fe, creya vos acordaríeu ab mi a perills sdevenidors per ésser incerts, car tals coses com aquestes més stan en contentació de vista que en obra* (TB 633: 5-6). **6. obra de guerra** *loc nom* Acció produïda en campanya bèl·lica. *E pense la senyoria tua que açò són obres de guerra, que qui la continua li segueixen molts inconvenients, que unes voltes són vençuts, altres vencedors* (TB 1157: 25-26). **7. per obra** *loc adv* Amb activitat perceptible. *Aprés legiren tots los actes e veren per obra Tirant ésser lo millor cavaller de tots* (TB 480: 8). **8. per obra de** *loc prep* Mitjançant

l'ajut de. *per obra del sanct Sperit ell comprenqué tant nostra fe com si tota sa vida fos estat crestià* (TB 1175: 30-31). [obra 29, obres 62]

obratge *m* Ornament accessori fet en un objecte. *ab molt grans abillaments e obratges de perles e de pedres fines* (TB 1363: 29). [obratges 1]

obscur -a] veg. **escur -a**.

obsèquies [pl] *f* Cerimònies fúnebres que es fan a un difunt. *E deliberaren que, après fetes les obsèquies als defunts, que-l levassen emperador* (TB 1525: 9). [obsèquies 12]

observància *f* Observança.

observança (o **observància**) *f* Compliment exacte del que prescriu una norma. *Fet açò, cascú en son papalló, vengueren II frares de l'orde de Sanct Françesch de la observança, per manament dels jutges, e tornaren a confessar* (TB 324: 14-15). *Mas la fe cathòlica, de la qual lo capità és Jhesuchrist, rey sobre tots los reys e senyor sobre tots los senyors, tals actes e abominacions avorrint, indueix los crestians a la observància dels manaments de Déu* (TB 1340: 34-35). [observància 1, observança 3]

obstinació *f* Manteniment tenaç d'un propòsit o d'una opinió. *E sots lo mal de veritat trencada és la perseverança de falsia e dura obstinació dels contrastants a ta intenció* (TB 600: 6-7). [obstinació 1]

obte *m* Mort d'una persona. *Que plàcia a la sacratíssima magestat vostra de voler dexar possehir aquesta corona a mon senyor Tirant, qui ací present és, ab títol, e senyor de tot l'Imperi Gr[e]ch après obte de mon pare, puix la divina Bondat vostra li ha feta gràcia de haver-lo cobrat, de poder de infels liberat* (TB 1033: 7-8). [obte 2]

ocasió *f* **1.** Circumstància adient perquè s'esdevinga algun fet. *E levà's prestament de allí per ço com era passada gran part de la nit, e perquè lo duch ni los altres no tinguessen què dir ni ocasió de parlar* (TB 694: 37-38). **2.** Causa que produeix un fet. *E segons yo veig, ve cercau la mort, la qual, més irat que aconsellat, demanau voluntàriament. E de açò sou vós principal ocasió* (TB 1060: 28-29). **3. per ocasió de loc prep** A causa de. *E los meus mals se són multiplicats per ocasió de la mia gran desventura* (TB 1116: 9). [ocasió 10, occasió 10]

oceà -ana *adj* Relatiu o pertanyent a la massa total d'aigua salada, única i contínua. *E en aquest regne de Etiòpia ha molt grans deserts hon no habita negú fins en Aràbia, e afronta ab la mar oceana* (TB 1363: 14-15). [occeana 1]

ocell (o **aucell**) *m* **1.** Animal vertebrat, ovípar, de sang calenta, que té el cor amb quatre cavitats, respiració pulmonar, el bec corni, el cos cobert de plomes i les extremitats toràciques en forma d'ales aptes per al vol, capacitat que, excepcionalment, pot perdre. *Hom no sab l'aucell volant hon se posarà* (TB 744: 30). *cessen los cants melodiosos dels ocells* (TB 1495: 25). **2. aucell de rapina** *loc nom* El que s'alimenta, sobretot, de preses vives, i que té el bec i les ungles molt robustes, encorbats i afilats. *voltors e corps e altres ausells de rapina* (TB 1237: 8). [aucell 1, aucells 1, ocell 1, ocells 2]

oci *m* Estat d'inactivitat. *Lo virtuós rey de Anglaterra, perquè a total oci e languiment no-s sotsmetessen, deliberà, puix havia contractat matrimoni, de fer cridar cort general a fi que s'i fes gran exercici d'armes* (TB 154: 3-4). [oci 1, oçi 2]

ocular *adj* Percebut pels ulls. *e ara ab manifesta speriência e ocular demostració lo tinch conegut* (TB 953: 27). [ocular 2, ocular 1]

ocult -a *adj* No manifest a la vista o a l'enteniment. *car les coses que són dins, són a nós ocultes, e no les foranes, car negú no pot saber lo pensament de la persona, mas coneix-lo per los senyals que defora se manifesten* (TB 816: 17-18). [ocultes 2]

ocultament *adv* Secretament. *ixqué-se'n de la ciutat ocultament e se n'anà hon era lo rey Scariano* (TB 1126: 17). [ocultament 1]

ocupació *f* **1.** Presa de possessió d'algun lloc o d'alguna cosa. *Guart a si mateix de alegrar-se massa e sobremanera, guardant les ocupacions immortals del regiment de son regne; ne tanpoch no-s deu entrestir si guarda les grans honors e la divinal magnificència que ha en si* (TB 607: 28-29). **2.** Activitat de què algú s'encarrega. *E jatsia considerada ma insufficiència e les curials e familiars ocupacions qui obsten, e les adversitats de la noÿble fortuna qui no donen repòs a la mia pensa, de aquest treball justament excusar-me pogués, emperò, confiant en lo sobiran Bé* (TB 61: 19-20). [ocupacions 1, ocupacions 1]

odi (o **oi**) *m* **1.** Sentiment exacerbat de mala voluntat cap a algú. *Los odis dels meus no són de perdonar, com encara los lits possehexen ab cruels nafres, e ab molta*

dolor lo meu cosín germà, lo senyor d'Agramunt, qui vengut era en aquesta terra en loch meu, e vosaltres ab gran maldat e tració li haveu feta sentir dolor inestimable (TB 1242: 2-3). **2. tenir** (algú) **en oi** loc verb Mostrar-li mala voluntat. *E per ço tinch a tu en gran hoy de tot mon cor, justament, sens admiració alguna* (TB 639: 4). [hoy 5, odis 1, oy 3]

odiós -osa adj Que mereix o inspira un sentiment profund de mala voluntat cap a algú. *vos ame de infinida amor, essent-me odiós lo nom d'altri qui parenta mia haja d'aver sinó del linatge de Roca Salada* (TB 872: 2-3). [odiós 1, odiosa 10, odioses 1, odiosos 1]

odor f Olor.

odre m Cuir sencer d'un quadrúpede, especialment d'una cabra, girat de dins a fora, susceptible de tapar-se i de destapar-se per una de les potes, i destinat a guardar-hi líquids. *Aprés féu levar lo cap al dit rey e féu-lo posar dins hun odre de sanch, e dix als seus que semblant sepultura merexia l'ome que sedejava de sanch scampar* (TB 1124: 9-10). [odre 1]

ofensa f **1.** Paraules i fets que fereixen l'amor propi o la dignitat d'algú. *En altra manera, més avantatge hauria l'om que Déu, al qual, jatsia no's puixa acostar injúria ni offensa, emperò sovint lo ensagen les gents de injuriar de paraula* (TB 606: 25-26). **2. en ofensa de** loc prep Contra la dignitat de. *demanant tostemps perdó si dich res que sia en ofensa de vostra celsitut* (TB 837: 19). [ofença 1, ofensa 21, offenses 2, offença 2, offensa 12, offenses 2]

oferta f. **1.** Oferiment a disposició d'algú. *stà la mia pensa axí ab la lengua alterada, que equalment stime difícil acceptar yo pogués vostra graciosa e liberal oferta* (TB 1447: 19-20). **2.** Ofrena a una divinitat perquè siga propícia a qui li ret culte. *O, cavaller virtuós, quantes pregàries y ofertes he yo fetes als sants per la salut e restauració de la vostra vida, e quantes oracions, almoynes e dejunis he fets, lacerant la mia persona, perquè la vostra fos feta quítia de tot mal* (TB 1055: 3-4). [oferta 6, ofertes 3, offerta 9]

ofici m **1.** Ocupació que algú exerceix públicament i per la qual, habitualment, s'és remunerat. *primer fon l'ofici de ferrer que no de texidor* (TB 197: 3). **2.** Funció sacra. *E lo dia següent, que era divendres, de matí, après la missa e lo offici, anam a la ribera ab moltes barques, totes cubertes de drap de seda e de brocat e de*

draps de raç, cascun stat ab sa divisa (TB 231: 33-34). **3. no haver ofici ni benefici**
loc verb No tenir una manera establida de treballar per a guanyar-se la vida. *no deu ésser donat loch que home stranger haja offici ni benefici en lo imperi* (TB 503: 6). [offici 34, officis 1, ofici 33, oficis 2, ofiçi 1]

oficial *m* Agent executor de l'autoritat. *De continent fon pres per los oficials lo philòzoph e posaren-lo en la presó* (TB 430: 35). [officials 3, oficiales 4]

oi *m* Odi.

oïdor **-a** *adj* Oint. *Lo piadós parlar porta ab si tristor als hoïdors, en special en aquells que ab molta amor amen* (TB 853: 1). [hoïdors 1, hoïdors 2]

oint *adj* Aquell qui percep un so amb el sentit de l'oïda. *que los hoynts staven quasi alienats de hoir semblant melodia* (TB 227: 18). [hoints 3, hoynts 4, hoïnts 3]

oli *m* **1.** Líquid untuós de color verd groguenc, que s'extrau de l'oliva i serveix d'aliment, combustible i lubricant. *Per tots los magnànims senyors fon loat e aprovat lo consell de l'ançia cavaller e de continent ordenaren que li fossen tramesos CCCC pans calents, axí com exirien del forn, vi e confits de mel e de çucre, III parells de pagos, gallines e capons, mel, oli e de totes les coses que havien portades* (TB 408: 9-10). **2. ofegar-se en bassa d'oli** → **bassa** **2.** [oli 15, olis 2]

olor (o **odor**) *f* **1.** Sensació produïda en l'òrgan de l'olfacte per les emanacions de certs cossos. *ne pren axí com en aquell qui sent la odor de la vianda e no'n gusta* (TB 957: 15). **2.** Estat de bon o de mal aspecte derivat de les emanacions de certs cossos. *que tots los crestians se giraren mirant devers lo cel ab les mans juntes, no lantsant de si neguna mala olor, e los moros staven mirant en terra e pudien com a cans* (TB 1212: 34-35). [odor 1, odors 1, olor 3]

ombra *f* **1.** Imatge fosca que, sobre una superfície, hi projecta una cos opac donant com a resultat la seua silueta. *Stigué aquí tant fins que la donzella véu ombra del dit home e acostà's devers ell* (TB 1366: 14). **2.** Pensament d'alguna intenció futura de mal averany. *E si yo, per ésser stranger, alguna o[m]bra o centilla passava per lo vostre enteniment de alguna error que en mi fos causada, prenga la magestat vostra aquella seguretat, segons de cavaller se pertany* (TB 838: 222-3). **3.** Indici d'alguna cosa només intuïda superficialment. *ab baxa veu yo li parlaré de Tirant ab ombra de piadosa amistat* (TB 855: 27). **4. ombres infernals** *loc nom* En

la religió cristiana, lloc destinat a l'etern castic dels damnats. *E dir t'é de Judes, qui trahí a Jhesucrist, e Lucifer, qui volia ésser equal ab Déu, e molts altres malvats peccadors, no confiant de la misericòrdia de Déu e vivint en mala vida: no retornant a Déu, aquests tals aconseguen les ombres infernals* (TB 1247: 24-25). [ombra 5, ombres 1]

omnipotència *f* Qualitat d'omnipotent. *Senyor inmens e incomprensible, Déu creador de humana natura, rey dels reys e senyor dels senyorejants, a la omnipotència del qual alguna cosa no és impossible* (TB 1438: 1-2). [omnipotència 1]

omnipotent *adj* Que té el poder de fer tot el que vol. *Com per la divinal gràcia de Déu omnipotent yo sia posat en lo orde de cavalleria* (TB 449: 1). [omnipotent 12]

ona *f* Moviment oscil·latori de les aigües de la mar o d'un llac en sentit ascendent i descendent. *Mas acostà's més a terra per no star en tan gran fons, mas venia la ona algunes vegades que tota la cobria* (TB 1095: 26-27). [ona 1, ones 1]

onça *f* Pes equivalent a la dotzena part d'una lliura. *e lo rey manà que no li donassen sinó quatre onces de pa e quatre de aygua* (TB 431: 1). [onces 6]

oncle *m* Germà del pare o de la mare. *Ell, vehent que son oncle, lo pare de Tirant, era desijós de veure son fill per lo gran temps era passat que no l'havia vist* (TB 796: 16-17). [honcle 2, oncle 4]

onso *m* Mamífer carnívor de la família dels úrsids, plantígrad, de pelatge abundant, cua molt curta i cos corpulent. *Entraren dins lo palau e trobaren molts honços e leons ab cadenes de argent molt grosses* (TB 484: 1). [honços 2]

openió *f* Opinió.

operació *f* Execució d'alguna acció. *No és, donchs, mala la operació de fortuna, puix obra per divina disposició* (TB 1296: 24). [operació 1, operacions 4]

opinió (o **openió**) *f* **1.** Juí sobre una persona o sobre una qüestió qualsevol, i el concepte que se'n té. *E los huns eren de openió de anar e los altres de tornar* (TB 1059: 16). **2. comuna openió** *loc nom* Manera general i col·lectiva de pensar sobre algú o algun assumpte. *Comuna openió és, segons diu lo gran philòsof Aristòtil, que més val fer lançar dolor e sanch de son enemich que vergonya ab pròpies làgremes* (TB 1267: 1-2). **3. en opinió de** *loc prep* Al parer de. *Com tots cregam, e sens subtilitat, en la ley crestiana se aconseguen paradís e glòria, e los investigats*

ab subtil enginy cahen en dupte e poseheixen los inferns, axí com vós fareu —en opinió de les gents (TB 655: 9-10). **4. ésser tingut** (algú) **en openió** (d'alguna cosa) *loc verb* Algú, ser considerat d'una manera determinada. *e sou tengut en opinió de no ésser reproche entre los bons cavallers* (TB 347: 1). **5. restar en openió** (d'algú) *loc verb* Algú, quedar a mercé del parer alié. *E tot cavaller se'n deu defendre e no restar en openió de gents, de senyores e donzelles menyscabat de ta honor e fama* (TB 645: 19-20). **6. tenir** (algú) **en openió** (d'alguna cosa) *loc verb* Considerar algú d'una manera determinada. *E tots staven admirats de les piadoses paraules que hoyen dir a Tirant, tenint-lo en openió de bon cristià* (TB 1069: 33-34). [openió 12, openions 2, opinió 9, opinions 1]

opressió *f* Força que s'exerceix sobre algú amb rigor injust. *Se deu considerar, no sens gran causa, per la molta oppressió e necessitat en què posats són, com siam certs que·ls tenim en gran stretura, axí de viandes com de altres coses necessàries a la humanal vida* (TB 1401: 15-16). [oppressió 3, opressió 2]

ops *m* Casos en què és necessita ajut. *aquell no té verdadera amor qui no la mostra als obs* (TB 1267: 3). [obs 1]

opulent *adj* Que posseeix grans béns materials. *sens la qual [la justícia] lo regne, jatsesia rich o opulent, no·s pot conservar* (TB 604: 8). [opulent 1]

or *m* **1.** Metall preciós, groc, el més mal·leable i dúctil, molt pesant i inalterable a l'acció de la major part d'agents corrosius. *vengueren CCCC carros carreguats d'or e d'argent, de yoies e de coses de gran stima* (TB 146: 13). **2.** Objecte fabricat amb aquest metall, especialment monedes. *yo de bon grat te daré IIII mília ducats de or* (TB 407: 24). **3. fil d'or** → **fil** **4.** [or 189]

oració *f* **1.** Prec que es fa a Déu o als sants amb la intenció d'obtenir la concessió d'una gràcia. *mas era'm oblidat de dir aquella devota oració que yo acostume cascuna nit de dir* (TB 974: 32). **2. fer oració** *loc verb* Demanar a Déu o a un sant la concessió d'una gràcia. *En aquella capella stà fent oració* (TB 276: 4). **3. llevar-se de l'oració** *loc verb* Deixar de pregar. *E levà's de la oració e obrí una caxa hon ella tenia l'altra part de l'anell, ajustà'ls la hu ab l'altre e véu que totes les armes se mostraven en l'anell e que tot era hu* (TB 184: 25-26). **4. posar-se en oració** *loc verb* Iniciar una súplica a Déu o a un sant per a la concessió d'una gràcia. *Tirant se posà en oració e ab molt gran devoció suplicà a la divina clemència de nostre*

senyor Déu Jhesucrist e a la sacratíssima Mare sua (TB 1212: 26). [oració 43, oracions 8, oració 1]

orador *m* Persona que fa un discurs o parlament en públic d'acord amb l'art oratòria i que li permet de ser eloqüent. *segons recita aquell gran orador Tul·li* (TB 69: 6). [orador 1]

oradura *f* Acció o dita pròpia d'algú que ha perdut la raó. *Diu no·m sé quines oradures y crech que és un somni que ha fet* (TB 552: 28). [oradures 1]

oratori *m* Pintura d'imatges sagrades que servia de retauler portàtil davant del qual es feia oració. *ans que obrís la caxa, agenollà's davant un oratori que tenia en lo petit retret* (TB 143: 14). [oratori 1]

orde **1.** *m* Disposició regular de les coses, les unes amb relació a les altres. *Tirant ab tots los altres seguien aquell mateix orde* (TB 1444: 359). **2.** *m* Prescripció que cal obeir. *lo comte e la comtessa havien donat horde en lo regiment de la ciutat e de tot lo comdat* (TB 150: 39). **3.** *m o f* Cos de persones unides per alguna regla comuna a observar o per una distinció honorària. *Aprés venien totes les monges de tots los órden* (TB 203: 15). *E qualsevulla orde que dançàs he u fes millor, o fessen jochs o entramesos ab més gràcia, a parer dels jutges, que guanyassen XX marchs d'argent e tot lo que costaven los entramesos* (TB 211: 3-4). **4.** **ab orde** *loc adv* D'acord amb una disposició regular de les coses. *tostemps ab orde e a pas a pas* (TB 674: 24). **5.** **en orde** *loc adv* D'acord amb una disposició regular de les coses. *E com tots foren passats davant lo emperador, e de totes les dames qui·ls miraven, e Tirant, qui anava entre ells capitanejant, no del tot armat sinó les cames e los braços e un gesaran, e vestia sobre tot una sobrevesta imperial, posant tota la gent en orde* (TB 457: 1-2). **6.** **per orde** *loc adv* D'acord amb una disposició regular de les coses. *e totes ixqueren per orde* (TB 721: 8). **7.** **sens orde** *loc adv* De manera irregular. *sonen ensemps les campanes sens orde* (TB 1495: 29). **8.** **orde de cavalleria** *loc nom* Institució militar consagrada per l'Església catòlica i pròpia de la noblesa feudal, que obligava els seus membres a combatre per la fe i la justícia, a defensar els dèbils i a ser lleials i cortesos. *no hohí jamás parlar tan altament de l'horde de cavalleria* (TB 162: 8). **9.** **posar-se en orde** (d'alguna cosa) *loc verb* Disposar regularment les coses. *lo moro se posà molt en*

orde de belles armes e un ginet molt bo, e féu la via del pont de pedra hon stava lo senyor de Malvehí (TB 641: 35-36). [horde 5, orde 308, órdens 5]

ordenació] veg. **ordinació**.

ordenadament *adv* D'una manera ordenada. *E axí ordenadament stigueren tots aparellats, sperant quant vendrien los moros per dar la batalla* (TB 1314: 36-37). [ordenadament 4]

ordi *m* Planta de la família de les gramínies (*Hordeum vulgare*), amb la gorja de la beina foliar prolongada en dues llargues aurícules falciformes, que s'encreuen entre elles, i espiga densa, amb quatre o sis rengles d'espiguetes, generalment amb arestes llargues, conreada per a farratge i per a la preparació del malt i de la cervesa. *e traqueren en la plaça quant forment e ordis e mills trobaren* (TB 509: 12). [ordis 1]

ordinació *f* **1.** Orde **2.** vols venir contra la ordinació e voler de la imperial majestat (TB 506: 17). **2. a ordinació de loc prep** A les ordes de. *Com la porem dar de vós, que semblant malvestat haveu comesa de fer ve[r]s nosaltres, los quals vos teníem com si'ns fósseu jermà e tots stàvem a ordinació vostra?* (TB 655: 2-3). [ordinació 13, ordinacions 5]

ordinàriament *adv* Segons el que s'esdevé habitualment. *E per ço vull hordenar de ton delitós viure ab CCC menjadors hordinàriament en ta posada, e façen de tu com de senyor* (TB 994: 4-5). [hordinàriament 1]

ordre] veg. **orde**.

orella *f* **1.** Aparell auditiu format per un conjunt d'òrgans la finalitat dels quals és la percepció dels sons. *e de revés donà-li un colp sobre la oreilla* (TB 266: 30). **2. dir** (alguna cosa) (a algú) **a l'orella** *loc verb* Fer-li-la conèixer mitjançant paraules en veu baixa. *La princessa lo féu acostar prop d'ella e dix-li a la orella: —Digau-me, Tirant, quina és la pena e mal que passau* (TB 703: 34). **3. parar l'orella** (a algú o a alguna cosa) *loc verb* Prestar-hi atenció. *per ma desventura parí la orella a una viuda, la qual ab ses fictes paraules e diabòliques obres, enmig del dia me féu veure dins hun ort lo major mal e adolorida pena que lo meu cors e ànima sentir podien* (TB 1103: 11-12). **4. tenir les orelles plenes de cotó** *loc verb* Algú, no sentir allò que li diuen. *ella mostrarà tenir les orelles plenes de cotó tant com la Viuda serà prop d'ella* (TB 876: 8). **5. venir** (alguna cosa) **en orelles** (d'algú) *loc verb* Algú,

adquirir-ne coneixement. *E si açò venia en orelles de l'emperador, lo que Déu no vulla, com restareu vós e tots nosaltres, que en lo dia que sou arribat vos siau enamorat de sa filla per difamar-li tot son stat e la corona de l'imperi, fahent-vos jutge en vostra cara pròpia?* (TB 497: 9-10). [horelles 1, oreilla 1, orella 16, orelles 45]

orfe òrfena 1. *adj i m i f 1.* Que manca de pare o de mare, o de tots dos, especialment referint-se al xiquet o al menor d'edat que no té pares. *e reduesch a la memòria de la senyoria vostra aquelles almoynes e karitats que en lo temps del vostre hermitatge yo us feya dar, que us plàcia obeyr als meus desigs e suplications, ço és, que·m vullau lexar mon fill, qui és orfe de pare e yo no tinch altre bé ab qui·m pugua aconsolar sinó ab aquest miserable de fill* (TB 127: 30-31). *Encara tens més a fer, que per aquest orde és tengut de mantenir pubils, viudes, òrfens e dones casades* (TB 182: 30-31). **2.** *adj* Que manca d'una persona o d'una cosa que li servisca d'empar. *e serà orfe de tota riquesa e tornada en la antiga pobretat* (TB 1244: 2). [orfe 6, òrfenes 1, òrfens 2]

orfebreria *f* Art de fabricar objectes amb metalls preciosos. *Totes aquestes jornees eren brodades de orfebreria e de perles orientals molt grosses* (TB 463: 39). [orfebreria 14]

orgullós -osa *veg.* **ergullós -osa.**

oriental *adj* Que pertany o que es localitza a l'orient, sobretot respecte d'Europa. *Car jamás era stada en aquella playa oriental tan aspra e tan mortal batalla* (TB 678: 21). [oriental 5, orientals 6]

orifany *m* Mamífer de l'ordre dels proboscidis, el més gros dels animals terrestres actuals, amb una trompa amb funcions respiratòria, prènsil i d'absorció, de pell gruixuda i amb dues incisives molt llargues. *e molt gran multitud de cavalls e orifanyes per portar vitualles, tendes e artelleries* (TB 1363: 26). [orifany 1]

oriflama *m* Conjunt dels colors groc i roig de l'escut i de la senyera de la Corona d'Aragó. *quatre escuts tots pintats d'oryflama* (TB 285: 4). [oryflama 1]

original *adj* **pecat original** → **pecat 4.** [original 1]

oripellat -ada *adj* Cobert d'un full de llautó prim i polit que brilla com l'or, i del qual es fan ornaments. *Car no pense la altesa vostra que Tirant sia tal com lo us han pintat, que alguna desaventurada persona vos haurà fet creure alguna faula*

oripellada, volent dar càrrech al millor cavaller qui huy en lo món se trobe (TB 880: 3-4). [oripellada 1]

ornament *m* Element que s'afegeix a alguna cosa per a embellir-la. [la gratitud] *és ornament e bellea e als prínceps ajuda* (TB 608: 13). [ornament 2]

orpiment *m* Sulfur d'arsènic, molt tòxic, que cristal·litza en el sistema monoclínic i és de color groc de llimona. *per què de continent ella pres orpiment que tenia per a fer tanquia e posà'l en una taça d'aygua e begué'l-se, e lexà uberta la porta de la cambra sua e despullà's e mès-se al lit* (TB 1379: 18-19). [orpiment 1]

os *m* **1.** Peça component de l'esquelet dels vertebrats, formada per teixit connectiu molt dens amarat de fosfat de calci i altres substàncies inorgàniques, a les quals es deu la seua duresa i rigidesa. *levà-li lo braç, que li caygué sobre lo coll del cavall, que valer no se'n podia perquè los ossos eren romputs* (TB 292: 8-9). **2.** [pl] Les deixalles mortals d'algú. *Per los ossos de mon pare —dix lo duch—. Vós dieu gran veritat e yo no u havia entés* (TB 624: 25-26). **3. os de la cama** loc nom Canella o costat anterior de la tibia. *mas sens dupte ell stà malament adobat, car los ossos de la cama e los molls que dins té, tots li parien damunt lo cuyro, que gran compassió era de veure-u* (TB 924: 19-20). [os 1, ossos 9]

ós] veg. **onço**.

ou *m* Embrió envoltat de líquids nutritius i una closca calcària revestida interiorment d'una doble membrana, que, formant un cos oval o esferoïdal, és post per les femelles dels ocells, i d'on ix el pollet després d'un període d'incubació. *e après una dotzena de hous ab sucre e ab canyella* (TB 897: 29). [hous 1]

ovella *f* Mamífer artiodàctil remugant de la família dels bòvids (*Ovis aries*), de cos robust cobert per un pelatge, la llana, de color blanc o terrós, que es cria per la carn, la llet i la llana. *car sereu presos e taillats a peçes com a ovelles* (TB 672: 34). [ovella 1, ovelles 1]

P

pa *m* **1.** Aliment fet de farina pastada amb aigua, generalment fermentada, i cuita al forn, especialment el fet amb farina de blat. *tots menjassen civada mesclada ab pa* (TB 703: 22). **2.** Peça d'aquesta matèria, de mida i pes determinats, que resulta de cadascuna de les porcions de pasta que es posen al forn. *ordenaren que li fossen tramesos CCCC pans calents, axí com exirien del forn* (TB 408: 8). **3. pa fresc** *nom* El que és fet el mateix dia que es menja. *axí mateix tramés carn de bou e de porch e molt pa fresch a la galera per refrescament a la gent* (TB 1352: 13). **4. no venir a pa eixut** *loc verb* Algú, no quedar-se sense el que vol. *Hay Tirant —dix la infanta—, yo preguaré a Déu que vostra boca peccadora no vingua a pa exut* (TB 444: 10-11). [pa 29, pans 2]

pabordem] *veg. pabordre.*

pabordre *m* Prebost eclesiàstic de certes comunitats que estava revestit d'autoritat inferior a la de l'abat o del degà, però molt important quant a l'administració dels béns de la comunitat. *venia tot lo clero, ço és, archebisbes, bisbes, pabordres, canonges e preveres ab moltes relíquies* (TB 203: 2). [pabordres 1]

paciència *f* **1.** Virtut de qui sap suportar els mals sense plànyer-se'n. *E en la nit lo rey pensà de provar de paciència a Tirant per conéixer si era gentilhome de natura* (TB 1125: 9). **2. pendre** (alguna cosa) **en paciència** *loc verb* Acceptar-la tal com ve, sense perdre la calma. *prech ab molta amor prengua en paciència lo petit do per a fer la festa* (TB 699: 11). **3. temptar** (algú) **de paciència** *loc verb* Posar-lo a prova. *E Diafebus dix, per provar e temptar de paciència a Tirant* (TB 699: 16). [paciència 56]

pacientment *adv* Amb paciència. *axí só yo poderosa en hoir ab les mies orelles pacientment lo que dius* (TB 841: 6). [pacientment 3]

pacífic -a *adj* Que ama la pau o que hi tendeix. *Car lo cavaller deu tenir lo cor dur e fort contra aquells qui són falsos e de poca pietat e, d'altra part, deu haver lo cor moll en haver pietat dels hòmens de bona vida qui són pasífichs e leals* (TB 174: 26-27). [pacífica 4, pacífich 1, pacífichs 2, pacífiques 1, pasífich 1, pasífichs 2]

pacíficament *adv* D'una manera pacífica. *com los manàs que vinguessen pacíficament e sens armes* (TB 1178: 15). [pacíficament 4]

pacte *m* **1.** Acord solemne entre dues o més persones. *dar a ta filla Carmesina per muller, sots aquest pacte e condició* (TB 759: 16). **2. venir a pactes** *loc verb* Arribar a un acord. *vengueren a pactes, puix vehien que no tenien sperança sinó de morir o ésser presos* (TB 557: 32-33). [pacte 4, pactes 5]

padrí -ina *m i f* Persona que presenta un xiquet a les fonts baptismals i que contrau l'obligació d'educar-lo cristianament a falta dels pares. *Aprés fon batejada la muller e Tirant fon padrí de aquella, la qual fon nomenada Àngela* (TB 1464: 12). [padrí 3, padrina 1, padrins 1]

paga *f* **1.** Satisfacció a algú del que se li deu, especialment diners o espècies. *que fos feta una crida real per tota la ciutat que tots aquells qui han pres lo sou, e aquells qui pendre-lo volran, que vagen a la Casa de l'Imperi per rebre compliment de pagua* (TB 541: 24-25). **2.** Allò que es dóna a algú en premi o castic per una acció. *Aquesta és la paga que la tua vil persona mereix* (TB 1193: 1). [paga 2, pagua 1]

pagà -ana *adj* Que no professa cap de les tres religions monoteistes. *Tirant lo Blanch, vencedor e destroydor de la gent pagana de aquell famós e gran soldà de Babilònia, hoc encara del senyor de Turquia* (TB 650: 3-4). [pagana 2]

pagament *m* Paga **1.** *tots fossen en la dita ciutat per rebre lo pagament del sou* (TB 1362: 26). [pagament 1]

pagania *f* Conjunt de pagans. *no és en tota la crestiandat ni menys en la pagania* (TB 885: 9). [pagania 4]

pagés -esa *m i f* Persona que es dedica al conreu de la terra. *e lo juheu qui no presta e lo pagés qui servitut no fa, no valen res tots aquests* (TB 1160: 12). [pagés 1]

pago *m* Ocell de la família dels fasiànids (*Pavo cristatus*), cara nua i blanca, cresta de plomes rígides, cap, coll i pit blaus, ales i cua brunes, aquesta coberta de llargues plomes d'un verd i d'un daurat iridescents amb una taca oval a l'extrem, les quals pot dreçar formant ventall. *donà orde ab lo senyor de Malvehí de haver molts pagos, capons, perdius e gallines per a l'endemà* (TB 698: 18). [pagos 3]

païment *m* Revestiment de pedres, rajoles o altre material amb què es cobreix un sòl per a embellir-lo o per a conferir-li fermesa. *E aseguts en lo payment del terrat, passam moltes rahons de consolació* (TB 983: 6). [païment 1, payment 3]

pal *m* Instrument de suplici consistent en una peça de fusta llarga, plantada en terra, a la qual es lliga, clava o suspén la persona que s'ha d'executar. *que la [la senyora] ligaven en un pal e lo foch aparellat entorn* (TB 189: 6). [pal 1]

palament *m* Conjunt dels remys d'un vaixell. *E totes les galeres anaven justades per dar scala en terra, e anaven-se tan prop que quasi lo palament se tocava* (TB 449: 26-27). [palament 1]

palau *m* Edifici majestuós i ric en què resideix alguna personalitat elevada. *E Ypòlit aposentà lo rey Scariano en lo palau de l'emperador* (TB 1526: 5). [palau 154, palaus 8]

palenc *m* **1.** Obra defensiva composta de pals ficats verticalment en terra i formant a manera d'un mur. *Aprés que açò fon fet, prestament dellà lo pont féu ficar de grosses bigues e feren allí hun palench* (TB 1112: 27-28). **2.** Lloc clos on se celebra un torneig. *Lo rey, ab tots los grans senyors que allí eren, entraren dins lo palench hon jahia lo cavaller mort* (TB 245: 29-30). [palench 19]

palés -esa *adj* **1.** Que és públic o manifest a tots. *E si la causa de la sua dolor fos a la magestat vostra palesa e per vós fos coneguda, l'esperança de son desig ab la granea de sa benvolença vos faria ésser vera mostrant la magrea de sa cara* (TB 951: 17-18). **2. ésser palés** *loc verb* Alguna cosa, esdevenir públic o manifest a tots. *perquè la causa de la mia mort per a sempre sia palesa, a Déu supplich, puix en ma vida mon delit à atés terme, cové que l'ànima abandone lo cors* (TB 910: 5-6). **3. fer palés** *loc verb* Alguna cosa, ser manifesta com a pública. *lexar-me de viure feya ma culpa palesa per aconseguir-ne perpètua infàmia* (TB 1085: 22). [palesa 5]

palesament *adv* D'una manera palesa. *Car de moltes coses, ans de palesament ésser eletes, sens vergonya hom se pot retraure* (TB 1173: 7). [palesament 1]

paleta *f* Peça de l'armadura que, posada damunt de la cuirassa, servia de reforç a la defensa dels pits. *e passà-li lo guardabraç e les paletes e mès-li hun troç de ferre de la lansa per los pits* (TB 1203: 2). [paletes 1]

palla *f* **1.** Tija de cereals o de llegums, seca i separada del gra, emprades per a diferents usos com alimentació del bestiar, farciment de coixins o fabricació de capells. *portaven capells de palla cuberts tots dalt de planches d'or a forma de teula* (TB 279: 18). **2. conéixer lo gra entre la palla** → **gra** 2. [palla 4, palles 1]

palleta *f* Bocí de palla amb un cap ensofrat, que serveix per a encendre foc. *E pres una palleta e encés-la, e posà-la per hun forat de la paret* (TB 1148: 18). [palleta 2]

pal·li *m* Peça de tela fina col·locada a manera de cobricel damunt de sis o huit barres llargues, que són portades per altres tantes persones, i sota la qual va la custòdia en les processons i un rei o prelat a l'entrada a llocs de la seua jurisdicció. *E Tirant vaja dins lo pali fins a la sglésia* (TB 241: 16). [pali 5]

pallol *m* Compartiment d'un vaixell on es guarden elements d'ús i de recanvi. *lo scandalar e la cambra d'enmig e lo pallol, tot era ple d'aygua* (TB 1094: 28). [pallol 1]

palm *m* Distància que hi ha entre el cap del dit polze i el del dit petit, tenint la mà oberta i els dits estesos. *e spasa de V palms del pom fins a la punta, acha de una mà* (TB 651: 7). [palm 1, palms 10]

palmell *m* Part de dins, lleugerament còncava, de la mà, compresa entre els dits i la unió amb el braç. *mès-lo's en lo palmell de la mà e acostà'l-se prop de la orella* (TB 432: 36). [palmell 1]

pam] veg. **palm**.

pàmpol *m* Fulla de cep o de figuera. *que's mostraven los pàmpols e los rayms* (TB 994: 29). [pàmpols 1]

paner *m* Recipient portàtil fet de vímets, de joncs o d'altra matèria, entreteixits, generalment de base oval o rectangular amb una ansa semicircular travessera a la meitat de la seva llargària. *Aprés venien X tinells tots plens de cabaços e paners grans de tot lo tresor de l'emperador* (TB 785: 34). [paners 1]

panicer -a *m i f* Persona que fa pa. *e sé-us ben dir que aquest bo de paniçer no stava jamés que no tingués prop de si passats trenta mília pans, que stava molt abundós* (TB 231: 16-17). [paniçer 1]

panís *m* Planta de la família de les gramínies (*Setaria italica*), de tija ferma, fulles amplament linears i inflorescència en panícula espiciforme, sovint lobada i arquejada, d'origen paleotropical i de vegades cultivada com a farratge i com a menjar d'ocells. *de mill e de forment, dacça e panís per a set anys* (TB 1152: 7). [panís 1]

panyo *m* Teixit de llana, quasi sempre d'un sol color, perxat i enfeltrat fins a l'extrem de no veure's els fils que el componen. *feu-los tocar en los panyos, si·ls porten fluxos o ben strets* (TB 719: 38). [panyos 1]

paó] veg. **pagó**.

paor *f* Por 1. *un tan gran traydor com aquest, és digne de gran pahor, car en ell regnen tots los set peccats mortals* (TB 714: 17). [pahor 1]

papa *m* Pontífex o cap suprem de l'Església catòlica. *e posar papa en Roma e soldà en Babilònia* (TB 1227: 21). [papa 14, papes 2]

papafigo *m* Capell que s'estenia fins a cobrir el coll i que cobria també part de la cara, deixant només descoberts els ulls i el nas. *ab papafigos d'altra color molt ben brodats de groses perles* (TB 288: 36). [papafigos 5]

papalló *m* 1. Dosser plegadís que aixopluga un llit. *En cascun lit hi havia cóçeres e matalafs, e los papalons eren de brocat vert* (TB 278: 12). 2. Tenda de campanya de forma cònica. *Los cavallers cascú stava armat a la porta del papalló ab les aches en les mans* (TB 246: 2). [papalló 8, papallons 4, papalons 1]

paper *m* 1. Substància de fibres cel·lulòsiques adherides les unes a les altres, feta en forma de làmines molt primes. *aquí la vostra letra e la resposta de aquella en paper blanch sagellat ab sagell de ses armes* (TB 258: 20). 2. **blanc paper** *loc nom* El que és d'aquest color i està sense escriure. *que puga la cansada mà retraure de pintar en blanch paper la humana desconexença de fortuna* (TB 1480: 2). [paper 22]

par *adj* Igual o completament semblant. *la majestat vostra no té par, com lo fènix, axí en dignitat com en virtuts* (TB 544: 26). [par 13]

parada *f* Formació de tropes, especialment per a una revista. *que si Tirant hi fos, que no agueren desdita la parada* (TB 268: 28). [parada 1]

paradís (o **paraís**) *m* 1. En el cristianisme, lloc on habiten els àngels, els sants i els benaventurats. *E no solament per Déu alt en paradís serem premiats* (TB 1343: 1). 2. **guanyar paraís** *loc verb* Aconseguir la salvació espiritual després de la vida terrenal. *Temor de restar ab tal vergonya me tol de guanyar parahís en aquest món e repòs en l'altre* (TB 943: 1). 2. Estat molt agradable. *absenta de vós estich en infern e prop de vós en paradís* (TB 83: 2). [paradís 43, parahís 3, paraís 5, paraýs 7]

paraís *m* Paradís.

parament *m* **1.** Allò amb què s'adorna alguna cosa. *Ixqué ab huns paraments que lo rey de França li havia dats, tots brodats* (TB 797: 10). **2. cambra de parament** → **cambra** **2.** **3. llit de parament** → **llit** **3.** [parament 8, paraments 19]

paratge *m* Noblesa de llinatge. *e qui tendria dos rocins fos gentilhom e home de paratge, e qui tendria tres rocins fos dit gentilhom e hom* (TB 1194: 19). [paratge 2]

paraula *f* **1.** Allò que és dit. *Ajudau-me a seure en lo lit e hoireu les mies paraules* (TB 1512: 12). **2.** Facultat d'expressar el pensament mitjançant el llenguatge articulat. *Car la paraula li fallí e convertí's en sanglots* (TB 709: 30). **3.** To de veu. *coneixent-lo en la paraula* (TB 912: 13). **4. de paraula** *loc adv* Oralment. *sa lahor per fets la deu mostrar e no de paraula* (TB 607: 24). **5. eixir les paraules de la boca** *loc verb* Ser capaç de parlar. *Car en tal punt stich que ab fatigua gran me poden exir les paraules de la boca* (TB 411: 4-5). **6. sol·licitar de paraula** *loc verb* Demanar autorització per a parlar en una assemblea o reunió. *ell no perdia hora ni punt en sol·licitar de paraula, com ne tenia disposició* (TB 995: 30). [paraula 32, paraules 632]

parc *m* Recinte tancat per a tenir-hi animals com a activitat lúdica. *havia una porta que entrava en un gran parch hon hi havia diverses natures de animals salvatges* (TB 231: 28). [parch 1]

parcial *adj* Que mostra favoritisme per una de les parts involucrades en una causa qualsevol. *e si la sort me seria tan parcial e favorable que dormint e vetlant yo us pogués amar e servir, car negú més benaventurat de mi trobar no-s poria* (TB 971: 15-16). [parcial 3]

pare *m* **1.** Home o mascle que ha engendrat un o més fills, especialment respecte d'aquests. *E moltes voltes s'esdevé lo pare amar a la filla e lo germà a la germana* (TB 1189: 18). **2.** Déu. *O Déu eternal e alt Pare poderós!* (TB 1069: 18). **3.** Creador d'alguna cosa o que en té la supremacia. *O, mon senyor Tirant, pare de cavalleria!* (TB 919: 31). [pare 304, pares 6]

parell *m* Conjunt de dues coses de la mateixa espècie, especialment les que van unides. *e donà-li a menjar un parell de faysans* (TB 984: 27). [parell 2, parells 3]

parencia *f* Exhibició, feta amb afectació, d'alguna cosa que afalaga la vanitat. *e la glòria no stà en parencia de paraules, mas en execució de bé a fer* (TB 661: 22). [parencia 1, parencies 1, parencia 1]

parent -a m i f Persona que és de la mateixa família que una altra. *com si·m fos marit, fill o germà o algun acostat parent* (TB 947: 14). [parent 23, parenta 8, parentes 3, parents 69]

parentat m 1. Parentesc 1. *E pots veure, ma filla, si l'altea del parentat teu e la fama de la virtut tua, e la flor de la bellea e la honor del món present, e totes les altres coses que a donzella de tanta dignitat pertanyen, te deuen ésser cares* (TB 1004: 21). **2.** Conjunt dels parents. *E tu, Ypòlit, qui est del nostre linatge de la casa de Roca Salada e del parentat de Bretanya, dexar partir lo nostre mestre e senyor!* (TB 945: 21-22). [parentat 14]

parentela f 1. Parentesc 1. *e a mi molt afix en afinitat e grau de parentela, del linatge de Roca Salada* (TB 1297: 9). **2.** Parentat 2. *tota la sua parentela [la de Tirant] ne deuen star ab molta dolor* (TB 947: 11). [parentela 11]

parentesc m 1. Vincle familiar. *Si per linatge de parentesch ha de ésser, yo per dreta rahó hauria de ésser aquell, majorment perquè só obedient a vostra merçé* (TB 579: 30-31). **2. ésser en deute de parentesc** → **deute 2.** [parentesch 7]

parer m 1. Opinió sobre el que cal dur a terme en un afer. *Emperò, segons mon parer, havem a seguir l'orde del testament de Tirant* (TB 1524: 21). **2. a parer de loc prep** Segons l'opinió de. *car lo cavaller, a parer de nosaltres, té molta valentia* (TB 323: 22). **3. al parer de loc prep** Segons l'opinió de. *caygué-li la liguacama de la calça, e al parer de tots devia ésser de la sinestra cama* (TB 340: 11). **4. dir el parer** (respecte d'alguna cosa) *loc verb* Opinar-hi. *E cascú de vosaltres diga-y son parer* (TB 713: 21). **5. donar de parer loc verb** Aparèixer com a probable, ver, just o convenient. *Donzella, a mi dóna de parer que a tu te'n pren axí com fa a la abella* (TB 1266: 1). **6. ésser de parer** (respecte d'alguna cosa) *loc verb* Opinar-hi. *só de parer que més val al rey mort soptada que no ésser rey envergonyat* (TB 1112: 2). [parer 64]

paret (o peret) f 1. Obra de fàbrica alçada a plom fins a certa alçària, que serveix per a tancar un espai de terreny o per a formar les cares laterals d'una edificació. *Prenga dos spills e pose lo hu en la paret* (TB 1047: 27). *se arrapaven la cara e dant del cap per les perets* (TB 1496: 3). **2. donar del cap per les parets (o dar del cap per les perets)** → **cap 16.** [paret 8, parets 7, perets 1]

parlament *m* **1.** Conversa entre algunes persones. *E recitaren-li tot lo parlament que havien tengut ab la emperadriu* (TB 1530: 34). **2. en parlament** *loc adv* En conversa. *anà prestament hon era son pare e trobà'ls en parlament* (TB 633: 1). **3. parlament general** *loc nom* Assemblea o reunió de gent que delibera. *E com tots foren ajustats, ells tingueren lur parlament general* (TB 1362: 8). [parlament 23, parlaments 4]

parlant *m i f* Que parla. *Menysprea altament los mals parlants e, almenys per callament, los reprengue e·ls mostre haver mentit* (TB 606: 22-23). [parlants 1]

parler *-a adj* Que parla molt. *La novena és que no sien massa parlars ni atrevits en malparlar* (TB 865: 6). [parleres 1, parlars 1]

parleria *f* Expressió inoportuna i impertinent que desagrada o que injuria. *e ab falsa parleria usau ves mi* (TB 916: 3). [parleria 1]

part *f* **1.** Cosa que, amb una altra o unes altres, integra un tot. *e per ço com la major part dels turchs eren passats en l'altra nau* ha (TB 722: 18). **2.** Punt o regió de l'espai. *E pres-lo per la mà sinestra e posà'l a la part dreta* (TB 1318: 19). **3. d'altra part** *loc adv* Altrament. *E d'altra part, anava confortant la gent de la ciutat* (TB 1385: 8). **4. donar part a la nit** (o **dar part a la nit**) *loc verb* Anar-se'n a dormir. *Aprés que en lo palau cascú hagués dada part a la nit* (TB 1030: 31). *Aprés lo sopar, donaren part a la nit* (TB 1446: 4). **5. en part** *loc adv* No completament. *car no sabràs res demanar que tot o en part atorguat no·t sia* (TB 514: 10). **6. fer** (a algú) **part** (d'alguna cosa) *loc verb* Fer-lo'n partícip. *per voler-los fer més plaer los ne volem fer part* (TB 408: 6). [part 508, parts 75]

participant *adj* Que pren part en alguna cosa. *E per què has permés que un tan excel·lent senyor com era lo rey de Frisa, mon senyor, que vassall seu, ignocent de tal culpa, sia stat participant en la sua mort dolorosa?* (TB 301: 21-22). [participant 5, participants 1]

particular *adj* **1.** Cosa que es distingeix de les altres per una certa singularitat. *mostrava que natura havia fet tot lo que fer podia, que en res no havia fallit quant al general e molt menys en lo particular* (TB 486: 14-15). **2. en particular** *loc adv* D'una manera concreta. *E ajustat lo parlament, lo rey amprà a tot lo regne en general, e après en particular, e tots foren contents de dar-li* (TB 1353: 29-30). [particular 2]

parxe *m* La part de tela o de pell d'una corretja o cinturó. *e les singles totes de parches de seda* (TB 791: 24). [parches 1]

pas¹ *adv* Usat després del verb d'una oració expositiva negativa, serveix per a reforçar la negació. *No·m spante pas* (TB 171: 5). [pas 7]

pas² *m* **1.** Moviment que fa una persona o un animal quan camina, alçant i avançant un peu fins a tornar-lo a posar a terra. *com sentí tirar del manto, detingué's un pas atrás* (TB 485: 22). **2.** Esdeveniment notable. *E si jo no us dich veritat, en lo pas de la mia fi no puga reconèixer Déu* (TB 997: 5). **3.** Circumstància d'inestabilitat emocional. *que us plàcia de no voler venir en tan stret pas com és aquest* (TB 264: 3). **4.** Lloc defensat per un cavaller que priva del lliure accés a altres cavallers, els quals l'hauran de desafiar si volen avançar. *los demás qui no eren cavallers en aquest honrat pas han rebut l'orde de cavalleria* (TB 233: 8). **5. a pas a pas** *loc adv* A poc a poc, sense afanyar-se. *tostemps ab orde e a pas a pas* (TB 674: 24). **6. ab seus passos** *loc adv* En silenci. *La princessa se levà e ab seus passos anà fins a mija tenda* (TB 1471: 25). **7. estar en lo darrer pas de la mort** *loc verb* Trobar-se a punt de morir. *e stau en lo darrer pas de la mort, que no confiau sinó de sols Déu* (TB 262: 7). **8. posar-se a (+ poss) pas** *loc verb* Caminar a bon ritme. *La nit los sobrevench; lavors se posaren a son pas e lo rey, que sabia molt bé tota aquella terra, anà-se'n* (TB 1114: 4-5). [pas 35, passos 39]

pasqua *f* Festa cristiana que se celebra en recordança de la resurrecció de Jesucrist. *Bona Pasqua vos done Déu* (TB 712: 34). [passes 6]

passa *f* Mida corresponent a la llargària normal d'un pas humà. *e aquests staven bé XV passes luny dels balesters* (TB 674: 7). [passes 6]

passador¹ *-a adj* Que deixa de ser fàcilment. *sots taqua de grandíssima vergonya e infàmia no passadora* (TB 1121: 10). [passadora 1]

passador² *m* Sageta molt aguda que s'usava a l'edat mitjana. *e feriren-lo en la boqua, que li ixqué lo passador a l'altra part* (TB 1236: 20). [passador 5, passadors 4]

passament *m* **1. dar passament a la vida** *loc verb* Salvar-la. *yo·ls tendré a noves e tu poràs dar passament a la tua vida* (TB 981: 34). **2. en passament** *loc adv* En el decurs de passar la vida. *Com veren los cavallers, lo hu mort, l'altre que paria que*

stigués en passament, manaren que no·ls levassen de ahí fins lo consell fos tengut (TB 268: 10). [passament 4]

passat¹ -ada *adj* **1.** Que ha tingut lloc en un altre temps anterior al present. *car la sperança que yo tinch en la vostra molta virtut de cavalleria me fa posar en oblit tots los passats mals* (TB 487: 1). **2. demà passat** → **demà** **2.** [passat 22, passats 23]

passat² *m* **1.** Temps anterior al present. *Qui oblida lo passat oblida a si mateix* (TB 638: 13). **2.** [pl] Persones que en precedeixen unes altres en la línia de successió genealògica. *certa cosa és que l'ome pobre, segons dien los passats, per fer o obrar alguna virtut han de necessitat mester algun tant abundància de béns* (TB 1111: 27-28). [passat 5, passats 7]

passatge *m* **Pas** **1.** *E après yo daré segur passatge a tota l'altra gent* (TB 1436: 29). [passatge 2]

passió *f* **1.** Patiment espiritual d'una pena infligida. *la mia ànima passa gran passió com vos veig star trist en fort pensament* (TB 875: 21). **2.** Amor intens. [el rostre] *manifestava no devia altra cosa ésser sinó passió d'amor* (TB 947: 26). **3.** Sofriment físic. *E ab la pregunta bullent daven de grans passions als moros* (TB 381: 18). **4.** Narració evangèlica de la detenció, el juí, la crucifixió, la mort i el soterrament de Jesucrist. *sinó per los mèrits de la sacratíssima mort e passió de Jesucrist* (TB 1115: 13). [passió 74, passions 23]

past *m* Producte natural o elaborat que proporciona als éssers vius energia, substàncies formadores de les estructures de l'organisme i els compostos químics indispensables per al bon funcionament o la regulació dels mecanismes vitals. *los hulls de Tirant no havien jamés rebut semblant past, per moltes honors e consolacions que s'agués vistes, com fon sol aquest de veure la infanta* (TB 469: 27-28). [past 1]

pasta *f* **pasta real** *loc nom* Dolç fet de farina d'ametla i de sucre. *de marsapans e pasta real e totes altres maneres de confits de sucre* (TB 222: 14). [pasta 2]

pastor *m* Persona que condueix el bestiar a pasturar, especialment el de llana. *E Tirant vestí's un capucho de pastor mostrant ésser moço de aquell altre* (TB 1112: 7). [pastor 6, pastors 1]

patent *adj* **1. lletres patents** → **lletra** **6.** **sagell patent** → **sagell** **2.** [patent 1, patents 1]

paternitat *f* Qualitat de pare. *indigne, no merexedor de tanta gràcia, ensemps ab los remuts per ta clemència, puga regradar y per obres perfetament donar a la tua santa paternitat lo fruyt que speres de nostres despullades ànimes* (TB 1335: 24-25). [paternitat 1]

paternòster (o **paternostre**) *m* **1.** Oració cristiana que comença amb les paraules «Pare nostre». *E yo sabia dir lo paternòster al revés, que negú no l'entendria* (TB 485: 28). *agenolla't en terra, e diràs tres paternostres e tres avemaries* (TB 974: 36). **2.** [pl] Enfilall de grans, separats de deu en deu per un gra més gros, tots units per un fíl que els travessa tots, destinat a comptar les avemaries i els *gloriapatrís* en passar el rosari. *ab paternostres de calçedònies que cascú portava en les mans* (TB 289: 1). [paternòster 1, paternostres 5]

paternostre *m* Paternòster.

patge *m* Jove afecte al servei d'un cavaller, d'un príncep o d'un prelat. *cascun franch archer de aquests portava scuder e patge* (TB 796: 24). [patge 33, patges 19]

pati *m* Espai clos i descobert a l'interior o a un costat d'un edifici. *Com Ypòlit entrà dins lo pati e véu totes les dames per les finestres, ferí lo cavall dels sperons e contornà'l allí moltes voltes* (TB 994: 31-32). [pati 6]

pàtria *f* Lloc o país on algú és nat. *la sua fealtat, amor e voluntat que tenia a la pàtria d'on era natural* (TB 302: 3). [pàtria 12]

patriarca *m* En la Bíblia, cap de família anterior a Moisès. *e en nom dels sants patriarques e prophetes, apòstols, màrtirs e confessors* (TB 1515: 27). [patriarca 1, patriarcha 1, patriarques 2]

patrimoni *m* Béns que s'hereten o passen de pares a fills i que algú posseeix com a propietat privada. *Les mies viles e castells e tot lo meu patrimoni són stats ocupats per infels crudelíssims* (TB 1294: 14). [patrimoni 5]

patró Persona que, antigament, comandava una nau qualsevol. *Manà al patró de la galera que no's partís de allí* (TB 1413: 14). [patró 3, patrons 8]

pau *f* **1.** Exempció o cessació d'hostilitats. *E sovint és la pau pus perillosa que la guerra* (TB 603: 9). **2.** **no donar pau ni treva** (o **no dar pau ni treva**) (a algú) *loc verb* No concedir-li descans. *Per què, mos senyors, lo meu parer és que per servey de la majestat del senyor emperador, e per repòs de tot lo imperi e de tota la república, no·ls devem dar pau ni treva* (TB 571: 11-12). *fessen una embaxada a Tirant*

que·ls donàs pau e treva e que·ls dexàs passar (TB 1393: 22). **3. fer pau final** *loc verb* Cessar les hostilitats amb el propòsit que una treva siga definitiva. *o ells exiran de tot lo imperi o faran pau final* (TB 571: 30). [pau 102]

pavés *m* Escut oblong que solia ser tan llarg que cobria bona part del cos. *Per ço que si vós entràveu de nit en la sua cambra e fos mala sort se erràs e·m volguessen dar càrrech negú, que tinga pavés ab què cobrir-me puga* (TB 893: 9-10). [pavés 5, pavesos 7]

pavesina *f* Pavés petit. *portava una lança ab lo ferro ben smolat e una pavesina en lo braç* (TB 124: 10). [pavesina 7]

paviment] *veg. païment.*

pecador **-a** *adj i m i f* Que comet una falta contra un precepte de l'Església. *com aquella qui us tinch per deessa de ma vida, la qual adore com a Déu, de qui spere haver salvació a la mia peccadora ànima* (TB 1024: 19-20). *no és novella cosa pagar los justs per los peccadors* (TB 514: 22). [pecador 2, peccador 11, peccadora 12, peccadors 12]

pecat *m* **1.** Transgressió de la llei de Déu o d'un precepte de l'Església. *que no és stat luny de peccat qui en peccat d'altri consent* (TB 1243: 30). **2. pecat actual** *loc nom* Per oposició a pecat original, acció pecaminosa comesa per un individu. *tal que fos sens màcula de algun peccat actual, mortal, venial ni original* (TB 773: 33). **3. pecat mortal** *loc nom* El que causa la mort de l'ànima. *E sabeu bé que l'home qui va en armes stant en peccat mortal, Déu no li vol haver mercé* (TB 1038: 7). **4. pecat original** *loc nom* El comés per Adam i Eva en els orígens de la humanitat, les conseqüències del qual afecten tots els humans. *E per ço com dona era stada causa de la perdició de natura humana, la inmensa saviesa de nostre senyor Déu dispensà que la reparació fos feta per dona per ell preeleta, tal que fos sens màcula de algun peccat actual, mortal, venial ni original* (TB 773: 33-34). **5. pecat venial** *loc nom* El que pot ser perdonat. *tal que fos sens màcula de algun peccat actual, mortal, venial ni original* (TB 773: 33-34). [pecats 1, peccat 40, peccats 62]

peça *f* **1.** Part definida considerada com a distinta. *La reyna, mare de Phelip, li tramés moltes peçes de drap de seda e de brocat* (TB 425: 39). **2.** Cadascuna de les coses que formen una col·lecció, un joc, un adreç o un conjunt determinat. *E cascuna peça de arnés que li leven, li lançen de l'aygua calenta* (TB 182: 22). **3. a peces**

menudes *loc adv* En porcions petites. *E per açò nos van cerquant, e podeu ésser certs que tants com ne pendran de nosaltres, tots seran tallats a peçes menudes* (TB 135: 15-16). **4. tallar** (alguna cosa) **a peces** *loc verb* Tallar-la fent-ne trossos. *feriren sobre ell e han-lo mort e tallat a peces* (TB 719: 13). **5. rompre** (alguna cosa) **en peces** *loc verb* Trencar una cosa fent-ne trossos. *tan ferament que-s romperen les lançes en peçes* (TB 245: 11). [peces 6, peça 7, peçes 10]

pecúnia *f* Diners o béns monetaris. *car més stime la glòria que la pecúnia* (TB 1249: 1). [pecúnia 1]

pedra *f*. **1.** Matèria mineral dura i sòlida. *e mudà lo seu camp prop lo pont de pedra* (TB 586: 6). **2.** Tros de matèria mineral de certa grandària després naturalment o tret artificialment d'una roca, emprat ordinàriament com a material de construcció o de batalla. *E com la pedra de la bombarda dava en la muralla, foradava lo mur* (TB 552: 37). **3. pedra dels filòsofs** *loc nom* Pedra amb què els alquimistes pretenien de transformar els metalls ordinaris en or o en argent i d'obtenir l'elixir capaç de prolongar la vida indefinidament. *per ço com sabé fer la pedra dels philòsofs* (TB 767: 23). **4. pedra preciosa** *loc nom* Mineral molt preuat en joieria per la seua bellesa, duresa, raresa, durabilitat i propietats òptiques, com ara l'esclat, la transparència o la diafanitat. *que portava una gran bogia tota d'or ab moltes pedres precioses que tenia entorn* (TB 1213: 1). [pedra 26, pedres 33]

pedregal *m* Lloc on abunden les pedres. *e com vos veig caminar per lo pedregal!* (TB 526: 22). [pedregal 1]

pedrenyera *f* Pedra foguera. *e ab paraules que les pedrenyeres, los diamants e lo acer bastarien a rompre* (TB 1499: 4). [pedrenyeres 1]

pega *f* Substància molt viscosa que s'obté per destil·lació del quitrà vegetal procedent del pi negre. *La una part e l'altra lançaven pega bullent, e nit e dia jamás cessaven ni havien repòs* (TB 722: 8). [pega 1, pegua 1]

pregunta *f* Pega. *E ab la pregunta bullent daven de grans passions als moros* (TB 381: 18). [pregunta 3]

peix *m* **1.** Animal vertebrat aquàtic, de respiració branquial i temperatura variable, amb les extremitats, quan en té, reduïdes a aletes, el cos generalment cobert d'escates i acabat en una aleta ampla vertical, generalment ovípar. *o en la*

- profunda mar, ab los peixos* (TB 1099: 12). **2.** Aliment que s'obté de la pesca. *axí en los dies de carn com de peix* (TB 209: 4). [peix 3, peixos 2, pexos 2]
- peixcador** *m* Persona que pesca. *agueren a passar ab una poca barca de peixcadors per lo riu* (TB 565: 13). [peixcadors 3, pexcador 2, pexcadors 1]
- peixedor** *-a adj* Que s'alimenta. *só peixedor de les erbes, e bevedor de les aygües* (TB 567: 7). [peixedor 1]
- pèl** *m* Conjunt dels filaments prims de matèria còrnia que cobreixen el cos o una part del cos d'un animal. *no tenint molta negror d'espesura de pèls, mas stant ab tota perfectió de natura* (TB 486: 19). [pèls 2]
- pelegrí** *-ina m i f* Persona que fa, per devoció, un viatge a algun santuari. *qui portaven pelegrins qui anaven a la Casa Sancta de Hierusalem* (TB 415: 36). [pelegrins 3]
- pell** *f* **1.** Tegument resistent i flexible que recobreix el cos de l'ésser humà i dels animals vertebrats, format per l'epidermis i la dermis. *Entrà dins una barqua e trobà dues pells de moltó, e ligà-les la una ab l'altra* (TB 1095: 37). **2. deixar la pell** (per alguna cosa) *loc verb* Morir-hi. *qui sovint en armes va y dexa la pell o la y dexarà* (TB 1171: 33). [pell 2, pells 2]
- pellofa** *f* Pell d'una fruita o d'un llegum. *e menja's la molla de dins e lança la pellofa* (TB 990: 31). [pellofa 2]
- pena** *f* **1.** Castic que un jutge o un tribunal imposa per sentència a qui ha comés un delictes o una falta. *no fos negú gosàs parlar, tossir, senyalar, sots pena de mort* (TB 325: 29). **2.** Angoixa moral que prové de l'ansia, del temor o de la compassió. *Merexedora sou de molta pena perquè no amau e sabeu que sou amada* (TB 733: 4). **3. pena corporal** *loc nom* Alifacs dels cos. *perdent la vista o morint, los meus mals e penes corporals no sentiren tan gran pena* (TB 1060: 20). **4. pena de mort** *loc nom* La que implica la cessació de la vida del condemnat. *Emperò yo vull e man que no sia negú, sots pena de la vida, que tingua tant atreviment que digua que farà per mi la batalla* (TB 325: 29-30). [pena 145, penes 37]
- penat** *-ada adj* **1.** Que experimenta dolor o angoixa moral. *Duquessa, tu deus pensar que yo no stich menys penada del que tu mostres* (TB 879: 21). **2.** Penós. *car pensant-me dar spay de tan penada vida, mos mals doble dolor pendrien* (TB 978: 8). [penada 7]

penatxo *m* Plomall que adorna un capell, una testa de cavall o d'altres. *de xaperia d'or e d'argent e moltes cubertes e petnaxos e simeres a modo de Ytàlia e de Lombardia* (TB 196: 25). [petnatxos 1, petnaxos 1, penatxos 1, pennachos 2]

penident *adj* Persona que confessa els seus pecats per fer-ne expiació i segueix, a partir d'aquest moment, un model de vida devota consistent en exercicis de mortificació. *O Déu misericordiós, clement e piadós, que, segons la multitud de les tues misericòrdies, deleys los peccats dels penidents e leves per vènia e perdó les culpes dels crims passats* (TB 1515: 30-31). [penidents 1]

penitent] veg. **penident**.

penitència *f* Qualitat de penitent. *que'm dó tot al servey de Déu e faça penitència de mos peccats* (TB 80: 30). [penitència 29]

penó *m* **1.** Bandera o estendard relativament petit que s'usava com a insígnia d'un cavaller, d'un senyor feudal o d'un regiment. *car sots lo standart e penó de aquell qui no acostuma de perdre batalles anam* (TB 1342: 37). **2.** Espècie de bandera rectangular, de vegades acabada amb dues puntes, que va penjada a una barra horitzontal suspesa amb cordons al cap d'una hasta, i serveix d'insígnia a una ciutat. *Moltes banderes e penons en lo més alt de la sglésia penjaven de diverses ciutats e províncies victoriosament guanyades* (TB 1536: 13-14). [penó 2, penons 3]

penós -osa *adj* Que provoca pena. *car més val al cavaller bona mort que mala e penosa vida* (TB 136: 28). [penós 1, penosa 8, penosos 2]

pensa *f* Facultat de pensar. *Ay, que yo veig ab la pensa allà hon ab lo cors no puch anar!* (TB 760: 6). [pensa 75, penses 9]

pensament *m* Operació mental per la qual s'afirma o es nega alguna cosa. *La emperadriu restà ab molt gran pensament de açò que Ypòlit li havia dit* (TB 949: 33). [pensament 83, pensaments 49, pensament 1, pensaments 1]

penya *f* Massa pètria de gran volum que queda en descobert. *ab una lúcida font d'aygua qui de la penya sortia* (TB 1152: 7). [penya 2]

penyora *f* **1.** Persona o cosa que es posa en poder d'algú com a garantia del pagament d'un deute o del compliment d'una obligació. *poca benaventurança y miserable penyora de amor restarà en mi, sinó molta dolor* (TB 857: 19). **2. en penyora de**

loc prep En el lloc de. *que no'm resta sinó aquest miserable de fill en penyora de son pare* (TB 82: 2). [penyora 6, penyores 1]

peó *m* Obrer que treballa com a ajudant dels oficials. *emprengueren de venir IIII mília peons ab axades e cabaços, pichs, vinagre e foch portants* (TB 1056: 27). [peons 1]

perdedor *-a adj* Que és vençut. *E per ço nomenen a vós perdedor de batailles, com no sia stada sol una batalla vós haver vençuda, e tot per culpa vostra* (TB 657: 13-14). [perdedor 2]

perdició *f* **1.** Ruïna moral o espiritual. *E per ço com dona era stada causa de la perdició de natura humana, la inmensa saviesa de nostre senyor Déu dispensà que la reparació fos feta per dona per ell preeleta* (TB 773: 31-32). **2. anar a perdició** *loc verb* Caure en la ruïna moral o espiritual. *e no vulles consentir que [l'ànima] vaja a total perdició* (TB 331: 30). [perdició 12]

perdiment *m* **1.** Pèrdua 1. *per força d'armes prengueren ab gran treball e perdiment de molta sanch* (TB 870: 12). **2.** Pèrdua 2. *e açò per causa del gran perdiment del mestre de Rodes e de tota la religió* (TB 365: 25). **3.** Perdició 1. *Aquell trist e adolorit dia fon perdiment de la mia honor hi fama e de la casa imperial* (TB 459: 12). [perdiment 5]

perdiu *f* Ocell de la família dels fasiànids (*Alectoris rufa*), de cos revingut, ales i cua curtes, plomatge cendrós rogenc amb taques roges, negres i blanques, i el bec i les potes roges, típic dels conreus i dels erms, peça de caça apreciada. *tots ells stimarien més una vista de una ala de perdiu que quantes donzelles són en lo món* (TB 875: 3). [perdiu 3, perdius 3]

perdó *m* Remissió de la pena merescuda per una mala acció. *allà hon no ha culpa, no y fretura perdó* (TB 1378: 17). [perdó 61]

perdonança *f* Indulgència dels pecats. *se amaven de amor strema e desijant-se molt veure, deliberaren de anar en Roma l'any passat perquè era la sancta perdonança del jubileu* (TB 275: 33-34). [perdonança 8]

pèrdua *f* **1.** Efecte de deixar de tenir una cosa que pertanyia a algú. *No't dolga la pèrdua de béns* (TB 1306: 13). **2.** Mort d'algú. *Emperò és stada ben comprada ab la pèrdua de tres persones* (TB 1526: 33). **3.** Perdició 1. *ab tanta pèrdua de ta honor* (TB 1161: 18). **4. fer pèrdua** (d'alguna cosa) *loc verb* Deixar de tenir una

cosa. *Aprés la gran pèrdua que havem feta de ciutats, viles e castells, han-ne mort lo major bé que tenia en aquest món* (TB 459: 8-9). [pèrdua 19, pèrdues 3]

perdurable *adj* Que dura molt de temps o per sempre. *per guanyar honor y fama perdurable entre aquells qui vendran après d'ell* (TB 856: 36). [perdurable 5]

perea *f* Repugnància al treball o a l'activitat. *per tal car cascú ha perea de servir als qui obliden los serveys* (TB 608: 15). [perea 1]

peregrinació *f* Anar per terres estranyes, de poble en poble, especialment per a visitar algun lloc sant. *preposà de retraure's de les armes e de anar en peregrinació e de passar a la Casa Sancta de Hierusalem* (TB 77: 1). [peregrinació 1]

pereós -osa *adj* Que té o mostra perea. *No deu seure a joch o a plaer ni repòs pereós, ne a vil delit ne alre donat per Déu als hòmens* (TB 608: 33). [pereós 3]

peresós -osa] *veg.* **pereós -osa**.

peret *f* Paret.

peresa] *veg.* **perea**.

perfecció *f* **1.** Possessió de totes les qualitats espirituals requerides. *Se conté tota la perfecció de la fe crestiana* (TB 1342: 6). **2.** Possessió de totes les qualitats físiques requerides, especialment la bellesa. *E conech verdaderament que hun cors ab tanta perfecció com és de ma senyora no deu ésser posseït* (TB 1396: 31). [perfecció 20, perfectió 2, perfections 7]

perfectament] *veg.* **perfetament**.

perfecte -a (o **perfet -a**) *adj* **1.** Acabat del tot sense cap manca. *e d'altres coses per les quals se faça acabat e perfet* (TB 609: 35). **2.** Arribat al grau complet del seu creixement. *Aquest, com fon en perfeta edat, avent natural conexença ésser millor la ley crestiana que no la secta mafomètica, deliberà de tornar a la bona part* (TB 641: 33-34). [perfectíssima 1, perfet 2, perfeta 3, perfetes 1]

perfet -a *adj* Perfecte.

perfetament *adv* Complidament. *puga regraciar y per obres perfetament donar a la tua santa paternitat lo fruyt que speres de nostres despullades ànimes* (TB 1333: 25-26). [perfetament 1]

peridor -a *adj* Que està predestinat a morir o a ser destruït. *Mas és tan gran la stretura de provisió y la del siti de nostres enemichs, que sens dubte som breument*

peridors si la misericòrdia de Déu a nostra vista la presència vostra no·ns porta (TB 330: 11-12). [peridors 1]

perill *m* **1.** Possibilitat imminent que s'esdevinga algun mal. *Si lo teu ànim sforçat gosarà mirar lo perill de les armes que entre cavallers són acostumades* (TB 254: 2). **2. a perill** (d'algú o d'alguna cosa) *loc adv* Amb risc per a a algú o per a alguna cosa. *E ell feya la batalla ab poder d'altri e a perill de sa persona* (TB 675: 34). **3. ésser en perill** (d'alguna cosa) *loc verb* Córrer risc. *de tot cert sérieu en perill de mort* (TB 244: 7). **4. estar al perill** (d'alguna cosa) *loc verb* Córrer risc. *que no star al perill de les batalles* (TB 1133: 38). **5. posar** (algú o alguna cosa) **en perill** *loc verb* Posar-lo en una situació de risc. *poríem perdre molta de la gent nostra e posar en perill tot lo nostre stat* (TB 1401: 34). [perill 112, perills 64]

perillós -osa *adj* **1.** Que condueix al perill. *E sovint és la pau pus perillosa que la guerra, car a molts virtuosos ha nogut* (TB 603: 9). **2.** Que està en perill o hi és exposat. *la virginitat mia, per vós tan desijada e ara perillosa per algun infel ésser robada* (TB 1332: 24). [perillós 5, perillosa 13, perillosos 10, perillosos 3]

perjuí (o prejuí) *m* **1.** Dany causat al bon estat o a l'èxit d'algú o d'alguna cosa. *que ell se'n podia bé anar sens perjuí negú seu* (TB 294: 24). *que puga antrar e exir sens prejuí seu e puga restar en sa libertat franca* (TB 689: 9). **2. en perjuí de** *loc prep* Amb dany o amb menyspreu de. *com les leys de fortuna no poden ésser fetes en perjuí del gran poder de ma senyora* (TB 806: 7). [perjuí 3, prejuí 1]

perjur *adj* Que jura en fals. *cauria en molt leig cars de falç e de perjur, lançant-lo de la fraternitat* (TB 351: 4). [perjur 3]

perla *f* Concreció nacrada que es forma a l'interior de la conquilla d'alguns mol·luscos. *e la garrotera de belles perles, balaxos e safirs circuïda* (TB 1536: 12). [perles 38]

permissió *f* Consentiment formal, oral o escrit, a dir o a fer alguna cosa. *axí com fon permissió divina que atés a la costa de Barberia* (TB 1322: 8). [permissió 4]

permòdol *m* Pedra, fusta o ferro que, eixint perpendicularment de la paret, serveix per a sostenir una biga, un prestatge, una llosana o d'altres. *e dejús los peus de cascun rey havia un permòdol en lo qual havia un scut en què staven figurades les armes del rey e lo seu nom en letres latines se manifestava* (TB 480: 29). [permòdol 1]

pern *m* Peça metàl·lica, llarga i cilíndrica, que serveix per a fixar l'una a l'altra dues peces de material divers, o bé d'eix del moviment d'una peça respecte de l'altra, la qual sol tenir una cabota en un extrem i una rosca en l'altre per a rebre una femella o una clavilla. *mas ab lo estrep [les ballestes] vénen tan justes e ab un petit pern encavalquen molt bé* (TB 372: 23). [pern 2]

perpetu -ètua *adj* **1.** Que no cessa mai. *car la glòria de ells e la fama serà perpètua e immortal, tant com lo món durarà* (TB 563: 8). **2.** captivitat perpètua → **captivitat** **2. 3.** carçre perpètua → **carçre** **2.** [perpètua 11]

perpetual *adj* **1.** Perpetu **1.** *e entre los edificis de paradís goig perpetual possehesca* (TB 1518: 1). **2.** perpetual presó → **presó** **3.** [perpetual 17, perpetuals 2]

perpetualment *adv* Per sempre més. *E fas mon poder de conquistar la Barberia per tornar-vos a la bona part, perquè no siau perpetualment damnats* (TB 1247: 28-29). [perpetualment 2]

perro *m* **1.** Amb valor d'insult, aplicat als sarraïns, als heretges i als soldats enemics. *O perro, fill de gos, engendrat en mala secta!* (TB 1193: 1). **2.** fill de perro → **fill** **7.** [perro 6, perros 1]

persà -ana *veg.* **persià -ana.**

persecució *f* Seguiment a algú que fuig per a agafar-lo. *tots los infortunis e persecucions que havia passades per causa de la sua amor* (TB 1422: 1). [persecució 3, persecucions 2]

perseverança *f* Persistència en alguna cosa començada. *E sots lo mal de veritat trencada és la perseverança de falsia* (TB 600: 7). [perseverança 1]

persià -ana *m i f* Natural de Pèrsia. *Círius, rey d'Àsia, ab CC mília persians* (TB 1124: 8). [persians 1]

persona (o **presona**) *f* **1.** Individu de l'espècie humana. *E tenia la sua noble persona de tanta gentilea e disposició que conequera* (TB 979: 9). **2.** El cos humà. *E trobaren que tenia XI nafres en la sua persona, en les quals n'i havia IIII que eren mortals* (TB 269: 26). *li menjàs los ulls e la cara e encara tota la presona!* (TB 984: 4). **3.** **persona real** *loc nom* La qui és dispositària hereditàriament del dret al tro en un territori. *Què restarà de present lo món, de cavallers axí despullat que la persona real de tan justíssima querella defensor ne protector no trobe?* (TB 1175: 5-6). [persona 343, persones 61, presona 1, perssona 1]

personalment *adv* En persona. *car no rebria pus letra vostra, sinó que vingau personalment e no ab procurador* (TB 314: 25). [personalment 1]

pertanyent *adj* **1.** Que és propietat d'algú i no d'un altre, o que li correspon. *Dau-me tots mos drets a mi pertanyents segons mana la santa mare Sglésia* (TB 1038: 2). **2.** Propi **4.** *Si preniu lo duch de Pera, no és pertanyent a vostra edat* (TB 579: 20). [pertanyent 2, pertanyents 10]

pertinàcia *f* Obstinació en una opinió, una doctrina o un propòsit. *e si hi perseveren, ab pertinàcia reprenge'ls-ne* (TB 606: 11). [pertinàcia 1]

pertinència *m* Cosa que pertany a un domini. *e done'l [l'ofici de conestable] a vós ab tots aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comdat són* (TB 696: 39). [pertinències 1]

perturbant *adj* Que torba la quietud. *d'on se promouen il·lusions perturbants lo juhí recte* (TB 1296: 6). [perturbants 1]

pes *m* **1.** Propietat dels cossos per la qual tendeixen a moure's cap al centre de la Terra i exerceixen una pressió sobre els objectes que els suporten. *e, tant com serà son pes, d'or te serà donat* (TB 759: 10). **2.** La part més important. *La reyna, qui portava lo pes de aquest negoci, vehent que lo dia se acostava, pensà que los qui se amen, com aconseguexen algun delit, pensen en res qui·ls puixa noure* (TB 1422: 14-15). **3.** Preu d'una persona en funció del que pesa. *E darem per lo rey de la subirana Índia hun pes e mig* (TB 759: 12). [pes 10]

pescador] veg. **peixcador**.

pèssim -a *adj* Que és extremadament dolent. *tu e totes les altres sereu condemnades a pèssima e cruel mort e la més impiadosa que yo poré pensar* (TB 1262: 3). [pèssima 5]

petició *f* **1.** Expressió de la voluntat que algú faci o atorgue alguna cosa a un altre. *vençuda de la justa petició mia, hages mercé de tu e de mi* (TB 1502: 32). **2. a petició de loc prep** A prec de. *e mostra's per vós ésser vengut aquí a petició de l'animós rey de Cicília* (TB 466: 6). [petició 3]

petjada *f* Senyal que deixa el peu d'una persona o d'un animal a la terra per on ha passat. *Seguiren los crestians de rastre, per les petjades dels cavalls* (TB 1198: 32). [petjades 1]

petit -a *adj* **1.** Que no arriba a les dimensions físiques ordinàries que són habituals entre les coses de la mateixa espècie. *e sobre aquella roca de cascun cap havia un petit castell* (TB 585: 16). **2.** Que és o s'esdevé en poc grau. *prech ab molta amor prengua en paciència lo petit do per a fer la festa* (TB 699: 11). **3.** Que té poca edat. *Pres lo petit fill per los cabells e tirà'ls-hi* (TB 82: 3). [petit 48, petita 22, petites 2, petits 6]

peto *m* Peça de ferro que cobria els pits del guerrer. *portava cuyro de bou clavat ab lo peto, e anava molt lauger, que tenia molt gran avantatge* (TB 297: 34). [peto 2]

peu *m* **1.** Part terminal de les extremitats inferiors de l'ésser humà que comprén el tars, el metatars i els dits. *Posà-li Tirant lo peu de la çabata brodada sobre lo cap* (TB 826: 2). **2. a peu** *loc adv* Caminant. *venia lo mort cavaller ab tots los cavallers a peu* (TB 269: 34). **3. a peu eixut** *loc adv* Caminant damunt de terreny no afectat per l'aigua, sense mullar-se els peus. *Car, si lo duch hagués pres una milla més amunt, podia passar quasi tota la gent a peu exut* (TB 540: 18-19). **4. ab peu esquerre** *loc adv* Amb finalitat malvada. *Ab peu esquerre has fetes totes les tues vils obres* (TB 415: 4). **5. al peu de la muntanya** *loc prep* A la part on comença l'elevació d'aquesta. *lo capità los féu venir al peu de la montanya* (TB 597: 33). **6. de peus** *loc adv* Descansant solament sobre els dos peus. *e tots los stats stiguieren de peus* (TB 279: 7). **7. home de peu** → **home** **8. veure la randa als peus** → **randa** **2.** [peu 174, peus 124]

peüc *m* Mitjó curt fet de punt o de drap de llana grosserament filada que serveix per a preservar el peu del fred. *e calsaven peüchs de lana perquè no fessen remor al passejar* (TB 707: 7). [peüchs 1]

pi *m* Arbre perennifoli del gènere *Pinus*, de la família de les pinàcies, monoic, de fulles aciculars en grups de dues, tres o més a l'apex de petites branquetes, flors masculines en forma d'estròbils oblongs, agrupats a la punta de les branques, i productores d'una gran quantitat de pol·len, i flors femenines reunides en estròbils petits que, en madurar, esdevenen òrgans fructífers grossos i llenyosos, les pinyes, que enclouen les llavors, els pinyons. *que ab oli e ab razina de pi* [les magranes] *se agen apagar e no ab altra cosa* (TB 98: 32). [pi 5]

piadors piadosa *adj* Piadós.

piadós -osa (o **piadors piadosa**) *adj* **1.** Que tendeix a la commiseració per la desgràcia dels altres. *Só stat tostemps piadors e avent misericòrdia a totes gents* (TB 248: 13). *e és gran descans als miserables com recitar poden lurs dolors a persona fel e piadosa* (TB 1103: 7-8). **2.** Que denota commiseració per la desgràcia dels altres. *E pensant Diafebus en los remeys que a tal mal se requiren, ab gest piadós e affable, féu principi a un tal parlar* (TB 475: 1). [piadors 2, piadós 18, piadosa 29, piadoses 13, piadosos 6]

piadosament *adv* D'una manera piadosa. *benehesch y confesse la tanta gràcia que piadosament me atorgues* (TB 1438: 4). [piadosament 2]

pic *m* Aïna que consisteix en una peça de ferro o d'acer acabada en punta en un o en els dos extrems, sovint lleugerament encorbada, amb un mànec de fusta endollat en l'ull que hi ha entre els dos extrems, que serveix per a excavar un terreny, remoure pedres i altres activitats. *e ordenà cent hòmens ab pichs e ab axades, e tramés-los en hun pont e dix-los que si veÿen venir los enemichs rompessen lo pont, a fi que la gent d'armes no poguessen passar* (TB 1134: 33-34). [pich 1, pichs 1]

pietat *f* Sentiment de dolor que suscita la desgràcia dels altres. *car la noblea tua plena és de misericòrdia e de pietat* (TB 1241: 2). [pietat 149]

pilar *m* **1.** Peça arquitectònica semblant a la columna, però que no té capitell ni sòcol. *e recolzaven sobre quatre pilars de jaspis* (TB 1536: 4). **2.** Persona o cosa que és fonament o suport d'altres. *E porem ben dir: mort és lo pilar qui sostenia la cavalleria!* (TB 1501: 29). [pilar 3, pilars 2]

pinta *f* Estri que consisteix en una làmina prima oblonga de material divers, proveïda de dents o pues més o menys espesses en una de les seues vores llargues o en ambdues, que serveix per a desenredar i per a pentinar els cabells. *La Bellasenspar tenia los cabells molt rossos e molt larchs: donà-li una pinta tota d'or l'altre cavaller* (TB 291: 10-11). [pinta 4]

pintor *m* Persona que es dedica a pintar. *car pintor no poguera pintar hun cors més bell* (TB 1098: 2). [pintor 3]

pintura *f* **1.** Art de pintar. *Tu qui est lo millor qui sia en l'art de la pintura* (TB 1011: 14). **2.** Representació pictòrica. *La lletra que stà primera en lo nom d'esta pintura és la clau ab què ventura tancada té la darrera* (TB 515: 13). [pintura 4]

pinya *f* Òrgan fructífer dels pins, dels avets i d'altres coníferes, que conté les llavors, protegides per esquemes llenyoses disposades helicoïdalment, d'una manera densa, damunt d'una tija curta. *e davant venia una cadeneta d'acer ab una pinya d'or tota smaltada* (TB 985: 2). [pinya 3]

pinyol *m* **enviar-se lo pinyol** *loc verb* Guardar-se la paraula. *Senyal és, com tu calles, que ja t'as enviat lo pinyol! Mal profit te faça, si no t'i tornes!* (TB 862: 4). [pinyol 1]

pinyó *m* Part interior llenyosa d'un fruit i que en conté la llavor. *e la meytat [de la pinya d'or] era uberta e l'altra closa, e los pinyons qui dins eren, grossos robís* (TB 985: 3). [pinyons 3]

pinyonada *f* Menja feta de pinyons cuits amb sucre i blanc d'ou. *en lo qual havia citronat e pinyonada, e amel·les e pinyons confits a la una part del plat* (TB 1125: 15). [pinyonada 1]

pinzell *m* Feix de pèls fixat a l'extrem d'un mànec de material divers, per a estendre els colors sobre la superfície que es pinta. *les celles, que paria fossen fetes de pinzell, levades un poch en alt'* (TB 486: 18). [pinzell 1]

pisà -ana *m i f* Natural de Pisa. *de venecians e pisans* (TB 1338: 6). [pisans 1]

pit *m* **1.** Mamella. *Aprés li posà les mans als pits e tocà-li les mamelles, e feya-li requestes d'amor* (TB 1048: 16). **2. drap de pits → drap** 5. [pits 52]

pitjor **1.** *adj* Més dolent quant a les qualitats desitjables que fan que algú o que alguna cosa es tinga per bona. *Exim de hun mal e donam en altre pijor* (TB 788: 24). **2.** *adv* Més malament. *e lo qui pijor ho fes que fos tengut de posar-se en poder del millor per presoner e stigua tant pres fins que ixqua per rescot o per altra via* (TB 216: 6-7). **3. de mal en pitjor → mal**¹ 7. [pijor 25, pijors 1]

pitral *m* Corretja que va subjecta als dos costats davanters del bast o de la sella, i que passa pels pits de la bèstia per a evitar que el bast o la sella es facen arrere. *E no sabeu vós, Tirant, aquell vulgar exemple qui diu qui dóna a l'ase pitral e al grosser cabal —majorment que-l tingua per marit— pert la glòria de aquest món?* (TB 428: 30-31). [pitral 1]

pitxer *m* Recipient de terrissa, de vidre o de metall, relativament fondo, amb ansa a un costat i broc a l'altre, que serveix per a tenir i abocar aigua per a beure o per a

llavar mans i altres activitats. *e aquí·l batejà lantsant-li hun picher d'aygua sobre lo cap* (TB 1180: 26). [picher 7, pichers 1]

pla¹ **plana** *adj* **1.** Aplicat a un terreny, que no presenta grans elevacions i depressions. *Apleguaren a tret de bombarda del camp, no al fossat o palench que fet havien, mas quasi al través, en loch qui era pla, sens palench ne altra cosa* (TB 670: 16-17). **2.** Aplicat a un objecte, que forma part, aproximadament, d'un pla geomètric, sense curvatura o sense ondulacions. *E picà-u bé tot e posà-u dins caçoles planes* (TB 1208: 27). **3. cassola plana** → **cassola** **2.** **4. en terra plana** → **terra** **11.** [pla 1, plana 1, planes 1]

pla² *adv* Lentament. *e l'aquanea, que vaja més pla* (TB 913: 4). [pla 1]

pla³ *m* Porció bastant extensa de terreny que no presenta grans elevacions i depressions. *fon dit al capità que devallassen en lo pla e que·ls donassen la batailla* (TB 592: 3). **2. en pla** *loc adv* Sobre una superfície tal que, si tracem una recta que passe per dos qualssevol dels seus punts, aquesta es troba tota ella continguda en la dita superfície. *Qui bé stà, no·s cuyta moure e, qui seu en pla, no ha d'on caure* (TB 545: 36). [pla 17]

plaça *f* **1.** Espai públic rectangular, trapezial, quadrat o circular, sense edificar, situat a l'interior d'una població. *Axí partí del seu gran palau e anà a la gran plaça de la ciutat, acompanyat de tots los gentils hòmens* (TB 196: 18). **2.** Lloc públic on es fan les transaccions comercials. *axí hòmens com dones, se ajustaren en la plaça del mercat* (TB 541: 33). **3.** Espai clos i descobert a l'interior o a un costat d'un edifici. *Com foren en la plaça del palau, lo emperador stava en una finestra* (TB 623: 8). **4. fort plaça** *loc nom* Ciutat fortificada. *saberen com Tirant era anat per pendre una fort plaça, e sentien los grans colps de les bombardes* (TB 582: 13). [places 1, plaça 46, plaçes 2]

plaent (o **plasent**) *adj* Que proporciona una impressió grata a algú. *E com lo cavall se movia, era hun plaent so de hoyr que los sanceros feyen* (TB 797: 12). *E pau e amistat és molt plasent a Déu* (TB 1243: 31). [plaent 2, plasent 125, plasents 10]

plaer *m* **1.** Viva satisfacció dels sentits o de l'ànim provocada per la possessió o per la idea d'alguna cosa agradable i atractiva. *ab cara molt afable, mostrant haver molt gran plaer de la sua venguda* (TB 1320: 21). **2. a plaer** (d'algú) *loc adv* Al seu gust. *fon-se despullada per millor dormir a son plaer* (TB 1047: 18). **3. fer plaer** (a

algú) *loc verb* Donar-li satisfacció, fent-li un favor, un obsequi o una altra cosa agradable. *E la emperadriu lo y atorgà per fer plaer a la donzella* (TB 991: 14). **4.**

venir (a algú) **en plaer** (alguna cosa) *loc verb* Algú, sentir-se'n satisfet. *Senyor, vendria en plaer a la majestat vostra que trametéssem per lo capità e per los ministrés, e féssem una poca de festa?* (TB 498: 4-5). [plaer 162, plaers 5]

plaga *f* Gran calamitat, sobretot de caràcter col·lectiu. *No és fort plagua aquesta —dix la princessa— que yo sia subjugada al pare e a la mare e, encara, sens causa neguna sia represa per la dida qui m'à alletada?* (TB 527: 14-15). [plaga 1, plagua 1]

planament *adv* D'una manera senzilla. *Mas, per què vull ab tan supèrflues paraules encarir crim de tan gran legea, la qual, planament rahonada, feredat de tan spantable crim e admiració porta ab si* (TB 1003: 15-16). [planament 2]

planet *m* Astre opac que gira al voltant del Sol o, en general, d'un estel. *e li plau que los VII planets donen influència en lo món* (TB 75: 3). [planets 5]

planeta *f* Potència sobrehumana que, suposadament, fixa el curs dels esdeveniments abans que ocórreguen. *Ay, trista de mi, en fort planeta naixquí!* (TB 1501: 16). [planeta 4, planetes 1]

planícia *f* Gran extensió de terreny pla. *que arribaren en una gran planícia qui era nomenada Vallbona* (TB 543: 13). [planícia 1]

plant *m* **1.** Plor **1.** *la gran festa se convertí en gran dolor e plant* (TB 1060: 9). **2. fer plant** *loc verb* Queixar-se amb plors i crits de dolor. *era cosa de gran admiració de veure e de hoir lo plant* (TB 918: 5). **3. tenir plant** *loc verb* Queixar-se amb plors i crits de dolor. *E girant-se a l'altra part, véu lo gran plant que los mariners tenien e véu lo còmit de la galera* (TB 1094: 11). [plant 14, plants 4]

planxa *f* Làmina de matèria dura, especialment de metall. *E sobre lo elm stigua lo timbre de la divisa que volrà, e en les spatles de la cadira, en una plancha d'or o d'argent, sien pintades les armes del cavaller, e allí stiguen clavades* (TB 342: 27-28). [planxa 2, planches 2, planxa 3]

plasent *adj* Plaent.

plasenteria *f* Paraula o frase agradable i divertida. *dirà-us de ses acostumades plasenteries* (TB 1048: 16). [plasenteries 1]

plat *m* Disc de terrissa, de pisa, de metall o d'altres materials, alçat tot al voltant formant una concavitat de poca alçària i fons pla, que s'emptra generalment, en el servei de taula, per a posar-hi la porció de vianda que ha de consumir una persona. *e en special Tirant, com menjava en un plat ab sa senyora* (TB 546: 21). [plats 6, plats 1]

plata *f* Objecte o conjunt d'objectes obrats amb argent, metall preciós, brillant, dúctil, molt mal·leable, molt bon conductor de la calor, usat en la fabricació de monedes, joiells i una gran varietat d'articles, que es troba en la natura en estat natiu o formant part de minerals sulfurats. *lo mantenidor encontrà a Tirant enmig de la bavera del bacinet e passà-la-y tota doblada e alt en lo revol del peto de les plates, e nafrà'l un poch en lo coll* (TB 245: 13-14). [plates 2]

platja *f* Vorera de mar o de riu baixa i arenosa. *Car jamás era stada en aquella platja oriental tan aspra e tan mortal batalla* (TB 678: 21). [plaja 1, platga 3]

ple plena **1.** *adj* Que conté tant d'una cosa com permet la seua capacitat. *e la cambra d'enmig e lo pallol, tot era ple d'aygua* (TB 1094: 28). **2.** *adj* Que conté una gran quantitat. *lo miserable de pare, trist e ple de amargues làgremes* (TB 1511: 32). **3.** *adj* Que s'esdevé en tota la seua intensitat. *perquè Tirant no havia dada plena fe en les sues fictes paraules* (TB 1009: 29). **4.** *m* Estat de la Lluna quan, estant la Terra entre aquella i el Sol, presenta el seu disc totalment il·luminat. *la luna era en lo ple, que lansava molt gran claredat* (TB 1104: 9). **5.** *a veles plenes* → **vela** **5.** **6.** *donar* (a algú) **plena potestat** → **potestat** **2.** **7.** *tenir les orelles plenes de cotó* → **orella** **4.** [ple 38, plena 41, plenes 16, plens 10]

plenari -ària *adj* **1.** *Ple* **2.** *Lo rey ixqué del consell havent rebuda plenària informació dels reys d'armes desús nomenats* (TB 269: 22). **2.** **indulgència plenària** → **indulgència**. [plenària 3]

plenitud *f* Intensitat en grau extrem. *ara veurem com te comportaràs en la plenitud de la fortuna pròspera* (TB 603: 2). [plenitut 1]

plet *m* Contesa o litigi judicial entre parts. *qui pare ha per jutge, segur va a plet* (TB 694: 15). [plet 1]

plom *m* Metall blavenc, inelàstic, fusible i pesant que, en contacte amb l'aire, s'altera superficialment i es torna gris. *amant més plom que or, digna és de molt gran reprensió* (TB 1052: 6). [plom 1]

ploma *f* **1.** Ploma d'oca o d'altre ocell, que, tallada de manera convenient, serveix per a escriure. *no ab maestria la ploma scrivint, ab paraules de amistat ni menysplaent[s]* (TB 943: 1). **2.** **pendre la ploma** *loc verb* Posar-se a escriure. *la ploma he presa per squivar aquells dans que lo vostre ignorar ab si porten* (TB 946: 3-4). **3.** **donar fi a la ploma** → **fi**² 9. [ploma 3]

plor *m* Vessament de llàgrimes. *Terrible plor e forts gemechs donava lo duch de Macedònia* (TB 1469: 7). [plor 10, plors 12]

plorós -osa *adj* Que mostra llàgrimes als ulls o senyals d'haver plorat. *e ell partí ab la filla del rey de Tremicén, qui anava tota plorosa per la mort de son pare, de sos germans e de son sposat* (TB 113: 31-32). [plorosa 2, ploroses 1, plorosos 1]

pluja *f* **1.** Precipitació de gotes d'aigua, provinent de la condensació del vapor d'aigua de l'atmosfera. *en la entrada de l'hivern, que los frets e les pluges los començaven de enujar* (TB 411: 22). **2.** Conjunt nombrós de coses que cauen a la manera de la pluja. *gitaràs tots núvols de tristor e de pluja de làgremes e esclairiràs tota la Grècia* (TB 600: 17). [pluges 1, pluja 5]

població *f* Poble **2.** *mirant a totes parts si veure poria alguna població qui prop fos* (TB 990: 11). [població 5]

poble *m* **1.** Conjunt dels habitants d'un territori, units per vincles socials i polítics i per una identitat cultural comuna forjada històricament. *Yo veig que lo poble de aquesta insigne ciutat stà molt trist e adolorit* (TB 469: 4). **2.** Lloc on hi ha edificis habitats o habitables en certa abundància. *que la pèrdua de tanta terra e pobles haja amollit lo nostre fort ànimo* (TB 1314: 3). **3.** Conjunt de ciutadans que constitueixen les classes socials no dominants. *ans que dar-la a un rey contra voluntat del seu poble* (TB 399: 18). **4.** Comunitat humana definida per criteris culturals o lingüístics. *subjugats e presos los majors senyors de tot lo poble morisch* (TB 1505: 14). [poble 89, pobles 16]

pobre -a *adj* **1.** Que té a penes o no té el necessari per a viure. *Tu est pobre e dejecte, y ell és rich e lo més favorit e amat de totes gents de juheus que sia en tota aquesta terra* (TB 1132: 20-21). **2.** Que és escàs o insuficient. *car ab la passió que tinch lo meu pobre enteniment varieja* (TB 1069: 29). **3.** **pobre de** (+ subst) Emprat com a qualificatiu per al nom d'una persona, animal o cosa, n'expressa commiseració o

desdeny. *véus bé en quin perill stà aquesta pobra de crestiandat!* (TB 1233: 32).

[pobra 3, pobre 24, pobres 6]

pobrea *f* Pobresa.

pobresa (o **pobrea**) *f* Manca o escassetat del necessari per a viure. *Per ço se diu que la pobrea és una de les forts passions del món a sostenir* (TB 831: 7). *Car quant de major pobresa l'om és exit y entra en rica vida, tant aquella li és més graciosa* (TB 832: 27-28). [pobrea 1, pobresa 2]

pobretat *f* Pobresa. *serà orfe de tota riquea e tornada en la antiga pobretat* (TB 1244: 2). [pobretat 4]

poc -a **1.** *adj* Que és o s'esdevé en petit grau. *isqué ab poca gent de la ciutat* (TB 119: 14). **2.** *adj* De petita grandària. *cridà de una finestra poqueta qui era dins la torre* (TB 1152: 6). **3.** *adv* En petit grau. *qui proferí molt e féu poch* (TB 375: 4). **4.** **a poc a poc** *loc adv* D'una manera lenta. *Saviesa és lunyar-se de les faldes, a poch a poch, de la dita fortuna* (TB 1250: 34). **5.** **ni poc ni molt** *loc adv* No gens. *lo cavaller s'aturà e no's mogué poch ni molt* (TB 327: 5). [poc 6, poca 174, poch 359, poca 12, poch 53, pocs 1, poqua 4, poques 16, poqueta 4, poquetes 2, poquets 2]

poder *m* **1.** Facultat que posa en estat de fer alguna cosa. *Mostra ací lo teu gran e infinit poder e yo seré guarida de continent* (TB 1512: 35). **2.** Conjunt de forces d'un territori, especialment les militars. *e lo rey Scariano vench ab tot son poder, en nombre de LV mília combatents* (TB 1105: 7). **3.** Domini que es té sobre algú o sobre alguna cosa. *E la ylla de Rodes fon deliurada de poder dels infels* (TB 415: 28). **4.** **en poder de** *loc prep* Sota el domini de. *ara los covenia ésser presos e catius en poder de infels* (TB 589: 14). **5.** **fer** (algú) **el seu poder de** (+ *inf*) *loc verb* Algú, fer tots els possibles per a aconseguir alguna cosa. *la reyna hagué pensat de fer son poder de créxer e aumentar la crestiandat* (TB 1362: 32). [poder 229]

poderós -osa *adj* **1.** Que té força per a produir grans efectes. *tan gran mal de costat e tan poderós que en braços lo hagueren a pendre* (TB 1480: 25). **2.** Que està capacitat per a imposar la seua autoritat. *Tenia molt gran senyoria e era molt poderós, axí de molta cavalleria com de molt tresor* (TB 1350: 20). **3.** Que està habilitat per a dur a terme una acció qualsevol de manera satisfactòria. *est poderós en parlar ab la tua mala lengua* (TB 841: 5). [poderós 30, poderosa 6, poderosos 6]

poderosament *adv* D'una manera poderosa. *ferí ab la sua gent tan poderosament que açò era una admirable cosa de veure* (TB 1316: 36). [poderosament 5]

poesia *f* Art del llenguatge que consisteix a expressar segons un ritme, normalment el del vers, un o diversos temes, als quals cada poeta vol donar un valor propi i universal alhora. *e molt més que sabia parlar la lengua latina per haver après de gramàtica e poesia* (TB 1471: 31-32). [poesia 2]

poeta *m* Persona que escriu textos literaris de gran profunditat. *E per ço diu lo poeta Tobies que més val grosseria virtuosa que subtilitat* (TB 1264: 25). [poeta 7, poetes 3]

poètic -a *adj* Que té característiques pròpies de la poesia. *les faules poètiques de Virgili, de Ovidi, de Dant e de altres poetes* (TB 69: 12). [poètiques 1]

poèticament *adv* D'una manera poètica. *E vosaltres, immortals déus, los quals poèticament acostumau ésser invocats, favoriu e ajudau* (TB 1335: 16). [poèticament 1]

poixant *adj* Que excel·leix en poder, força o riquesa. *E lo tàlem de l'emperador era molt rich e molt poixant, tot a l'entorn de draps de brocat* (TB 785: 25). [poixant 1]

polaina *f* Mitja calça de drap o de cuir que cobreix la cama des de sota el genoll al peu, cordada ordinàriament per la banda de fora. *Los stivals eren de çetí negre, ab les llargues polaynes que parien molt bé ab los esperons ben daurats* (TB 279: 20). [polaynes 1]

polític -a *adj* Relatiu a la ciència i l'art de governar, que tracta de l'organització i de l'administració d'un estat en els seus afers interiors i exteriors. *car en la benaventurança política l'om del tot pobre no pot ésser dit benaventura benaventurat, car difícil és al molt mester pogués obrar neguna cosa virtuosa* (TB 1111: 29-30). [polítiqua 1, polítiques 1]

pols *m* **1.** Batec arterial que es percep palpant una artèria superficial, especialment en el punt d'unió de la mà amb l'avantbraç. *yo no stime vida en aquesta senyora, com tres voltes se sia ja smortida e ara no li puch trobar gens de pols* (TB 1064: 20-21). **2.** Punt d'unió de la mà amb l'avantbraç, on se sent bé el dit batec. *incessantment fregant-li los polsos* (TB 1367: 33). **3.** Part lateral del cap compresa entre el front, l'orella i la galta. *E aquell, tenint-se per injuriat, alçà lo ast e ab la*

punta donà-li molt gran colp en lo pols, que prestament caygué mort en terra (TB 430: 33-34). [polç 1, pols 2, polsos 4]

pólvora *f* Substància sòlida reduïda a pols. *Més fon cordial e memorable l'amor que Artemisa, reyna, hagué a Mausoleo, marit seu, lo qual, après que ell fon mort, e li hagué celebrades solemnes obsèques, lo féu polvorizar e begué's la pólvora, mostrant que ella volia ésser sepultura d'ell* (TB 1124: 28-29). [pólvora 1]

pom *m* **1.** Peça esfèrica o redonenca de metall, de fusta o d'altra matèria sòlida, posada en una barana, moble o altres objectes, com a acabament d'un barrot, d'un element vertical, o en una porta, calaix o d'altres, com a agafador o com a element ornamental. *al sol exit, los poms, alt de les tendes, relluïen molt per lo sol* (TB 277: 28). **2. pom de l'espasa** *loc nom* L'extrem redonenc del mantí d'aquesta arma. *Lo pom de la spasa significa lo món* (TB 277: 28). [pom 8, poms 1]

poma *f* Fruit comestible de la pomera, subglobós i poc o molt umbilicat a l'indret de la cua, de dimensions diverses, amb la pela groga, verda, rogenca o bruna, i la polpa blanca, més o menys dolça i acídula, i amb el cor coriaci, que enclou les llavors. *stava mig descordada, mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien* (TB 469: 23). [pomes 2]

pompa *f* Ostentació de magnificència. *strados y cortines ab tanta riquea y pompa com jamés se sia vista* (TB 1451: 25). [pompa 2]

pompós -osa *adj* **1.** Que és fet amb pompa. *tot cubert de pomposos draps de raç* (TB 730: 1). **2.** Que és afeccionat a la pompa. *d'on se porà seguir que los vans pomposos hòmens, qui de continu lur stimada fama molt cerquen, despendran en va lo inútil temps de lur miserable vida* (TB 1480: 7-8). **3.** Que es mostra alegre. *Pensau lo mesquí desaventurat de Tirant, que la hun dia stava tan pompós e tan content de haver atesa tan alta en dignitat senyora per sposada* (TB 1048: 21-22). [pompós 4, pomposa 3, pomposes 1, pomposos 2]

pomposament *adv* D'una manera pomposa. *Com la infanta fon liguada vestí's molt pomposament, e Phelip e Tirant la acompanyaren a la missa* (TB 444: 31). [pomposament 1]

ponent *m* **1.** Punt de l'horitzó sensible per on es pon el sol en els equinoccis. *prengueren la via de levant, altres la via de ponent, altres la via de migjorn, altres la via de tremunt* (TB 721: 26). **2.** Vent que ve de l'oest. *la majestat vostra deu*

saber que tot lo meu mal és de mar, car los vents de aquesta terra són més prims que los de ponent (TB 484: 12-13). [ponent 5]

pont *m* **1.** Construcció sobre la qual una via de comunicació salva una depressió o un obstacle, o creua una altra via de comunicació a un nivell inferior. *aquí Tirant féu atendar tota la gent al cap del pont vora lo riu* (TB 1386: 1). **2. pont llevadís** *loc nom* L'utilitzat als castells i a les fortaleses per a travessar el fossat, el qual era alçat per politges, cordes o cadenes. *E hordenà Tirant que fos rompuda una arquada del pont e feren-hi hun pont de fusta levadís* (TB 1112: 26-27). [pont 75]

popa *f* **1.** Part posterior del buc d'una nau. *ficàs los genolls e-n la alta popa de la nau* (TB 732: 8). **2. a popa** *loc adv* A la part posterior del buc d'una nau. *La nau del capità alçà primer un faró a popa, axí com era stat concordat* (TB 721: 14). **3. castell de popa** → **castell** **2.** **4. donar la popa** *loc verb* El vent, bufar sobre la nau en la direcció de popa a proa. *donà la popa la nau del capità en lo pont de fusta* (TB 730: 8). **5. tendal de popa** → **tendal** **2.** [popa 8, popes 1]

popular *adj* **gent popular** → **gent** **5.** [popular 8]

por *f* Torbament de l'ànim davant d'un perill real o imaginari. *E levà la por als temerosos metent lo coratge de tots en gran sperança* (TB 722: 24). [por 4]

porc *m* **1.** Mamífer artiodàctil domèstic, probablement derivat del senglar, de cos gros, pell dura i coberta de cerres fortes, musell llarg i mòbil, orelles sovint caigudes, potes curtes i cua curta i prima. *honços, cervos, cabirols, porchs salvatges e de totes altres bèsties de mont* (TB 231: 29). **2.** Persona bruta moralment. *E açò vos atorga per felicitat aquell vilíssim porch, vostre cap Mafomet, que és contra tot juhí de rahó* (TB 1340: 24). [porch 2, porchs 1]

porfi *m* Pòrfir.

pòrfir (o **porfi**) *m* Roca ígnia intrusiva constituïda per fenocristalls de feldspat dispersos dins d'una matriu d'afanita compacta, com a resultat de dues fases successives de cristal·lització dels mateixos minerals, de vegades d'un roig fosc. *e dava en un safareig que era fet de porfi* (TB 231: 6). *totes les parets de jaspis e de pòrfirs de diverses colors lavorades* (TB 480: 22). [pòrfirs 1, porfis 1, porfi 1]

porfídia *f* Obstinació posada a aconseguir alguna cosa o a fer-se donar la raó. *Lo jutge per cessar porfídia pres les armes* (TB 262: 20). [porfídia 4]

porfidiós -osa *adj* Que mostra porfídia. *la qual gràcia ab lo divinal adjutori s'és obtesa, mijançant les mies porfidioses pregàries, ab gran perill de la mia vida* (TB 1282: 5-6). [porfidioses 1]

porpra *f* Vestit de color vermell, especialment el portat com a emblema d'autoritat. *Tingua majestat pertanyent; menyspreu porpra e pedres precioses e delits* (TB 608: 26). [porpra 1, porpres 1]

porsavant *m i f* Patge que acompanyava l'herald i el substituïa de vegades en les seues funcions. *car negun cavaller, rey d'armes, eraut o porsavant que done consell no pot ésser jutge* (TB 257: 23). [porsavant 6, porsavants 15]

port *m* Abric natural o artificial en una costa o a la riba d'un riu disposat per a servir de recer a les naus i per a les operacions de comerç, d'armament o d'embarcament i desembarcament de persones. *Lo estol partí del port de Palerm e tirà la volta de Barberia* (TB 456: 23). [port 122, ports 7]

porta *f* **1.** Obertura practicada en un mur o en una paret d'una ciutat, d'un edifici, d'una cambra o altres construccions, des del soler fins a una altura convenient, per on es pot entrar i eixir. *Ab les sues robes que vestia, entrà per la porta de l'ort* (TB 1048: 12). **2. porta caladissa** *loc nom* La que es deixa caure verticalment des de dalt del portal per a tancar-se. *E aquells qui guardaven les torres del portal de la ciutat dexaren caure la porta caladissa com veren que ja n'i havia prou de francesos* (TB 119: 20-21). **3. tocar a la porta** *loc verb* Pegar-hi colps amb la mà, amb una balda o amb un altre instrument, per a cridar l'atenció dels habitants de la casa o cambra a la qual la dita porta dóna accés. *e durà-li tant fins que l'emperador tocà a la porta de la cambra* (TB 980: 21). [porta 143, portes 41]

portador -a *m i f* Persona que duu una carta o un altre document en nom d'algu a una tercera persona. *Tal o semblant letra de la preinserta féu lo Gran Turch, en la qual se intitulava subjudador de la Turquia e venjador de la troyana sanch, la qual, contenent en crehença al portador, qui era lo valerós cavaller e príncep de Sixa, manava la restitució e honor del Grech Imperi faedora al cèsar e benaventurat succeïdor Tirant* (TB 1456: 10-12). [portador 1]

portal *m* Porta d'entrada d'una població. *Plegats al portal de la ciutat, lo rey Scariano pres comiat del rey* (TB 1493: 17). [portal 39, portals 5]

portant *adj* Que va carregat amb algú o amb alguna cosa. *Era's seguit que hun dia de dolor los turchs emprengueren de venir IIII mília peons ab axades e cabaços, pichs, vinagre e foch portants per voler rompre una muntanya perquè l'aygua s'escampàs per hun riu sech que y havia e per levar-los l'aygua* (TB 1056: 26-27). [portants 1]

portàtil *adj* Que pot ser dut d'un lloc a un altre. *Fet açò, fon aquí lo cardenal de Anglaterra ja vestit dels vestiments sacerdotals per dir missa ab un altar portàtil que portaven, e en la praderia pararen l'altar* (TB 205: 9-11). [portàtil 1]

portaveu] veg. **portantveus**.

portantveus *m i f* Segon prop d'un superior, que pot ocupar-ne el lloc i exercir-ne l'autoritat en cas d'absència d'aquest. *e a mon senyor lo duch de Bretanya, capità general de aquest stol, portantveus del molt excel·lent e crestianíssim rey de França, de yo ésser hui lo primer qui exirà en terra e lo darrer qui's recollirà* (TB 449: 5-6). [portantveus 1]

portell *m* Pas molt estret entre dues muntanyes, dues muralles o altres elevacions del terreny. *E tanta era la gent que anaven, entre hòmens e dones, que'n fem una gran matança, car ab la gran multitud de la gent fem venir la salvatgina en un portell e allí, ab fleches, balestes e lançes, ne fon feta una gran destrucció* (TB 359: 7-8). [portell 6]

portella *f* Porta petita. *A les altres portes no podien entrar sinó per la portelleta poca* (TB 374: 11). [portelleta 1]

porter *m* Encarregat de guardar la porta o l'entrada d'un lloc, i de tenir-la neta i ordenada. *Havien a passar III portes. La primera era tota uberta, ab dos porters que la guardaven* (TB 374: 9-10). [porters 1]

portugués -esa *adj* Propi de Portugal. *e a vostra il·lustra senyoria sia stat grat voler-me pregar la giràs en lengua portuguesa* (TB 67: 12-13). [portoguesa 3]

portugués -esa] veg. **portugués -esa**.

porxe *m* Espai cobert, limitat lateralment per columnes i adossat per l'altre costat a un mur o façana. *E portaren-lo prop de la sua posada: posaren-lo dejús un porxe que y havia* (TB 912: 22-23). [porche 1, porxe 1]

posada *f* **1.** Lloc on algú s'allotja. *E la emperadriu e la princessa eren en la posada de Tirant* (TB 994: 30). **2. donar posada** (a algú) *loc verb* Donar-li allotjament. *lo*

rey féu donar bona posada a l'embaxador (TB 1252: 12). **3. pendre posada** *loc verb* Instal·lar-se en un habitatge. *en parayís o en infern los dos prenguen posada* (TB 1169: 14). [posada 96, posades 11]

posseïdor -a *adj* Que té possessió d'alguna cosa. *ab tot que us veïa posseïdora de excel·lent corona de l'Imperi Grec per mos mal premiats treballs* (TB 853: 24-25). [posseïdora 1, posseïdora 1, posseïdors 1]

possessió *f* **1.** Preponderància sobre alguna cosa gaudint-ne l'ús o el fruit d'una manera mediata o immediata. *e los gentilshòmens no perderen la possessió del pali ab què eren venguts* (TB 207: 8). **2.** Poder sobre algun territori. *e a la senyoria vostra no resta sinó de rebre la possessió e domini de tot l'imperi com a patrimoni vostre* (TB 1447: 11). **3. tenir** (algú) **en possessió** *loc verb* Disposar-ne de la voluntat i de les facultats. *car certament no és en ma potència la menor part de aquella recitar-vos pogués* [Hipòlit parla a l'emperadriu], *ni menys volria que per boca d'altri hagués a sentir vostra altesa en quina possessió-m té* (TB 978: 6-7). **4. tenir** (algú) **en possessió de** (+ *adj*) *loc verb* Considerar que algú respon a una determinada qualitat. *Phelip, qui era un poch ignorant e tengut en possessió de molt groçer* (TB 375: 25). **5. tornar en possessió** *loc verb* Recuperar la condició de llibert. *E tornada en possessió, Plaerdemavida ixqué de la ciutat e tornà-se'n al camp, hon fon rebuda per Tirant e per tots los altres ab molta honor* (TB 1283: 7-8). [posessió 1, possessió 2, possessió 15]

possibilitat *f* Qualitat de possible. *a fi que tingués possibilitat de poder socórrer e ajudar a la magestat* (TB 1409: 25). [possibilitat 1]

possible *adj* Que pot ser o esdevenir-se. *tots los vivents no han vist ni porien pensar que hun tal cars fos posible qui fer-se pogués* (TB 1049: 4-5). [posible 3, possible 36, possibles 1]

post *f* **1.** Peça de fusta serrada, plana, de secció rectangular, més prima que un tauló, emprada per a fer prestatges, per a servir de suport en alguns oficis i que, a muntanya, servia per a fer sostres. *e sobre los cabirons clavaren posts, en manera que de la un cap fins a l'altre stava enpostat com un pont, e tot enpeguntat ab molta pegua* (TB 585: 36-37). **2.** Peça de fusta més ampla que gruixuda, emprada per a castigar-hi algú. *e posaven-los [els presoners] sobre posts amples e, ben ligats ab cordes, calaven-los endret de la muralla* (TB 1162: 35-36). **3.** Cadascuna

de les peces de fusta damunt de les quals es posa el matalàs o la màrrega d'un llit.

E les po[s]ts del lit no aplegaven a la paret (TB 903: 34). [posts 5]

potatge *m* Menjar cuinat amb diferents ingredients, sobretot d'hortalisses. *a dinar aroç e cuscusó e molts altres potatges que havien aparellat* (TB 638: 33). [potatges 2]

potència *f* **1.** Facultat de fer alguna cosa. *E si aquell qui té potència de levar la conexença als conexents, levàs al savi lo seny, alguna cosa no li restaria* (TB 843: 1-2). **2.** [pl] Facultats de l'ànima. *Mas lo franch arbitre, regit e reglat ab saviesa per les potències intel·lectuals, com no sia sotsmés a les costil·acions dels cossos celestials, refrena les vanes e folles cogitacions e fantasies de les nostres penses* (TB 1296: 33-34). **3. la divina potència** *loc nom* El poder de Déu. *confortat lo lur virtuós ànimo per la divina potència* (TB 97: 5). [potencia 23, potències 8]

potent *adj* Poderós **2.** *Quant més vosaltres, potentíssims reys, strenus cavallers e virtuosíssim poble, qui ja per lur noble costum o naturalea sou obligats a semblants actes!* (TB 1339: 3-4). [potentíssims 1]

potestat *f* **1.** Poder moral fundat en dret o autoritat. *Yo la vull subjugar e posar-la sots la mia potestat e senyoria* (TB 450: 29). **2. donar** (a algú) **plena potestat** *loc verb* Atorgar-li poder moral. *te done plena potestat que faces de mi com de muller qui és companyona del marit* (TB 1015: 17-18). [potestat 10, potestats 2]

pou *m* **1.** Excavació vertical practicada en el subsòl fins a trobar aigua. *e véu aturar los moros per les nafres de la lavor dels spinachs e altres que cahien en los pous, qui eren cuberts de rama e, desús, terra* (TB 139: 11-12). **2.** Situació desagradable de l'ànima resultant de trobar-se en un punt de misèria espiritual extrema. *ab los ulls uberts voleu entrar dins lo pou de perpètua infàmia* (TB 882: 3). [pou 1, pous 2]

pràctic -a] *veg.* **pràtic -a.**

pràctica] *veg.* **pràtica.**

pràtic -a *adj* **1.** Que obra de manera eficaç i oportuna. *Lo virtuós senyor, pràtich en tota gentilea, ab cara molt affable, se levà* (TB 337: 19). **2.** Que mostra destresa en l'exercici d'una acció qualsevol per l'experiència que hi ha esmerçat. *E donà molts e diversos combats de nit e de dia e per res no la podia entrar, car los reys qui eren dins la ciutat eren molt savis e valentíssims e molt pràtichs en la guerra* (TB 1327: 5-6). [pràtich 6, pràtichs 1]

praderia *f* Gran superfície, ordinàriament natural. *e enmig de aquella delitosa praderia havia un pi de singular bellea* (TB 150: 35). [praderia 25, praderies 1]

prat *m* Praderia. *Com tots foren aleujats en la bella erba del prat, Tirant anà de tenda en tenda* (TB 551: 24). [prat 2]

pràctica *f* **1.** Sistema de preceptes i de regles per a fer bé alguna cosa i que se sanciona per l'experiència. *e han a saber la pràctica de la guerra* (TB 130: 3). **2.** Manera de fer establida i adquirida per la repetició d'actes de la mateixa espècie. *E si vós sabésseu en qual arbre se leva amor e honor, e sabésseu la pràctica de esta terra, com sería home de bona ventura* (TB 985: 31-32). [pràctica 35, pràctica 3, pràctiques 3]

pravitat *f* Maldat **1.** *confonent e destroit la mala secta y herètica pravitat* (TB 1438: 12). [pravitat 1]

prec *m* **1.** Demanda a Déu o a un sant de la concessió d'una gràcia. *E pensant, senyora, que los prechs que a nostre Senyor puch referir, e après a vós, que per mijà vostre obtenir pogués la salut mia, per tant benefici com per vós me seguirà de ma treballosa vida remeyat descanç aconseguir* (TB 998: 6-7). **2.** Demanda respectuosa d'alguna cosa. *e ab prechs e ab menaços li fon forçat que digués la veritat* (TB 434: 17). [prechs 35]

precedent *adj* Que té lloc abans d'alguna altra cosa. *Quant poré yo servir a la majestat vostra, senyora de tanta stima, que sens mèrits precedents tanta gràcia de la altesa vostra haja aconseguida!* (TB 513: 13-14). [precedents 2]

preciós -osa *adj* **1.** Que és de gran qualitat material. *e ab gran abundància de viandes precioses e vins de diverses natures* (TB 1440: 16). **2.** Que denota un gran valor espiritual o moral. *no·s podia dir missa ni consagrar lo preciós cors de Jesucrist sens drap de li* (TB 197: 2). **3. pedra preciosa** → **pedra** **4.** [preciós 7, preciosa 9, precioses 15]

preclar -a *adj* **1.** Que gaudeix de gran renom per les seues qualitats, els seus actes o el seu origen. *fas e instituesch hereua mia universal la preclaríssima emperadriu, mare e senyora mia* (TB 1511: 23). **2.** En un pla no material, que denota una alta qualitat. *per l'absència de l'il·lustre e de preclara virtut Diafebus, duch de Macedònia e marit seu* (TB 1429: 17). [preclara 5, preclaríssima 1]

predecessor -a *m i f* Antecessor, sobretot en una dignitat o en un càrrec. *dehien que jamés havien vist ne hoït dir a llurs predecessors una tan gran abundància ésser stada en la ylla de Rodes* (TB 415: 34-35). [predecessor 1, predecessors 2]

predit -a *adj* Que ha estat anomenat abans en el discurs. *Partit lo virtuós Tirant del seu camp ab tota la gent sua, féu la via de una bellíssima ciutat nomenada Sinòpoli e, atendat davant la predita ciutat, los dos embaxadors moros parlaren ab lo capità de la ciutat* (TB 1457: 22-23). [predita 2]

preeminència] veg. **preminència**.

prefat -ata *adj* Predit. *Venim a la tua prefata magestat per tres coses* (TB 759: 4). [prefata 1]

pregària *f* **1.** *Prec 1. quantes pregàries y ofertes he yo fetes als sants per la salut e restauració de la vostra vida* (TB 1055: 33-34). **2.** *Prec 2. E si la tua* [Tirant parla al duc d'Agramunt] *benignitat vol hoyr les mies pregàries, plàcia't que la tua bondat excel·esca la mia ira* (TB 1276: 5-6). **3. a pregàries de loc prep** A instància de. *a pregàries de Plaerdemavida, Tirant havia perdonat a sa muller e a tots los habitants de la ciutat de Montàgata* (TB 1324: 29-30). [pregàries 17, preguàries 12]

pregon *m* Nivell molt per sota del de la superfície general. *Lo or se cava del pregon de la terra; les espècies se porten de luny* (TB 609: 24). [pregon 1]

pregonea *f* Dimensió gran, o comparativament gran, de la superfície avall, de la part exterior o entrada endins. *per tal car cascú ha perea de servir als qui obliden los serveys e omplir la pregonea sens fons de l'ingrat coratge de dons que pereixen* (TB 608: 14-15). [pregonea 1]

pregonesal] veg. **pregonea**.

preinsert -a *adj* Introduït anteriorment. *Tal o semblant letra de la preinserta féu lo Gran Turch, en la qual se intitulava subjudador de la Turquia e venjador de la troyana sanch* (TB 1456: 9-10). [preinserta 1]

prejuí *m* Perjuí.

prelat *m* Dignatari eclesiàstic que té jurisdicció ordinària o que té aquest títol honorífic. *E aquell bisbe o arquebisbe o altre prelat té de anar com embaixador de la fraternitat* (TB 343: 25). [prelat 2, prelats 1]

premi *m* Do que es confereix públicament en reconeixement d'un mèrit o per a encoratjar algú. *Aquest ha guanyat premi ab mèrit de pròpia virtut* (TB 888: 21).

[premi 93, premis 2]

preminència *f* Preferència concedida a algú sobre un altre pels seus mèrits especials. *fahent-vos de major dignitat e preminència que a tots los altres* (TB 532: 6).

[preminència 1]

preparatori *m* Allò que es fa per a preparar alguna cosa. *Tirant no curà de res sinó de fer preparatori de armes* (TB 463: 14). [preparatori 1, preparatoris 2]

pres *-a adj i m i f* Que ha estat privat de llibertat. *los cavallers qui per lo soldà eren detenguts presos* (TB 1465: 3). *manà a Ypòlit que prengués tots los presos e que·ls pujàs alt en les torres del palau* (TB 1442: 2). [presos 14]

presa *f* **1.** Apoderament d'alguna cosa. *E ells hagueren molt gran consolació de la presa que Tirant havia feta de les fustes dels moros* (TB 1389: 10). **2. ca de presa**

→ **ca** 2. [presa 8]

presència *f* **1.** Persona *1. per notificar a la vostra presència la voluntat de lurs senyories* (TB 1313: 23). **2. en presència de loc prep** Al davant de. *en presència de l'emperador la faria cremar* (TB 1088: 28). [presència 103, presència 1]

present *adj* **1. adj** Que es troba en el lloc on és algú o on s'esdevé alguna cosa. *la successió de l'imperi, a Ypòlit, que ací és present* (TB 1524: 31). **2. adj** Aquest, referit generalment a escrits. *ab lo divinal adjutori serà departit lo present libre de cavalleria en VII parts principals* (TB 75: 7). **3. m** Allò que es regala o s'ofereix com a do. *de semblants paraules li féu present* (TB 1285: 24). **4. de present loc adv** En aquest instant mateix. *la estrema amor que de present vos porte* (TB 1274: 14). **5. en present loc adv** Tot seguit. *E lo teu cap, com a vençut, trametré en present a la sua senyoria* (TB 645: 14). [present 201, presents 25]

presentalla *f* Ofrena feta a una imatge religiosa en compliment d'un vot o en acció de gràcies. *deuen anar en romiatge e fer grans presentalles als déus* (TB 503: 8). [presentalles 1]

presó *f* **1.** Lloc on s'està pres o detingut. *Stau trists e desaventurats, detenguts en cruels presons en poder de infels ab amarga captivitat!* (TB 1253: 9). **2. donar-se a presó** (o **dar-se a presó**) *loc verb* Lliurar-se a l'autoritat o als enemics per a ser tancats. *Com los moros veren lo gran foch e que tot lo castell se cremava, volien-*

se dar a presó (TB 141: 10). *e dix-los que's donassen a presó* (TB 412: 24). **3. perpetual presó** *loc nom* Empresonament per temps indefinit o fins que arribe la mort. *No·ns resta altra cosa sinó aver pres lo duch de Macedònia, acaminar aquestes XXV legües que y ha fins a la ciutat de Constantinoble e pendre per la barba aquell vell emperador e condemnar-lo a perpetual presó* (TB 552: 14-15). [presó 47, presons 7]

presona *f* Persona.

presoner -a *m i f* **1.** Persona que es troba detinguda en una presó. *Lo vostre cosín germà, catiu, presoner de infels* (TB 1430: 10). **2.** Determinat per factors espirituals. *Ell certament deu ésser presoner de amor* (TB 791: 36). [presoner 25, presoners 61]

pressa *f* **1.** Ànsia a fer una cosa ràpidament. *e tanta era la pressa de apleguar als moros que molts cahien en la mar* (TB 450: 2). **2.** Situació perillosa. *E Tirant ab los seus ferí en la major pressa de la gent e feren caure molta gent per terra* (TB 1234: 10). **3. a pressa** *loc adv* Amb ànsia. *e que us besava a gran pressa les mamelles* (TB 708: 5). **4. de pressa** *loc adv* Amb urgència. *e véu que tots los moros se n'anaven de pressa la via de la mar* (TB 412: 5). [pressa 35]

préssec *m* Fruit comestible del presseguer, globós i lleugerament solcat per un costat, de pela poc o molt vellutada, de coloració entre el groc i el rogenç, carn sucosa, de color semblant, i pinyol irregularment solcat. *e una sistella de précechs* (TB 1141: 23). [précechs 2]

prest -a **1. adj** Que està disposat per a dur a terme una acció qualsevol. *Dita la missa e lo rey tornat en lo palau ab tots los altres, lo dinar fon prest* (TB 393: 21-22). **2.** Que té lloc a una gran velocitat. *Per què ara de continent me'n vaig a parlar ab lo senyor rey per dar-hi presta conclusió* (TB 442: 17-18). **3. adv** En escàs temps. *Tornà-se'n l'almirall a la sua galera e féu senyal a totes les fustes que s'acostassen en terra, e fon fet molt prest* (TB 1440: 28-29). [prest 156, presta 48, prestes 7, prests 6]

prestament *adv* De manera ràpida. *Yo·t clam mercé que m'o digues prestament, car gran dolor ne tinch del teu mal* (TB 879: 2). [prestament 431]

presumidor -a *adj* Que és suposat de ser o d'esdevenir d'una manera concreta. *E si neguna nau ve atràs, com és presumidor, ab poch treball podeu ésser senyor d'ella* (TB 718: 30). [presumidor 3]

presumpció *f* **1.** Creença per algun indici. *La emperadriu tingué presumpció que Ypòlit devia amar* (TB 947: 25). **2.** Audàcia. *Car ab la tua gran supèrbia e grossera presumpció me has greument ofés* (TB 1270: 3). [presumpció 1, presumpció 5, presumpcions 1]

presumptuós -osa *adj* Que mostra estimació exagerada de si mateix. *Qui seria aquell, per presumptuós que fos, que l'ànima e lo cors no li tremolàs XX voltes lo dia sol que la magestat vostra li fes mala cara?* (TB 962: 12). [presumptuós 1, presumtuós 1]

pressura *f* Situació angoixant en qui es veu sense possibilitat de salvació si algun altre no l'ajuda. *a mi ha lexat en mortal desolació e pressura* (TB 1430: 11). [pressura 2]

preu *m* **1.** Quantitat de diners o de mercaderia que cal donar a canvi de l'obtenció d'alguna cosa, i que representa la relació de canvi entre els diferents béns i serveis intercanviats en un sistema econòmic. *E si per preu de C dobles tu la volràs, yo seré contenta de perdre lo criament que fet li he e lo que li he mostrat ab tant treball* (TB 1238: 15-16). **2.** Beneficis econòmics derivats d'una venda. *vull e man que lo comdat meu sia venut e totes les mies robes e joyes, e los preus que n'exiran sien repartits en casaments a totes les mies donzelles* (TB 1511: 18-19). **3. a just preu** *loc adv* Segons el valor que es fixa per algú o per alguna cosa. *posa-li nom de rescat; demana or o argent a just preu e serà complit a ta voluntat* (TB 569: 14). [preu 18, preus 1]

prevere *m* Clergue ordenat per al presbiterat pel bisbe i que pot presidir la celebració de l'eucaristia. *Tirant anà als peus del prevere qui dehia la missa e agenollà's* (TB 446: 20). [prevere 5, preveres 4]

previlegi *m* Privilegi.

prim -a *adj* **1.** Que té relativament poc gruix. *Plaerdemavida, en scusa de traure un drap de li prim per al bany, obrí la caixa e deixà-la un poch uberta* (TB 895: 24). **2.** Que és o s'esdevé amb poca consistència. *E si bé vols considerar, no deu hom desijar fer homey ne escampar la humana sanch, per ço com ab tan prim fil és*

texida nostra vida (TB 1243: 23-24). **3.** Que o és o s'esdevé amb poca intensitat. *car los vents de aquesta terra són més prims que los de ponent* (TB 484: 13). [prim 4, prima 5, primes 1, prims 1]

primer -a 1. *adj* Que, en una sèrie, precedeix tots els altres. *aquel die era lo primer de l'any* (TB 960: 7). **2.** *adv* En primer lloc. *E manà quals fustes devien ferir primer a les naus* (TB 1383: 3). **3. de primer loc adv** Anteriorment. *e trobà's més lauger que de primer* (TB 298: 5). **4. ésser primer en temps → temps 17.** **5. primer** (d'algú o d'alguna cosa) *loc adv* Abans que algú o que alguna cosa. *Yo, primera de totes, ab mon enginy pensí en la mia fantasia* (TB 913: 23). **6. primera edat → edat 2.** [primer 196, primera 94, primeres 5, primers 18]

primerament adv En primer lloc. *Com no teniu recort de la gran offensa que féu, primerament a Déu e après a l'orde de cavalleria?* (TB 589: 17). [primerament 35]

primitiu -iva adj Pertanyent al començament o a l'origen d'una cosa. *Quant la intrínseca dolor és manifesta mitiga les congoxes e fantasies del sperit, la nostra fragilitat debilita la elecció e no obra tant lo arbitre de la nostra voluntat, que los primitius moviments sien en potestat de aquella* (TB 1296: 4-5). [primitius 1]

primogènit -a adj i m i f 1. Primer fill. *que tots tinguessen a Tirant per primogènit seu e cèsar de l'imperi* (TB 1451: 19). **2.** Fill major d'un rei. *lo meu [parla l'emperador de Constantinoble] fill primogènit, qui era la mia consolació e escut* (TB 459: 9). [primogènit 3]

príncep m 1. Sobirà, en general. *Haja contínuament en memòria ço que aquell príncep magnànim, lo darrer príncep africà, destroydor de les ciutats enemigues, féu e servà en la ost sobre Çamora* (TB 608: 38-39). **2.** Fill primogènit del sobirà. *E portà-se'n ab si lo príncep de Cicília e com fon en França donà-li una filla* (TB 456: 22). [príncep 113, prínceps 30, prinçep 1]

princesa f Filla primogènita del sobirà. *e véu que la emperadriu e la princessa, ab totes les altres, tenien molt grans rialles* (TB 825: 36). [princesa 6, princessa 764, prinçessa 1, princesses 1]

principal adj Que és el més important respecte d'altres d'anàlegs. *La primera e principal cosa que lo cavaller ha mester, si vol ésser home d'armes, que puga comportar lo pes de l'arnés* (TB 818: 1-2). [principal 7, principals 4]

principat *m* **1.** Dignitat de príncep. *trons e dominacions, principats e potestats* (TB 1515: 26). **2.** Territori subjecte a la jurisdicció d'un sobirà que usa el títol de príncep. *e senyor de la Gran Bretanya, e encara del principat de Gales, e de Cornualla, e d'Irlanda* (TB 241: 2). [principat 2, principats 1]

principi *m* **1.** Primera part d'una cosa en el temps o en l'espai. *car la fi de hun mal és a mi principi de altre* (TB 1015: 2). **2. fer principi** (d'alguna cosa) *loc verb* Començar-la. *ab stil de tal parlar féu principi* (TB 1098: 14). [principi 256, principis 4]

principiador -a *adj* Que dóna inici a alguna cosa. *Senyor, castigue la majestat vostra aqueix desvergonyit cavaller qui és principiador de tot mal* (TB 454: 3-4). [principiador 3, principiados 1]

prior *m* Superior d'una comunitat religiosa per sota de l'abat en cas que n'hi haja. *e comanava'ls al prior de la sglésia* (TB 319: 7). [prior 13]

privilegi (o **previlegi**) *m* Avantatge excepcional concedit a algú, alliberant-lo d'una càrrega, concedint-li una exempció o altres beneficis. *vull que de ací avant tinguen previlegi sobre mi* (TB 694: 35). *Tirant féu aquesta ordinació e privilegi militar* (TB 1194: 17). [previlegi 1, privilegi 4, privilegis 1]

proa *f* **1.** Part davantera del buc d'un vaixell. *Tirant, qui stava armat a la proha, saltà en la aygua* (TB 449: 30). **2. castell de proa** → **castell** **3. donar la proa** *loc verb* Fer que un vaixell prenga la direcció segons la seua part davantera. *que no voltassen la nau, sinó que donassen la proha en terra endret de la ciutat* (TB 401: 21). [proa 3, proha 6]

procés *m* **1.** Manera d'anar-se realitzant una acció. *que vol la altesa vostra fer procés de pensa a Phelip* (TB 430: 3). **2.** Causa pública per a reconèixer algú en funció dels seus mèrits en pro del poble. *feÿen-los procés de màrtirs d'armes* (TB 248: 30). [procés 6]

processó (o **professó**) *f* Conjunt de persones que desfilen ordenadament i solemnement, amb algun fi públic i, especialment, religiós. *L'endemà per lo matí benehiren les banderes ab singular processó e festa que fon feta* (TB 543: 20-21). *E per més venerar-lo, li ixqué tot lo clero, professó feta, ab totes les relíquies* (TB 730: 13). [processó 4, professó 5, professons 1]

procura *f* Poder donat legalment per algú a una persona per a actuar en nom seu. *dix al rey que ell no tenia procura de son germà per sposar-la* (TB 870: 16). [procura 1]

procurador -a **1.** *adj* Que provoca que alguna cosa tinga lloc. *car amor no és procuradora de vergonya ni seu en banch de çabater* (TB 693: 38). **2.** *m* Persona que, per poder legal, actua en representació d'una altra. *neguna de vosaltres no fretura de advocat ni de procurador en defendre la vostra causa* (TB 777: 8). [procurador 3, procuradora 1]

prodigalitat *f* Despesa generosa del que algú té. *Sesse en ell prodigalitat e lunny-se de avarícia car la primera consum* (TB 604: 16). [prodigalitat 1]

proesa *f* Valor moral d'una persona. *alegria, reteniment, modèstia, proesa, paciència, conexença, discreció e bon saber* (TB 865: 1). [proesa 2]

profanador -a *adj* Que fa un ús indigne de coses respectables. *car no pertany als cavallers savis ésser profanadors de lurs victòries* (TB 1202: 2). [profanadors 1]

profecia *f* **1.** Predicció en general. *E yo veig clarament los senyals que la tua profecia manifesten* (TB 1150: 16). **2.** **esperit de profecia** → **esperit** **5.** [profecia 3, profecies 1, prohecies 1]

profeta *m* Profeta.

proferta *f* Disposició cap a algú. *e féu-li infinides gràties de la sua gratiosa proferta, e pres en si molt gran alegria* (TB 102: 2). [proferta 5, profertes 3]

professó *f* Processó.

profeta (o **profecta**) *m* Persona que, inspirada per Déu, parla en nom seu anunciant esdeveniments futurs. *haja a pendre la nostra secta de nostre sant profeta Mafomet* (TB 759: 17). *qui est edificat en loch del nostre sanct profeta Mafomet* (TB 1267: 24). [profeta 1, profeta 9, propheta 5, prophetes 2]

profit *m* **1.** Avantatge o benefici que s'aconsegueix d'alguna cosa. *E lo profit d'altri serà gran dan per a mi* (TB 740: 3). **2.** **caure sens profit** *loc verb* Fer infructuosament alguna cosa. *e les mies paraules cahen sens profit* (TB 684: 7). **3.** **mal profit** *loc adv* Fórmula amb què es desitja mal a algú. *Mal profit te faça, si no t'i tornes!* (TB 862: 4). [profit 23]

profitós -osa *adj* **1.** Que trau avantatge d'alguna cosa. *E yo, mogut de pietat de les congoixes que·m donau, lo caillar vos seria més profitós* (TB 601: 10-11). **2.** Aplicat a l'amor, que consent a canvi de beneficis materials. *Com les donzelles*

stan en cort, se tenen a molta glòria que sien amades e festejades, com tinguam tres maneres de amor, ço és, virtuosa, profitosa, viciosa (TB 527: 22-23). [profitós 2, profitosa 3]

profund -a (o **profunde -a**) *adj* Que és o s'esdevé amb intensitat superior a l'habitual. *La gran bellea que veig en la tua persona porta dins mi pietat molt profunda* (TB 1101: 1). *e acostaren-se ab humilitat profunde a l'hermità, fent-li gran reverència de genoll* (TB 192: 30). [profunda 3, profunde 2]

profunde -a *adj* Profund.

prohom *m* Home que gaudeix d'especial consideració entre els de la seua classe. *Ell parla com a prom, mas no com a cavaller enamorat* (TB 406: 21). [prom 1]

proïme *m* **1.** *adj* Pròxim. *E no pens lo príncep que solament a la ventura li sia posat en son títol seraníssim o molt clar, mas per tal que en lo seu ànimo, proïme a Déu e pus alt que totes vanes passions, no puixa pujar negun núvol de dolor* (TB 607: 1-2). **2.** *m i f* Ésser humà, en relació a qualsevol altre de semblant. *car lo fruyt de amor és amar Déu e lo proïme, e de ací se aconsegueix vida perdurable* (TB 865: 27). [proïme 8]

prolix -a *adj* Que és indègudament llarg o difús, bé en l'escriptura o en la parla. *Emperò, senyor, yo leixe de reçar les armes que han fetes molts altres bons cavallers, qui han vençuts camps e morts cavallers, per no ésser prolix* (TB 273: 31-32). [prolix 1, prolixa 1]

prolixitat *f* **1.** Allargassament excessiu a l'hora de parlar. *e de molts altres cavallers que seria prolixitat gran de recitar-los* (TB 185: 9). **2.** **causar prolixitat** *loc verb* Estendre's excessivament. *los noms de les quals me obmet per no causar prolixitat* (TB 1458: 6). **3.** **tenir prolixitat** *loc verb* Estendre's excessivament. *molts altres de qui recitar no cur per no tenir prolixitat* (TB 744: 9). [prolixitat 12]

promesa *f* **1.** Obligació a fer, donar o concedir alguna cosa. *e lo juheu no mes en oblit la sua promesa, per casar sa filla* (TB 1133: 25). **2.** Paraula donada de fer alguna cosa, que en dret constitueix una obligació jurídica. *E hon són ara les innumerables promeses, jures e sacraments que vós ab falsa disimulació enganosa haveu rahonat?* (TB 661: 25-26). [promesa 15, promeses 2]

prometença *f* Promesa **1.** *vos voleu burlar de mi ab prometençes impossibles que no-s poden fer?* (TB 364: 28). [prometençes 1, prometenses 2]

promissió *f* **1.** Promesa *1. mas per la confiança de la liberal promissió dels dons graciosos de vostra senyoria* (TB 1301: 14). **2. terra de promissió** → **terra** 19. [promissió 3]

prompte *-a adj* Prest *2. car si tenies conexença quant ma vida perilla, per art de gentilesa deuries ésser prompte en procurar-me lo remey* (TB 1169: 2-3). [prompta 3, prompte 1, prompta 1]

promptament *adv* D'una manera prompta. *per la molta amor que li portava, la feminil condició promptament no pogué resistir que no demostràs ésser molt agreujada* (TB 77: 18-19). [promptament 3]

promptitud *f* **1.** Disposició a fer alguna cosa, generalment en poc de temps. *Lo do graciós declara amstat e la promptitut del do manifesta la voluntat del donador* (TB 1302: 8). **2. donar promptitud** (a alguna cosa) *loc verb* Fer-la immediatament. *E aquella cordial amor, la qual has en mi obtesa, donant promptitut a la promissió, portarà aquella a la desijada fi* (TB 1290: 19). [promptitut 3]

propi pròpia (o **propri pròpria, propii pròpia**) **1.** Que és característic d'algú o d'alguna cosa. *com sia son propi costum de la guerra com unes voltes és hom vencedor e altres vençut, mort o apresonat* (TB 1061: 30-31). *les quals dues coses me paren pròpiis agullons de lagoteria* (TB 607: 23). **2.** Pertanyent *1. e aquell amarà com a son fill propi* (TB 814: 6). *car si lo gran Déu t'à donada victòria sobre la mia gent, yo e los meus l'avem aguda de tu e de tots los teus moltes vegades dins la tua pròpria terra* (TB 107: 5-6). **3.** Que s'adiu d'una manera especial a la naturalesa o a la qualitat d'algú o d'alguna cosa. *car los actes de gola e de luxúria als animals bruts e no rasonables són propis* (TB 1340: 25-26). **4.** Que és adequat en grau màxim en una situació determinada. *És lo callar més propi que lo respondre* (TB 757: 6). **5.** Que és dit rectament. *Per ma fe, ell poria haver bons fets axí com dien, mas lo seu nom és leig e vil, per ço com Tirant vol dir usurpador de béns o, més propi parlar, ladre* (TB 712: 23-24). **6. nom propi** → **nom** 4. [propi 25, pròpia 49, pròpies 19, propiis 1, propis 10, pròpria 8, pròpies 1]

pròpiament (o **pròpriament**) *adv* D'una manera pròpia. *He us ho conselle axí com si'm fósseu pròpiament fill* (TB 462: 34). *E deuen ésser allí XIII preveres dient contínuament hores de defunts, axí pròpriament com si'l tenien allí mort* (TB 178: 4-5). [pròpiament 11, pròpriament 1]

propietat (o **proprietat**) *f* **1.** Qualitat peculiar o característica. *E teniu de propietat que en lo principi sou bons e en la fi s'ou mals* (TB 845: 33). *puix é sabut la propietat de les armes defensives* (TB 173: 3). **2.** Capacitat de fer alguna cosa. *que sols la vostra vista és aquella que tendrà propietat de libertar-me* (TB 1468: 10). [propietat 5, propietats 2, proprietat 2, proprietats 1]

propinc propínqua *adj* Que és a prop respecte d'alguna cosa. *Si la tempestuosa mar ha posat en treballs e mals la tua persona, no só yo stat pres acusat de aquells, qui só stat pres e ferrat e, après, ab innumerables perills, molt propinch a la mort* (TB 1290: 4-5). [propinch 1]

proporcionat -ada *adj* **1.** Que mostra la deguda relació entre una part i el tot, o d'una cosa amb una altra, quant a magnitud, quantitat o grau. *e yo més piadosa que altra tenguí tan gran grat de la tua virtuosa persona ab tanta singularitat proporcionada* (TB 1165: 10-11). **2.** Que mostra la deguda relació de mesures entre una part i el conjunt, o entre les parts d'un conjunt, des d'un punt de vista estètic. *Muntalbà, home d'estrema força, molt ben proporcionat* (TB 323: 9). [proporcionada 2, proporcionat 2]

propòsit (o **prepòsit**) *m* Intenció de fer alguna cosa. *com me hagen dit que ta senyoria té en prepòsit de pendre marit e treballes* (TB 1238: 11). *e vós nos voleu desviar lo nostre bon propòsit de bé a fer* (TB 572: 9). [prepòsit 12, prepòsits 1, propòsit 11, propòsits 1]

propri pròpria *adj* Propi.

pròpriament *adv* Pròpiament.

proprietat *f* Propietat.

pròsper -a *adj* **1.** Que és o s'esdevé en estat favorable i beneficiós per a algú. *hagué lo temps tan pròsper e favorable que en breus dies arribà en Contestinoble* (TB 1320: 2-3). **2.** Que actua satisfactòriament de manera que se'n rep benefici personal. *les infinides recomendacions que aquell pròsper e virtuós Tirant tramet a la majestat vostra* (TB 624: 2). [pròsper 24, pròspera 54, pròspers 1]

pròsperament *adv* D'una manera pròspera. *E vixqueren pròsperament e quieta* (TB 1372: 22). [pròsperament 1]

prosperitat *f* Estat favorable i beneficiós. *augmentant nostra prosperitat y honor* (TB 1427: 5). [prosperitat 34, prosperitats 6]

prosperós -osa *adj* Pròsper 1. *Aquells regeix fortuna lliberament ab prosperosa inconstància* (TB 1288: 31). [prosperosa 1]

protecció *f* 1. Defensa d'algú o d'alguna cosa contra allò que l'amenaça. *per ço que ab lurs premis l'ànimo teu a protecció induhit* (TB 1250: 16). 2. **tenir** (algú) **en la protecció** (d'un altre) *loc verb* Tenir-lo sota la seua empara. *nostre senyor Déu te vulla tenir en la sua protectió e custòdia e't guarde de tot mal* (TB 133: 9). [protecció 3, protectió 1]

protector -a *adj i m i f* Que dóna o proporciona protecció. *Feu-me venir ací lo meu protector pare e senyor perquè veja la mia mort* (TB 1505: 21). *A tu, Tirant senyor, rebem com a pare e protector nostre* (TB 1267: 15). [protector 6]

protestació *f* Reclamació contra un acte que es considera il·legítim. *E si la magestat vostra, senyora, volrà que yo us recite hun somni que he fet esta nit, yo seré contenta, ab protestació que si diré alguna cosa qui agreuge la altesa vostra, que lo perdó no· sia denegat* (TB 705: 35-36). [protestació 1]

prova *f* 1. Sotmetiment d'algú o d'alguna cosa a certes experiències per a apreciar-ne el valor. *car la sancta ley crestiana no vol ni consent que los cathòlics crestians hagen a creure ab rahons ni ab proves, sinó per sola fe* (TB 1175: 20-21). 2. **fer prova** *loc verb* Fer evident. *lo qual en la guerra havia feta grandíssima prova* (TB 1285: 13). [prova 2, proves 1]

proverbi *m* Màxima o dita antiga d'ús popular, i que conté un ensenyament. *car diu lo proverbi que no dóna qui ha, mas qui u ha acostumat* (TB 631: 21). [proverbi 2]

provesió *f* Provisió.

providència *f* Previsió i cura que Déu té de les seues criatures. *E com la divina Providència creà l'ome, lo cor li posà enmig del cors* (TB 776: 15). [Providència 26]

província *f* Territori en general. *Partiren de aquesta ciutat e feren la via de la província de Tràcia* (TB 1462: 13). [província 12, províncies 9]

provisió (o **provesió**) *f* 1. Cosa o coses aplegades per a atendre a futures o possibles necessitats. *e les carns e de totes les altres coses de provesió* (TB 405: 36). 2. **fer provisió** (d'alguna cosa) *loc verb* Aplegar coses necessàries per a atendre futures necessitats. *al seu majordom que fes bona provisió de volateries de diverses natures* (TB 1442: 31-32). [provesió 7, provisió 2]

pròxim -a *adj* Que es troba unit amb algú per una estreta relació. *Est-te concordat ab la mala intenció dels teus pròximos parents e fictes crestians, los genovesos* (TB 415: 9). [pròximos 1]

prudència *f* Virtut moral per la qual s'atén, en actuar, a totes les circumstàncies d'un cas, a les conseqüències probables de l'acció, a fi de regular la conducta a prendre i evitar les faltes. *La comtessa, com a dona de gran prudència, pensà com poria restaurar la sua ciutat que no-s perdés tan prest* (TB 87: 34-35). [prudència 10]

prudent *adj* **1.** Que segueix una virtut moral per la qual s'atén, abans d'actuar, a cadascuna de les circumstàncies del cas o a les conseqüències que en poden derivar a fi d'evitar-ne el fracàs. *E del prudent savi s'espera millor pensar lo que ans pensat no havia, seguint lo consell de prudència humana* (TB 1435: 17-18). **2.** Que és fet o dit amb prudència. *Lo rey advertí molt bé en les prudents paraules del mestre e tostemps après tingué deliber, com fos en Ciçília, de dar la filla a Tirant* (TB 422: 16-17). [prudent 3, prudentíssim 3, prudents 4]

prudentment *adv* Amb prudència. *E si negunes coses desplasents seguxen en nosaltres per culpa o negligència nostra, no regint ne administrant les nostres coses prudentment, no deu ésser donat càrrech algú a la fortuna cega* (TB 1296: 18-19). [prudentment 2]

psalm *m* Càntic en lloança de Déu, especialment, cadascun dels himnes col·leccionats en un dels llibres de l'antic Testament i atribuïts al rei David. *Aprés, a cascun psalm que dien, levar-li primer lo bacinet* (TB 178: 6). [psalm 3, salm 1]

psalmista (o **psalmiste**) *m* Autor de psalms. *No sabeu vós com diu lo psalmista?* (TB 903: 28). *que diu lo psalmiste endreçant la sua rahó a Jhesucrist* (TB 667: 5). [psalmista 2, psalmiste 1, salmista 1]

psalmiste *m* Psalmista.

psalteri] veg. **psaltiri**.

psaltiri *m* Recull de psalms, el llibre de l'Antic Testament que conté els 150 salms de David. *e posà's al cap de la cambra ab lo psaltiri en la mà, e pres-se a dir ores ab una donzella* (TB 736: 34). [psaltiri 1]

pubill -a *m i f* Persona menor d'edat. *Lo terç és de ajudar e mparar a dones viudes, pubils, donzelles* (TB 350: 1). [pubiles 1, pubils 2]

públic -a *adj* **1.** Relatiu a una comunitat de gent qualsevol. *E aquell, per mostrar-se amador del bé públich, ordenà que ab aquelles naus dels genovesos fessen gran armada de tota aquella gent qui de Rodes era venguda, e altra més, e que passasen en la Grècia* (TB 415: 15-16). **2.** Que és conegut per tothom. *car les coses qui són de pública infàmia de desonestat negú no les ignora* (TB 1003: 30). **3.** *ab veu de pública crida* → **veu** **5.** *carta pública* → **carta** **3.** **5.** *la cosa pública* → **cosa** **4.** **6.** *dona pública* → **dona** **5.** **7.** *en públic loc adv* Davant de la gent de manera que se'n tinga coneixement ple. *no és cosa que a dir faça en públich* (TB 307: 21). [pública 19, públich 12, públichs 2, públiques 2]

públicament *adv* En públic. *no vull haver vergonya de confessar-los* [els pecats] *públicament* (TB 1507: 14). [públicament 2]

publicació *f* Acció de portar alguna cosa a coneixement de tothom. *En la publicació de aquesta sentència se trobaren los embaxadors* (TB 779: 31). [publicació 1]

puça *f* Insecte sifonàpter, de petites dimensions, cos comprimit, sense ales, amb potes llargues i fortes que li permeten de fer grans salts, que viu sobre diferents animals als quals xucla la sang. *E com vos hagué ben besada, volia-us posar la mà davall la falda per sercar-vos les puces* (TB 708: 5-6). [puces 1]

pudent *adj* Que fa pudor. *E per ço cové a mi que us ho diga, perquè no us vullau del tot perdre ne us vullau ofegar en tèrbola bassa de oli pudent* (TB 1004: 16-17). [pudent 1]

pudícia *f* Pudicitia.

pudícia (o **pudícia**) *f* Bons costums. *O castedat e pudícia inestimable de les honestes donzelles!* (TB 1009: 24). *e deman que-t plàcia voler-me conservar la mia pudícia, que a present no sia per tu violada* (TB 1035: 10). [pudícia 1, pudícia 3]

pudor *f* Mala olor. *per causa de la pudor dels cossos morts* (TB 1212: 23). [pudor 3]

puerícia *f* Edat anterior a la pubertat. *per causa com en puerícia havien tenguda gran amistat* (TB 274: 3). [puerícia 4]

puig *m* Elevació del terreny, més o menys rosta i formant cim que sobreïx del terreny circumdant. *E com fon alt en hun puig, véu lo gran combat que daven a l'altre castell* (TB 1107: 17). [puig 4]

puixant] veg. **poixant**.

punició *f* **1.** Pena imposada a algú per a corregir-lo o per al manteniment de la disciplina. *Puix tu has abandonada la virtut de gentilea, e com a catiu lo crim que has comés és civil, no en merexes punició, puix complit has lo que t'avien manat* (TB 828: 1-2). **2.** Pena imposada a algú per algun pecat. *per punició de peccats o per exercici de bé* (TB 1296: 23). [punició 21]

punt *m* **1.** Moment exacte de l'ocurrència d'alguna cosa. *En aquell punt a Tirant lo cap li fallí del coxí, ab los ulls closos* (TB 1071: 13). **2. en un punt** *loc adv* En un instant. *e les cavalleries e honors que per vostra virtut haveu sabudes atényer se perdessen totes en un punt* (TB 1333: 20-21). **3. estar en tal punt** *loc verb* Trobar-se d'una manera determinada. *Com lo cambrer véu star en tal punt a la comtessa, molt spantat se'n tornà al rey* (TB 144: 2). **4. ésser a punt** *loc verb* Estar preparat. *ja foren los crestians armats e a punt* (TB 1212: 6). **5. ésser en punt** *loc verb* Estar preparat. *Axí, senyor, la partida nostra és molt presta e quasi tothom és ja en punt* (TB 888: 7-8). [punt 103, punts 1]

punta *f* **1.** Extrem agut d'una cosa. *Los dos reys se acostaren tant a Tirant que, ab punta d'espasa lo nafraren* (TB 1198: 13). **2.** Espasa. *V puntes de açer fetes a taill de diamà, molt ben smolades* (TB 213: 5). **3. (a) puntes sangrentes** *loc adv* A mort, fins a matar l'adversari. *tots aquells qui volran combatre a cavall a tota ultrança, o puntes sangrentes, aquest aytal qui millor ho farà li sia dada una petita corona d'or que pese de XV marchs ensús* (TB 217: 2-3). **4. de punta** *loc adv* Una nau, en direcció de proa, amb el rumb que li permetrà d'arribar al seu punt de destinació. *e lo vexell anava de punta* (TB 591: 20). **5. córrer de punta** *loc verb* Lluitar en camp clos amb armes de punta. *qu'entre pare e fills ha moltes voltes divís, que corren algunes puntes de fellonia* (TB 940: 10-11). [punta 25, puntes 8]

punter *adj* **vent punter** → **vent** 8. [punter 1]

punyal *m* Arma ofensiva, més curta que l'espasa i destinada a ferir només de punta. *e una pavesina en lo braç, l'espasa e un punyal* (TB 124: 11). [punyal 3, punyals 1]

pur *-a adj* **1.** Que no conté cap element estrany. *Les finestres e les colones eren de pur crestaill* (TB 480: 24). **2.** Que denota absència d'imperficcions en un pla no material. *de inculpar de poca amor aquell qui és tot pura amor* (TB 577: 28). **3.**

Que es presenta en un estat extrem. *qui per sa misèria os matava de pura fam* (TB 1141: 7). [pur 1, pura 16]

purgatori *m* **1.** En el cristianisme, lloc o estat en què es troben aquells qui, havent mort en gràcia de Déu, necessiten encara purificar-se per a assolir la glòria. *no és de menor alegria la vostra vista que fon la venguda del nostre Redemptor als catius presoners e antichs pares nostres detenguts en lo baix purgatori* (TB 1467: 15-16). **2.** Lloc o situació en què s'experimenten moltes penalitats. *car fallint-me tal acostament stich en hun nou purgatori* (TB 971: 4). [purgatori 2]

puritat Exempció d'elements dolents o d'imperfecions. *per ço que ab puritat puguen aplegar a tàlem de benedicció* (TB 1015: 28). [puritat 1]

pusil·lànim *adj* Que es caracteritza per um ànim feble i tímid. *E si dius que natura ha constituhit la tua noble persona en stat femení, pusil·lànim e temerós, sia lo teu ànimo constant e viril, imitant la noblea d'aquells dels quals has presa la tua naxença e nodriment* (TB 1289: 36-37). [pusil·lànim 1, pusil·lànims 1]

pusil·lànim] veg. **pusil·lànim**.

pusil·lanimitat *f* Qualitat de pusil·lànim. *e [la magnanimitat] és vencedora de tota pusil·lanimitat e temor, com lo cor virtuós no puixa ésser* (TB 1305: 4). [pusil·lanimitat 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Q

quadra *f* Quadrat resultant de dividir una superfície en quatre parts simètriques. *ab un mot brodat en cascuna quadra del manto* (TB 483: 32). [quadra 1]

qualitat] veg. **calitat**.

quantitat (o **cantitat**) *f* **1.** Allò que és susceptible d'augment o de disminució i que pot mesurar-se. *E fóreu stat enganat de gran cantitat de moneda si no per mi* (TB 434: 7-8). **2. en quantitat** *loc adv* En abundància. *La dolor me aumentà en tanta quantitat que donava torns per lo lit* (TB 709: 16). [cantitat 4, quantitat 12]

quaresma *f* Període de temps, al voltant de set setmanes, comprés entre el Carnaval i la Pasqua de Resurrecció, durant el qual l'església catòlica té ordenats dejunis i abstinències en memòria dels quaranta dies que Jesucrist dejunà al desert. *E a la entrada de la quaresma ne trameteren III* [naus] (TB 362: 23). [quaresma 2]

quart *m* Quarter **1.** *fins a l'altre* [castell] *hon lo rey era distava hun quart de legua* (TB 1112: 2). [quart 1]

quarter (o **cortèr**) *m* **1.** La quarta part de qualsevol cosa. *Axí partí del seu gran palau e anà a la gran plaça de la ciutat, acompanyat de tots los gentils hòmens que's trobaren en la ciutat que fossen de quatre cortés, e negun altre no anava ab lo rey* (TB 196: 18-19). *no t'admires de mi com tingua senyal de crestià, ço és, dos bons quartés de vosaltres, car mon pare fon moro e la mia mare fon de la generació vostra* (TB 600: 3-4). **2.** Cadascuna de les quatre parts en què es dividia el cos d'una persona castigada amb pena de mort o assassinat. *e après sien-ne fets quartés* [respecte d'uns juristes corruptes] *e posen-los per los camins* (TB 197: 21). **3.** Cadascuna de les quatre parts en què es divideix un escut d'armes partit per una creu. *An request a mi, notari per auctoritat imperial, que fes acte públich com aquests són cavallers de IIII quarters, ço és a saber, de pare e de mare, de avi e de àvia* (TB 280: 10-11). [cortés 1, quarter 2, quartés 3]

quedament *adv* En silenci. *e exiren totes les fustes del port molt quedament e sens remor deguna* (TB 1383: 19). [quedament 1]

queixal *m* Dent situada a la part lateral de la boca, usada per a triturar els aliments.

donà-li enmig de la galta e derrocà-li IIII quexals (TB 676: 32). [quexals 2]

querella *f* **1.** Manifestació de disgust amb paraules. *Què restarà de present lo món, de cavallers axí despullat que la persona real de tan justíssima querella defensor ne protector no trobe?* (TB 1175: 5-6). **2. tenir querella** (d'algú) *loc verb* Queixar-se'n. *E si'm demanes de qui tinch querella, sol de les leys humanes* (TB 850: 5).

[querela 2, quereles 2, querella 10, querelles 1]

querobí *m* Figura d'àngel representat amb ales i cap d'infant. *e entre los cherobins e seraphins la magestat tua contemple* (TB 1518: 2). [cherobins 1]

querubí] veg. **querobí**.

qüestió *f* Aspecte a sobre el qual cal debatre. *e més no hagué debats ni qüestions entre ells qui fossen criminals* (TB 1194: 34). [qüestió 11, qüestions 2]

quiet -a *adj* Que és o s'esdevé sense alteració. *No's lig que fortuna jamás haja donat ne atorgat privilegi de fermetat e possessió quieta* (TB 1288: 26-27). [quieta 1]

quietament *adv* De manera pacífica. *Mas no poràs posseyr aquells pacíficament e quieta com sien stats novament conquistats* (TB 1302: 18). *car de mos ulls he vist posseyr quietament a hun moro negre lo que yo no he pogut obtenir* (TB 1054: 10). [quieta 2, quietament 1]

quintal *m* Quintar.

quintar (o **quintal**) *m* Unitat de pes emprada antigament, aproximadament equivalent a 41 quilos. *com la mija càrregua no és sinó quintar e mig* (TB 638: 11). *Fon pesat e trobaren-hi dos quintals tots en ducats* (TB 638: 9). [quintals 1, quintar 1]

quitrà] veg. **alquitrà**.

quòndam *adj* Que fou en el passat i que ara ja no és. *Yo me'n vaig ab molta dolor e vós, còndam emperador, restau ab la vostra* (TB 590: 22). [còndam 2]

R

ràbia *f* Sentiment de gran irritació i d'enuig. *Si és marqués, de ràbia les mans e los peus, li veja yo menjar!* (TB 980: 36). [ràbia 2]

rabiós -osa *adj* **1.** Que sent ràbia. *Com la rabiosa Viuda conegué la hora ésser disposta, anà a Tirant molt secretament e pres grans juraments d'ell e féu-lo desfreçar* (TB 1047: 19-20). **2.** Que pateix la malaltia infecciosa aguda produïda per un virus i contreta per l'ésser humà, generalment per la mossegada d'un animal que la pateix, com ara el gos. *E lo rey Menador de Pèrsia, qui era entrat en la batalla com a ca rabiós ab l'aljuba d'or molt luent e véu a Tirant, dexà's anar devers ell e donà-li tan gran colp de la spasa sobre lo cap que per poch no-l lançà del cavall* (TB 1317: 18-19). [rabiós 1, rabiosa 1, rabiosos 1]

racional *adj* **creatura racional** → **criatura** **3.** [racional 3]

racó (o **recó**) *m* **1.** Espai comprés entre dues parets que formen un angle i en la proximitat del seu punt de trobada. *una nit me agueren trobat mort en un racó de la cambra* (TB 535: 10). **2.** Lloc apartat o ocult. *e s'amagaria per los racons per fugir als perills de les batalles* (TB 133: 2). *yo crech cercaré tots los recons del lit* (TB 974: 11). [racó 2, racons 2, recons 1]

raena *f* Reena.

raig *m* **1.** Ratlla lluminosa que irradia d'un cos. *ans que Febo hagués tramesos los seus luminosos raigs sobre la terra* (TB 1527: 27). **2.** Massa líquida contínua, prima, no suportada per cap sòlid, formada per partícules animades d'un moviment de translació rectilini o parabòlic, com la que brolla d'un orifici practicat en el fons d'un recipient, del galet d'un cànter o de la canella d'una font. *e per la mitra li exia un raig de oli qui dava en un safareig fet de jaspis* (TB 230: 33). [raig 3, raigs 3]

raïm *m* **1.** Fruit o conjunt de fruits del cep o de la parra (*Vitis vinifera*), format per un conjunt de baies sucoses redones o redonenques, pedicel·lades, agrupades al volt d'un eix ramificat. *Com fon prop del castell, véu una vinya ab molts rayms* (TB 990: 19). **2.** Element ornamental format per un conjunt de peces redonenques

agrupades entorn d'un eix ramificat. *e, per l'amor sua, se'n brodàs unes calsses de rayms e los grans fossen de perles* (TB 994: 15). [rayms 8]

ram [pl] *m* **dia de Rams** → **dia** 5. [ramellet 1]

rama *f* **1.** Cadascuna de les branques d'un arbre, sobretot les més allunyades de la soca i que porten més fulles. *Taillaren rames de un arbre perquè perquè lo jutge pogués star a manera de cadafal* (TB 262: 28-29). **2.** Conjunt de branques d'un arbre, sobretot les més primes o allunyades de la soca. *e véu aturar los moros per les nafres de la labor dels spinachs e altres que cahien en los pous, qui eren cuberts de rama e, desús, terra* (TB 139: 11-12). [rama 4, rames 3]

ramell *m* Conjunt de flors que serveix d'ornament. *dava-li un ramellet de flors ben perfumat* (TB 953: 11). [ramellet 1]

rampagoll *m* Ganxo fixat al cap d'un mànec per a agafar i per a subjectar objectes. *E de cascuna de les naus lançaren los rampagolls e tengueren-se molt fort* (TB 721: 39). [rampagolls 1]

randa *f* **1.** Conjunt de fils entreteixits formant puntes, destinat principalment a ornamentar vores de vestit o altres peces de roba. *e totes les ubertures perfilades de amplex randes de orfebreria ab diversos smalts ab mànega* (TB 1445: 13). **2.** **veure la randa als peus** *loc verb* Veure les coses a l'inrevés o molt diferents de com caldria. *A mi no put honor —dix Tirant—, ans ho tinch a molta gràcia e mercé; mas veig la randa als peus, car ço que yo deuria fer vostra magestat s'i és volguda cuytar* (TB 694: 30-31). [randa 1, randes 2]

raó *f* **1.** Facultat de discórrer o de discernir la veritat. *Jamés en mi he vist altre desorde sinó ultra los térmens de rahó amar-vos* (TB 1055: 8-9). **2.** Consideració que indueix a una creença, que la confirma i que, consegüentment, l'explica o la justifica. *Les làgremes són scampades a vegades ab rahó, a vegades ab engan* (TB 703: 1). **3.** Allò que explica o justifica alguna cosa. *que diu lo psalmiste endreçant la sua rahó a Jhesucrist* (TB 667: 5). **4.** [pl] Coses que es van dient en una conversa. *deixà les rahons de les dames e anà prestament davant lo rey* (TB 320: 3). **5.** **dar raó** (a algú) *loc verb* Fer-li front. *Encara que yo present no y sia, cavallers virtuosos, ab ànimo sforçat teniu en lo vostre imperi qui basten al present dar rahó als enemichs* (TB 924: 8-9). **6.** **donar raó** (d'alguna cosa) *loc verb*

Proporcionar-ne informació. *E perquè m'és forçat donar rahó de ma penosa vida, ab les mies mans fredes exugaré la mia cara humida de moltes làgrimes* (TB 850: 4-5). **7. ésser raó** *loc verb* Esdevenir-se conforme a la veritat o a la justícia. *Los jutges del camp digueren que era molta rahó, que axí's devia fer* (TB 311: 9). **8. fer raons** *loc verb* Manifestar una opinió. *E en açò no·m façau rahons, que no les vos admetria* (TB 1414: 34). **9. ús de raó** → **ús** 4. [rahó 154, rahons 145, raó 1]

raonablement *adv* Raonablement.

raonable *adj* **1.** Que està dotat de la capacitat de raciocini. *E açò vos atorga per felicitat aquell vilíssim porch, vostre cap Mafofet, que és contra tot juhí de rahó, de la qual los hòmens deuen usar, car los actes de gola e de luxúria als animals bruts e no rahonables són propis* (TB 1340: 25-26) **2.** Que és conforme a la raó i, en conseqüència, explica o justifica alguna cosa. *Car no és justa cosa ni rahonable que yo degua amar aquell qui·m persegueix de hoy capital en brogit de semblant guerra* (TB 639: 5-6). [rahonable 3, rahonables 3]

raonablement (o **raonablament**) *adv* **1.** D'una manera raonable. *O, gran follia és desijar lo que rahonablement no·s pot haver* (TB 733: 1). **2.** Bastant bé. *desenbolta en lo dançar hi en lo parlar, canta rahonablament* (TB 340: 16). [raonablament 3, rahonablement 7]

raonament *m* Raó **3.** *No tardà gran spay que lo gentilom respòs ab tal rahonament* (TB 154: 29). [rahonament 7]

raor *m* Instrument d'acer de tall molt fi que serveix per a afaitar el pèl o els cabells. *com aquest cavall naixqué era tan gran e tan gros que la egua no·l podia parir e agueren-la obrir ab un rahor perquè pogués exir* (TB 432: 8-9). [rahor 1]

rapina *f* **aucell de rapina** → **ocell** 2. [rapina 1]

rapinya] *veg.* **rapina**.

ras *m* **1.** Lligat quadrat amb punts d'encreuament distribuïts de manera que les cares del teixit presenten un aspecte de superfícies llises. *per ço com volia mudar les cortines de raç e posar-n'i unes altres de seda totes brodades* (TB 973: 26). **2. drap de ras** → **drap** 3. [raç 18, ras 2]

rasina *f* Substància orgànica amorfa, sòlida o semisòlida, principalment d'origen vegetal, transparent o translúcida, capaç d'experimentar enduriment en l'aire, soluble en alguns solvents orgànics, que troba aplicació, entre altres usos, en la

preparació de laques i vernissos. *és de gran admiració —dix lo rey— que ab oli e ab razina de pi [les magranes] se agen apagar e no ab altra cosa* (TB 98: 32). [razina 2]

rastre *m* **1.** Conjunt de les coses enfilades en un fil, en una corda o en d'altres. *no ha moltes hores passades que m'ha dat aquest rastre de grosses perles* (TB 893: 7).

2. seguir (algú) **de rastre** *loc verb* Cercar-lo seguint-ne la pista. *Seguiren los crestians de rastre, per les petjades dels cavalls* (TB 1198: 31). [rastre 2]

rata *f* Mamífer rosegador de la família dels múrids (*Rattus norvegicus*), de pelatge fosc al dors i clar al ventre, i amb les orelles dretes. *La emperadriu stava admirada per una rata haver tanta de remor com en aquell palau havia* (TB 913: 7). [rata 11, rates 1]

ratlla *f* Línia traçada sobre la superfície d'una cosa amb un llapis, una ploma o d'altres, perquè servisca de límit. *Lo jutge féu railles en lo camp e posà lo hu en una railla e l'altre en l'altra, e manà'ls negú no's mogués fins a tant que ell ho digués* (TB 262: 27-28). [railla 5, railles 3]

real¹ *adj* **1.** Relatiu o pertanyent a la reialesa. *Yo he acostumat seure en stat real e ara'm voleu contractar com sclau abatut* (TB 624: 34). **2. a la real** *loc adv* Com sol fer la reialesa. *e a tots quants hi anaven daven a menjar molt copiosament, a la real* (TB 288: 31). **3. armes reals** → **arma** 3. **4. arnés real** → **arnés** 2. **5. cadira real** → **cadira** 4. **6. camí real** → **camí** 3. **7. casa real** → **casa** 5. **8. ceptre real** → **ceptre** 3. **9. corona real** → **corona** 8. **10. línea real** → **línea** 2. **11. pasta real** → **pasta**. **12. persona real** → **persona** 3. [real 70, reals 9, rreal 1]

real² *m* Moneda emesa pel rei. *E Tirant li donà VII dobles e III reals e mig e diners menuts* (TB 1141: 22). [real 1, reals 2]

real³ *m* Conjunt de tendes on s'allotja un exèrcit en campanya. *E tornaren-se aposentar llur real en lo loch on lo avien ja tengut, de la montanya* (TB 592: 26). [real 2]

realme *m* Regne. *mas que us ne torneu en lo vostre realme de Ethiòpia* (TB 1350: 12). [realme 8]

realment *adv* D'una manera real. *per ço com no volria que vostra altesa agués a pensar, per yo ésser parent de Tirant, li agués a donar lahor neguna, sinó axí com realment és passat* (TB 480: 1). [realment 2]

rebedor -a *adj* Que accepta el que li és oferit. *Deuria la virtut vostra pensar que lo que us he ofert aumenta la honor vostra, e deuríeu ésser content e no recusar, per yo ésser donador e vós rebedor* (TB 697: 34-35). [rebedor 1]

rebel] veg. **rebel·le**.

rebel·le *m i f* Persona que falta a l'obediència deguda a una autoritat. *aquell malvat rey e gran rebetle a Mafomet, lo rey Scariano, lo qual, oblidant-se la nostra secta bona, sancta e justa, ha presa la reprovada ley crestiana* (TB 1233: 5-6). [rebetle 1]

rebel·lió *f* Sublevació d'algú en trencament de l'obediència deguda a una autoritat determinada. *Aquest Ciprés de Paternó féu conjuració de rebel·lió contra lo soldà* (TB 643: 38). [rebel·lió 1]

rebordonit -ida *adj* Que ha perdut tot tret de virtut. *com yo comence a veure los seus rebordonits passos hon volrien anar, no·m contenta molt son fet* (TB 845: 21-22). [rebordonits 1]

rebo *m* Cambra o altre lloc d'una casa o d'una nau on es guarden els comestibles. *Les altres dones, les unes al rebo, les altres a la cuyna* (TB 144: 38). [rebo 1]

rebuat -ada *adj* Rebordonit. *E veig ara que·l vostre rebuat cor, que per les mies mans vos tinch, que haveu de passar per aver atés ço que de un cavaller vençut se ateny* (TB 901: 10-11). [rebuat 1]

recambra *f* Cambra situada al costat d'una altra de major, i destinada a diverses accions com dormir-hi, vestir-s'hi o guardar-hi robes o joiells. *y en la recambra dormia la princessa e Stephania* (TB 704: 22). [recambra 2]

recapte *m* **1.** Esment que es posa a una cosa per a dur-la a terme. *e dix-li com tenia bon recapte de tot quant li havia dat càrrech* (TB 1338: 6). **2. donar recapte** (a algú) *loc verb* Procurar que algú estiga en condicions òptimes d'acomplir el que li ha estat encomanat. *que volia dar recapte a la gent* (TB 405: 16). *E Ricart, com agué dat recapte a Tirant, tornà a donar combat molt fort a la vila* (TB 582: 19). **3. home de mal recapte** → **home** 10. [recapte 9]

recebiment *m* Acolliment bo o dolent que es fa a algú que ve de fora. *per fer-vos aquella honor y recebiment que a tan gran rey y senyor com vós s'esguarda* (TB 1457: 6). [recebiment 1]

recel *m* Malfiança temerosa. *hon no y haja temors mesclades de recel* (TB 857: 29). [recel 5]

recelós -osa *adj* Que té o que expressa recel. *Qui serà aquell qui lo seu cor puga assegurar que tostemps no sia recelós?* (TB 882: 25). [recelós 1]

recó *m* Racó.

recobrament *m* Possessió d'alguna cosa que s'havia perdut prèviament. *E tots aquells qui són stats nafrats en lo recobrament de castell, vila o ciutat, agen III parts* (TB 148: 8). [recobrament 2]

recomanació] veg. **recomandació**.

recomandació (o **recomendació**, **recomendeció**) *f* Consell particular. *L'endemà partí Pírimus ab moltes recomendacions que se'n portà per a Tirant e per a molts* (TB 594: 21). *E les recomendacions que·m dieu, yo stich admirada com tan gran càrrega sobre vostres spatles haveu pogut portar; emperò yo les reb com de vasalla a senyor, e les mies sien doblades e una més* (TB 624: 20-21). *yo pens no bastaria d'escriure l'amor, la voluntat, les infinides recomendacions que aquell pròsper e virtuós Tirant tramet a la majestat vostra* (TB 624: 2-3). [recomandacions 5, recomendacions 2, recomendacions 1]

recomendació *f* Recomendació.

recomendeció *f* Recomendació.

record *m* **1.** Representació mental d'alguna cosa passada. *Ila hon amor no ha, no y pot haver recort* (TB 1272: 7). **2. en record de loc prep** En memòria de. *Mas bé só certa que per amor del fill sereu en recort alguna volta de mi* (TB 85: 6). **3. ésser en record** *loc verb* Recordar-se'n. *Si est en recort com me diguist que havies amat* (TB 760: 10). **4. tenir record** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Recordar-se'n. *Tens recort de aquell benaventurat dia que rebist la honor de cavalleria en aquella pròspera cort del rey de Englaterra e les batalles tan singulars que en aquell temps fist?* (TB 1252: 22-23). **5. trobar-se en record** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Recordar-se'n. *No·s troba en recort de gents que semblant cars seguís jamás a negun cavaller com lo que seguí a Tirant* (TB 709: 33-34). **6. perdre el record** *loc verb* Perdre els sentits. *lo cor li defallí e perdé tot lo recort* (TB 794: 2). [recort 112]

recordació *f* **1.** Record 1. *E per los teus gloriosos actes en lo món, per a tots temps ne serà feta recordació* (TB 1025: 3-4). **2. en recordació de loc prep** En memòria de. *E fon feta una ymatge de dona de coure en Babilònia, qui fon posada en loch alt,*

ab la una part ligada e l'altra scampada, en recordació sua (TB 1124: 4-5).

[recordació 19, recordations 1]

recordant *adj* Que representa en la ment la imatge d'algú o d'alguna cosa passada.

sies recordant de mi, peccadora, segons ha tua gran misericòrdia, e en la glòria de la tua santa claredat sien-me uberts los cels (TB 1517: 29-30). [recordant 1,

recordants 1]

recruada *f* Recaiguda física o moral. *pijor havia de ésser la recruada que no la*

malaltia (TB 150: 26). [recruada 1]

rectament *adv* Amb alta moralitat d'acord amb les pautes de l'ètica. *O fortuna,*

enemiga de tots aquells qui rectament en lo món viure desigen! (TB 1049: 3).

[rectament 4]

recte -a *adj* **1.** Que és conforme a la llei moral i, en conseqüència, no es desvia del

deure o de la justícia. *E hoynt nostre Senyor demanda de tan justa causa e ab tan recta e bona intenció, atorgada li fon la dita gràcia* (TB 1212: 31-32). **2. juí recte**

→ **juí** 8. [recta 3, recte 1]

recuperació *f* Recobriment. *havent-nos donat gloriosa victòria, recuperació de*

l'imperi e libertat vostra (TB 1467: 9). [recuperació 1]

redempció *f* Salvació de la humanitat obrada per Jesucrist per mitjà de la seua mort i

resurrecció, segons el cristianisme. *car la sanch preciosa que Jhesucrist Déu scampà en la sua sacratíssima passió fon en redempció e salvació de tots aquells*

qui batejats seran (TB 1247: 13-14). [redempció 4]

redemptor *adj* Aplicat a Jesucrist, que allibera la humanitat de culpa amb el seu

sacrifici. *O Jhesuchrist, salvador e redemptor del món!* (TB 333: 4). [redemptor 6,

redemtor 1]

redó -ona *adj* **1.** De figura circular o esfèrica. *E lo duch de Pera, qui tenia lo cap de*

l'ala, voltà tota la gent fins al mig, hon staven les banderes, voltant, a manera de cercle redó (TB 674: 23-24). **2. en redó** *loc adv* En tota l'extensió del perímetre

d'una cosa o d'una persona. *Alçà la spasa e donà-li tan gran coltellada al muscle dret que tot lo braç li levà en redó* (TB 1317: 35-36). [redó 1, redona 3, redones 3]

redutable *adj* Que inspira temor i respecte. *attenent a la afectió e desig que*

contínuament tinch de servir vostra redutable senyoria (TB 63: 6-7). [redutable 1,

reduptables 1]

reena (o **raena**) *m i f* Persona lliurada a l'enemic com a penyora del compliment d'un pacte. *Los altres consellaven que més valia fer pau ab ells e lexar-los anar, e detenir-se lo soldà e lo Turch e tots los reys e grans senyors en rahenes fins a tant haguessen restituïdes totes les terres que havien preses* (TB 1431: 26-27). *cavalcaren tots los qui havien a restar en rehenes* (TB 1436: 34). [rahenes 1, rehenes 1]

refecció *f* Restauració de les forces. *Com hagué donada refecció a l'ànima, féu-se venir lo seu secretari e féu e ordenà son testament en presència de tots los qui ab ell eren* (TB 1486: 29-30). [refecció 2, refectió 1]

refrany *m* Dita aguda i sentenciosa d'ús comú. *E per ço se diu aquell refrany vulgar: là i va la lengua, hon lo cor dol* (TB 428: 15). [refrany 2]

refrenament *m* Contenció d'alguna cosa que es considera excessiva. *A algunes gents fon plasent la mort del Capdillo e a altres no, però aquesta mort fon refrenament de molts* (TB 1193: 5-6). [refrenament 1]

refrescament *m* Provisió d'aliments i de begudes. *E axí mateix tramés carn de bou e de porch e molt pa fresch a la galera per refrescament a la gent* (TB 1352: 13-14). [refrescament 2]

refugi *m* Protecció que s'ofereix a una persona perseguida o que està en perill. *E si la tua noblea me desempara, hon trobaré yo refugi ni sperança de persona tal qui a mes dolors remey puxa donar, sinó tu o la mort, qui és la fi de tots los mals?* (TB 1165: 26-27). [refugi 3]

regidor -a *m i f* **1.** Persona que té una institució o un territori sota la pròpia direcció. *vostra magestat resta senyora e regidora de tot l'Imperi Grech* (TB 1530: 17). **2.** Membre d'un consistori municipal. *trobaren aquí tots los oficials e regidors de la ciutat* (TB 1439: 17). [regidor 3, regidora 1, regidors 12]

regiment *m* Governació amb autoritat. *Lo rey de Sicília comanà lo regiment del regne a hun cosín germà de la reyna* (TB 1360: 33). [regiment 18]

regina *f* En referència a la Verge Maria, reina. *O Mare piadosa, regina dels àngels* (TB 1360: 11). [regina 1]

regió *f* Extensió de territori caracteritzada per certes circumstàncies físiques, biogeogràfiques, humanes, econòmiques o administratives. *que la causa per què és*

tan fructífera aquella regió e tan temprada sí és que com la spera del sol dóna en paraýs terrenal (TB 1183: 31-32). [regió 1]

regirament *m* Alteració notable de l'ànim. *E tenia gran dubte que, per lo gran desig que tenia de veure'l, no prengués algun girament* (TB 1390: 26-27). [regirament 1]

regla *f* **1.** Norma que ha de dirigir la conducta de les persones, en l'estudi d'una ciència, en la pràctica d'un art o en l'execució d'alguna cosa. *car a ells cové que, seguint les regles de cavalleria, ab grandíssims perills gloriosa fama atenguen* (TB 1435: 16-17). **2.** Conjunt de preceptes a què estan obligats els qui professen en un orde religiós. *Aprés d'elles venien totes les dones de la terça retgla, no menys vestides de drap de seda burella que les monges, e cascuna portava en la mà un stadal, cantant totes lo Magnificat* (TB 203: 23-24). [regla 5, regles 1, retgla 4, retgles 1]

regna *f* **1.** Corretja de la brida que, formant parell amb una altra, serveix per a governar el cavall o l'haveria. *tenia la falça regna en l'arçó de la çella* (TB 154: 16). **2. girar la regna** *loc verb* Tornar arrere anant a cavall. *Lo duch no·l volgué scoltar, sinó que girà les regnes al seu cavall* (TB 556: 26). [regna 3, regnes 5]

regne *m* **1.** Territori governat per un rei. *E poseheix lo regne com a rey tirà e ab poca justícia* (TB 433: 26). **2.** Poder d'una divinitat i lloc on s'estén. *tinch crehença primer yo vençuda entraré en los regnes de Plutó que vós, vencedors* (TB 1421: 10). **3. regne del cel** *loc nom* L'estat de benaventurança dels sants. *e ab invencible e discret ànimo, per lo regne del cel la vida abandonen!* (TB 1099: 4). [regne 150, regnes 30]

rei **reina** *m i f* **1.** Príncep sobirà d'una nació, ordinàriament per tota la vida i per successió hereditària. *Com foren levades les taules, Tirant e lo rey de Sicília se n'entraren en una cambra* (TB 1360: 1). *supplicà a son pare que li leixàs la gent que la reyna de Cicília trametia a Tirant* (TB 669: 12). **2.** Títol aplicat a Déu. *Déu creador de humana natura, rey dels reys e senyor dels senyorejants* (TB 1438: 1). **3. rei coronat** *loc nom* Nom intensiu de la dignitat de rei. *Mas, si Déu me dóna vida, yo·l pujaré a rey coronat* (TB 874: 21). **4. rei d'armes** *loc nom* En les corts medievals, oficial amb el càrrec de portar missatgeries importants, ordenar les grans cerimònies i dur el registre dels escuts de la noblesa del país. *les trompetes sonaren, cridant los harauts e reys d'armes* (TB 868: 27). [rei 2, reina 1, reis 2, rey 1978, reyna 381, reynes 1, reys 197]

reial¹] veg. **real**¹.

reial²] veg. **real**².

reial³] veg. **real**³.

reialme] veg. **realme**.

reixa *f* Conjunt de barres, paral·leles o entrecreuades, soldades entre si, que separen un ambient o que protegeixen una obertura. *stava dins una molt bella gàbia ab les rexes totes d'argent* (TB 808: 15). [rexes 2]

relació *f* **1.** Relat del que s'ha sentit o vist. *car la sperança que yo tinch en la vostra molta virtut de cavalleria me fa posar en oblit tots los passats mals, coneixent en la vostra bella disposició lo que per relació de moltes gents m'és stat reportat* (TB 466: 4-5). **2. fer relació** (a algú) *loc verb* Referir-li, de paraula o per escrit, certs esdeveniments. *Com los metges foren tornats, feren relació a l'emperador com stava molt bé* (TB 479: 29). [relació 27]

relicari] veg. **reliquiari**.

religió *f* **1.** Conjunt de creences o de dogmes al voltant de la divinitat, de normes morals per a la conducta individual i social i de pràctiques rituals, principalment l'oració i el sacrifici per a retre-li culte. *sots invocació del qual aquesta sancta religió stà fundada* (TB 420: 13). **2.** Practicants que professen una determinada creença i el lloc on habiten. *e açò per causa del gran perdiment del mestre de Rodes e de tota la religió e, après, de tot lo poble de aquesta ciutat* (TB 365: 26)-27. **3. en religió** *loc adj* Que professa en un orde religiós. *com si tota sa vida fos stat verge y en religió* (TB 818: 5). **4. posar-se en religió** *loc verb* Ingressar en un orde religiós. *E si és guast de sa persona, no li qual sinó que's pose en religió* (TB 924: 26-27). [religió 47]

religiós -osa **1. adj** Que sent i practica la religió. *no demostrava ésser cavaller mas hun sant home religiós, per les moltes oracions que dix davant lo Corpus* (TB 1486: 28). **2. m i f** Persona que ha professat en un orde religiós i està subjecta a la regla corresponent. *qui era un bon religiós de l'orde de sent Francesch* (TB 1480: 30). [religiós 4, religiosos 1]

relíquia *f* Part del cos d'un sant i que, en conseqüència, és objecte de veneració. *Entre les altres relíquies tenen una spina de la corona de Jhesucrist* (TB 362: 33). [relíquies 8]

reliquiari *m* Capsa o estoig en què es conserven relíquies. *E encara, per major seguretat sua, pres hun reliquiari que ab si portava, en què havia del Lignum Crucis hon lo Fill de la casta donzella havia posades les sues precioses spatles* (TB 1020: 8-9). [reliquiari 1]

rellamp *m* Resplendor viva i instantània produïda per un llamp. *E ab los relamps que feya, veya reluyr les spases vora la mar* (TB 1095: 30). [relamps 1]

relluent (o **relluint**) *adj* Resplendent 1. *En los seus pits portava hun reluent carvoncle, del qual, del seu coll, una madexa d'or de fil tirat sostenia, e ligada a la francesa* (TB 1445: 17-18). *Més stava admirat dels hulls, qui parien dues stel·les redones relluints com a pedres precioses* (TB 486: 19-20). [relluint 1, relluints 1, reluent 2]

relluint *adj* Relluent.

rem *m* 1. Instrument de vogar i de remar, consistent en una peça llarga i prima de fusta, amb un mànec en un extrem i una pala en l'altre, amb què es bat l'aigua. *en la galera no y havia barca ni corda ni rem* (TB 1095: 13). 2. **a vela e a rem** → **vela** 4. [rem 2, rem 2]

remedor -a *adj* Que ha obtingut l'alliberament mitjançant l'ajut d'algú. *dreçant pus tost lo pensament als infortunis e dans de vostra gran cavalleria que als mals e pèrdues nostres e de aquesta terra nostra, remuda o remedora per la magnanimitat de vostre coratge* (TB 1330: 3-4). [remedora 1]

remei *m* 1. Allò que és emprat per a guarir o alleugerir una malaltia o un mal. *vingua la mort sobre mi, qui és lo darrer remey de tots los mals!* (TB 90: 2). 2. **dar** (a algú) **remei e comport** *loc verb* Alleujar la seua pena. *E dau remey e comport en aquesta dolor* (TB 1503: 10). 3. **dar** (a alguna cosa) **remei** *loc verb* Evitar-la o impedir-ne la continuació. *que daríeu remey a la mia atribulada vida* (TB 837: 11). 4. **usar de** (+ poss) **remeis** *loc verb* Algú, fer ús de tots els recursos al seu abast. *E puix gran part de la nostra gent havem perduda e ells són X tants més que nosaltres, usaré de mos remeys, no difraudant gens la honor de cavalleria* (TB 1217: 8-9). [remey 75, remeys 14]

remissió *f* Perdó d'una transgressió conscient a un precepte religiós. *demane a tu remissió de tots mos peccats* (TB 1515: 34). [remissió 14]

remor *f* Soroll confús i poc definit. *e calsaven peüchs de lana perquè no fessen remor al passejar* (TB 707: 7). [remor 49]

remuneració *f* Pagament, econòmic o espiritual, que es concedeix a algú pel seu treball o pels seus serveis. *Molt és difícil a mi la remuneració de tants mals e treballs, angústies e dolors* (TB 1302: 14). [remuneració 8]

renda *f* Profit periòdic, en diners o en espècie, que s'obté d'una cosa posada a disposició d'un altre perquè en faça ús. *E lo rey ha donat, senyor, de renda tots anys en aquesta fraternitat XL mília scuts* (TB 353: 14). [renda 10]

renegat -ada *adj* Que ha renunciat a algun aspecte moral que el caracteritzava. *Qui és aquest traydor renegat qui ha decebuda ma senyora?* (TB 980: 3). [renegat 4, renegats 1]

reng *m* **1.** Clos disposat per a tenir-hi un combat, sobretot el que es formava de barres o pallissada per a celebrar-hi justes o tornejos. *e pujà a cavall e posà's al cap del rench ab una grossa lança* (TB 792: 24). **2.** Combat tingut dins d'un clos com a espectacle. *E lo dia del rench se calsa la calsa e la çabata* (TB 790: 17). [rench 9]

renom *m* Notorietat deguda a l'excel·lència d'una persona o d'alguna cosa. *aumentes ensemps lo renom de la tua virtuosa fama* (TB 1306: 16). [renom 13]

repar (o **reparo**) *m* Acció i efecte de tornar a posar en bon estat allò que ha experimentat un dany. *puix tant haveu treballat en liberar aquesta ciutat ab tots los habitants de aquella; la qual, tenint-se per destròida, de vós sola repar spera* (TB 1278: 23-24). *E per ésser molt correguda per los cans e per los falcons, no podent haver altre reparo, entrà-se'n dins la cova hon Tirant stava* (TB 1097: 35-36). [repar 1, reparo 1]

reparable *adj* Que es pot compensar el mal causat prèviament per algú o per alguna cosa de manera que hi haja un retorn a l'estat original. *com la virginitat és perduda no és reparable* (TB 708: 2). [reparable 1, reparables 1]

reparació *f* Satisfacció completa d'una ofensa. *Car als temerosos, les coses perilloses que per a reparació de llurs honors són obliguats, no·ls és lo veure de aquelles atorguat, com per speriència se mostre que en lo orde de cavalleria, lla hon és lo major perill és la major honor* (TB 584: 4-5). [reparació 6]

reparador -a *adj* Que és capaç de tornar una cosa al bon estat original. *E de sobres de consolació e de alegria lançaren dels ulls vives làgremes com pensaven que*

aquest seria reparador e defenedor de la corona de l'Imperi Grech (TB 1378: 1-2). [reparador 1]

repeló *m* Colp violent al cap o a la cara. *Lo rey, companyó seu, per no haver altre repeló, donà dels genolls en la dura terra e besà-li la mà e lo peu; e aquell fon segur de tot mal* (TB 730: 27-28). [repeló 1]

rèplica *f* Resposta 1. *No tardà la princessa fer-li rèplica ab paraules de semblant stil* (TB 951: 29). [rèplica 12]

report *m* Informació que es dóna d'alguna cosa. *que no u sabrà lo emperador ni altri per report de la tua lengua* (TB 973: 3). [report 2]

reportador *-a adj* Que dóna compte d'alguna notícia. *E d'altra part, no volria que·m tinguessen en stima de reportadora de noves* (TB 851: 5-6). [reportadora 1]

repòs *m* 1. Cessació d'activitat. *O dia excel·lent qui daràs repòs a la mia fatigada pensa* (TB 535: 4). 2. **llit de repòs** → **llit** 4. [repòs 102]

reposadament *adv* Amb repòs. *e, a coll d'òmens, lo portaren molt reposadament* (TB 1492: 10). [reposadament 2]

reposat *-ada adj* Que es troba en repòs. *Lo següent dia la princessa passava gran pena del que Tirant havia dit, per ço com la sua ànima no stava prou reposada per les paraules que li havia hoydes dir* (TB 523: 3-4). 2. Que proporciona tranquil·litat i allibera de neguits o de precipitació. *e que·t recitàs totes les mies passades dolors, presents e sdevenidores, e que en aquesta reposada nit yo puga parlar ab la magestat sua* (TB 1027: 19-20). [reposada 7, reposades 3, reposat 3, reposats 1]

reprendor *-a adj* 1. Que s'adreça a algú, especialment si aquest se situa en una posició inferior jeràrquicament, amb blasmes severs per una falta comesa. *E si fas res contra ma voluntat, tu seràs fet hun matex reprendor e actor del nostre crim* (TB 135: 27-28). 2. Que mereix rebre reprensió. *O reprendora de crim de amor!* (TB 733: 4). [reprendor 1, reprendora 1]

reprensió *f* 1. Blasmes severs contra algú per una falta comesa o per un mancamment. *E est home qui mereixes molt gran reprensió e càstich en la tua persona* (TB 506: 16). 2. **tenir reprensió** (d'algú) *loc verb* Ser blasmat per algú que li és superior. *Com pense que tinch reprensió de pare, la mia ànima del cors partir-se vol* (TB 850: 1). [reprenció 6, reprensió 4, reprensió 1]

repropi -òpia *adj* **repropi d'amor** → **amor** 3. [repropi 2]

reprotxe 1. *adj* Censurat per haver caigut en alguna falta. *e sou tengut en opinió de no ésser reproche entre los bons cavallers* (TB 347: 2). 2. *m* Reprensió 1. *podeu bé combatre aquest cavaller sen[s] reproche negú ne blasme negú de rey* (TB 257: 4). [reproche 5, reproches 1, reprox 1]

república *f* Cos polític d'una comunitat, amb les seues institucions i organismes. *per ço lo cavaller és obliguat a defendre la república* (TB 174: 18). [república 4]

requiridor -a (o **requiridor -a**) *adj* i *m* i *f* Que desafia algú a combatre. *Com serem requeridors e vencedors de la batailla, haurem la riquea, e les armes de ells totes seran nostres* (TB 672: 29-30). *E per quant ell és requiridor e yo só request he·m dóna lo devisar de les armes axí com diu en sa letra, yo de bon grat hi renuncie* (TB 258: 2-3). [requiridor 9, requeridors 2, requiridor 2]

requesta *f* 1. Sol·licitació d'alguna cosa que es considera necessària. *accepte vostra requesta a tota ultrança* (TB 651: 2). 2. **a requesta de loc prep** A prec de. *agueren consell entre ells, a instància e requesta dels genovesos* (TB 374: 33). 3. **fer instància e requesta** → **instància** 3. [requesta 28, requestes 4]

rèquiem *m* **missa de rèquiem** → **missa** 6. [rèquiem 2]

res *m* 1. Cap cosa. *Lo adolorit rey se despertà e no véu res* (TB 90: 25). 2. Alguna cosa. *ans se deixaria morir que venir en res contra la honor sua* (TB 261: 2). 3. **no donar-se res** (respecte d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* No preocupar-se'n. *Com los véu entrar per lo retret cessà son plor e donà remey a la sua dolor la emperadriu, aconsolant-la. E preguà-la no·s donàs res en lo fet de Ypòlit* (TB 984: 13-14). 4. **no res** *loc nom* Negació de tota cosa. *car altrament seria perduda e tornaria a no res* (TB 168: 4). 5. **per res** *loc adv* De cap manera. *direu al soldà e al Gran Turch que yo per res a present no·ls daria pau ni treva* (TB 575: 15). 6. **un no res** *loc nom* Cosa insignificant. *E per hun no res que ma senyora vos ha dit, stau ja smayat?* (TB 845: 5). [res 386]

rescat *m* 1. Allò que es paga com a preu per a rescatar algú o alguna cosa. *e si per preu de rescat volràs dar lo Gran Caramany* (TB 759: 9). 2. **ésser de rescat** *loc verb* Estar segrestat fins que s'atorgue alguna cosa a canvi. *lo emperador féu*

pendre tots los turchs qui de rescat no eren, e tramés-los en altres parts per vendre (TB 628: 26). [rescat 9]

ressemblant *adj* Que mostra gairebé la mateixa aparença o les mateixes qualitats que un altre d'anàleg. *E farem allí molts jochs perquè us passe la son, car yo tinch unes vestidures de la festa del Corpus Crist, ressemblant al vostre ortolà* (TB 1048: 4-5). [resemblant 2]

resguard *m* Defensa contra un dany o contra un perill. *car no stà bé al príncep, que sol ab resguart pot spantar, e stant reposat se pot venjar* (TB 607: 25). [resguart 1]

resina] veg. **rasina**.

resistència *f* Poder o capacitat per a oposar-se o no cedir a la voluntat d'algú o a algun impuls. *e ésser vençuts sens fer resistència ninguna* (TB 589: 20). [resistència 7]

respecte *m* Sentiment d'alta consideració cap a algú o alguna cosa, i tracte que manifesta aquest sentiment. *E encara que los meus prechs no mereixquen ésser obeïts en respecte, perquè no'm tingau obligació ninguna de fer res per mi* (TB 462: 3). [respecte 2]

resplendent *adj* **1.** Que brilla amb gran esclat. *portava una roba francesa de cetí negre de molt resplendent luor* (TB 1445: 12). **2.** Que mostra una excepcional lucidesa intel·lectual. *E tu, capità valentíssim e poderós, més clar e resplendent e reposat que en lo passat temps tots los altres stats no són* (TB 600: 15-16). [resplendent 9, resplandents 1]

resplendor *f* **1.** Llum que emet un cos que resplendeix. *e maragdes molt grossos qui lançaven molt gran resplendor* (TB 1445: 17). **2.** Qualitat en grau excel·lent. *ab resplendor de excel·lent generositat* (TB 1232: 11). [resplendor 10]

resplendent] veg. **resplendent**.

resplendor] veg. **resplendor**.

respons *m* Oració que es resa o que es canta en sufragi d'un difunt. *E après que·ls responsos seran dits, que sia posat en aquella sepultura* (TB 273: 9). [responsos 1]

resposta *f* Contestació que algú fa a una pregunta o a una acusació. *No tardà Tirant a les paraules del rey fer tal resposta* (TB 1116: 15). [resposta 181, respostes 1]

ressaga *f* Part més retardada d'un exèrcit, tant en moviment com desplegats. *E lo bon prior de Sent Johan fon lo darrer de tots per ço com era capità de la ressaga* (TB 721: 9). [ressaga 1]

rest *m* Peça de ferro que anava clavada al costat de la cuirassa i que servia per a encaixar-hi el mantí de la llança. *e lo conestable posà's la lança en lo rest e portà-la tostemps alta* (TB 793: 16). [rest 4, rests 1]

restant *m* Allò que resta d'una cosa de la qual s'ha sostret o de la qual ha desaparegut alguna part. *alegrant-se almenys de ésser catius lo restant de lur trista vida en poder de infels* (TB 1330: 15). [restant 12, restants 1]

restauració *f* Retorn d'algú o d'alguna cosa a l'estat en què es trobava abans. *de necessitat havem de pensar en la restauració de nostra vida* (TB 1192: 27). [restauració 7]

restaurandi *m* Menjar o medicament per a recuperar les forces. *com stava flach, que prengué hun poch de restaurandi e après hun poch de solsit* (TB 1076: 2). [restaurandi 1]

restitució *f* Restauració. *manava la restitució e honor del Grech Imperi* (TB 1456: 12). [restitució 3]

reteniment *m* Contenció dels impulsos. *cortesia, humilitat, gentil eloquència, alegria, reteniment, modèstia, proesa, paciència, conexença* (TB 865: 21). [reteniment 1]

retret *m* **1.** En una casa, petita peça retirada destinada a diversos usos. *Aprés vingué vostre pare y en lo petit retret amagàs-me entre los matalafs* (TB 795: 35). **2.** Entranyes o parts més interiors, sobretot considerades com a òrgans del sentiment o dels valors morals. *car del retret de la mia ànima dolorosos sospirs spiren* (TB 1501: 8). [retret 54, retrets 2]

retribució *f* Remuneració. *Alegra't, donchs, sforçada donzella, e no dubtes algun altre sdevenidor perill, car yo't promet, per qui tals desaventures te són seguides, te seré retribució, en obligació infinida de amor, en béns y en senyories y en parentesch* (TB 1306: 20-21). [retribució 1]

reverència *f* **1.** Respecte profund i afectuós cap a algú superior. *e supplicà'l que per reverència de Déu li volgués dar karitat* (TB 91: 1). **2. fer reverència** (a algú) *loc verb* Expressar-li respecte. *L'embaxador féu sa reverència a l'emperador e besà-li*

lo peu e la mà (TB 1320: 20). **3. fer reverència de genoll** (a algú) *loc verb* Saludar-lo doblegant el genoll i posant-lo en terra. *La reyna, que·l véu, féu-li gran reverència de genoll* (TB 225: 27). [reverència 148, reverència 1]

reverend -a adj **1.** Digne de reverència. *per manament de aquell reverent e virtuós senyor lo gran mestre de Rodes* (TB 582: 1). **2.** Precedint els mots *pare* i *mare*, tractament honorífic donat als sacerdots i a algunes religioses. *Pare reverent, puix me feu tanta gràcia, yo us promet a fe de rey que no passaré un punt la ordinació vostra* (TB 98: 18-19). **3.** Que ultrapassa el nivell ordinari quant a la condició intel·lectual o moral. *O piadosa fe! O reverendíssima vergonya!* (TB 1009: 24). [reverendíssim 1, reverendíssima 1, reverent 17]

revers m Revés.

revés (o **revers**) **m** **1.** Cosa contrària del que calia fer o s'esperava. *Vostres paraules en ell no obren, ans lo revés li·n sequex* (TB 942: 8) **2. a revers loc adv** Respecte d'una cosa, invertint-ne l'orde. *E axí, a revers, lo feren exir primer que a negú* (TB 336: 9). **3. al revés loc adv** Respecte d'una cosa, invertint-ne l'orde. *E yo sabia dir lo paternòster al revés, que negú no l'entendria* (TB 485: 28). **4. donar un colp de revés → colp** **6.** [revers 1, revés 5]

revol m La part més exterior o allunyada del centre en un escut defensiu o en una peça de l'armadura. *Tirant l'encontrà en lo revol del scut e rompé lo maniple e rebaté en l'elm* (TB 794: 30). [revol 2]

rialla f **1.** Moviment peculiar dels músculs de la cara, principalment de la boca, acompanyat ordinàriament de l'emissió de sons explosius del pit i de la gola, amb què se sol manifestar una alegria viva i sobtada. *li caygué tant en grat e féu-ne tal rialla del plaer que y pres que fon cosa de gran admiració* (TB 991: 3). **2. alçar rialles loc verb** Manifestar alegria mitjançant determinats moviments de la cara, acompanyats ordinàriament per sacsejades del cos i per emissió de peculiars sons inarticulats. *ab les altres donzelles, alçaren molts grans rialles* (TB 888: 10). [rialla 1, rialles 12]

riba f Ribera. *que pogués atényer a la vert delitosa riba del gran riu!* (TB 132: 24). [riba 2, ribes 1]

ribera f Terra pròxima al riu o a la mar. *E anam pescant per la ribera passades CC barques* (TB 209: 8). [ribera 13]

ric -a *adj* **1.** Que posseeix grans béns. *E regonegueren lo tresor del rey que tenia e trobaren-li, en dobles, CLII mília marches, per causa que era home molt rich* (TB 1156: 29-30). **2.** Que reuneix les condicions òptimes per a esdevenir productiu en termes econòmics. *La qual ciutat era ornada de molt singular palau, de molt bells jardins e delitosos, e de molts bells hedificis, e era en strem rica perquè era port de mar e cap de mercaderia* (TB 521: 17-18). **3.** De gran preu, bé perquè està produït amb materials costosos o perquè ha requerit un treball minuciós i excepcional. *e feÿen-la [la corona] tan rica com fer-la volien de moltes pedres precioses* (TB 868: 8-10). **4.** Que destaca en la posada en pràctica d'una disciplina o d'una tècnica específica. *E molt rich de cavalleria, car era hu dels grans senyors del món* (TB 1363: 19). [rica 17, rich 27, richa 1, richs 15, riqua 9, riques 4, riquíssima 1]

ricament *adv* D'una manera que denota riquesa. *E davant lo conestable anava una donzella riquament abillada ab una cadena d'argent* (TB 791: 21). [ricament 4, riquament 7]

rient *adj* Que mostra un sentiment d'alegria plena. *Però sforçà l'ànimo per exir bé de la sua embaxada e, ab gest de alegria e cara rient, se pres a dir, present Ypòlit, paraules de semblant stil* (TB 1085: 31-32). [rient 3, rients 1]

rigor *f* Severitat inflexible. *Tempre la rigor de la justícia ab egualtata* (TB 607: 33). [rigor 1]

rim *m* **respondre per lo rim mateix** *loc verb* Contestar en el mateix to. *A mi par que li deveu respondre per lo rim mateix, car segons canta lo capellà, sí respon l'ascolà* (TB 647: 5). [rim 1]

riquea *f* Riquesa.

riquesa (o **riquea**) *f* **1.** Abundància de béns. *axí en linatge com en riquesa com en altres coses* (TB 195: 8). **2.** Cosa o coses de gran preu i que es posseeixen en abundància. *que carreguaren totes les fustes de molta riquea que presa havien* (TB 454: 15). **3.** Qualitat moral que es considera de gran vàlua. *La major riquea que hom pot possehir en aquest mon és la honor* (TB 1198: 1). [riquea 20, riqueses 1, riquesa 6, riqueses 17]

riu *m* Corrent natural d'aigua que va a parar a la mar, a un llac o a un altre riu, especialment el que, recollint l'aigua d'una conca de gran extensió o d'una vall de

drenatge abundós, porta sempre aigua. *en hun gran pont de pedra per hon passava lo riu* (TB 1385: 39). [riu 70, rius 1]

roba *f* **1.** Tela, especialment la de les peces que serveixen per a vestir. *E sobre la gonella portava una roba francesa de cetí negre de molt resplendent luor* (TB 1445: 11). **2.** Conjunt d'objectes de valor presos com a profit d'una victòria. *fer smena dels moros que havien morts e de la roba que se n'havien portada* (TB 1235: 18). **3. anar a roba** (d'algú) *loc verb* Prendre objectes de valor en batalla. *com aquests són dits hòmens corsaris, qui van a roba de tothom* (TB 383: 4). **4. roba d'estat** *loc nom* Vestit de gran cerimònia. *vestiren-li hun gipó de brocat e una roba d'estat de brocat, forrada de marts gebelins* (TB 1493: 22). [roba 90, robes 59]

robador *-a m i f* Persona que s'apropia allò que és propietat d'un altre indegudament. *mas haveu obrat segons costum de ladre e de gran robador* (TB 562: 32). [robador 1, robadors 1]

robí *m* Pedra preciosa, varietat del corindó, de color roig. *en cascuna clofolla havia un diamà o un robí, o maracde o safir* (TB 985: 5). [robí 5, robins 14, robís 1]

robo *m* Apropiació indeguda d'allò que és propietat d'un altre. *E aquells qui's trobaren en aquell robo foren richs per tota lur vida* (TB 1441: 6). [robo 1]

roca *f* **1.** Massa considerable de matèria pètria, especialment la que s'alça a la superfície de la terra o de la mar. *la ciutat aquella era edificada sobre roques si bé stigués en terra plana* (TB 1327: 21). **2.** En geologia, matèria mineral que forma part de l'escorça terrestre. *E axí menys lo vostre gran coratge, semblant a roca de forts diamants, porà consentir flaquejar* (TB 1339: 10). [roca 17, roqua 2, roques 1]

roda *f* **1.** Peça circular que anava col·locada a certa altura del mànec de la llança per a servir de defensa a la mà del guerrer. *Hi la lança o lançes sien de XVII palms, sens roda ni altra maestria, e ferros esmolats* (TB 285: 114). **2.** Instrument de metall compost d'una punxa o d'una rodeta amb algunes punxes, que es porta a la part posterior de la bota de cavalcar i que serveix per a ferir el ventre de la cavalcadura i estimular-la a caminar. *e, en cascuna roda d'esperó, havia engastat hun diamà o robí* (TB 797: 33). **3. roda de fortuna** *loc nom* Figura que es posa sota els peus de la deessa Fortuna en les representacions plàstiques d'aquest personatge al·legòric, i que indica la volubilitat de la sort i de les vicissituds de les coses humanes. *com*

tots siam subjugats a la roda de fortuna e no és negú que liguar la pugua (TB 459: 27). [roda 9]

rofià *m* Rufià.

rogallós -osa (o **rugallós -osa**) *adj* Aplicat a la veu i als sons emesos, propi d'aquell qui té inflamada la laringe de manera que presenta una veu aspra i sorda. *Tantes coses li dix la emperadriu que Ypòlit cobrà sforç e, ab veu rogallosa e baixa, ab gran treball, féu principi a semblant requesta* (TB 964: 21-22). *e la lengua empedida de gran dolor, e ab veu rugallosa féu principi a una tal lamentació* (TB 1063: 15). [rogallosa 3, rugallosa 1]

roí -ïna] veg. **roïn -ïna**.

roig roja *adj* **1.** Vermell suau, amb alguns matisos groguencs. *Tostemps he vist que, com lo cel stà roig, senyal és de tempesta* (TB 883: 7). **2. tornar roig** *loc verb* Avergonyir-se per alguna cosa que ha posat públicament de manifest sentiments privats. *Yo torní roja e vergonyosa e abaxí los meus ulls en la mia falda* (TB 857: 16). [roig 1, roja 3]

roïn -ïna *adj* **1.** Que no arriba al mínim de qualitat o de conveniència desitjable. *Qui en totes les coses del món vol molt subtilment mirar, moltes voltes li esdevé que elegeix la més rohín, e en special en les amors honestes e lícites* (TB 383: 16-17). **2.** Que fa o desitja el mal. *E pochs foren los qui se n'anaren e, dels més roÿns, los qui no's volgueren batejar* (TB 1180: 34). [rohín 1, roÿns 1]

roïndat *f* Baixa qualitat moral. *car negú no's deu eguallar ab la rohindat ni en la follia ab negú, sinó en la gentilesa* (TB 508: 4). [rohindat 1, rohindats 1]

roll *m* Raig de líquid. *e exia tan gran roll de sanch que paria que la nau ne fos plena* (TB 728: 22). [roll 1]

romà -ana *adj i m i f* **1.** Natural de Roma. *qui per salut volgué donar lo romà imperi* (TB 767: 11). *car millor fóra fos restada guerra dels romans ab los enemichs e ab Cartayna* (TB 603: 25). **2. la romana església** → **església** **3. vidriol romà** → **vidriol**. [romà 6, romana 2, romanes 1, romans 16]

romanç *m* Narració de les aventures d'un heroi. *La senyora, per fer-li plaer, cantà un romanç ab baixa veu, de Tristany* (TB 991: 36). [romanç 1]

romiatge *m* Peregrinació feta per vot o per devoció a un santuari. *deuen anar en romiatge e fer grans presentalles als déus la ylla d'on Paris se'n portà la reyna Elena* (TB 503: 8-9). [romiatge 1]

rondalla *f* Paraules perifràstiques, massa insistents o repetides. *sens dir tantes rondalles e no abundar en paraules* (TB 322: 17). [rondalles 1]

ros rossa *adj* Que té un color de pèl o de cabells entre el castany clar i el groc d'or. *La Bellasenspar tenia los cabells molt rossos e molt larchs* (TB 291: 10). [rossos 1]

rosa *f* **1.** Flor de les plantes del gènere *Rosa*, de la família de les rosàcies, de vegades sarmentós, amb agullons més o menys abundants, rectes o ganxuts, fulles pinnaticompostes proveïdes d'estípules, amb els folíols dentats, flors regulars, vistoses, amb nombrosos estams i carpels, i amb el tàlem en forma d'urna molt tancada que esdevé un fruit col·lectiu, el cinoròdon. *La rosa stà entre les spines* (TB 609: 30). **2.** De color roig clar com el que presenten les roses comunes. *E ella, de vergonya, tornà tal com una rosa e stigué per bon spay que no pogué respondre* (TB 663: 18). **3. rosa de maig** *loc nom* Planta del gènere *Hibiscus*, de la família de les malvàcies, arbustiva o herbàcia, de flors vistoses amb un calicle format per nombroses peces i amb els estams soldats en un llarg tub al voltant de l'estil i de fruit en càpsula. *Car tan vermella stà la sua cara com fa la rosa de maig* (TB 630: 17). [rosa 4, roses 2]

rossegant *adj* Que s'arrossega per terra, especialment la vestimenta. *aquell dia vestia una roba de brocat carmesí roçegant per terra* (TB 426: 26). [roçegant 2]

rossí *m* Cavall de mitjana qualitat, més fort que els de sella i més lleuger que els de tir, que servia per a la guerra i per a la caça, i que solia ser cavalcats pels escuders. *Com foren dinats, Tirant cavalcà ab CC roçins e anà a una vila que stava a una legua* (TB 557: 15). [roci 5, rocins 10, roçi 5, roçins 10, rosí 1]

rossor *f* Color entre el castany clar i el groc d'or, i que s'aplica al pèl i als cabells. *Car stava admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien com si fossen madeixes de or* (TB 486: 15). [rossor 1]

rotlle *m* Conjunt de persones o coses disposades formant cercle. *Estant en aquestes rahons, entrà lo emperador per la cambra e véu-los que staven en hun rotle fet* (TB 841: 8-9). [rotle 1]

rovell *m* Hidròxid de ferro rogenc que es forma a la superfície del ferro per l'acció de l'aire humit. *e netejada del rovell de les tues armes* (TB 1498: 27). [rovell 1]

ruditat *f* Manca de delicadesa o de refinament. *no havent sguard a la ruditat de la ordinació e diferència de sentències* (TB 63: 7). [ruditat 1]

ruat -ada *adj* Que mostra arrugues. *E trobàreu que en lo aleujament del rey stava una dona tota d'argent quasi ab lo ventre un poch ruat e les mamelles que un poch li penjaven* (TB 230: 24-25). [ruades 1, ruat 1]

rufià (o **rofià**) *m* **1.** Individu pervers. *en tant que·l rofià donà un gran bufet al philòzoph* (TB 430: 32). **2.** Mitjancer i encobridor d'amors il·lícits. *Aprés venien totes les dones públiques e les qui vivien enamorades, e ab tots los ruffians qui anaven ab elles* (TB 203: 28-29). [rofià 3, ruffians 1]

rugallós -osa *adj* Rogallós.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

S

sa sana *adj* **1.** Lliure de dany. *E si resta sa e sens lesió de sa persona, que s'haja a posar en poder de aquella dama que'l vençedor volrà, e que ella pugua fer d'ell a sa voluntat* (TB 288: 5-6). **2.** No constret o afectat per una condició onerosa. *E yo, més trista que altra, ab lo meu sperit nafrat per la strema pena que us veïa passar, prenh a vós sol per testimoni quant he pogut fer per ésser sana de tal mal* (TB 930: 9-10). **3.** Que és bo i favorable. *Déu per sa merçé vulla mirar la nostra bona e sana intenció* (TB 459: 29). **4. sa e segur** *loc nom* Lliure de dany. *perquè los duchs e prínceps sien stats sots la mia governació sans e segurs* (TB 658: 23-24).

[sa 7, sana 2, sans 1]

sabata *f* **1.** Calçat que no passa del turmell, més o menys escotat a l'empenya, amb sola de cuir i la resta de pell o de feltre. *com yo no sia merexedora descalçar-li la çabata* (TB 1450: 24). **2.** Sabata de ferro o de llanda que era feta de metall i es portava per a defensar els peus quan es duïa l'armadura. *E lo dia del rench se calsa la calsa e la çabata* (TB 790: 17). [çabata 11, çabates 4, sabata 1]

sabater *-a m i f* Persona que fa calçat o que en ven. *E més stime ésser monja o muller de çabater que haver aquest per marit* (TB 434: 32). [çabater 2]

sabedor *-a adj* Que té coneixença d'alguna cosa. *Per què'm par haver bé suficientment provat com tu deus ésser destre en les armes e sabedor en les guerres* (TB 1109: 17-18). [sabedor 1]

sabent *adj* Que posseeix molts coneixements d'alguna cosa. *Vejam vosaltres, cavallers qui sou jóvens e sabents, en lo exerçici de les armes qual stimaríeu més* (TB 298: 23). [sabents 4]

saber *m* **1.** Saviesa **1.** *si la merçé vostra me promet a fe de cavaller de dar-los-me* [4000 ducats], *yo y posaré tot mon saber* (TB 407: 25-26). **2.** Saviesa **2.** *stigueren molt admirats de la gran subtilea e saber del philòzoph* (TB 433: 11). **3. saber divinal** *loc nom* El coneixement que emana de Déu. *Spill en lo qual lo saber divinal se representa* (TB 1403: 6). [saber 57, sabers 2]

sabó *m* Producte detergent sòlid que s'obté per l'acció d'un àlcali sobre l'oli o un altre greix, i serveix, dissolent-se en l'aigua, per a llavar la pell, la roba i altres accions, a causa principalment del seu poder d'emulsionar els greixos. *los quals prengueren totes les nous de les ballestes e posaren-n'i d'altres que eren de sabó blanch e de formatge* (TB 372: 17-18). [sabó 3]

sabor *f* **1.** Propietat que tenen moltes coses d'afectar l'òrgan del gust. *e açò és letovari compost de materials de moltes sabors* (TB 1243: 27). **2.** Desig o voluntat d'alguna cosa. *Car la fi de les coses sdevenidores és remesa a la fortuna e de un bé naix principi d'altre e la mia condició tira totes les coses a la sua sabor* (TB 631: 7-8). [sabor 4, sabors 1]

saborós -osa *adj* **1.** Que proporciona un tast agradable. *No crech tan saborosos pinyons jamás foren vists* (TB 985: 3). **2.** Que provoca en algú una sensació anàloga a la del tast agradable d'un comestible o d'una beguda. *e fon tan saborosa la besada que poguera hom haver anat una milla ans que la una boca no's partí de l'altra* (TB 1031: 18-19). [saborós 3, saborosa 1, saboroses 1, saborosos 1]

sac *m* Receptacle de roba, ordinàriament de xarpellera, fet doblegant-ne un tros rectangular, cosint els voravius i deixant obert un costat, que forma la boca, la qual es reforça fent-hi un doblec. *La donzella obrí la caixa e pres un gran sach de ducats que ab fatiga Ypòlit los podia portar* (TB 994: 111). [sach 3, sachs 1]

sacerdotal *adj* Del sacerdot o del sacerdocí. *Fet açò, fon aquí lo cardenal de Anglaterra ja vestit dels vestiments sacerdotals per dir missa ab un altar portàtil que portaven* (TB 205: 9-10). [sacerdotals 1]

sacomano *m* Soldat d'infanteria. *poreu regir una squadra de sacomanos* (TB 654: 32). [sacomanos 1]

sacre -a *adj* **1.** Sagrat **1.** *Yo, indigna peccadora me confés a nostre senyor Déu e a la sacratíssima verge Maria mare sua* (TB 1507: 14-15). **2.** Digne del màxim respecte. *Ara hojats què us fan a saber de part de la sacra magestat de nostre senyor l'emperador* (TB 1453: 1). **3.** Que denota una dignitat mereixedora del màxim respecte. *senyor, sia de vostra mercé de ajustar vostre sacre consell e, sens afectió, la majestat vostra done la honor ha aquell a qui pertany, com de dret e de justícia a mi pertangua* (TB 453: 20-21). **4. Sacra Escriptura** → **escriptura** **4.** [sacra 9, sacratíssima 43, sacre 6]

sacrifici *m* Ofrena d'una víctima o d'un do a Déu amb l'objectiu d'honorar-lo. *E fóra fer-ne sacrifici a Déu e exemple al món, com tu sies un mal e reprovat crestià* (TB 506: 3-4). [sacrifici 4]

safareig *m* Receptacle generalment de parets d'obra i de forma rectangular, que s'omple d'aigua per a usos ornamentals o pràctics. *e per los mugurons exia un gran raig d'aygua molt clara qui venia del riu per canons d'argent, e l'aygua que cahia de les mamelles dava en un bell safareig de cristall* (TB 230: 26-27). [safareig 5]

safir *m* Pedra preciosa, varietat blava del corindó. *e la garrotera de belles perles, balaxos e safirs circuïda* (TB 1536: 12). [safir 2, safirs 4]

sagell *m* **1.** Marca estampada amb un estri, ordinàriament de metall, que porta gravats en relleu dibuixos, lletres o signes diversos, els quals s'estampen fent pressió en cera blana, lacre o altres matèries blanques, o bé, prèviament entintats, s'estampen sobre paper, per a garantir l'autenticitat o la validesa d'un document o per a evitar que siga desclòs un plec. *E si concordar no us voleu, veu's aquí la vostra letra e la resposta de aquella en paper blanch sagellat ab sagell de ses armes e signat de la sua mà, requirint-me per mon offici yo vingués a vós per concordar la batalla* (TB 258: 20-21). **2. sagell patent** *loc nom* El que dóna validesa a un edicte públic o manament de l'autoritat perquè conste als súbdits. *avem signada la present carta ab tinta vermella e sagellada ab nostre sagell patent* (TB 241: 23). [sagell 13]

sageta *f* Fletxa. *E ficà la lança que portava en terra, pres la ballesta e posà-y una sagetta ab erba, e acostà's tant als moros que'ls podia bé tirar* (TB 412: 14-15). [sageta 2, sagettes 2]

sagetia *f* Embarcació llatina d'un sol pont i dos o tres pals usada a l'edat mitjana al Mediterrani. *Nosaltres som dotze naus y tres galeres y ells són XXIII naus grosses, les majors e millors de tota Gènova; e més, porten quatre balaners e dues sageties* (TB 718: 6-7). [sageties 2]

sagrament *m* **1.** Signe sensible d'un efecte espiritual que Déu obra en les ànimes i és causant de la gràcia, com ara el baptisme, la confirmació, la penitència, l'eucaristia, l'extremaunció, l'orde sagrat i el matrimoni. *que ab major devoció yo puixa rebre aquell sant sagrament del bapisme* (TB 1175: 15). **2. sagrament de l'altar** *loc nom* L'Eucaristia, que commemora el sacrifici de Jesucrist i renova el

seu gest en l'última cena. *ni sabs què és lo sant sagrament de l'altar?* (TB 1247: 5). **3. sagrament e homenatge** *loc nom* Jurament acompanyat de declaració solemne de fidelitat o de lleial servei en un càrrec. *fehien sagrament e homenatge de bé servir e lealment* (TB 628: 30). [sagrament 11, sagraments 4]

sagrat -ada *adj* **1.** Digne de veneració com a dedicat a Déu i al culte diví. *E coman, Senyor, en les tues sagrades mans, lo meu sperit* (TB 1517: 34). **2. en sagrat** *loc adv* En lloc consagrat per l'Església per al soterrament dels morts en la seua fe. *Com lo emperador lo véu mort, manà no fos soterrat en sagrat, mas que fos lançat enmig de un camp perquè-l menjassen los cans e les bèsties feres* (TB 627: 27-28). [sagrada 2, sagrades 1, sagrat 4, sagrats 1]

sahués -essa *m i f* Varietat de gos coniller, de grandària una mica major que el comú i d'olfacte molt fi. *Vench lo muntero major ab molts sahuessos e cans de presa e lebrés de Bretanya* (TB 209: 10). [sahuessos 1]

sal *f* Clorur de sodi, substància blanca, cristal·lina, que abunda en la naturalesa formant masses sòlides o en solució, principalment en l'aigua de mar, i que, refinada i reduïda a grans molt fins, és emprada com a condiment o per a conservar els aliments. *de no menjar pa ni sal* (TB 830: 6). [sal 2]

sala *f* **1.** Dependència principal d'una casa. *Ixqueren en la gran sala e allí feren moltes dances e festes* (TB 823: 13). **2. sala general** *loc nom* Recepció i convit públic. *E diumenge qui ve sia manada celebrar festa e sala general que dure III dies* (TB 392: 31). **3. sala major** *loc nom* Dependència de palau on tenen lloc els actes oficials. *Diques a Plaerdemavida que vulla anar a la sala major, que yo tinch de parlar ab ella* (TB 1026: 4). [sala 61, sales 5]

salà *f* Pregària que fan els musulmans en diverses cerimònies i oracions. *demà haurà quinze dies, lo divendres après la çalà, que vestia una aljuba brodada de pedres fines* (TB 712: 18). [çalà 1]

salari *m* Sou **1.** *A aquest li donen mil scuts de salari tots anys per quant té a passar la mar* (TB 353: 32). [salari 3]

salat -ada *adj* **1.** Amerat de sal. *a qualsevulla part que tastes la mar, salada la trobaràs* (TB 1252: 11). **2. carn salada** → **carn** 7. **3. mar salada** → **mar** 12. [salada 3, salades 2, salats 1]

salconduit *m* Document lliurat per una autoritat, que permet a qui el porta d'anar a un lloc o tornar-ne, sense perill que l'en priven. *Aprés que Ciprés de Paternó se'n fon anat ab salconduyt que demanà al capità e aquell de bon grat lo y donà* (TB 688: 24-25). [salconduyt 9]

saler *m* Recipient destinat a contenir-hi la sal. *venien après tots los plats e salers* (TB 785: 35). [salers 2]

salnitre *m* Nitrat de potassi, substància de gust salat i fresc, oxidant enèrgic emprat en la fabricació d'explosius i com a adob mineral. *E Tirant comprà una fel de balena, la qual era molt vella, e pres argent viu e salnitre e vidriol romà, ab altres materials, e féu de tot ungüent* (TB 1111: 34-35). [salnitre 1]

salt *m* Moviment pel qual algú, llançant-se a l'aire, està durant un cert temps sense tocar de peus a terra. *sortí del lit donant hun gran salt en terra* (TB 1055: 31). [salt 2, salts 1]

salut *f* **1.** Salvació **1.** *com ells havien ja perduda tota sperança de salut pensant que socors no·ls podia venir* (TB 555: 26). **2.** Estat de l'organisme lliure de malalties. *ab tots los metges qui treballaven en la salut sua* (TB 144: 14). **3.** [pl] Paraules o gestos, especialment convinguts pel costum, i que expressen auguri, afecte o respecte en la trobada o en el comiat. *e la princessa li reté les saluts ab la cara no prou affable* (TB 529: 19). [salut 46, saluts 9]

salutació *f* Salut **3.** *E per aquella consolació que la vostra sacratíssima ànima agué per la salutació de l'àngel, me vullau aconsolar lo cors e l'ànima* (TB 143: 18-19). [salutació 1]

salv -a **1.** *adj* Que està protegit o deslliurat d'un mal o d'un perill. *e per ço vos volem tornar a pregar que poseu aquests fets en nostre poder e, ab la ajuda de nostre Senyor, la honor vostra serà ben salva* (TB 325: 18-19). **2.** **salv e segur** *loc nom* Lliure i protegit de cap mal. *E la magestat del senyor emperador és contenta de lezar anar salva e segura tota la morisma qui és en lo vostre camp, emperò tots a peu e sens armes* (TB 1435: 32-33). [salva 7]

salvació *f* **1.** Preservació d'un mal qualsevol. *e per tu sol havem obtesa via de salvació e libertat* (TB 418: 7). **2.** Alliberament de la mort eterna. *vosaltres rebau lo sanct bbtisme en salvació de les vostres ànimes* (TB 1180: 22). [salvació 8]

salvador -a *adj* Aplicat a Déu, que allibera els qui hi creuen i el veneren de la mort eterna. *car lo misteri de la passió de Jhesucrist, salvador nostre, fon per satisfer al peccat de nostre pare* (TB 1247: 15). [salvador 4]

salvaguarda *f* Conservació del bon estat d'algú o d'alguna cosa. *e la sua persona e los béns ha mesa en salvaguarda e custòdia vostra* (TB 532: 11). [salvaguarda 2]

salvament **1.** *adv* Sense dany o sense caure en perill. *que los embaxadors poden venir salvament e segura, que no·ls serà fet negun dan* (TB 109: 9). **2. ab bon salvament** *loc adv* En un estat de salut òptim i sense haver experimentat cap mal durant el viatge. *E, recullits, feren vela e anaren-se'n ab bon salvament* (TB 1533: 24). [salvament 12]

salvatge *adj* **1.** Que es troba en l'estat purament natural. *en aquest ort havia una porta que entrava en un gran parch hon hi havia diverses natures de animals salvatges* (TB 231: 27-28). **2.** Que ha estat criat fora de les societats considerades com a civilitzades. *car tinch per imposible que lo seu cors celestial posàs la sua bellea en libertat de hun salvatge negre* (TB 1009: 14-15). [salvatge 2, salvatges 3]

salvatgina *f* Animal que viu al bosc, especialment aquell que és objecte de caça. *anam tots ab lo rey a caça; fem gran matança de salvatgines* (TB 209: 11). [salvatgina 1, salvatgines 2]

sanador *m* Membre del senat. *com un fill de un sanador de Roma* (TB 916: 11). [sanador 1]

sancer -a *adj* **1.** Que està complet en termes físics. *L'endemà, com desapararen per tirar al castell, totes [les bombardes] se romperen, que no n'i restà ninguna sancera* (TB 112: 22-23). **2.** Que roman moralment íntegre. *si tu ab voluntat sancera volies pendre aquestes coses per tues* (TB 514: 7). [sancer 1, sancera 3, sançera 1]

sancerro *m* Campana petita, cilíndrica o quasi cilíndrica, com les que es posen al coll de diverses bèsties, especialment les que guien el ramat. *tots brodats de leons ab grossos sancerros d'or que al coll portaven* (TB 797: 11). [sancerros 2]

sang *f* **1.** Líquid que forma part del medi intern del cos, constituït pel plasma i pels elements cel·lulars. *Lo rey feya replegar tota la sanch que de les nafres li exia* (TB 1223: 33). **2.** Lligam de parentiu entre els descendents d'un mateix avantpassat. *e aquest [Hipòlit], per sa bondat e virtut, nos conservarà cascú en son heretatge,*

car és de la nostra sanch (TB 1524: 34-35). **3.** Lligam ètnic entre els membres d'un poble. *Sens enpediment negú, trobant-me yo en avançada edat, caminant per lo miserable pla, tinch lo foch ensés de la romana sanch* (TB 913: 22-23). **4. de sang clara** loc nom De llinatge noble. *E per ço, cavaller de linatge e de sanch clara, nobles són los teus costums* (TB 1150: 13). [sanch 120]

sanglot *m* Sospir en què la inspiració i l'expiració es produeixen amb un moviment convulsiu, com els que solen acompanyar el plor. *ses paraules de sanglots e dolorosos sospirs acompanyades* (TB 1069: 10). [sanglots 6]

sangonós -a *adj* Brut o amerat de sang. *que vehent la vestidura de aquell sangonosa, e pensà que puix no-l veja en casa, que fos mort, sclatà* (TB 1124: 26-27). [sangonós 1, sangonosa 8, sangonoses 3]

sangrent -a *adj* **a puntes sangrentes** → **punta** 5. [sangrentes 2]

sanitat *f* Estat de salut, especialment el que és lliure de malalties. *Altres digueren sanitat era conservament de vida* (TB 1177: 7). [sanitat 17]

sant -a (o **sent -a**) **1. adj** Que és venerable per algun motiu de religió. *a la senyoria vostra vos plàcia rebre lo sanct baptisme de la sancta e verdadera ley crestiana* (TB 1171: 21). **2. m i f** En el món cristià, es diu de la persona a qui l'Església declara com a tal, i mana que se li done culte universalment. *los sancts gloriosos prengueren martiri per Jesuchrist* (TB 82: 37). *E senyaren-se e digueren l'Avangeli de sent Johan* (TB 911: 31). **3. el sant lladre** → **lladre** 2. **4. Sant Esperit** (o **Sant Espirit**) → **esperit** 10. **5. Santa Escriptura** → **escriptura** 5. **6. terra santa** → **terra** 21. [sanct 66, sancta 88, sanctes 1, sanctíssima 3, sancts 29, sant 36, santa 47, santes 4, santíssima 4, sants 26, senct 1, sent 22, senta 1]

santament *adv* Amb santedat. *e de molts d'altres qui dir poria que eren stats grans peccadors e, après, per humil e discreta penitència, santament han obtesa la glòria de paradís* (TB 1247: 20-21). [santament 1]

santedat *f* **1.** Qualitat de sant. *La primera, sanctedat, saviesa, sapiència, senyoria e moltes altres coses qui per S principien* (TB 360: 1-2). **2.** Tractament honorífic que es dóna al Papa o a algun patriarca oriental. *Reverent pare, plàcia a la vostra sanctedat fer-me gràtia que·m digua quin és lo vostre pensament* (TB 1601: 1-2). [sanctedat 14, santedat 3]

santuari *m* Temple en què es venera la imatge o relíquia d'un sant d'especial devoció. *Junts que foren en Hierusalem, aturaren aquí XIII dies per visitar tots los sanctuaris e, partint de Hierusalem, anaren en Alexandria, hon trobaren allí les galeres e moltes naus de crestians* (TB 85: 24-25). [sanctuaris 2]

sanyor -a *m i f* Senyor.

sapiència *f* **1.** Saviesa **2.** *en tota la pagania no s'i trobava home de tanta sapiència ni eloqüència* (TB 565: 17). **2.** **la divina sapiència** *loc nom* El coneixement que emana de Déu. *E si ordena aquelles la divina sapiència, justa cosa és e de gran salut que la nostra voluntat sia conforme ab la ordinació e voluntat divina* (TB 1296: 20-21). [sapiència 4]

sarjant *m* Servidor **2.** *Aqueys sarjants qui van ab vós, feu-los tocar en los panyos, si·ls porten fluxos o ben strets* (TB 719: 37-38). [sarjant 1]

sarment *m* Branca llarga i prima de plantes diverses. *ligats com les sarments en los arbres* (TB 708: 11). [sarments 1]

sàrria *f* Recipient, generalment d'espart, que forma bossa a cadascun dels seus extrems i serveix, posat de través damunt d'una bèstia, per a transportar-hi coses. *Levaren-los a tots les testes e posaren-las dins una sàrria, e ab un ase les trameteren devers la ciutat* (TB 125: 12). [sàrria 1]

satisfacció *f* **1.** Estat de qui ha omplit la mesura del seu desig o de la seua necessitat. *yo·t jur a fe de cavaller que, si yo visch, la satisfacció serà tal que·n restaràs content* (TB 1109: 8). **2.** Acte pel qual es repara un greuge o una ofensa. *car no u fehia sinó per fer alguna satisfacció de la mort dels IIII cavallers* (TB 323: 13). [satisfacció 4, satisfacció 2]

sàvena *f* Tovallola o mocador gran amb què les dones es cobrien el cap i els muscles. *Cobriu ab ruades sàvenes e negre mantell lo meu cap abundós de amaríssimes làgremes!* (TB 1430: 2-3). [sàvenes 1]

savi sàvia **1.** *adj* Que té la integritat del seny. *E per ço lo cavaller qui és savi e animós és complit de la gràcia de cavalleria* (TB 779: 16). **2.** *m i f* Persona que domina la ciència d'alguna cosa. *E per ço com la magestat vostra ha dit que lo savi de poch se té per content* (TB 773: 15). [savi 48, sàvies 2, savis 22]

sàviament *adv* D'una manera intel·ligent. *Usau sàviament, puix sou la discreció del món* (TB 1416: 18-19). [sàviament 5]

saviesa *f* **1.** Capteniment assenyat en la vida. *Acte de saviesa és discutir les coses dubtoses* (TB 1305: 12). **2.** Coneixença elevada d'una matèria intel·lectual. *E aquest fon Aristòtil, qui féu llibres de saviesa* (TB 117: 15). [saviesa 71]

sec -a *adj* **1.** Que manca d'humitat. *És de una lenya que ha nom «Lealtea», la qual és molt tendra e seca e dóna repòs ab alegria qui scalfar s'i pot* (TB 529: 5-6). **2.** **missa seca** → **missa** **7.** [seca 3, seques 1]

secilià -ana *adj i m i f* Sicilià.

secret¹ **-a** **1.** *adj* Que no és revelat a la generalitat de la gent, i que qui ho sap no ho ha de divulgar. *car yo·l tindré tancat dins lo meu retret secret* (TB 525: 7). **2.** *adv* Sense que la generalitat de la gent en tinga esment. *Dix lo emperador: De què parlau vosaltres tan secret?* (TB 1042: 14). **3.** **en secret** *loc adv* D'una manera secreta. *e, tot quant s'i fa, m'o diu tot en secret* (TB 1145: 4). **4.** **tenir** (alguna cosa) **secret** *loc verb* No contar alguna cosa a la generalitat de la gent. *per la fe que a tu és dada é per lo jurament que fist lo dia que rebist aquest ofiçi en poder e mans del senyor rey, de tenir secret lo que·t diré e consellar-me bé e lealment* (TB 255: 5-6). [secret 23, secreta 8, secretes 5, secrets 3]

secret² *m* **1.** Allò que només saben una o poques persones, i que el qui ho sap no ho ha de divulgar. *Com lo cavaller hohí semblants paraules recitar, stigué molt admirat pensant en la gràcia que la divina Providència li havia fet en fer-li revelar un tan gran secret* (TB 366: 1-2). **2.** Cosa no descoberta o no explicada. *la fe cathòlica és lum de l'enteniment per quant manifesta les coses amagades, car manifesta als crestians tots los articles de la fe e molts altres secrets de Déu, los quals a tota altra secta són amagats* (TB 1342: 33-34). **3.** Sexe femení. *vet ací lo seu ventre, les cuxes e lo secret* (TB 897: 4). **4.** **en** (gran) **secret** *loc adv* De manera que només ho sàpiga aquella persona o persones a qui es vol comunicar. *No u volgué dir sinó a Diafebus en gran secret* (TB 670: 5). [secret 8, secrets 11]

secretament *adv* D'una manera secreta. *molt secretament ells passaren, que no foren sentits per negú* (TB 1390: 14). [secretament 37]

secretari -ària *m i f* **1.** Participant dels secrets o de les intimitats d'algú. *A la senyora Viuda Reposada, qui fos secretària major de tot mon pensament* (TB 843: 13). **2.** Persona que està al servei d'una persona per a redactar-li la correspondència,

transcriure-li cartes i altres documents, fer d'intermediari amb els visitants o altres accions. *E l'emperador féu cridar lo seu secretari e féu-li fer una letra a Tirant* (TB 1389: 33). [secretari 17, secretària 1, secretaris 1]

secta *f* Conjunt de persones que professen una doctrina particular, especialment en religió, que s'aparta de la majoritària o establida. *yo tinch notícia verdadera com la secta de Mafomet és molt falsa e reprovada* (TB 1180: 19). [secta 20]

seda *f* **1.** Fibra tèxtil natural, proteica, constituïda per filaments de fibroïna units per un embolcall de sericina, amb què fabriquen llurs capolls diferents larves d'insectes, especialment el cuc de seda. *mirà la camisa, que era tota de fil de seda ab grans listes de grana molt amples* (TB 545: 34). **2.** Roba feta amb aquest filament. *E tans dies com aturà allí lo rey de França, cascun dia, ans que la infanta fos levada, li trametia un rich present, lo un dia de brocats, altre sedes, cadenes de or, fermaills e altres joyes de molta stima* (TB 456: 10-11). [ceda 1, çeda 1, seda 55, sedes 3]

sedició *f* Alçament contra l'autoritat establida. *Aprés castigava als cavallers ab paraules suaus, altres ab paraules laugeres, que no volguessen enfosquir la cavalleria gloriosa ab avalot e ab sedicions* (TB 563: 30-31). [sedicions 1]

segell] veg. **sagell**.

segle *m* Període de cent anys. *Aquest és qui en sa tendra joventut subjugà ab la virtut sua terres de pobles molt separats, la fama del qual serà divulgada en gran duració de setgle[s] o de mil·lenars de anys* (TB 1505: 4-5). [setgles 1]

segó *m* Pellofa de cereals, especialment de blat, mòlta, que se separa de la farina i es dóna com a aliment al bestiar. *Lo menjar de gallines és segó e lo beure de bous és aygua* (TB 557: 10). [segó 1]

segonament *adv* En segon lloc. *Segonament, la fe cathòlica és lum de l'enteniment humà* (TB 1342: 20). [segonament 1]

següent *adj* **1.** Respecte del que immediatament s'indica, que hi continua en la relació discursiva. *E tramés-li una letra del tenor següent* (TB 680: 24). **2.** Respecte d'un punt temporal específic, que hi continua. *tot aquell dia e la nit següent ab dolorosos pensaments; e lo dia après, lo virtuó* (TB 1398: 28). [següents 93, següents 36]

segur -a **1.** *adj* Exempt de tot perill o risc. *Lo senyor de Malvehí supplicà a l'emperador que fos de sa merçé que se n'anàs a posar al seu castell, que allí estaria molt segur* (TB 669: 36-37). **2.** Que no ofereix perill. *vós e vostra filla pujau de continent a cavall e veniu ab mi, que yo us posaré en loch segur* (TB 1113: 37-38). **3.** *adj* Que creu poder comptar amb algú o amb alguna cosa. *Segura del dubte, attés lo que val, ferme de ma pròpia mà lo present guiatge* (TB 691: 4-5). **4.** *adj* Que no es mou. *E los cavallers estigueren seguts, sens fer negun moviment més de miga hora sinó mirant l'estat e lo comport del rey e de la reyna* (TB 279: 29-30). **5.** *m* Lloc de refugi, on no hi ha perill o risc. *recorregueren a son segur, ço és, a la gran fortalea de la ciutat de Bellpug* (TB 888: 20). **6.** *en segur de loc prep* En certitud de. *la senyoria vostra pot star en segur de mi que si la vida no'm lexa que tant com dure la conquesta de la Barberia, yo no us falliré* (TB 217: 4-5). **7.** *sa e segur* → *sa* 3. **8.** *salv e segur* → *salv* 3. **9.** *sobre segur loc adv* Amb tota certesa. *Tan poca fe haurà en vosaltres que sobre segur mateu a mi o a mon cavall?* (TB 642: 7). [segur 46, segura 34, segures 1, segurs 6]

segurament *adv* **1.** Amb certesa. *Digau, ma filla, les paraules que Plaerdemavida ha dites, de qui les ha? —Segurament, senyor, yo no u sé* (TB 892: 12-13). **2.** De manera segura, exempta de perill. *se'n podien anar salvament e segura ab tots lurs navilis, robes, joyes, en ses pròpies terres, sens que per nengú del regne no'ls serà fet mal ne dan* (TB 124: 37-38). [segura 2, segurament 11]

seguretat *f* Exempció de tot perill o risc. *de paper, e alçà-la alta en senyal que demanava seguretat* (TB 565: 20). [seguretat 25]

sella *f* **1.** Seient de cuir, de forma especialment adaptada a l'esquena del cavall, amb la superfície lleugerament còncaua perquè hi puga seure còmodament aquell qui cavalca. *Tirant hohí missa e posà en punt lo ginet ab sella de la guissa* (TB 412: 1). **2.** *sella de guerra loc nom* La construïda especialment per al cavall que havia d'entrar en batalla. *los cavalls encubertats de ço que cascú mills li parrà, de cubertes de cuyro o de loria, testera de açer, sens spasa en altra maestria, sella de guerra ab streps desligats* (TB 651: 9-10). [cella 3, celles 2, çella 1, sella 10, selles 3]

semblança *f* **1.** Allò que no és sinó aparent. *tan forts spies com aquelles qui se amaguen sots semblança de lealtat* (TB 872: 19). **2.** *a imatge e semblança* (d'algú o

d'alguna cosa) → **imatge 4. 3. a semblança de loc prep** D'una manera pareguda a. *en tal cas aquell guanye una dama tota d'or, a semblança de la infanta* (TB 219: 3). [semblança 9]

semblant adj 1. Que té gairebé la mateixa aparença o les mateixes qualitats que un altre. *que'l príncep deu ésser del tot semblant a Déu per misericòrdia* (TB 608: 4). **2.** Aquest, especialment fent referència a alguna cosa que es dirà immediatament després. *No tardà respondre Tirant en manera de semblans paraules* (TB 300: 13). **3. per lo semblant loc adv** De la mateixa manera. *Aprés anà a la cambra de la emperadriu e pres son comiat, e de la princesa per lo semblant* (TB 1080: 21-22). **4. per semblant loc adv** De la mateixa manera. *Tirant se levà lo bacinet del cap e donà'l al patge, e tots los altres capitans feren per semblant* (TB 556: 10-11). [semblans 1, semblant 266, semblants 206, senblant 1]

semblantment adv Igualment. *ab imperial crida [les treves] foren publicades, e semblantment ho feren los turchs* (TB 759: 30). [semblantment 1]

senador] veg. **sanador**.

senat m Assemblea de patricis que formava el consell suprem de l'antiga Roma. *E açò paria] preveure Cipiò hom reduptat altament bo per tot lo senat de Roma, com de son poder vedava la destrucció de Cartayna, jatsia contra l'acort del molt savi vell Cató* (TB 603: 20-22). [senat 2]

sencer -a] veg. **sancer -a**.

senda f Camí estret i travessar per a arribar més ràpidament a un lloc. *Son cavall lexà lo camí e pres per una senda qui dreçava a la delitosa font hon l'ermità stava* (TB 154: 10). [senda 2]

senectut f Edat senil. *E per ço com pens que serà repòs de la mia senectut, vull pendre a Tirant en compte de fill* (TB 1080: 17). [senectut 5]

sengles [pl] adj 1. Dues, una per cadascú. *Les armes offensives, sengles coltellines genovesques, taillant cascuna a dues parts ab puntes ben agudes, de larguària de II palms e mig* (TB 260: 3-4). **2.** Un per a cadascuna de les persones o coses. *E Plaerdemavida e la donzella de Monblanch prengueren sengles antorches enceses en les mans, e axí stigueren sperant fins que Tirant fon vengut* (TB 1034: 1-2). [sengles 5]

sénia *f* Màquina d'eleva aigua que consisteix en dues rodes, l'una horitzontal a la qual es comunica un moviment de rotació mitjançant un pal mogut per un animal, i l'altra vertical que engrana amb la primera i mou una sèrie de catúfols disposats al llarg d'una cadena sense fi, la part inferior de la qual va submergida en l'aigua. *E portava per divisa rodes de cénia ab los cadufts tots d'or e foradats al sòl* (TB 823: 22). [cénia 1]

sensible *adj* Que causa sentiments de pena o de dolor. *quiti e despullat de sensibles passions e apartat de tota amor libidinosa* (TB 1171: 5). [sensibles 1]

sent -a *adj i m i f* Sant.

sentència *f* **1.** Manera de sentir o de veure, fundada en la reflexió. *Diverses sentències foren dels antichs philòsofs qual era lo major bé de aquest món* (TB 767: 1-2). **2.** Sentit d'allò que es diu. *mas no podia comprendre la sentència de les paraules* (TB 427: 20). **3.** Expressió que té un sentit complet. *me vullau vestir la mortalla, e sobre la mia tomba me façau scriure letres qui pronuncien tal sentència AÇÍ JAU TIRANT LO BLANCH, QUI MORÍ PER MOLT AMAR* (TB 535: 19-20). **4.** Decisió formulada pel jutge. *e a la sàvia Sibil·la donava-li sentència de mort* (TB 791: 1). [sentència 41, sentències 3]

sentilla *f* Partícula inflamada que es desprén d'un cos en combustió o fortament rascat. *Per què us hauria a molta gràcia que, ans de ma trista partida, yo pogués sentir part de alguna sentil·la de aquella singular glòria que per la magestat vostra m'és stada ab molta benignitat atorgada* (TB 1024: 13-14). [sentil·la 1]

sentiment *m* **1.** Disposició emocional cap a algú o cap a alguna cosa. *amor no entra sinó en testa de persona de bon sentiment e en aquella és ferma e no variable* (TB 1189: 21). **2.** Sensació física d'alguna cosa. *car en les cames y en los peus no tinch sentiment negú* (TB 1513: 1). **3. dar sentiment** (a algú respecte d'alguna cosa) *loc verb* Donar-li'n notícia. *Los metges partiren prestament sens dar-ne sentiment* [respecte de l'estat de Tirant i de Carmesina] *algú a l'emperador, perquè no prengués alguna alteració, car la sua complexió era de home molt delicat* (TB 920: 1-2). **4. donar sentiment** (a alguna cosa) *loc verb* Dotar-la d'emotivitat. *laüts, arpes e altres sturments qui donaven sentiment e mesura a les dances* (TB 1451: 11). **5. perdre lo sentiment** *loc verb* Caure inconscient. *E dient açò, ell perdé lo sentiment e caygué smortit* (TB 918: 3). [sentiment 46, sentiments 10]

sentina *f* La part més baixa de la bodega d'un vaixell, on s'arreglen les aigües que entren dins del buc. *E no y podien sentir la mala pudor de la sentina* (TB 825: 11).

[sentina 1]

sentit¹ *-ida adj* Que deriva de veritables sentiments, pels quals es deixa dur fàcilment. *obre los ulls e veja lo teu cor sentit lo que dich* (TB 1169: 30). [sentit 6]

sentit² *m* **1.** Seny. *Lo gentilom se admirà de tal visió, emperò, per lo bon sentit que tenia, conegué que devia ésser algun home de sancta vida qui s'era allí retret per fer penitència e salvar la sua ànima* (TB 154: 22-23). **2. de bon sentit loc adv** Amb discerniment preclar. *Prestament conegué de bon sentit Tirant que la emperadriu o sa filla lo y havien dit* (TB 516: 25). [sentit 6]

seny *m* Sana capacitat mental resultat d'una justa percepció. *amor, la qual acostuma moltes voltes tolre lo seny als hòmens savis* (TB 969: 2). [seny 39, senys 6]

senyal *m* **1.** Cosa sensible de la qual ens servim per a denotar alguna cosa o per a indicar el moment de fer-la. *E vist per los embaixadors lo senyal, anaren a les tendes del duch, pensant que allí fos* (TB 565: 22). **2.** Allò que ens permet d'inferir l'existència d'alguna cosa, especialment quant a la seua imminència. *Açò és hun gran mal senyal* (TB 1104: 13). **3. fer senyal** (a algú) *loc verb* Fer-li gestos respecte d'una acció futura. *Tornà-se'n l'almirall a la sua galera e féu senyal a totes les fustes que s'acostassen en terra* (TB 1440: 29). **4. senyal de la creu loc nom** Representació de la creu en què morí Jesucrist que els catòlics i els ortodoxos fan, movent la mà dreta, en oracions i actes religiosos. *agenoll-me en terra e fas-hi lo senyal de la creu e aquella ador axí com a la vostra persona* (TB 700: 16). [senyal 84, senyals 22]

senyor -a (o **sanyor -a**) *m i f* **1.** Persona que es troba a disposició d'una altra per amor, cortesia o afecte. *Ací só tramés a la magestat vostra, sanyora, per part de mon senyor* (TB 689: 8). *Ay, Diafebus e senyor de mi!* [en boca d'Estefania] (TB 637: 13). **2.** Amo d'una cosa. *E Tirant pujà-se'n al castell e lo senyor d'Agramunt fon capità en la vila* (TB 1162: 32). **3.** Déu i la Mare de Déu. *davant l'altar de la sacratíssima Mare de Déu, senyora nostra* (TB 1124: 1). *per gràcia de nostre Senyor* (TB 1526: 31). [sanyora 1, senyor 1482, senyora 634, senyores 15, senyors 216]

senyorejant *adj* Que mana sobre un territori com a senyor. *Senyor inmens e incompreensible, Déu creador de humana natura, rey dels reys e senyor dels senyorejants* (TB 1438: 31-32). [senyorejants 1]

senyoria *f* **1.** Virtut que emana de l'autoritat del senyor sobre un territori i sobre els seus habitants. *En aquesta habita dignitat e senyoria* (TB 648: 12). **2.** Tractament honorífic donat al senyor i a certes persones d'alt rang. *Car la fortuna, enemiga de pau, té abrigat lo meu flach e dèbil cors de amor que porte a vostra senyoria* (TB 1047: 2-3). [senyoria 432, senyories 28]

separació *f* Allunyament d'algú o d'alguna cosa del costat d'una altra. *fins que la mort dels dos féu separació* (TB 469: 26). [separació 1]

sepulcre *m* Sepultura **1.** *Molt serà cosa enujosa a mi que après la tua mort yo no puga banyar lo teu sepulcre ab les mies adolorides làgrimes e portar los meus cabells arrufats* (TB 981: 21-22). [sepulcre 7]

sepultura *f* **1.** Construcció fúnebre, excavada a terra o en una roca, o bé erigida sobre el sòl, sovint solemne i monumental. *car ella li volia fer molt honrada sepultura* (TB 1380: 3). **2.** Caixa en què es porta un mort a soterrar. *L'emperador havia feta fer una caixa de fusta, molt bella, tota cuberta de planches d'or totes smaltades e obrades de molt subtil delicadura, que bé paria sepultura de gran senyor* (TB 1535: 6-7). **3. donar sepultura** (o **dar sepultura**) (a algú) *loc verb* Soterrar-lo. *fet replegar tots los cossos morts per dar-los sepultura* (TB 686: 33). *en en aquesta mar sagrada te donara de bon gran sepultura adolorida* (TB 1084: 36). **4. rebre sepultura** *loc verb* Una persona morta, ser soterrada. *que llurs corsos no han rebut sepultura* (TB 639: 4). [sepultura 52, sepultures 3]

séquia *f* Excavació llarga i estreta, sovint revestida de pedra o de rajoles, que serveix per a conduir aigua d'un riu o d'un torrent, per a abastir poblacions o per a regar, moure molins o altres accions. *hon hi havia molt belles praderies e una céquia d'aygua* (TB 1196: 3). [céquia 3, céquies 4, çéquia 2]

serafí *m* En angelologia tradicional cristiana, àngel que pertany al primer cor de la primera jerarquia. *e entre los cherobins e seraphins la magestat tua contemple* (TB 1518: 2). [seraphins 1]

seraníssim -a *adj* Sereníssim.

seré -ena¹ *adj* Que reflecteix tranquil·litat d'ànim. *E lo philòzoph, ab la cara molt serena e ab sforçat ànimo, li dix [...]* (TB 433: 35). [serena 1]

serena² *f* Humitat de l'aire que cau durant certes nits, especialment després de la posta del sol. *Lo savi no fa res de tot açò, ans se guarda del sol en l'estiu e de suar, y en l'ivern de la serena, e tota la sua vida porta molt arreglada* (TB 770: 28-29). [serena 1]

serena³ *f* En la mitologia clàssica, nimfa marina que habita els esculls i hi atreu amb els seus cants els navegants. *cantau, belles serenes, los mals tan grans que sentiú en la terra!* (TB 1495: 22). [serenes 1]

sereníssim -a (o **seraníssim -a**, **sereníssimo -a**) *adj* Tractament d'alt respecte atorgat a reis o a prínceps. *E no pens lo príncep que solament a la ventura li sia posat en son títol seraníssim o molt clar* (TB 607: 1-2). *Carmesina, filla del sereníssim emperador de Contestinoble* (TB 1511: 5). *de part del sereníssimo e crestianíssim rey Scariano* (TB 1313: 11). [seraníssim 1, sereníssim 10, sereníssima 14, sereníssimo 1]

sereníssimo -a *adj* Sereníssim.

serena³ *f* En la mitologia clàssica, nimfa marina que habita els esculls, on atrau els navegants amb els seus cants. *Y en aquest temps, cantau, belles serenes, los mals tan grans que sentiú en la terra!* (TB 1495: 22). [serenes 1]

serenitat *f* Exempció de tot torbament. *E aquells stime gloriosament viure, los quals, ab strenuïtat de ànimo, morint sens jamás poder morir, en segura vida, ab serenitat de gloriosa fama eternalment reviuén* (TB 1127: 6-7). [serenitat 1]

sermó *m* Discurs pronunciat en públic, normalment per un sacerdot, per a edificació dels assistents. *lo sobredit frare Johan Ferrer donà fi a son sermó* (TB 1343: 4). [sermó 10]

sermonador *m* Persona que pronuncia sermons. *lo sermonador pujà en la trona e féu hun solemne sermó, preýcant de vicis e de virtuts* (TB 863:1). [sermonador 1]

serp *f* Rèptil de forma cilíndrica, sense peus, de qualsevol espècie de les que formen el grup dels ofidis. *en un sòl de torre hon havia moltes serps e escurçons e altres vils animals* (TB 374: 3). [çerp 1, serp 2, serps 1]

serpent *m* Serp. *Quant en la roca veuràs lo pas de la serpent, de la dona sabràs tot son enteniment* (TB 744: 27). [serpent 1]

servei (o **servici**) *m* **1.** Conjunt d'accions fetes per a servir algú i, així, complir les seues ordes. *En presència o en absència, yo faré tots los serveis que poré a Ypòlit* (TB 984: 20). *que jamás bastaria a premiar-te lo gran servici que m'has fet* (TB 1165: 14). **2. en servei de loc prep** A la disposició de. *sabent com aquell famós e magnànim cavaller, e dels bons lo millor, Tirant lo Blanch, seria en servey de vostra alta majestat e capità general de tot lo imperi* (TB 582: 2-3). [serveis 2, servey 37, serveys 22, servici 1]

servent -a (o **sirvent -a**) *m i f* **1.** Servidor 1. *e als humils e devots servents de amor e[n]drece mes lamentacions* (TB 1144: 24). *Car axí com só stada filla e sirventa vostra en lo temps de la adversitat, feu-me gràcia que u sia en la prosperitat* (TB 668: 35-36). **2.** Servidor 2. *E yo solia ésser senyor e ara só catiu e servent* (TB 1119: 2). [servent 5, serventa 14, servents 2, sirventa 1]

servici *m* Servei.

servidor -a *m i f* **1.** Persona que està a la disposició d'una altra per amor, cortesia o afecte. *de la virtuosíssima senyora de qui yo só servidor* (TB 654: 1). **2.** Persona que està al servei d'algú per vassallatge. *Yo só vasall e servidor del Gran Turch* (TB 1463: 4). [servidor 49, servidors 48]

servir *m* Servei 1. *Ma filla, no ignorau los asenyalats servirs e honors excelses que lo virtuós Tirant, que ací és, nos ha fetes, e de quants dans e treballs e afliccions nos ha preservats* (TB 1450: 11-12). [servir 2, servirs 2]

servitud *f* **1.** Qualitat de servent. *Trobí'm en servitut de aquest cavaller —que nunca jamás yo l'agués conegut— per causa de yo ajudar-lo ha armar e fer les banderes, les sobrevestes, e fer pintar los scuts e totes les coses necessàries per a la batalla desigual* (TB 301: 32-33). **2.** Servei 1. *molta glòria és per a mi que de tan poca servitut que us he feta obtingua tan gran premi* (TB 365: 30). [servitut 17]

set¹ *adj* Sis més un. *Han ja descarregat aquexes set naus?* (TB 688: 20). [set 8]

set² *f* Necessitat de beure que es manifesta amb una sensació de sequedat a la boca i a la gola. *Gran cosa és a una longa set sostenguda venir a la font e no beure per dexar beure* (TB 823: 28). [set 4]

setembre *m* Nové mes de l'any. *Dada en lo castell de Malvehí a X de setembre* (TB 691: 7). [setembre 1]

setge *m* Encerclament d'una ciutat o d'una fortalesa, amb la intenció de combatre-la i emparar-se'n. *havem sabut guanyar, exint del setge com a virtuosos cavallers* (TB 562: 18). [setge 1]

setí *m* Teixit de seda, cotó, lli o altres materials, sovint amb un ordit molt dens i de material lluent que forma llargues bastes adjacents. *tots vestits de brocat o de xaperia, o de cetí o vellut carmesí o domàs* (TB 203: 8). [cetí 8, çetí 5]

setmana *f* **1.** Període de set dies naturals que comença en diumenge i acaba en dissabte. *una volta la setmana ell anava a la sua ciutat de Veroych* (TB 86: 5). **2.** Espai de temps igual a set dies. *stigué Ypòlit dins lo retret per una setmana* (TB 984: 35). [setmana 7]

sèu *m* Greix fos dels animals remugants que serveix per a fer candeles, sabons i d'altres. *Lo genovés pres moltes barbes de cabrons e sèu de moltó* (TB 1208: 26). [sèu 2]

si *m* Part interna d'alguna cosa. *La qual fortuna no solament és sega, mas encara fa cechs tots aquells qui abraça e reb dins son si* (TB 1252: 1). [si 1]

sicilià -ana (o **secilià -ana**) *adj i m i f* Natural o propi de Sicília. *li donà un bell cavall cecilià e armes e tot lo que agué mester* (TB 565: 5). *Tirant anà hun poch pus baix de lla hon los cicilians combatien e féu adobar prestament les scales* (TB 695: 11). [cecilià 1, cicilià 1, cicilians 5, ciçilians 1, sicilians 1]

signe *m* **1.** Senyal **2.** *Mal dia, mala hora e mal signe fon aquell quant yo-l fiu fer e pijor com lo us doní* (TB 269: 2). **2.** Figura dibuixada o gravada sota un escrit per a declarar-se'n autor o garantir-ne l'autenticitat. *E per senyal de veritat pos aquí mon acostumat signe de notari públich* (TB 280: 13). [signe 7, signes 1]

significança *f* Significat. *Dix lo rey a Tirant quina significança tenia lo que havia fet* (TB 394: 20). [significança 5]

significat *m* Manera com cal entendre una cosa. *me fa duptar lo significat de tes paraules* (TB 962: 5). [significat 2, significats 1]

silenci *m* **1. dar silenci** (a algú) *loc verb* Fer-lo callar. *e féu-li infinides gràcies e suplicà-la fos de sa mercé que axí improvisament no-l fes partir de la companyia de Tirant, per dar silenci a la gent* (TB 994: 9-10). **2. posar silenci** (a algú) *loc verb* Fer-lo callar. *E posat scilenci a la gent, Tirant se pres a dir la oració següent* (TB 1338: 23). [scilenci 5, silenci 4]

silva *f* Bosc. *desig ésser sola en una montanya o spessa silva* (TB 879: 7). [silva 2, silves 1]

síl·laba (o **síl·leba**) *f* Unitat fonètica i fonològica bàsica constituïda per un nucli, que correspon a un so elevat, precedit i seguit opcionalment per un o més de sonicitat menor. *Acabava la excelssa senyora la derrera síl·laba de ses enamorades paraules quant lo virtuós Tirant se pres a dir* (TB 1424: 1-2). *Acabant l'ermità les derreres síl·lebes de ses paraules, se levaren tres duchs* (TB 112: 25). [síl·laba 1, síl·lebes 1]

síl·leba *f* Síl·laba.

similitud *f* Analogia amb una altra cosa. *lo sopar fon molt abundós e de la similitut del dinar* (TB 1044: 35). [similitut 1]

simplament *adv* 1. Amb senzillesa. *per què val més viure simplament que ésser obliquat en alguna cosa* (TB 183: 4). 2. Solament 1. *Lo senyal e testimoni simplament vol manifestar la cosa senyalada* (TB 816: 16). [simplament 4]

simplement] veg. **simplament**.

simplicitat *f* Manca de complexitat. *per ço ab strema amargor te parlaré, car la mia simplicitat merita major fe que la tua no és* (TB 1144: 4). [simplicitat 1]

simulació *f* Acció per la qual es fingeix que una cosa és real o certa, quan no ho és de veres. *car no sabeu quina cosa és honor ne virtut, mas simulació de art!* (TB 562: 34). [simulació 1]

síndic *m* Encarregat dels interessos i de les gestions administratives d'una corporació o d'una comunitat. *e totes les ciutats e castells e viles de tota aquella província vehines trameteren les claus, ab lurs síndichs, qui feren homenatge al príncep Tirant* (TB 1464: 23-24). [síndichs 2]

sinestre -a *adj* Sinistre.

singularitat *f* Possessió de qualitats no gens habituals. *Ací's pot contemplar quanta era la virtut e singularitat de aquest cavaller* (TB 148: 24). [singularitat 24, singularitats 6]

singularment *adv* D'una manera particular. *Merexedors són de honor, glòria e de fama e contínua bona memòria los hòmens virtuosos e, singularment, aquells qui per la república no han recusat sotsmetre lurs persones a mort* (TB 69: 18-19). [singularment 7]

sínia] veg. **sénia**.

sinistre (o **sinestre -a**) **1.** *adj* Situat a la banda de ponent quan una persona és troba de cara al nord. *E tornats tots a cavall, Tirant se mès primer, e après venia l'emperador, qui se havia posat lo rey de Sicília a la part dreta e lo rey de Feç a la sinistra, e ell enmig* (TB 1444: 21-22). **2.** *adj* Que duu o presagia desgràcia. *Los cassos sinistres de fortuna fan variejar la pensa humana de aquells qui s'esforcen a complir los actes virtuosos qui són conformes a llur condició* (TB 1080: 1-2). [sinestra 21, sinestre 2, sinestres 2, sinistres 1]

sinraó *f* Acció feta contra justícia i fóra del que és degut segons el seny. *Més nou a la mia persona una sinrahó que veja fer, que tots los perills en què yo'm pogués veure* (TB 275: 21). [sinrahó 1]

sirena] veg. **serena**³.

sirià -ana] veg. **asirià -ana**.

sirvent -a *m i f* Servent.

sitja *f* Clot profund a la terra. *E com eren dins lo gran pati, davant la sglésia, staven allí los L cavallers, ben armats, qui·ls prenien, els desarmaven e, sens tocar de peu en terra, los lançaven en citges fondes, uns sobre altres* (TB 374: 12-13). [citges 1]

siti *m* **1.** Objecte o lloc destinat a seure-hi. *e començà a despullar e Plaerdemavida li parà lo siti, que venia endret, que Tirant la podia molt ben veure* (TB 895: 26). **2.** Envoltament d'un lloc per gent armada que el combat i intenta apoderar-se'n. *Com la agueren tot destrohida de un cap fins a l'altre, posaren lo siti sobre la ciutat, e les naus guardaven lo port perquè no y entràs vitualles* (TB 374: 29-30). [siti 27]

sivella *f* Peça de metall consistent en un marc travessat per un eix proveït d'una o més pues fixat a un dels caps d'un cinturó, a l'orella d'una sabata o d'altres, i per on es fa passar l'altre cap, que resta subjecte per mitjà d'una pua o de més. *de una correja de senyir ab cap e ab civella* (TB 343: 11). [civella 1, çivella 1]

so *m* **1.** Impressió produïda en l'òrgan de l'oïda per les vibracions elàstiques d'un cos que es propaguen en tots els medis materials en forma d'ones. *Y al so de la vostra veu exirà de trista presó la mia resuscitada vida* (TB 1468: 11-12). **2.** Conjunt de sensacions acústiques produït per instruments de música. *E com lo cavall se movia, era hun plaent so de hoyr que los sanceros feyen* (TB 797: 12). **3.** Manera d'estar

o d'actuar. *Com véu la Viuda que Tirant no mudava de so, començà-li de fer hun tal conort* (TB 1049: 31). [so 19, sons 1]

soberg -a adj 1. Que excel·leix pel seu poder físic. *Lo alà era molt gran e soberch e féu caure tres voltes a Tirant en terra* (TB 274: 33). **2.** Superior a la mesura justa o normal en termes no materials. *Senyor Tirant, inestimable és lo plaer e soberga alegria que tinch de la vostra desijada venguda* (TB 1413: 21). [soberch 1, soberchs 1, soberga 3, sobergues 2]

sobirà/-an -ana (o subiran -ana) [les formes singulars en **-n** sols ocorren davant de substantiu tot i que la forma **sobirà** apareix ocasionalment en el mateix context] **adj 1.** Que es troba damunt. *La subirana cuberta era tota de or e de atzur* (TB 480: 27). **2.** Que està per damunt de tots els altres. *E quant infinit o sobirà és lo premi que se n'adquereix* (TB 1339: 16). *E tu, regidor del sobiran cel, poderós rey de la cort celestial* (TB 1501: 20). *Frederich, per la immensa e divina majestat del subiran Déu eternal, emperador de l'Imperi Grech* (TB 459: 1). [sobirà 3, sobiran 9, sobirana 16, sobiranes 1, sobirans 1, subiran 4, subirana 9]

sobiranesa] veg. **subiranesa**.

sobra [pl] **f 1. de sobres** *loc adv* Amb escreix. *Lavors Tirant, de sobres de alegria, li besà los ulls e la cara* (TB 1030: 19). **2. fer sobres** (a algú) *loc verb* Superar-lo. *Cavaller, yo no-m spante pas de les tues menaças, perquè aquí tu no-m pots fer sobres, com sia de gents molt poderós, mas per quant só informat de les virtuts de aqueix vostre sanct pare de la cristiandat* (TB 171: 6-7). [sobres 17]

sobreabundant adj Que excedeix del que és habitual. *ab los ulls destil·lant vives làgremes de sobreabundant alegria* (TB 1282: 23). [sobreabundant 7]

sobredit -a adj Esmentat anteriorment en el discurs. *E port-vos en contemplació de matrimoni lo sobredit ducat de Macedònia* (TB 636: 9). [sobredit 3, sobredites 1, sobredits 1]

sobreguaita 1. f Conjunt d'un petit nombre de soldats encarregats de vigilar o inspeccionar les guaites. *Pujaren alt per les torres e pensaven-se, los qui feyen la guayta, que aquells eren de la sobreguayta e no·ls deyen res* (TB 1146: 37-38). **2. m** Soldat d'aquest escamot. *Com l'albanés véu que lo sobreguayta era ja passat e les guardes dormien, pres la capça del foch e, ab una capa que vestia, amagà la lum* (TB 1146: 6-7). [sobreguayta 2]

sobrenom *m* Nom afegit al nom d'una persona. *e, per la saviesa, li posaren de sobrenom Salamó* (TB 565: 19). [sobrenom 1]

sobreós *m* Tumor dur que es fa sobre un os. *Tirant dins la orella tenia hun sobreós lo qual li dava infinida dolor com s'i tocava* (TB 1264: 9). [sobreós 1]

sobrescrit *m* Text que s'escriu per a indicar l'adreça d'una carta o d'un altre document. *Trameten-vos aquesta letra, e lo sobrescrit diu [...]* (TB 736: 11). [sobrescrit 1]

sobresdolor *f* Dolor excessiva. *Qual cor tan fort y dur que fos no's rompria per sobresdolor* (TB 1468: 17). [sobresdolor 1]

sobresgran *adj* Molt gran. *sobresgran dolor constreny la mia ànima* (TB 1189: 6). [sobresgran 1]

sobresingular *adj* Que es distingeix per algun tret inusitat. *solament diré la strema pena que lo meu cor en si porta, com no puch tot lo temps de ma penosa vida poder contemplar la vostra sobresingular bellea* (TB 853: 11-12). [sobresingular 1]

sobretaula *f* **de sobretaula** *loc nom* Temps durant el qual els comensals queden a taula després de menjar. *Estant un dia de sobretaula, vengueren a parlar del rey de Anglaterra e de la reyna* (TB 276: 30-31). [sobretaula 1]

sobrevent *m* **a sobrevent** *loc adv* Pel costat de l'horitzó d'on ve el vent. *La una galera trobà's a sobrevent* (TB 1089: 4). [sobrevent 2]

sobrevesta *f* Túnica curta, que es portava sobre les altres peces de vestir i que anava adornada amb emblemes heràldics. *Lo rey portava molt rica sobrevesta, tota de or e de perles* (TB 638: 29). [sobrevesta 14, sobrevestes 2]

sobtat -ada *adj* **mort sobtada** → **mort** 7. [sobtada 1, sobtada 2]

sobtés -osa *adj* Que s'esdevé de colp. *Mira què diu Aristòtil: com pots dar fe ni crehença a la fortuna com en negun temps cessa de moure entorn, ab moviment sobtés, la roda instimable?* (TB 1250: 36). [sobtés 1]

sobtosament *adv* D'improvís. *Senyor, com yo veig la magestat vostra, sobtosament se parteix lo mal de mi* (TB 856: 3). [sobtosament 5]

socorriment *m* Socors. *Gran spay passà que per molts socorriments poguí cobrar la primera força* (TB 1332: 6). [socorriment 1, socorriments 1]

socors *m* Ajut donat a algú que es troba en una situació de perill o de necessitat. *segons se acostuma e solen fer los qui ab triüphant victòria donen socors als qui són posats en grandíssima necessitat* (TB 1405: 4-5). [socors 37]

sofre *m* **sofre viu** *loc nom* En estat natiu o sense fondre, element químic no metàl·lic del grup dels calcògens que, en la seua forma ordinària, és de color groc clar, trencadís i insípid, i crema amb flama blava formant un gas d'olor sufocant. *oli e alquitrà en gavetes de fust, e pregunta e sofre viu* (TB 591: 13). [sofre 2]

sogre *-a m i f* Pare del marit o de la muller. *e aquí se feren molt gran festa sogre e nora* (TB 456: 8). [sogre 2]

sol¹ *-a adj* **1.** Que es troba sense companyia, sense ningú més al seu voltant. *la mia ànima no té prou temps per a pensar, sola desige sempre star, que negú res no'm digués* (TB 397: 14). **2.** Que no hi ha cap altre més que reunisca els trets adients. *O senyora princessa, tu sola est la beatitut mia!* (TB 1009: 21). **3. a soles** *loc adv* Sense companyia. *que millor dormiràs prop de mi que a soles* (TB 913: 18). **4. un sol** *loc nom* Sense cap altre d'anàleg. *E la virtut és que no deu hom amar sinó hun sol Déu* (TB 850: 19). [sol 61, sola 66, soles 6, sols 6]

sol² *m* **1.** Estel al voltant del qual gira la Terra. *Donchs, perda's lo sol de nostra vista, cobrint aquell spessa boyra y núvols* (TB 1495: 16). **2. espera del sol** → **espera**. **3. sol baix** *loc adv* Quan aquest ja és prop de la posta. *Era ja quasi lo sol baix, emperò deliberaren de pujar-se'n alt* (TB 135: 28). **4. sol eixit** *loc adv* Immediatament després d'eixir aquest. *demà, al sol exit, seré al meu camp* (TB 1434: 11). **5. sol post** *loc adv* Quan es pon aquest. *Com fon mija hora ans del sol post, prengueren-se a ballar e feren una bella dança* (TB 870: 1). **6. de sol a sol** *loc adv* Des que ix aquest fins que es pon. *cinch cavallers que cascun dia staven de sol a sol ab lo rey* (TB 1163: 8). [sol 48]

sòl *m* **1.** Superfície del terreny o d'una altra superfície sobre la qual es camina. *Fon-li forçat per la nit de aturar-se e pendre posada en sòl de terra* (TB 990: 13-14). **2.** Fons d'un atuell o d'un receptacle sobre el qual descansa el contingut. *E portava per divisa rodes de cénia ab los cadufts tots d'or e foradats al sòl* (TB 823: 22-23). [sòl 6]

solaç *m* Entreteniment agradable. *Aprés pochs dies, senyor, se seguí que la magestat del senyor rey e de la senyora reyna staven en gran solaç enmig de la praderia, prop del riu, dançant e fent moltes festes* (TB 249: 1-2). [solaç 3, solaços 6]

solament *adv* **1.** Tan sols. *E per no sullar-me la boca de malparlar, solament diré que maleyt fon lo dia que tu naxquist* (TB 1270: 13). **2. no solament** *loc conj* No només. *stela novament creada per a guiar, no solament a nosaltres, mas a tots los qui de vostra virtut atenyeran clara vista* (TB 1403: 7-8). **3. no tan solament** *loc adv* No només. *car la tua bellea te fa meréxer, encara desamant, no tan solament és rahó sies amada, mas com a sancta de oració merex la tua persona ésser adorada* (TB 783: 4-5). [solament 51]

solar *m* Casa fonamental d'on prové una família. *E tot nostre fet hajam a posar en mans de un stranger de solar no conegut!* (TB 654: 27). [solar 1]

soldà *m* Sobirà d'un estat islàmic. *La qual embaxada conté com lo soldà e lo Gran Turch demanen a la magestat vostra pau e treva per a tres mesos o per a més, tant com la vostra excel·lència volrà* (TB 1428: 9-10). [soldà 183]

solemne *adj* **1.** Que és celebrat amb cerimònies públiques i amb formalitats que hi atorguen una importància extraordinària. *De matí anaven a la sglésia, hon se feyen solemnes professons e oficis* (TB 1446: 2). **2.** Que es revesteix d'una seriositat pròpia d'una acció molt important. *Per què yo fas mon vot solemne, a Déu e a tots los sancts, de no tornar jamás en la mia pròpia terra fins sia stat en batalla campal hon hi haja de XL mília moros ensús e que sia vencedor capitanejant yo los crestians* (TB 828: 3-4). [solemne 7, solemnes 2, solempne 1, solenne 8, solemnes 2]

solemnitat *f* **1.** Majestuositat característica d'algú o d'alguna cosa molt important. *La missa se començà de dir ab gran solemnitat* (TB 1041: 26). **2.** [pl] Conjunt de formalitats o de cerimònies. *No·s poria per lengua expremir les grandíssimes solemnitats que foren fetes en Bretanya en la sepultura de Tirant, car per lo duch de Bretanya e per la duquessa, e per tots los parents e parentes de Tirant, fon fet molt gran dol de la sua mort* (TB 1538: 1-2). [solemnitat 9, solemnitats 1, solempnitat 1, solennitat 3]

solitari -ària *adj* Sol **1.** *s'era retret en aquesta deserta habitació, fent solitària vida per fugir als mundanals negocis* (TB 86: 3). [solitari 1, solitària 1]

sol·lícit -a *adj* **1.** Diligent a servir o a complaure una persona o una cosa per la qual se sent interès. *La majestat vostra lo trobarà lo més solícit home del món, amador e guardador del bé públich* (TB 621: 21). **2.** Que proporciona complaença pels beneficis que comporta. *benaventurat és aquell qui ignocent stà en la solícita vida* (TB 1071: 27). [solícit 7, solícita 2, solícites 1, solícits 1, solíçits 1]

sol·lícitament *adv* De manera sol·lícita. *Com fortuna, enemiga de tota alegria e repòs, se haja ocupades les virtuts de solícitament amar, tolent-nos lo poder de nostres desigs complir* (TB 806: 2-3). [solícitament 1]

sol·licitud *f* Preocupació de qui és sol·lícit cap a una persona o cap a una cosa. *Ab quin ànimo, ab quina sollicitut e diligència treballen ensemps la ànima e la vida perdre!* (TB 1009: 2). [sollicitud 1, sollicitut 5, solíçitut 1]

solsit *m* Guisat que consisteix en un aliment condimentat amb oli, vi o vinagre, all, ceba i diverses espècies, tot cru en un atuell ben tapat perquè coga a foc lent sense que perda vapor o aroma. *E lo emperador, ab los metges que allí eren, digueren-li, com stava flach, que prenguéis hun poch de restaurandi e après hun poch de solsit, e que ab allò poria mils entrar en batalla* (TB 1076: 1-2). [solsit 1]

soltament *adv* Voluntàriament. *per què yo-m pose soltament e líbera en les mans de les senyories vostres* (TB 1530: 29). [soltament 1]

somera *f* Femella de l'ase. *VI legües replegareu quantes adzembles, àsens e someres e jumentes trobareu, e tots quants hòmens e dones* (TB 1217: 15). [somera 2, someres 3]

somni *m* **1.** Sèrie de pensaments o d'imatges que ocorren durant el son. *E tornà'ls a recitar lo plasent somni que fet havia* (TB 984: 24). **2.** Imaginació vana de coses impossibles o que es creuen impossibles. *conexeràs que no és somni, ans és cosa molt segura e infal·lible* (TB 1131: 10). [somni 11, somnis 2, sompni 2]

somrís *m* Moviment o posició dels llavis quan riuen lleument i sense soroll. *Plaerdemavida afranquí la cara, que-s mostrava star irada, e ab hun sonrís, de semblants paraules li féu present* (TB 1256: 26-27). [sonrís 1]

sopar *m* Menjar principal de la nit. *E ells ordenaren que lo sopar seu fos de hun faysà* (TB 883: 15). [sopar 21]

sort *f* **1.** Encadenament de successos considerat com a fortuït en tant que decideix la condició bona o dolenta que correspon a cada persona. *Emperò, puix la sort vos ha*

portat en fer aquest novell cars, vos diré la causa per hon lo vostre poch saber e bondat se mostraran (TB 529: 26-27). **2.** Cas fortuït favorable. *E fon sort e ventura que en la mar se mès tan gran tempesta que les galeres hagueren a partir ans d'ora, e hagueren lo vent al contrari e corregueren la via de la Barberia* (TB 1353: 4). **3. bona sort** loc nom Cas fortuït favorable. *yo us fas cert que si la bona sort aporta que la senyora princessa sia muller de Tirant, yo per drete rahó pendria lo més acostat parent seu* (TB 579: 27-28). **4. mala sort** loc nom Cas fortuït desgraciat. *E si a mi fos possible pogués dir quant ha guanyat sobre mi la mala sort des que la magestat de la senyora princessa me ha dexat encórrer!* (TB 1094: 4-5). **5. per sort** loc adv Per atzar. *E per sort, encara que la nit fos molt escura, viu una barca qui·m paregué que de pexcar degué ésser e, entrant dins la barca per amagar-me, trobí dues pells de moltó, les quals ab una corda liguí la una ab l'altra e fiu-me'n una sobrevesta que m'aleujà gran part del mortal fret que tenia* (TB 1287: 12-14). [sort 54]

sospir (o **suspir**) *m* Aspiració profunda seguida d'una expiració audible, que és generalment expressió de pena, ànsia, desig o fatiga. *abundants làgremes, ab dolorosos sanglots e sospirs, lamentant la mia desventura* (TB 1407: 14). *e sentí un fort e profunde suspir que la senyora emperadriu lançà* (TB 521: 5). [sospir 10, sospirs 27, suspir 4, sospirs 12]

sospita *f* **1.** Indici que fa sospitar alguna cosa. *Gite de si sospites, no pare la orella ha acusadors* (TB 606: 9). **2. causar sospita** (a algú) loc verb Fer que algú presumisca, per algun indicatiu o aparença, que un altre és culpable o que pot ocórrer alguna cosa, especialment no bona. *E açò elles feyen com volien parlar a lur plaer per no causar sospita a la emperadriu e a les donzelles* (TB 1414: 20-21). [sospita 3, sospites 1]

sospitós -osa *adj* **1.** Que és presumit com a culpable per algun indicatiu o aparença. *Emperò, perquè no perdau vós o ell lo premi de la batalla, jo us auré jutge competent, en res a vós hi a ell sospitós* (TB 257: 28-29). **2.** Que pot conduir a un resultat dubtós. *E si tu e yo fóssem en loch conivent, a mi no sospitós en res, yo·t daria a sentir quina cosa és acostar-se a cara de rey* (TB 730: 23-24). [sospitós 4]

sosteniment *m* Substentació. *Fon complit lo darrer terme de la final destrucció de tot lo linatge de la casa imperial de Grècia, que, après del sosteniment de tantes*

misèries haver passades ab fatiga, dels passats treballs havien obtés benaventurat repòs (TB 1521: 1-2). [sosteniment 1]

sotavent *m a sotavent* *loc adv* Cap a la part oposada d'on ve el vent. *La galera de Tirant e l'altra eren a sotavent* (TB 1089: 25). [sotavent 1]

sotmés] veg. **sotsmés** -*esa*.

sotsmés -*esa* *m i f* Súbdit 1. *los delictes de sos sotsmesos li sien axí com nafres pròpies* (TB 608: 1). [sotsmesos 5]

sotsmissió *f* Submissió.

sou *m* **1.** Retribució per treball o per mèrits. *De nostre repleguat tresor podeu dar sou a CC mília baçinets pagats per a XX o há XXX anys* (TB 502: 22). **2. a sou de** *loc prep* Mitjançant retribució econòmica, al servei de. *E és-hi vengut en persona lo Gran Turch e lo soldà, ab tots los reys qui són venguts en llur valença, e tots los duchs, comtes e marquesos qui de Ytàlia e de Lombardia són venguts a sou de ells* (TB 540: 32-33). **3. pendre sou** *loc verb* Allistar-se per una paga. *tramés correus per totes les ciutats e viles de son regne que fossen fetes crides que tots los qui volguessen pendre sou, axí de cavall com de peu, axí stranys com del regne* (TB 1362: 7-8). [sou 25]

suau *adj* **1.** Que exerceix una acció d'una intensitat moderada. *E la pietat mia, merexedora és de aquest premi, car axí tremole com les arestes primes del blat qui són mogudes per lo lebeig suau* (TB 755: 27). **2.** Que és plaent als sentits o a l'ànim en ser percebut com a exempt de tota aspresa. *Pensa quina cosa pot ésser més dolça ni suau de aquestes paraules scrites en la ley crestiana* (TB 1342: 4). **3.** Que no és violent. *e no't penses haver menys a fer per ço com lo enemich és pus blan e pus suau* (TB 600: 36). **4. ab seus passos** → **pas**² **6.** [suau 9, seus 12]

suaument *adv* D'una manera suau. *molt gentilment e suau se acostà a ell e besà'l en la boca* (TB 1367: 26). *Stephania obrí la porta de la cambra molt suaument perquè no fes remor* (TB 707: 5). [suau 1, suaument 1]

suavitat (o **suavidat**) *f* Sensació plaent als sentits o a l'ànim per absència de tota aspresa. *los quals, per útils propietats e suavidat de fruyts delitosos los vivints en gran stima colen* (TB 127: 5). *ab la sperència de tanta gentilea e la suavitat de les tues paraules* (TB 1308: 1). [suavidat 1, suavitat 3]

súbdit -a **1.** *adj* Sotmés a una autoritat o a un poder sobirà. *los peus e les mans són súbdits a la voluntat* (TB 428: 13). **2.** *m i f* Persona sotmesa a les autoritats per vassallatge. *E podeu ésser cert que a mi la senyoria vostra no'm cal suplicar, sinó com a súbdit, vassall e servidor vostre me maneue* (TB 1461: 2-3). [súbdit 2, súbdits 13]

subiran -ana *adj* Sobirà.

subiranesa *f* El lloc més alt. *E sé't ben dir: menor pes ha en tu que en la subiranesa de la aresta* (TB 781: 5). [subiranesa 1]

súbitament *adv* D'improvís. *Mas la fortuna adversa me volta la roda, que en l'altaesa vostra no s'i troba fermetat neguna, car, per pròspera que sia, súbitament la veig voltar* (TB 1014: 3-4). [súbitament 1]

subjecte -a *adj* Que es troba sota el domini d'un altre i, em conseqüència, és obligat a obeir-lo. *e no volíeu ésser subjecta a negun altre rey o emperador del món* (TB 882: 18). [subjecta 1, subjectes 5]

subjugador -a *adj* Subjugador.

subjugació *f* Submissió **2.** *E fet açò, buydaran l'Imperi Grech, restituint a la tua subjugació o capitania totes les ciutats, castells, viles, forces e terres qui són dins los térmens de la Grècia* (TB 1400: 18-19). [subjugació 4]

subjugador -a (o **subjudador -a**) *adj* Que posa algú o alguna cosa sota la seua autoritat. *Tal o semblant letra de la preinserta féu lo Gran Turch, en la qual se intitulava subjudador de la Turquia e venjador de la troyana sanch* (TB 1456: 9-10). *La Àfrica, ja tota subjugada, consentirà que vós, subjugador, pugau recobrar aquest perdut imperi, car no és menor empresa la speriència feta, de aquesta necessàriament fahedora* (TB 1330: 26-27). [subjudador 1, subjugador 1]

submissió (o **sotsmissió**) *f* **1.** Reducció voluntària d'algú al desig d'una altra persona per la qual se sent afecte o amor. *E ab devot cor faç humils gràcies e submissions a la excel·lència vostra* (TB 513: 15). **2.** Docilitat cap al superior. *Encara, restituiran en sa desijada libertat tots los presoners crestians detenguts en nostre domini e faran qualsevol altra rahonable sotsmissió sens molt prejudicar la honor de lurs grans senyories* (TB 1400: 20-21). *Lo cavaller, com véu dir a Tirant paraules de tanta humilitat e submissió li perdonà e fon content de ésser son amich* (TB 454: 36-37). [sotsmissió 5, submissió 4, submissions 2]

subsidi *m* Substentació. *la dehenà, que confessarà ésser fill de la sancta mare Sglésia, la qual de tot son poder la defensarà e no adquirirà per a si subsidis ni demandes, ni·ls farà vexacions nengunes* (TB 814: 8). [subsidis 1]

substància *f* **1.** Classe de matèria de les diverses de què estan formats els cossos, les quals es distingeixen entre si per un conjunt de propietats físiques i químiques. *Car dos dies ha que no sou stat en vostre recort ni haveu pres sustància neguna de què la vostra persona ne pogués més valer* (TB 1065: 8-9). **2.** Possessions materials, especialment les que determinen la riquesa d'algú. *tot lo seu cabal e sustància havia posat en hun barril de jochs de nayps* (TB 1998: 15). [substància 3]

substentació *f* Aportació feta a favor d'algú o d'alguna cosa. *e y donaren molta renda per sustentació dels servidors de Déu* (TB 1372: 19). [sustentació 7]

subtil (o **sotil**) *adj* **1.** Que denota habilitat extrema en la realització. *de un brial de domàs groch, les obres del qual eren perfilades per art de molt subtil artífici de robins, diamants, safirs e maragdes* (TB 1439: 24-25). **2.** Que és intel·lectivament agut. *aquest havia molt navegat, era molt subtil e valentíssim mariner* (TB 381: 4). **3.** Que no arriba a les dimensions ordinàries. *E ell ha tenguda altra art, que ha desfet lo més sotil [llit] e ha lançada la roba per terra, e és-se gitat en lo millor per mostrar que és fill de rey e li pertany* (TB 436: 13-14). [sotil 5, subtil 15, subtils 2, sutil 1]

subtilea *f* Subtileza.

subtileza (o **subtilea**) *f* **1.** Saviesa 1. *d'on procehex subtileza en jutjar davant les potestats als qui u merexen* (TB 1177: 17). **2.** Saviesa 2. *eren stigueren molt admirats de la gran subtilea e saber del philòzoph* (TB 433: 12). [subtilea 1, subtileza 1]

subtilitat *f* Saviesa 1. *més val grosseria virtuosa que subtilitat viciosa* (TB 1264: 25). [subtilitat 2]

subtilment *adv* D'una manera subtil. *les cubertes totes de or macís e molt subtilment smaltades* (TB 497: 23). [subtilment 4]

subvenció *f* Substentació. *e gràcies a la divina Bondat com, ab la subvenció sua, havia obtesa victòria* (TB 332: 6). [subvenció 3]

successió *f* Allò en què algú en succeeix un altre, especialment el conjunt de béns o de drets que, en morir una persona, són transmissibles als seus hereus i legataris. *que perdessen la successió de son dret linatge* (TB 1133: 12). [successió 4]

sucre *m* Substància dolça, cristal·litzable, blanca o incolora quan és pura, que es troba en el suc d'un gran nombre de plantes. *una dotzena de hous ab sucre e ab canyella* (TB 897: 29). [sucre 3, sucre 4]

suficiència Conjunt de coneixements o d'experiència que basta per a fer una cosa qualsevol. *E aquest cars té prou suficiència de fer-me desposseyr de tot l'imperi* (TB 1035: 14). [suficiència 1]

suficient *adj* **1.** Que té la quantitat o la intensitat necessària. *per ço com la sua edat no és sufficient per a regir l'imperi* (TB 1447: 15). **2.** Que té l'aptitud necessària per a fer una cosa. *e tots vosaltres me dieu e afermau yo no ésser sufficient per entrar en camp clos* (TB 115: 18). [sufficient 4, sufficients 1, sufficient 14, suficients 1]

suficientment *adv* En quantitat o intensitat suficient. *Per què'm par haver bé sufficientment provat com tu deus ésser destre en les armes* (TB 1119: 17). [suficientment 2]

sufragi *m* Acció bona o pregària que fan els fidels per a la salvació de les ànimes dels difunts. *E per quant no pot ni deu ésser admés ha ecclesiàstica sepultura sens spressa licència de nosaltres, per què declaram, puix n'és mereixedor, que sia soterrat e admés als suffragis de sancta mare Sglésia, dada la glòria a Tirant lo Blanch de la dita batalla* (TB 273: 7-8). [suffragis 1]

suma *f* Agregat de dues o més coses. *Car, perdent a la magestat vostra, pert la suma de tot mon bé, no tenint sperança de jamés cobrar* (TB 938: 9). [suma 1]

summe -a *adj* Que ateny el grau màxim. *E pregà'l molt que açò fes ab summa diligència, com per art de cavalleria hi fos obligat* (TB 1326: 17). [suma 3, summa 3]

suor *f* **1.** Líquid secretat per les glàndules sudorípares de la pell que té funcions termoreguladores i excretores. *com véu descavalcar ab lo cavall tot banyat de suor qui degotava com a pluja* (TB 564: 18). **2.** Esforç fatigós. *a ab tan gran treball de suor de sanch de nostres persones* (TB 562: 9). [suor 6]

superabundant *adj* Que és o s'esdevé en alt grau. *ha'ns tramés la superabundant gràcia del seu inmens Fill* (TB 1407: 29). [superabundant 1]

superb -a] veg. **superbo -a.**

supèrbia *f* Excessiva estima de si mateix amb menyspreu dels altres. *e aquests aytals són moguts per peccat de supèrbia, qui volen saber per rahó de exalçar a si mateys* (TB 1177: 23). [supèrbia 27]

superbiós -osa *adj* Superbo 1. *Aquests strangers són molt superbiosos* (TB 557: 12). [superbiosa 1, superbiosos 2]

superbo -a *adj* 1. Que mostra una excessiva estima de si mateix amb menyspreu dels altres. *E lo duch de Macedònia, home molt superbo e poch entés segons los fets que pratica, féu sonar les trompetes que tothom pujàs a cavall* (TB 540: 9-10). 2. Que es caracteritza per una magnificència o bellesa ostentosa. *E si voleu que us dure vostra bella enamorada, cercau-la que sia leal e verdadera e de bona discreció e, si u podeu fer, que no sia de major stament ni superba* (TB 100: 16-17). [superba 2, superbo 4, superbos 1]

superflu supèrflua *adj* Que sobra. *Què fretura despendre tantes supèrflues paraules en va?* (TB 563: 12). [supérflues 6]

superior 1. *adj* Que està situat en un grau per damunt dels altres. *E encara que yo no tingua poder del crestianíssim e superior en dignitat de tots los reys de la crestiandat, lo rey de França, vull contractar ab vostre pare e ab la altesa vostra de aquest matrimoni* (TB 383: 31-32). 2. *m i f* Persona que té autoritat sobre una altra. *de la mà de son superior, ço és, Déu* (TB 607: 9). [superior 8, superiors 2]

superlatiu -iva *adj* Summe. *molta rahó té vostra magestat de amar-lo en lo superlatiu grau* (TB 1409: 20). [superlatiu 3]

suplicació *f* 1. Demanda amb submissió i humilitat. *per moltes suplicacions que li fessen, jamés consentir volgué en res* (TB 1236: 39). 2. **a suplicació de loc prep** A prec de. *lo qual havia nom frare Johan Ferrer, qui era aquí legat per lo sant Pare e sabia molt bé parlar la lengua morisca, qui a suplicació de Tirant era vengut, e era gran mestre en la sacra theologia, lo qual féu hun sermó molt singular, segons hoireu* (TB 1339: 22-23). [suplicació 4, suplicacions 12, suplications 3, suplicació 1, suplicacions 3]

suro *m* Escorça de la surera, molt gruixuda, lleugera i impermeable. *e pres una planxa de suro qui stava ligada ab hun ferro* (TB 1095: 17). [suro 2]

sus *m donar sus i mat loc verb* En el joc d'escacs, tenir el rei del jugador contrari en escac sense escapada, fet que dóna la victòria en la partida. *Emperò si naturalment*

li ve de ésser grosser de sa pròpia natura, quin plaer, quina consolació pot ésser a una donzella que tothom se rigua d'ell e li donen sus hi mat en la darrera casa? (TB 382: 29-30). [sus 1]

sutze (o **sútzeu sùtzia**) *adj* **1.** Mancat de netedat. *Feu lavar les mans a hun home e torne-les-se a lavar, sens que no toque en res, e veureu l'aygua que n'ix ésser tèrbola e sùtzia per moltes vegades que les se lave* (TB 748: 29-30). **2.** Que és contrari a la decència o a l'honestedat. *oblida los falsos delits permesos a la sutze speranza, lansa-los fora de tu* (TB 1004: 27). [sutze 1, sùtzia 1]

sutzedat] veg. **sutziestat**.

sútzeu sùtzia] veg. **sutze**.

sutziestat Manca de puresa espiritual. *E a renunciar la secta mafomètica vos deven induir les suzietsats e desonestats que en aquella teniu* (TB 1340: 21). [suzietat 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

T

tabal *m* Instrument musical de percussió amb una o dues membranes esteses en una caixa de ressonància generalment de fusta i que pot tenir formes diverses. *los moros feyen grans alegries sonant tabals, trompetes e anafils* (TB 138: 32). [tabals 10]

tabernacle *m* Receptacle d'una certa grandària, de forma rectangular, generalment de fusta amb fons i tapa clavats i destinada a contenir-hi i transportar-hi tota mena d'objectes. *Com fon retornat, obrí lo tabernacle e véu son senyor en lo punt que stava: pres-li'n tanta de dolor, mesclada ab strema ira, que la fel li sclatà e aquí de continent morí* (TB 319: 16-17). [tabernacle 5]

taca *f* **1.** Senyal sobre alguna cosa a causa de la presència d'una substància estranya. *però les làgrimes, o taques per aquelles [fetes], deuen haver semblança de paraula, e les mies paraules cahen sens profit* (TB 684: 6-7). **2.** Allò que entela la reputació i la condició moral. *E has dejactada la tua real magestat sots taqua de grandíssima vergonya* (TB 1121: 9). [taqua 1, taques 1]

tacanyeria *f* Acció malèvola i enganyosa. *no en tacanyeries ni en desonestat, ni menys en alcavoteries* (TB 217: 4). [tacanyeries 1]

taleca *f* Bossa a manera de sac, que serveix per a tenir-hi o per a transportar-hi cereals, llegums o d'altres. *tots los cavallers e los hòmens de la ciutat, ab taleques, entraven dins la nau per traure forment* (TB 401: 35). [taleques 1]

tàlem *m* Cambra i llit nupcials. *Són aquests los tàlems que acostumen posar a les donzelles lo dia benaventurat de les sues bodes* (TB 1502: 35-36). [tàlem 2, tàlems 2]

tall *m* **1.** Vora tallant de la fulla d'una aïna i, en general, de qualsevol objecte. *V puntes de açer fetes a taill de diamà, molt ben smolades* (TB 213: 5). **2. a tall d'espasa** *loc adv* A colp mortal d'espasa. *a taill d'espasa fóra scampada la sanch de aquells cruels enemichs meus e de la sancta fe cathòlica* (TB 922: 14-15). **3. donar** (a algú o a alguna cosa) **de tall** *loc verb* Colpejar mortalment amb una arma. *e donà a hun moro enmig del cap de tall, que fins als pits lo fené* (TB 1222: 8). **4.**

portar a tall d'espasa *loc verb* Fer morir amb violència. *E portant a taill d'espasa tot lo que·ls venia davant* (TB 524: 7). [taill 4, tall 1]

tallada *f* Llesca o tros tallat comparable a una llesca. *Phelip ha taillat lo pa e n'à fetes XII taillades* (TB 396: 10). [taillades 1]

taló *m* Part posterior del peu. *Guarda bé que no·t facen mal los talons, com yo haja hoït dir als metges que a nosaltres, dones, la dolor nos ve en les ungles, après als peus, puja als genolls e a les cuxes* (TB 705: 19-20). [taló 1, talons 3]

tamborí] *veg.* **tamborino**.

tamborino *m* Tambor petit que es toca amb una sola baqueta, generalment penjat al braç esquerre. *Aprés tornaren al castell ab moltes trompetes e tamborinos, ab gran triümphe e alegria* (TB 144: 31). [tamborinos 9]

tancadura *f* Allò que serveix per a tancar. *Com se fon dinat, preguà a Diafebus volgués anar al palau e dar unes ores que tenia molt singulars a la infanta, les quals se eren fetes en París, ab les cubertes totes de or macís e molt subtilment smaltades, e tancaven-se ab tancadura de caragol d'escala* (TB 497: 22-23). [tancadura 1]

tanda *f* **1.** Cadascun dels moments d'una activitat que s'assignen ordenadament a diversos participants per a exercir-la alternativament. *Tirant féu fer una capça redona de ferro ab forats poquets entorn e, venguda la nit que la tració se devia fer, que era la tanda que l'albanés devia guaytar, posà brases enceses de carbó dins la capça e per los petits forats y entrava vent* (TB 1145: 36-37). **2.** **tocar la tanda** (a algú) *loc verb* Arribar-li el seu torn. *Primerament, com ve de matí, ell fa ensellar II mília roçins segons a qui toca la tanda* (TB 621: 28-29). **3.** **venir la tanda** (a algú) *loc verb* Arribar-li el seu torn. *E venia-li la sua tanda de V en V dies* (TB 1145: 16). [tanda 6]

tanquea] *veg.* **tanquia**.

tanquia *f* Ungüent depilatori. *Per què de continent ella pres orpiment que tenia per a fer tanquia e posà'l en una taça d'aygua e begué'l-se, e lexà uberta la porta de la cambra sua e despullà's e mès-se al lit* (TB 1379: 18-19). [tanquia 1]

tapí *m* **1.** Sandàlia que duïen principalment les dones i que era de tela fina amb una grossa sola de suro posada entre altres dues de cuir. *E per ço no li trauríeu lo peu del tapí que li poguéssu fer mal* (TB 648: 16). **2.** **no ésser suficient per a descalçar**

(a algú) **lo tapí esquerre** *loc verb* Ser de baixa condició respecte d'un altre. *per quant lo teu stat, linatge e condició no és suficient per a descalçar-li lo tapí esquerre* (TB 266: 6-7). [tapí 1]

tapisseria *f* Conjunt de tapissos, peça de roba, amb grans dibuixos, que s'aplica generalment a l'adornament de les parets de les habitacions. *e axí anaren a una gran sala, la qual era molt bé emparamentada de draps d'or e de seda e, per terra, de molt bella tapiceria* (TB 1358: 27-28). [tapiceria 2]

tapit *m* Teixit gruixut lligat o brodat, generalment amb pèl, amb què es cobreix el terra de les habitacions o de les escales. *La tapiceria, tapits, tàlems, strados y cortines ab tanta riquea y pompa com jamás se sia vista* (TB 1451: 5-6). [tapits 2]

tard -a¹ **1.** *adj* Que arriba o ocorre després d'haver passat el temps oportú o considerat com a tal. *Mon senyor Tirant, amor me força de perdonar-vos ab condició tal que no·m sia tarda la vostra tornada, car viure sens vós me és impossible, que ara sé què és amor, que de primer no u sabia* (TB 1422: 26-27). **2.** *adj* Una hora, que és molt avançada. *Però la hora era ja tarda, que·l sol havia complit son viatge, e per la scura nit no volia posar en perill dos cavallers* (TB 261: 14-15). **3.** *adv* Després d'haver passat el temps judicat oportú o assenyalat. *car les coses de mal principi tart o nunca poden finir bé* (TB 1235: 31). **4. fer tard** *loc adv* Arribar tard a un lloc o exercir una activitat després del temps oportú o assenyalat. *Però fehia tart, e inútilment si vera fos, mas prou les hi donà prest* (TB 606: 21). [tarda 12, tart 11]

tarda² *f* **1.** Lentitud o anul·lació d'alguna acció després d'haver passat el temps considerat oportú. *car la tarda me par una hora un any* (TB 1396: 20). **2. no donar tarda** (a alguna cosa) *loc verb* No diferir-la. *E sabeu bé que yo no y doní tarda, mas fuy presta, segons experiència mostra* (TB 901: 8). **3. sens tarda** *loc adv* Immediatament, tot evitant que se sobrepassés el temps oportú. *si t'aparelles, sia certa la tua industriosa ventura que, sens tarda, de cruels y animoses armes li serà feta enujosa experiència* (TB 1400: 22-23). [tarda 5]

tarditat *f* Qualitat de tard. *en lo consell, fe; en juhí, libertat; en riure, tarditat; en lo seure, manera; en lo anar, gravitat* (TB 607: 37). [tarditat 1]

tarja *f* Escut militar medieval de forma rectangular. *lo arnés sens guarda neguna ni tarja, ni scut ne vayrescut* (TB 285: 13). [targes 1, tarja 3]

taronger *m* Arbre perennifoli de la família de les rutàcies (*Citrus sinensis*), un poc espinós, de tronc curt i capçada arredonida, fulles coriàcies d'un verd intens, amplament el·líptiques i amb el pecíol alat, flors blanques aromàtiques, solitàries o en petits grups, i fruit en hesperidi, la taronja, originari de l'Àsia sud-oriental, cultivat, sovint extensament, com a fruïter i emprat en medicina i perfumeria. *per bon spay parlant ab lo Lauseta dels tarongers e de les murteres* (TB 1012: 2). [taronger 1, tarongers 2]

tarrat *m* Terrat.

tassa *f* Recipient de terrissa, de porcellana o d'altres matèries, de boca relativament ampla, amb ansa, que serveix principalment per a prendre líquids. *Per què de continent ella pres orpiment que tenia per a fer tanquia e posà'l en una taça d'aygua e begué'l-se, e lexà uberta la porta de la cambra sua e despullà's e mès-se al lit* (TB 1379: 18-19). [taça 1]

taula *f* **1.** Moble que consisteix en una peça llisa i plana sostinguda horitzontalment per peus o per petges, que serveix per a menjar, escriure o altres accions. *Tots los duchs, comtes e marquesos que allí's trobaren menjaren en la taula ab ell, e la emperadriu e sa filla.* (TB 498: 20-21). **2.** [pl] Joc semblant al de dames, en el qual s'usava un tauler dividit en dos compartiments i cada un d'aquests en dotze caselles quadrades i alternant les blanques amb les negres, dins de les quals els jugadors anaven situant les peces de fusta, regint-se per la sort dels daus, fins que guanyava aquell qui primer aconseguia de situar-les en l'orde preestablert. *e juguen los huns a taules, los altres a escachs* (TB 662: 40). **3. fer joc** (d'algú) **taula** → **joc** **9. 4. taula de diamà** *loc nom* Aquella que forma una cara plana amb bisells. *ab hun fermall al front, ab una taula de diamà tan gran e de tanta resplandor que la sua cara se demostrava més angèlica que humana* (TB 1439: 30-31). [taula 46, taules 29]

taulatger] veg. **tauletger**.

tauletger *m* Mantenidor d'una taula de junyir. *Los taulegers ixqueren al rench ans del dia e no dexaven júnyer a negú qui no portàs paraments de seda o de brocat o de chaperia* (TB 791: 7-8). [tauleger 1, taulegers 2]

taulell *m* Taula llarga i alta damunt de la qual un menestral treballa les coses del seu ofici. *A la fi, sàpia la present vida ésser taulel de gran perill e treball* (TB 608: 32). [taulel 1]

taüt *f* Caixa ordinàriament de fusta on es posa un cadàver per a soterrar-lo. *Dehien segons que a l'enemich cascú és forçat de dir, e planyien com lo vostre cors mort dins una taüt deviae ésser portat en aquell loch hon les dones cridaven* (TB 660: 11-12). [taüt 1]

tavarda *f* Peça d'abric que cobria des del coll fins a més avall de la cintura. *e, sobre lo brial portava una tavardeta qui era de tela de França* (TB 1011: 6). [tavardeta 1]

taverna *f* Establiment on es ven vi i altres begudes al detall i se serveixen menjars. *que·m vulles dar licència que puga parar taverna ací* (TB 1145: 28). [taverna 1]

tea *f* La part interior del pi i d'altres arbres, molt saturada de resina i que, per això, crema molt fàcilment. *Ixqué en terra e liguà lo un cap de la gúmena en lo argue e l'altre liguaren ha una barca gran, a manera de balaner, que ja la tenia plena de lenya e de tea, ruxat tot ab oli perquè cremàs bé* (TB 410: 28-29). [tea 1]

tebi tèbea *adj* Que no arriba als extrems. *Emperò, amor tèbea e esperança en pura dolor me feren cambiar lo primer desig, e la mia cara, tornada groga, feya tota la mia cambra malenconiosa* (TB 1052: 18-19). [tèbea 1]

teia] veg. **tea**.

teixidor *m* Persona que té per ofici entrellçar fils, especialment els de la trama amb els de l'ordit, per a fer tela o un treball anàleg. *e los juristes per part dels ferrés al·legaven que primer fon l'ofici de ferrer que no de teixidor, per quant lo teler del teixidor no podia ésser fet sens ferramenta; per què era provat l'ofici de ferrés ésser més antich e deure precehir als teixidós* (TB 197: 4-5). [teixidor 2, teixidós 5]

tela *f* Treball fet amb fils entrellçats que té un llarg i un ample considerables i un gruix molt petit, especialment el format per peces primes de metall. *E agueren drap de tela de França e molt prest feren taillar e cusir les camisses, e feren-les fer un poch largues e les mànegues curtes fins al colze perquè no·ls torbassen en lo combatre* (TB 260: 14-15). [tela 10]

teler *m* Aparell per a teixir. *per quant lo teler del teixidor no podia ésser fet sens ferramenta* (TB 197: 4). [teler 1]

temença *f* Temor. *Temença de donzella vos spanta de acostar-vos a ella?* (TB 901: 17). [temença 2, temensa 1]

temerós -a *adj* **1.** Que mostra o que es fa amb por per causa d'un possible futur dany o d'una molèstia. *E si per ventura lo temerós haurà enveja de fugir, quart-se què farà: més li val perdre la vida que si gira la cara en fuyta e ab desorde, sens venjança, car sereu presos e taillats a peçes com a ovelles* (TB 672: 33-35). **2.** Que inspira por. *Emperò, entrada la vila, tants turchs com trobaven, tants ne mataven sens pietat neguna, e axí passaren tots per coltell temerós* (TB 582: 22-23). [temerós 16, temerosa 13, temeroses 3, temerosos 13]

temor *f* **1.** Sentiment de por. *E a mi par que tot home deu tenir temor de la mort, per ço com és ultimum terribilium passar de aquesta vida en l'altra e, com l'ànima és del cors exida, lo cors resta en gran menyscapte* (TB 767: 34-35). **2. temor de Déu** *loc nom* Veneració humil de la divinitat amb esforç per a no ofendre-la. *La sisena, haver temor de Déu e ésser obedients a sancta mare Sglésia* (TB 865: 4). [temor 151, temors 4]

temorós -a] *veg.* **temerós -osa.**

temperadament] *veg.* **tempradament.**

tempesta *f* Tempestat. *Vinguen trons e lamps e gran tempesta* (TB 80: 21). [tempesta 5]

tempestat *f* **1.** Forta pertorbació de l'atmosfera manifestada amb vent, pluja, neu o pedra i, sovint, amb llamps i trons. *donant-vos potestat absoluta de poder premiar e punir tots aquells y aquelles que en la mar de amor navegularan, donant a una tempestat vàlida, sens atényer al port que desigen, als altres pròsper vent per atényer a port de llur voler, acceptant-ne tots aquells hi aquelles qui ab frau e engan amen, que sien exempts de trobar en vós merçé* (TB 230: 3-5). **2.** Agitació violenta, com de crits o de soroll. *com los bacins sonen, senyal de tempestat e de sanch* (TB 1207: 29). [tempestat 2]

tempestuós -osa *adj* Propi de la mar quan aquesta es troba fortament agitada a causa de la violència dels vents. *me trobí nua en la vora de la cruel e tempestuosa mar* (TB 1287: 3). [tempestuosa 9]

temple *m* **1.** Edifici consagrat al culte religiós públic. *e cremà lo temple de Salamó e se'n portà tots los juheus e ls matà* (TB 1243: 5). **2.** Qualsevol lloc habilitat

espontàniament per al culte religiós. *Ni menys per la bellea de la terra ni per veure los imperials palaus, car les cases pròpies de nosaltres, qualsevulla de aquelles, staria bé per temple de oració —tan grans e tan belles són— e cascú de nosaltres presumeix ésser un petit rey en sa terra* (TB 481: 11-12). [temple 5]

templer *m* Membre d'un orde religiós i militar establert a Jerusalem en el segle XII per a la protecció dels pelegrins i del Sant Sepulcre. *Senyor, sí, car nova hi à certa que, com los templers foren morts e destrohits, fon instituhit un altre orde qui's nomena de Sanct Johan de Hierusalem* (TB 362: 10-11). [templers 1]

temporal **1.** *adj* Que no és etern, sobretot en relació amb la vida material o secular, per oposició a la de caire espiritual. *E havent vixcut per molts anys en la temporal glòria ab gran triümpfo* (TB 859: 5). **2.** *m* Els béns propis de la vida material o secular. *Deixem per ara aqueixes paraules —dix lo cavaller—, car cascú coneix en si lo que val ni pot fer, axí en lo temporal com en lo speritual* (TB 264: 6-7). **3.** **vida temporal** → **vida** 10. [temporal 6, temporals 4]

tempradament *adv* De manera no gaire intensa. *com quant de major lahor és justament e temprada regir un regne que guanyar e aconseguir-lo benaventuradament* (TB 600: 22-23). [temprada 1]

temprança *f* Virtut consistent a moderar les accions evitant-ne els extrems contraris, sobretot quant al plaer. *en lo menjar, nodriment; en los convits, temprança; en lo parlar, suavitat* (TB 607: 36). [temprança 3]

temps *m* **1.** Duració de les coses subjectes a canvi. *E més temps la mia vida no's pot allargar sinó del que voluntàriament a tu plaurà consentir-me* (TB 1143: 4-5). **2.** Moment determinat que s'entén adient per a una acció. *Com Diafebus véu temps de parlar ab la princessa, anà a la sua cambra* (TB 623: 31). **3.** Estat de l'atmosfera quant a la temperatura, la humitat, la nebulositat, el vent i tots els altres fenòmens meteorològics. *venint ara lo molt dormir deprés dinar y en temps de calor, engendren-se moltes malalties* (TB 1047: 33). **4.** **a temps** *loc adv* En el moment oportú. *altres dies seràs a temps a poder-hi tornar* (TB 985: 23). **5.** **al temps** (d'alguna cosa) *loc adv* En el moment en què aquesta cosa té lloc. *Al temps de la partida, Tirant, havent vist que lo pare hermità no menjava sinó herbes e bevia aygua, mogut de amor e caritat féu portar moltes viandes e totes coses*

necessàries per a la humanal vida (TB 360: 20-21). **6. bon temps** *loc nom* Clima suau, en què no fa fred, ni plou, ni fa vent. *la nau féu vela e ixqueren del port ab molt bon temps* (TB 401: 5). **7. córrer lo temps** *loc verb* Un instant, tenir lloc més o menys ràpidament segons la percepció de cadascú. *axí lo qui stà en plaer no li corre lo temps* (TB 667: 11). **8. despendre lo temps** (en alguna cosa) *loc verb* Dedicar-hi esforços. *e vulles despendre lo temps en tals cavalleries qui aumentaran lo teu stat* (TB 1276: 12). **9. discurs de temps** → **discurs** 3. **10. en aquell temps** *loc adv* En aquella època. *e al cap li posaren una corona tota d'argent molt rica, per ço com en aquell temps acostumaven de coronar a tots aquells qui tenien títol* (TB 868: 5-6). **11. en breu temps** *loc adv* De seguida. *yo·l faré anar hon he tramés los altres en breu temps* (TB 306: 3). **12. en lo temps antic** *loc adv* En temps passat i llunyà. *Pensa vostra altesa que siam en lo temps antich, que usaven les gents de ley de gràcia?* (TB 953: 10). **13. en temps** (d'alguna cosa) *loc adv* En un moment precís d'uns trets concrets. *E si fóssem en temps de justícia, trista de la tua persona!* (TB 1158: 26). **14. en un temps** *loc adv* Alhora. *tots fets cavallers en un temps* (TB 164: 20). **15. en son temps** *loc adv* Quan pertoca. *Senyor, cascuna cosa ve en son temps* (TB 311: 2). **16. ésser a temps** (en alguna cosa) *loc verb* Acomplir les coses assignades quan pertoca, abans que no se'n sobrepassi el límit establert. *que en dubte stava que y fossen a temps* (TB 1482: 2). **17. ésser primer en temps** *loc verb* Dur a terme una acció abans que ningú. *e, qui primer és en temps, és primer en dret?* (TB 430: 28). **18. fer temps** (de fer alguna cosa) *loc verb* Tenir lloc un clima propici per a dur-la a terme. *No veu, senyora —dix Phelip—, que no fa temps de anar a caça?* (TB 427: 25). **19. mal temps** *loc nom* Oratge desapacible. *Qui és aquell qui a si mateix tan poch stime que ab tan gran fret e mal temps se pose en exercitar les armes?* (TB 1201: 5-6). **20. passar lo temps** *loc verb* Entretenir-se. *Tirant jugant ab la princessa e stant en amorosos solaços e delitosos parlaments, passaren lo temps fins fon hora de dormir* (TB 1434: 1-2). **21. per temps** *loc adv* En el passat. *E après, per temps, casà totes les altres* (TB 1538: 26). **22. perdre temps** (en alguna cosa) *loc verb* Malgastar-hi esforços. *E sens no voler perdre temps en paraules, pres-la en braços* (TB 1371: 17). **23. temps indispost** *loc nom* Mal oratge. *En temps indispost voleu anar per la*

ciutat? E si torna a ploure? (TB 427: 4). **24. tenir temps** (en alguna cosa) *loc verb* Malgastar-hi esforços. *no tingau temps, que lo temps perdut no-s pot cobrar* (TB 1416: 10). [temps 343]

temptació *f* Desig. *e venien-li de grans temptacions de voler exir de la caixa* (TB 897: 9). [temptació 1, temptacions 1]

tenda *f* Abric a manera de casa feta de tela o de pells sostingudes per un o més pals clavats a terra i cordes que mantenen drets el pal o pals, i que serveix d'aixopluc a un guerrer en campanya. *E com a ell li paregué hora lançà les magranes a una part del camp, prop de una tenda de un gran capità parent del rey moro; e com fonch quasi passada la miganyit lo foch fonch tan gran e tant spantable que tots ne staven admirats de les grans flames que lansava* (TB 104: 10-11). [tenda 87, tendes 46]

tendal *m* **1.** Tros de tela que, mantingut estés a certa distància de terra, serveix per a fer ombra o d'aixopluc. *L'endemà per lo matí, lo capità manà parar una tenda molt gran e molt bella, feta a dues goteres, e alt en lo tendal havia una campana. E aquesta tenda no servia sinó a dir la missa e a tenir consell. E féu-la posar enmig de una praderia, entre los dos camps, del duch e del seu* (TB 557: 37-39). **2. tendal de popa** *loc nom* El que s'empra en un vaixell amb la mateixa funció que a terra. *Com lo capità féu partir les II galeres, manà no tornàs la una, sinó que contínuament, nit e dia, seguís l'estol, e en la nit portàs una lanterna ab una lum encesa al tendal de popa* (TB 720: 20-21). [tendal 2]

tendre -a *adj* **1.** Poc resistent a la pressió externa, que no és dur o es deixa fàcilment mastegar, encetar o deformar. *una lenya que ha nom «Lealtea», la qual és molt tendra e seca e dóna repòs ab alegria qui scalfar s'i pot* (TB 529: 6). **2.** Que encara no ha arribat a la maduresa definitiva, tant física com intel·lectual. *O, Déu, quina cosa és tenir la donzella tendra en sos braços, tota nua, de edat de XIII anys!* (TB 887: 8). **3.** Que cedeix fàcilment a les impressions fortes o als sentiments afectuosos. *E certa cosa és que yo finiré la tendra castedat mia ab mort delitosa per finir la mia penosa vida ab conservació de ma fama, car viure és morir qui no spera haver alegria* (TB 1096: 15-16). [tendra 5]

tenebra *f* Obscuritat profunda. *E no véus tu lo cel ple de tenebres qui contínuament nos menaça diversitat de temps* (TB 1201: 3). [tenebres 10]

tenebrós -osa *adj* **1.** Que és cobert o ple de tenebres de manera que la foscor és absoluta. *per causa de la nit mostraren-se les steles en lo cel e per la tenebrosa nit se restauraren* (TB 1196: 7-8). **2.** Que manca de brillantor intel·lectual. *Les bodes operacions declaren la bondat intrínseca de l'ànima; les paraules de doctrina dels hòmens savis il·luminen les tenebroses ignoràncies de les penses dels hoints* (TB 1305: 10-11). [tenebrosa 5, tenebroses 1, tenebrosos 2]

tenor *m o f* Manera particular de fer alguna cosa o de ser. *Lo qual scrit era del tenor següent* (TB 280: 5). *Lo rey moro, après passats quatre dies, tramés sos embaxadors ab una letra de batalla al rey de Anglaterra, la qual era de la tenor següent* (TB 104: 27). [tenor 21]

tento *m* Facultat de calcular o de fer-se càrrec de les coses. *E tots los mariners perderen lo tento del marinatge, que no sabien en quines mars eren* (TB 1089: 9). [tento 1]

teòleg *m* Persona versada en teologia. *Mas, vejam com nostre Senyor vingué en lo món, si lo y féu venir ardiment. Bé seria foll qui tal cosa creya, car per tots los theòlechs és determenat que la sua inmensa saviesa lo y féu venir* (TB 773: 27-28). [theòlechs 1]

teologal *adj* **virtut teologal** → **virtut** **4.** [theologals 1]

teologia *f* Disciplina que estudia metòdicament els continguts de la fe cristiana. *frare Johan Ferrer, qui era aquí legat per lo sant Pare e sabia molt bé parlar la lengua morisca, qui a suplicació de Tirant era vengut, e era gran mestre en la sacra theologia* (TB 1339: 22-23). [teologia 1, theologia 4]

tèrbol -a *adj* Que té en suspensió partícules d'una substància estranya que li lleven la claredat o la transparència. *Feu lavar les mans a hun home e torne-les-se a lavar, sens que no toque en res, e veureu l'aygua que n'ix ésser tèrbola e sùtzia per moltes vegades que les se lave* (TB 748: 29-30). [tèrbola 2, tèrboles 1]

terçanell] veg. **tercenell**.

tercenell *m* Tela de seda que feia un cordonet gros i que servia per a fer cortines, banderes o d'altres. *L'altra bandera era de terçanell vert ab letres de or qui dehien [...]* (TB 415: 22). [terçanell 1]

tercerament *adv* En tercer lloc. *los reys d'armes primer, après los erauts, tercerament los porsavants* (TB 178: 1). [tercerament 1]

terme *m* Grau últim segons una escala de valors. *e aquí [sobre el llit] conegueren los últims termes dels senyals de amor* (TB 1371: 18). [terme 27, térmens 7, termes 1]

terra *f* **1.** Planeta en què vivim, tercer en orde de distància respecte del Sol. *alt e poderós senyor, creador del cel e de la terra!* (TB 1229: 1). **2.** Superfície sobre la qual s'està o es camina. *e véu la gran morisma que corrien tota la terra* (90: 32). **3.** Part sòlida de la superfície de la Terra, en contraposició al mar. *Tirant féu girar tot l'estol devers terra* (TB 1385: 27). **4.** Porció de la superfície de la Terra considerada en si mateixa o com a pertanyent a algú. *presumeix ésser un petit rey en sa terra* (TB 481: 13). **5.** El material més bla dels que formen la crosta terrestre. *e véu aturar los moros per les nafres de la lavor dels spinachs e altres que cahien en los pous, qui eren cuberts de rama e, desús, terra* (TB 139: 11-12). **6. caure** (mort -a) **en terra** *loc verb* Perdre els sentits. *Yo no sé l'anell quina mala virtut té ni si és stat fet per art de nigromància, que l'aja agut vostra senyoria dels moros, car de continent que la comtessa lo s'à mès al dit, és cayguda morta en terra* (TB 144: 8-9). **7. de la terra** *loc adj* Del camp. *molt gran abundància dels fruyts de la terra* (TB 88: 7). **8. donar del genoll en la terra** (o **donar dels genolls en la terra**) → **genoll** 2. **9. donar escala en terra** → **escala** 4. **10. en terra** *loc adv* En moviment fins al contacte amb el paviment. *vejau si hi hauria dos patges que·m portassen les faldes perquè no toquen en terra* (TB 427: 15-16). **11. en terra plana** *loc adv* Sobre una porció bastant extensa de terreny que no presenta grans elevacions i depressions. *féu fer una mina molt secretament, e per tant com la ciutat aquella era edificada sobre roques —si bé stigués en terra plana—, hagueren molt gran treball de cavar-la* (TB 1327: 20-21). **12. ficar lo genoll en terra** → **genoll** 5. **13. gent de la terra** → **gent** 4. **14. no voler ésser abaixat en terra per pendre una agulla** (per algú) *loc verb* Algú, no tenir intenció de fer una cosa per un altre. *no·m volria ésser abaxada en terra per pendre una agulla per ell* (TB 984: 1). **15. per terra**¹ *loc adv* En moviment fins al contacte amb la superfície. *e dos vegades lo tornaren a lansar per terra* (TB 1211: 22). **16. per terra**² *loc adv* Travessant un territori. *E partiren del camp dels moros, e per terra anaren a la insigne ciutat de Contestinoble* (TB 1441: 10). **17. pendre terra** *loc verb* Atracar-hi. *La galera jamás deseparà la nau del Gran Caramany, e féu la via de Chipre per passar en les illes e, si porien,*

pendre terra en les mars de Alexandria, pensant que ninguna nau no faria la sua via (TB 721: 27-28). **18. terra ferma** *loc nom* La que és continental, per oposició a una illa, o la d'una illa molt extensa, per oposició als illots que hi estan a prop. *féu armar un bergantí per passar en la terra ferma* (TB 399: 27). **19. terra de promissió** *loc nom* Territori molt desitjat. *e ab treball meu, sou venguts en terra de promissió franks e liberts de tota captivitat* (TB 424: 3). **20. terra natural** *loc nom* Aquella en què algú ha nascut. *e de tornar-vos-ne en vostra terra natural e dexar-nos viure en nostra ley* (TB 1192: 30). **21. terra santa** *loc nom* La promesa per Déu als israelites en l'Antic Testament. *que en companyia sua yo pugua passar en la terra sancta de Hierusalem* (TB 378: 17). [terra 643, terres 46]

terrat (o **tarrat**) *m* Coberta plana, sense teules, d'un edifici o d'una part d'edifici. *e posà'l en lo retret e féu-lo saltar en un tarrat que y havia, e donà-li una corda de cànem perquè s'acalàs dins l'ort* (TB 905: 10-11). *ella saltà en lo terrat e prestament levà la corda* (TB 905: 34). [tarrat 1, tarrats 2, terrat 11, terrats 3]

terratrèmol *m* Moviment vibratori o sacseig de l'escorça terrestre, perceptible en una zona més o menys extensa, de durada breu, que pot ser repetitiu, provocat per l'energia generada sobtadament a la litosfera i que es propaga en forma d'ones elàstiques, com a resultat de la relaxació sobtada d'un estat de forces produït per un moviment brusc entre compartiments rocosos. *tots los draps se començaren a moure quasi com a terratrèmol* (TB 230: 9). [terratrèmol 1]

terrenal *adj* Propi de la vida en la Terra. *Tres coses són que per lur excel·lència excel·lexen totes les altres en aquesta vida: La primera és menyspreu de la honor terrenal o temporal o de fortuna* (TB 864: 26-27). [terrenal 2, terrenals 2]

terrible *adj* **1.** Que infon una por extrema. *Car ab concòrdia totes les coses augmenten e ab discòrdia les grans desmenuexen. E per concòrdia la comunitat en si mateixa és fort e als enemichs terrible* (TB 1230: 11-12). **2.** Excessiu en alt grau. *Per tenir conformitat ab vós, senyor, és stada vestida de continu la mia afortunada persona de hun aspre scilici la carn y, per àbit, de hun fort burell a manera de sach per significar la veritat del meu gran treball y terrible pena que per vós, senyor, pregant, sospirant y jamecant comportava* (TB 1468: 31-32). [terrible 6, terribles 1]

- territori** *m* Extensió de terra que forma una circumscripció política i administrativa. *com los turchs entraven dins lo territori de la ciutat de Sent Jordi, los crestians lansaven totes les aygües del riu e de les céquies* (TB 1056: 23-24). [territori 1]
- terror** *m* Por extrema. *E portant a taill d'espasa tot lo que·ls venia davant, que era cosa de gran terror e espant, per bé que coneguessen que la multitud dels enemichs era tanta que paria cosa invencible* (TB 554: 27-28). [terror 4]
- testa** *f* **1.** Cap d'una persona o d'un animal. *lo rey hermità li taillà la testa, pres la lança e mes la testa en la punta* (TB 124: 29). **2.** El cap considerat com a seu del pensament. *com saviesa en la testa stà e ardiment en lo cor* (TB 776: 5). [testa 6, testes 1]
- testament** *m* **1.** Declaració generalment escrita que una persona fa de les seues últimes voluntats disposant dels seus béns i pertinences per a quan haurà deixat de viure. *fas e ordén lo present meu testament e darrera voluntat* (TB 1488: 10). **2. Testament Antic** *loc nom* Conjunt dels escrits atribuïts a Moisés i a la resta de canònics anteriors a la vinguda de Jesucrist. *mas crehent aquells del Testament antich que Jhesús se devia encarnar* (TB 1340: 13). [testament 11, testaments 2]
- testera** *f* Part de l'arnés que passa per darrere de les orelles del cavall per a unir les dues galteres. *los cavalls encubertats de ço que cascú mills li parrà, de cubertes de cuyro o de loria, testera de açer, sens spasa en altra maestria, sella de guerra ab streps desligats* (TB 651: 8-9). [testera 2]
- testimoni** *m* **1.** Manifestació d'una cosa com a vista o comprovada per aquell qui en dóna fe. *És aquest lo qui féu testimoni contra sa mare e la féu morir en presó?* (TB 276: 18). **2.** Persona que ha vist o sentit alguna cosa. *No senyor, que promesa de compliment de amor ni en exercir aquell no y cal testimonis ni menys acte de notari* (TB 892: 5-6). [testimoni 27, testimonis 6]
- teulada** *f* Coberta d'edifici feta de teules posades ordenadament. *al cap portaven capells de palla cuberts tots dalt de planches d'or a forma de teulada* (TB 279: 19). [teulada 1]
- textura** *f* Conjunt de trets característics d'alguna cosa. *Noresmenys, a la cavalleria moral donarà lum e representarà los scenacles de bons costums, abolint la textura dels vicis e la ferocitat dels monstruosos actes* (TB 63: 11-12). [textura 1]

tia *f* Germana del pare o de la mare. *En son testament me leixà una tia que yo tenia un comtat qui-s nomena de Sanct Àngel* (TB 631: 11). [tia 2]

timbre *m* Insígnia que es posa sobre l'elm per a distingir el grau de noblesa. *E sobre l'elm stigma lo timbre de la divisa que volrà* (TB 342: 26). [timbre 1]

timó *m* **1.** Peça plana de fusta o de metall que va articulada verticalment a l'extrem de popa d'una nau o d'una altra embarcació, i que, girant a dreta o a esquerra a voluntat d'aquell qui la governa, fa que el vaixell es desvie cap a una o altra direcció. *E més baix del timó, en totes les naus trobareu grosses anelles de ferro* (TB 410: 13). **2. timó de caixa** *loc nom* El que té unes peces de fusta a manera de caixó que defensen els guardins. *No pogueren pendre en la illa, ans romperen los timons de caixa, e la galera de Tirant se descosí* (TB 1089: 6). [timó 4, timons 1]

timoner *m* Mariner que regeix el timó. *E Tirant manà al timoner e al naucher que no voltassen la nau* (TB 401: 20). [timoner 1]

tinell *m* **1.** Moble format per diversos prestatges superposats, sovint escalonats, amb calaixos o sense, que servia per a tenir-hi la vaixella, botelles i d'altres atuells dins de la sala que servia de menjador. *e en cascun apartament havia son bell tinell parat contínuament ab molt bella vexella d'argent* (TB 231: 19). **2. tenir tinell** (*a algú*) *loc verb* Tenir-li taula parada. *Tirant tingué tinell a tots los qui menjar hi volgueren* (TB 1310: 12). [tinell 9, tinells 4]

tinença *f* Territori que es tenia en qualitat de feu. *ab la tinença d'Altafulla, la qual, entre tot, és de renda arrendada setanta-cinch mília ducats* (TB 697: 1). [tinença 1]

tinta *f* Substància fluida o pastosa, d'un color determinat, usada per a escriure, dibuixar o imprimir. *E féu-se dar tinta e paper e, ab tot son mal, screví la letra del stil* (TB 943: 23). [tinta 7]

tir *m* Mesura longitudinal equivalent a l'extensió que pot recórrer un tret o projectil. *lunyant-se la una de l'altra un tir de pedra* (TB 675: 10). [thirs 1, tir 3, tirs 2]

tirà (o **tiran**) **1. adj** Que exerceix una autoritat opressiva. *E com tu sies tan magnànim príncep, deuries ésser just e no voler tenir nom de tirà* (TB 1121: 5-6).

2. m Príncep absolut que governa amb tirania. *e de Pisístrat, tiran de Atenes* (TB 606: 29). [tirà 2, tiran 1]

tiran *m* Tirà.

tiranament *adv* De manera opressiva. *y com iniquament y tirana voleu destruir tot l'Imperi Grech sens deguda rahó* (TB 727: 6). [tirana 1]

tirania *f* Autoritat opressiva. *e fermada pau e oppressa tota tirania e tornada libertat en sa terra* (TB 604: 26). [tirania 4]

tirànic -a *adj* Que mostra un domini excessiu sobre la voluntat. *Usa, donchs, virtuosament devers nosaltres, qui tan humilment te suplicam, e no't moga a crueldat la tirànica cobdícia que posseheys tu e los teus* (TB 1243: 35-36). [tirànica 1]

tirànicament *adv* D'una manera tirànica. *e aquests senyors que ací són lansar de lurs terres tirànicament, sens degun dret ni justícia que no y tenen* (TB 131: 14). [tirànicament 2]

tirantí -ina *adj* Tirànic. *O ciutat tirantina, del teu bé restaràs deserta, car ara hauran fi tots los teus plaers!* (TB 1233: 12-13). [tirantina 1]

tireta *f* Cordó o tira estreta capçada amb llanda o filferro, usada per a cordar gipons o altres peces. *que si pert peça d'arnés qualsevulla que sia, o tireta alguna se rompés, no la puguen tornar adobar* (TB 285: 8). [tireta 1, tiretes 3]

títol *m* **1.** Designació honorífica que expressa una dignitat o distinció, bé hereditària o adquirida. *per ço he fet yo que lo senyor emperador li done títol de comte* (TB 631: 8). **2.** Qualitat característica, especialment no física. *Yo seré a vosaltres dada per vida, com tingau títol de bons e veraders* (TB 624: 18). **3. home de títol** → **home** 11. [títol 32]

tocant *adj* Que pertoca o atany algú o alguna cosa. *Quant més ara en les coses tocants a la honor e excel·lència de la vostra virtuosa persona?* (TB 1461: 6-7). [tocants 2]

tolerable *adj* Que es pot resistir o admetre. *E tots aquests mals són a mi més tol·lerables que la absència de aquella excel·lentíssima senyora per mi amada més que totes les coses de aquest món* (TB 1290: 8-9). [tol·lerables 1]

tomba *f* Lloc de sepultura d'un o més morts, especialment la que és coberta per una llosa o marbre a manera de monument. *Aprés, lo rey los féu fer una molt bella tomba de lignum àloe obrada molt artificialment* (TB 312: 9). [tomba 19, tombes 2]

torba *f* Turbació. *Com los reys e capitans moros veren venir a menys la lur gent e veren lo foch ençés en lo lur camp, e miraven les dones qui staven fermes, que no's*

movien, car ab la torba del combatre no les havien vistes fins en aquella hora (TB 1218: 37-38). [torba 1]

torbació] veg. **turbació**.

torn *m* **1.** Màquina en la qual, subjectant-hi una peça de fusta, de metall, de banya o d'un altre material dur, s'imprimeix a aquesta un ràpid moviment de rotació, amb què, posant-la en contacte amb una aïna tallant, la peça és arredonida i rep un perfil i un calibre determinats. *E si yo sabia que filant al torn lo podia sostenir en sa honor, de tot cert ho faria* (TB 631: 4). **2.** Tomb sobre un mateix. *La dolor me aumentà en tanta quantitat que donava torns per lo lit com fa lo malalt qui stà al pas de morir e no troba lo camí* (TB 709: 17-18). [torn 1, torns 1]

torna *f* **1.** Allò que, per donació espontània o per conveni, s'afegeix a una cosa que es dóna, es ven o es cedeix. *Emperò, senyor, si la benignitat de vostra altesa me volrà fer tanta gràcia e mercé de voler-me dar les tornes, segons vostra magestat ha ofert, stimaria més que si·m daven X imperis* (TB 1449: 32-33). **2. per tornes** *loc adv* En compensació. *E per tornes, vos volem dar nostra filla Carmesina per muller* (TB 1449: 22). [tornes 2]

tornada *f* Marxa o moviment cap al lloc del qual s'ha partit prèviament. *e si a la magestat divina serà plasent, la mia tornada serà molt presta* (TB 85: 3). [tornada 8]

torneig *m* Competició en què dos grups de cavallers combatien per exhibir la pròpia habilitat en el maneig de les armes fins a restar vencedor un dels grups, segons determinades regles. *e en cascun dia hi foren fetes dances, juntes e torneigs e moltes altres coses de alegria* (TB 1531: 31). [torneig 3, torneigs 1, torneig 1, torneigs 1]

torre *f* **1.** Construcció cilíndrica o prismàtica més alta que ampla, aïllada o sobreixint d'una edificació, i que serveix per a protegir una ciutat o castell i per a mirar a gran distància. *de posar una bandera en la més alta torre de la dita ciutat* (TB 449: 15). **2.** Lloc on algú està tancat. *e féu-lo posar pres dins una gran torre* (TB 110: 9). **3. torre de l'homenatge** *loc nom* La d'un castell dins de la qual el castellà prestava jurament de fidelitat i de defendre la fortalesa. *ab ajuda dels dos frares qui tendran ja la torre de l'homenatge presa, daran entrada als altres* (TB 372: 28). **4. torre del tresor** *loc nom* En la que es guardaven els diners i els objectes de valor d'un rei o d'un senyor. *Com foren a la torre del tresor, la princessa obrí les*

portes, per ço com ella tenia totes les claus (TB 514: 36-37). **5. torre maestra** *loc* nom La més alta d'un castell. *Aprés que lo rey fon ferrat, entraren en la torre maestra* (TB 1154: 24). [torre 44, torres 20]

tort *adj* **1.** Mancat d'un ull. *ab los hulls corporals poder veure si és coixo o tort, o alesiat de algú de sos membres* (TB 383: 34). **2. a gran tort** *loc adv* Molt injustament. *Senyor, vostra altesa faça apagar lo foch, que yo vull per batalla deliurar aquesta senyora, car a gran tort és incriminada e ab defalt de justícia la voleu fer morir* (TB 189: 9-10). **3. a tort** *loc adv* Injustament. *E com stà poch en segur qui altri desereta a tort!* (TB 886: 9). [tort 3]

tortra *f* Ocell de la família dels colúmbids (*Streptopelia turtur*), de plomatge gris, amb ales de color castany i negre per sobre, característic pel seu parrupeig, i que simbolitza la fidelitat conjugal. *com a trista tortra deseparada del spòs Tirant* (TB 1495: 20). [tortra 1]

tórtora] veg. **tortra**.

torxa] veg. **antorxa**.

tossal *m* Petita elevació del terreny de pendent poc considerable. *E tots los moros pujaren alt en un toçal per mirar la batalla* (TB 124: 9). [toçal 3]

total *adj* Que comprén totes les parts sense exceptuar-ne cap. *en poch temps lo món tot se perdria caminant en total destrucció* (TB 776: 2). [total 14]

totalment *adv* D'una manera total. *com la mia ànima sia totalment sotsmesa a la vostra voluntat* (TB 1370: 3). [totalment 4]

totpoderós -osa *adj* Que està capacitat per a la consecució de qualsevol acció que pretenga. *O senyor Déu Jesucrist, totpoderós e misericordiós, qui havent pietat de l'humana linatge volguist devallar del cel en la terra e prengué carn humana en lo verge ventre de la sacratíssima verge Maria* (TB 1033: 1-2). [totpoderós 5]

tovalla *f* Peça de tela de diferents mides, dibuixos i lligats, que es posa estesa sobre la taula en parar-la per a servir el menjar. *Les taules jamás se desparaven sinó per mudar tovalles netes* (TB 231: 18). [tovalla 1, tovalles 1]

tovallola *f* **1.** Peça rectangular de lli o d'altres matèries, que serveix per a eixugar-se la cara, les mans o una altra part del cos després de llavar-se o de banyar-se. *e posà una tovallola al cap de la lança* (TB 687: 34). **2.** Drap que servia per a tapar-se la

cara o per a cobrir-se el cap a manera de turbant. *E tenien endret dels hulls una gran tovallola de fil de seda ben clara* (TB 278: 27). [tovallola 7, tovalloles 4]

traball *m* Treball.

trabuc *m* Giny antic de guerra que servia per a llançar pedres grosses. *per què tots dies feya tirar ab trabuchs e ab bombardes grosses a la muralla* (TB 1327: 3). [trabuchs 1]

tració *f* Violació de la fidelitat deguda a algú o a alguna cosa. *vosaltres ab gran maldat e tració li haveu feta sentir dolor inestimable* (TB 1242: 5). [tració 19, tracions 1, traició 15]

tractat *m* Llibre o part d'un llibre que tracta d'una determinada matèria. *Lig-se en hun tractat que Sèneca fa [...]* (TB 861: 1). [tractat 4]

tragèdia *f* Gènere dramàtic que presenta una acció seriosa i greu, generalment entre personatges importants i en què el protagonista és conduït per una passió o per la fatalitat a una catàstrofe. *ço que dix Sèneca en la segona tragèdia* (TB 607: 7). [tragèdia 1]

traïció] veg. **tració**.

traïdor *-a adj i m i f* Que comet traïció. *per bé que só cert que·n seré blasmat per molts bons cavallers que a tan vil e desordenada persona e traïdora yo haja admesa per companyia de entrar dins liça en camp clos a tota ultrança com si fos de persona en llibertat posada, a tota ma requesta vos combatré a hús e costum de França* (TB 307: 7-8). *E aquests traïdors que tenim dins lo castell an feta una gran maldat* (TB 372: 16). [traïdor 28, traïdora 1, traïdors 5]

tramuntana] veg. **tremuntana**.

tranquil·le [inv] *adj 1.* Que aporta calma. *tot lo consell és de acort que, per dar repòs tranquil·le a la senectut vostra e de tots los vassalls e servidors de tot l'imperi* (TB 1431: 34-35). *2.* Que no experimenta la força dels vents. *Aprés, agueren lo temps tan pròsper que en pochs dies arribaren al port de Jafa e, partint d'allí, que lo temps fon abonçat ab la mar tranquil·le, arribaren en Barut ab bon salvament* (TB 421: 9-10). [tranquil·le 13]

tranquil·litat *f* Estat lliure d'inquietud. *e de major seguretat, repòs e tranquil·litat* (TB 1403: 17). [tranquil·litat 4, tranquil·litat 3]

transcendent *adj* Que va més enllà dels límits del coneixement humà o de la mesura ordinària de les coses. *La transcendent celsitut de la magestat vostra, senyor emperador, venim a suplicar* (TB 806: 1-2). [transcendent 1, transcendent 1]

transitori *adj* Que no és permanent. *E de açò la mia ànima restaria aconsolada, car béns de fortuna no·n desig, puix són transitoris e sens neguna fermetat* (TB 111: 14-15). [transitòries 1, transitoris 1]

traspàs] veg. **trespàs**.

trast *m* Banc on seia el remer dins de la nau en què vogava. *Partiren de aquí e cascú aplegà la sua gent. E posaren-se cascuns en son trast e stiguieren aquí tota la nit ab molt gran alegria* (TB 1376: 4-5). [trast 1]

travessura *f* Dolenteria pròpia d'una criatura o d'un jove. *Tirant haurà fet alguna travesura en la cambra de la princesa* (TB 910: 14). [travesura 1]

treball (o **traball**) *m* **1.** Situació anguniosa o plena de perill. *ha comportades inestimables vexacions y treballs inreparables* (TB 1244: 1). *amor no spera hom de sa senyoria altre bé sinó trebaills* (TB 912: 34). **2.** Desplegament de la pròpia força física o moral per a vèncer una resistència o aconseguir un objectiu superant-ne les dificultats. *No vull desmenuir lo premi de mos treballs* (TB 888: 34). **3.** Activitat que es fa penosament. *Per què·t dich, mon fill, que és gran trebaill e fatigua ésser cavaller, car a molt és obliguat* (TB 183: 2). [traballs 1, trebaill 3, trebaills 1, trebal 2, treball 83, treballs 88, trebals 1, trebayll 1]

treballós -osa *adj* Que exigeix un esforç notable. *Mon senyor Tirant, no cambieu en treballosa pena la sperança de tanta glòria com és atényer la vostra desijada vista* (TB 1418: 1-2). [treballosa 4, treballosos 4]

trementina *f* Oleoresina del pi i d'altres coníferes, massa groguenca i opaca, de propietats rubefaents i carminatives, d'on s'extrau l'oli de trementina, emprada com a base d'ungüents, com a herbicida i en la producció de càmfora sintètica. *E par-me en lo vostre parlar, que trementina bullenta no us ha tocat* (TB 300: 30). [trementina 1]

tremolós -osa *adj* **1.** Que s'agita amb moviments curts, ràpids i repetits. *Si la demana a sa mare, ja molt menys, que temor tendrà de passar la mar tremolosa, ab tanta dolor com les dones la gosen passar* (TB 762: 27-28). **2.** Que s'agita nerviosament per por d'alguna cosa. *car no pot ésser pus absorda cosa ne més perillosa que*

príncep mentidor, sots lo qual la cosa pública de son regne, incerta e tremolosa per ses falsies, haurà a vacil·lar (TB 607: 18-19). [tremolosa 2]

tremuntana *f* **1.** Punt cardinal que cau a l'esquerra mirant cap a llevant. *Les unes [naus] prengueren la via de levant, altres la via de ponent, altres la via de migjorn, altres la via de tremuntana* (TB 721: 25-26). **2.** Vent que bufa des del nord i que sol ser molt fred. *senyora princessa, que del món sou la tremuntana hon tots los mariners prenen govern* (TB 1070: 29). [tremuntana 2]

trena *f* Porció de cabells que, dividits en tres o més caps o ramals, s'entreteixen de manera que cadascun dels caps, seguint una línia sinuosa, va entrecreuant-se amb les altres passant-los alternativament per damunt i per davall. *e totes les costures eren de trenes d'or molt amples* (TB 1011: 6). [trenes 1]

trencador *-a adj* **trencador de fe** *loc nom* Persona que incompleix la paraula donada. *E al desleal e trencador de fe hun defalt li basta e, qui lo y perdona, aparelle's de perdonar-li'n molts* (TB 781: 3-4). [trencador 1]

trenitat *f* Trinitat.

trenyella *f* Cinta estreta en què els fils que formen el teixit tenen una direcció obliqua. *e cascú portava un leó ligat ab una trenyella d'or e de çeda* (TB 279: 13). [trenyella 2]

trepà *f* Tall o obertura practicat a una peça de tela i sota el qual es veia tela d'una altra classe o color. *ab gipons tots d'argenteria, jaquets sens mànegues trepats fins a la cinta e les trepes e lo cors ben brodat, les calçes totes brodades de perles molt belles* (TB 279: 10-11). [trepes 1]

tesor *m* **1.** Conjunt de diners o d'objectes preciosos. *E regonegueren lo tesor del rey que tenia e trobaren-li, en dobles, CLII mília marches, per causa que era home molt rich* (TB 1156: 29-30). **2.** Cosa o persona considerada com a molt preciosa i digna de ser conservada. *Qui troba ver amich, troba tesor* (TB 1302: 6). **3. torre del tesor** → **torre** **4.** [tesor 47, tesors 6]

tespàs *m* Pas d'aquesta vida a l'altra. *car yo stich en lo tespàs de la mia dolorosa vida* (TB 1070: 4). [tespàs 1]

treva *f* **1.** Suspensió d'hostilitats durant un temps considerable. *Com les treves foren pasades, la guerra començà cruel e brava* (TB 968: 17). **2. no dar** (a algú) **pau ni treva** → **pau** **2.** [treva 15, treves 33]

triga *f* Fet de tardar. *e la mort seria a mi menor pena que la triga de la mort* (TB 764: 9). [triga 1, trigua 1]

trinxant *m* Persona que servia i tallava la carn a la taula d'un rei o d'un senyor. *E cascú en son plat e ab son trinchant davant cascú* (TB 1440: 13). [trinchant 1]

triomf] veg. **triümf**.

triomfal] veg. **triümfal**.

triomfant] veg. **triümfant**.

triomfantment] veg. **triümfantment**.

trinitat (o **trenitat**) *f* Misteri teològic del cristianisme consistent en la distinció de tres persones divines en una de sola i única essència. *poguesses tant saber en los fets de la Trenitat* (TB 1175: 34). *O, Senyor totpoderós, Trinitat verdadera!* (TB 1052: 15). [Trenitat 1, Trinitat 9]

trinquet] veg. **triquet**.

triquet *m* El pal més pròxim a la proa en un vaixell de més d'un pal i la vela que s'hi enverga. *E cascú feya sforç de veles tant com podia ab la mijana e ab lo triquet, e posaven tantes bonetes com cascuna nau podia portar* (TB 721: 31). [triquet 1]

tristícia *f* Tristor. *E axí permetrà lo meu prosperar perquè la nostra tristícia en sobreabundant goig mudar puga* (TB 1306: 10). [tristícia 11]

trist *-a adj* **1.** Que està en un estat d'ànim en què no se sent gens d'alegria. *Car ahir éreu sa e alegre e ara vos veig prou trist, coxo e malalt* (TB 130: 24). **2.** Que denota manca d'alegria. *e pensant encara en les piadoses làgremes de tots aquells qui són stats morts o ferits en la trista batalla* (TB 1109: 23-24). **3.** Digne de compassió. *Ay trist de mi! La vida mia tinch per no res, que tinch vergonya de dir lo que a la memòria se representa* (TB 1061: 14-15). [trist 53, trista 100, tristes 19, trists 27]

tristament *adv* Amb tristor. *e ja no sé com puga aprendre de sofrer tristament lo dan de amor qui aparellat m'està* (TB 740: 6). [tristament 1]

tristor *f* Estat d'ànim en què no se sent gens d'alegria. *te devien induyr a merçé les mies làgrimes e la tristor de la mia cara* (TB 943: 11). [tristor 38, tristors 2]

triümfal (o **trumfal**) *adj* **1.** Triümfant. *e admirà's de la molta virtut e favorable fortuna del gloriós cavaller Tirant, com per la sua grandíssima indústria e alta cavalleria havia obtesa triümphal victòria de tants senyors grans del poble*

morisch (TB 1457: 14-15). **2. arc trumfal** → **arc** 3. **3. carro triümfal** → **carro** 2.
[triümpfal 7, triumphal 1]

triümfantment *adv* D'una manera triomfal. *los penons e estandarts de les invencions triümpphantment se desplegaven* (TB 1536: 14). [triümpphantment 1]

triümfant *adj* Que venç o que aconsegueix l'èxit. *yo us daré de vostres enemichs triümfant victòria* (TB 718: 20). [triümfant 2, triümpphant 8]

triümf *m* **1.** Victòria. *Finalment, tanta pompa, tan gran triümpfo, tanta excel·lència jamés fon vista als de la terra e als stranys. E a tots generalment fon plasent molt aquest matrimoni* (TB 1451: 13-14). **2. corona del triümf** → **corona** 6. [triümf 1, triümpfo 31, triümpfos 3]

tro *m* Soroll que segueix el llamp, a causa de l'expansió de l'aire al pas de la descàrrega elèctrica. *per causa de hun negre núvol qui ab grans trons e lamps venia acompanyat* (TB 1080: 35). [tro 1, trons 4]

troià -ana *adj i m i f* Natural de Troia. *de aquell benaventurat cavaller don Hèctor lo troyà* (TB 415: 23). *Homero ha recitat les batalles dels grechs, troyans e de les amazones* (TB 69: 9). [troyà 2, troyana 1, troyanes 1, troyans 3]

trompeta **1.** *f* Instrument musical de vent, de metall, amb broquet, que consisteix en un llarg tub cilíndric metàl·lic, comunament corbat dues vegades, amb embocadura en forma de copa, proveït de claus o de pistons i terminat en pavelló. *Sonà una trompeta e tots se auniren e donaren de peu en terra* (TB 869: 27). **2.** *m* Sonador de trompeta, que actua a manera d'herald o de pregoner. *com agué ordenada la letra de batalla, pres un trompeta e donà-la-y, e manà-li que la portàs a Tirant* (TB 644: 1). [trompeta 31, trompetes 50]

trona *f* Petita plataforma elevada proveïda d'ampit i tornaveu, col·locada a una altura convenient en una església o en un refectori, i destinada a la lectura de textos sagrats o piadosos i a la predicació. *lo sermonador pujà en la trona e féu hun solemne sermó* (TB 862: 38). [trona 2, trones 1]

tros *m* **1.** Part d'algun element separada de la resta de la mateixa cosa. *E posà a rostir un troç de carn* (TB 430: 24). **2.** Porció d'alguna cosa considerada com a part de la resta, de la qual no està realment separada. *Com Tirant véu un gran troç del mur trencat, descavalcà* (TB 582: 13). **3.** Porció d'espai o de distància. *en lo camp dels moros, la princessa de hun gran troç lony véu hun petit negre e cuytà envers*

aquella part (TB 680: 7). **4. de tros en tros** *loc adv* En fragments successius. *me trocegen los ossos e la carn e, de troç en troç, la lançen per l'ayre* (TB 911: 27).
[troç 15, troços 1, tros 6]

trumfal *adj* Triümfal.

tudor -a *adj* Que té cura de la persona i dels béns de qui, per ser menor d'edat o per una altra causa, no té completa capacitat sobre les pròpies accions. *La mare de aquesta* [Estefania] *restà dona poderosa, tudora e curadora ab lo emperador ensemps* (TB 637: 4). [tudora 1]

tumult *m* Agitació desordenada amb soroll o amb confusió de veus. *ab multiplicades veus, foren los crits e tumult en lo palau, que fon forçat al vell emperador levar* (TB 932: 2). [tumult 3]

turbació *f* Alteració de la quietud. *ab gran turbació e fora de seny, quasi mig mort* (TB 1511: 34). [turbació 5]

turc -a *adj i m i f* Natural de Turquia. *Partí's lo capità turch de la ciutat de Contestinoble ab tota la sua gent* (TB 171: 11). *Tornem a recitar com se comporten los turchs ab los crestians qui restats eren en lo camp* (TB 733: 18).
[turch 7, turchs 136]

turment *m* **1.** Infligiment a algú d'un sofriment cruel, físic o psíquic, com a punició, a fi d'arrancar-li una confessió o en revenja. *tu pasist tantes penes, ço és, açots, nafres e turments* (TB 1069: 23). **2.** Greu pena o sofriment moral. *e adolorida temor me dóna turment irreparable* (TB 536: 25). [turment 4, turments 6]

tutament *adv* Amb seguretat. *És, donchs, expedient e necessari que sies col·locada en matrimoni, segons he dit, ab cavaller valentíssim e virtuós, perquè puxes aquells tutament retenir* (TB 1302: 20-21). [tutament 1]

tutor -a] veg. **tudor -a**.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

U

ubertura *f* Solució de continuïtat que permet l'entrada d'algú o d'algun objecte. *E sobre la gonella portava una roba francesa de cetí negre de molt resplendent luor, uberta a quatre parts, e totes les ubertures perfilades de amples randes de orfebreria ab diversos smalts* (TB 1445: 11-12). [ubertures 1]

uixer -a *m i f* Sirvent subaltern que s'ocupa de la pràctica de certes diligències en la tramitació dels assumptes. *La Viuda Reposada era uxera major de la cambra* (TB 669: 20). [uxera 1]

ull *m* **1.** Òrgan de la visió, el qual rep les imatges de l'exterior i les transmet al cervell per mitjà del nervi òptic. *e posà-li lo punyal en lo hull per matar-lo* (TB 331: 27). **2.** Facultat cognoscitiva. *suplich a la altesa vostra que vullau obrir los ulls del vostre clar entendre* (TB 1191: 7). **3.** *coa de l'ull* → **coa** **2.** **4.** **no partir lo ull** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* No deixar d'observar-lo o d'observar-la. *Fon forçat vingués a notícia de Tirant per ço com no partia jamés lo hull de Phelip* (TB 394: 10-11). [hull 3, hulls 86, ull 4, ulls 163]

últim -a *adj* Que se situa el darrer. *e aquí conegueren los últims termes dels senyals de amor* (TB 1371: 18). [últim 2, última 9, últims 1]

ultrança *f* **1.** Combat a mort entre dos cavallers. *Digau-me què haveu tractat ab lo soldà hi ab los altres, mostrant desijos de ultrança ab lo rey de Egipte* (TB 654: 27-28). **2.** **a ultrança** *loc adv* Fins a morir o matar l'adversari en combat. *e parlant de les grans festes e de les honors que feïen als estrangers e a tots aquells que y anaven, e per semblant, de les armes que cascú fehia, qui fer-les volia a ultrança o retretes* (TB 276: 32-33). **3.** **a tota ultrança** *loc adv* Fins a morir o matar l'adversari en combat. *E promet en poder de vosaltres, com a cavaller que só, de jamés tornar en la mia terra fins a tant yo haja combatut un cavaller a tota ultrança* (TB 277: 11-12). [ultrança 44]

ultratge *m* Injúria greu de fet o de paraula. *E lo haraut qui semblants paraules li reportà, les dix ab gran ultratge* (TB 793: 20). [ultrage 1, ultratge 4]

unça] veg. **onça**.

ungla *f* Formació epidèrmica de natura còrnia que protegeix l'extrem dels dits de mamífers, ocells i rèptils. *arrancau-vos los cabells e ab les ungles rompeu la vostra cara* (TB 1060: 4). [ungla 1, ungles 5]

ungüent (o **engüent**) *m* Substància constituïda per una mescla de greixos que s'aplica mitjançant unció. *E Tirant, en scusa de mirar, acostà-s'i, untà's la mà ab l'engüent que fet havia e posà'n per totes les bombardes* (TB 1112: 7-8). *E Tirant comprà una fel de balena, la qual era molt vella, e pres argent viu e salnitre e vidriol romà, ab altres materials, e féu de tot ungüent* (TB 111: 34-35). [engüent 2, ungüent 1]

unió *f* **1.** Formació d'un tot a partir de dues o més coses. *fent unió de la divinitat ab la humanitat* (TB 773: 30). **2.** Unitat. *fins a tant que, disponent la tua magestat, yo, servent teu, guiat per la tua acostumada misericòrdia, socorregut de ta contínua potència, lo teu nom invocant, puga socórrer l'emperial stat e la crestiana unió* (TB 1335: 22-23). [unió 3]

unitat *f* Propietat de tot ésser, en virtut de la qual no és divisible en parts sense que la seua essència es destruïska o s'altere. *Ajuny-me, Senyor, a unitat de la tua santa Sglésia cathòlica* (TB 1517: 1). [unitat 1]

univers *m* **1.** Conjunt de tot allò que existeix. *Senyor, com pot consentir la magestat vostra que aquests turchs, gent de poca stima, agen a destruyr tan singular sglésia com és aquesta, car en tot l'univers no és tal* (TB 168: 20-21). **2.** **l'univers món** → **món** 6. [univerç 3, univers 8]

universal *adj* **1.** Pertanyent o relatiu a tot o a tots. *emperò no·ls ha tolt lo universal Creador lo franch arbitre* (TB 75: 5). **2.** **hereu universal** → **hereu** 2. [universal 5]

ús *m* **1.** Exercici d'alguna cosa. *e neguna cosa és tan delitosa que per lonch ús no torne enujosa* (TB 1080: 7). **2.** Costum derivat de la pràctica habitual d'alguna cosa. *e lo cavaller ha mester haja bon sentit natural, car l'ús de les armes, si·l perdia —ço que és de la sua heredit—, seria menyspreat per los bons cavallers de honor* (TB 757: 2-3). **3.** **a ús i costum de loc prep** D'acord amb la pràctica habitual de. *a tota ma requesta vos combatré a hús e costum de França* (TB 307: 9). **4.** **ús de raó loc nom** Facultat del natural discerniment. *La sperança que tinch del vostre propi delit me obliga en servir-vos, encara que conegua que passe los*

límits la granea de ma culpa, emperò augmenta en mi lo hús de rahó, coneixent sou mereixedor de tal premi (TB 895: 1-2). [hús 3, ús 2]

usat -ada *adj* **1.** Que està habituat a alguna cosa. *Tirant, com a home usat de guerra, stava tostemps armat* (TB 1218: 4). **2.** Que ocorre sovint. *Lo costum de la usada fortuna és inclinar los ànimos a crueldat* (TB 1242: 1). [usada 1, usat 1]

usitat -ada *adj* Que té lloc freqüentment. *emperò no és cosa condecant ni usitada que les donzelles vagen en les guerres* (TB 668: 29). [usitada 1]

usurer -a *m i f* Persona que presta diners amb un interès excessiu. *e sent Matheu, qui era gran usurer* (TB 1247: 19). [usurer 1]

usurpador -a *adj* Que s'apropia alguna cosa sense tenir-hi dret. *la qual és smolada [una espasa] en la mola de aquells qui són usurpadors del bé públich* (TB 1158: 29). [usurpador 2, usurpadors 1]

útil 1. adj 1. Que pot servir per a aconseguir un objectiu. *E que, ab lo seu sacre consell, delibere la magestat sua lo que li sia plasent, com aquest fet toque més a la honor sua que de tots los altres, crehent yo sens dubitació alguna que ell eligirà la part per vós mencionada, com aquella sia més útil e més honorosa e de major seguretat, repòs e tranquil·litat a la corona del Grech Imperi* (TB 1403: 14-16). **2.** *m* Utilitat. *e, per bé que la sua mà stigués sens útil e profit negú e no la pogués sostenir, fon determenat la y liguassen en un bastó ab la spasa nua en la mà, ab aquella que l'havia mort* (TB 269: 31-32). **3. en útil de loc prep** En profit de. *En lo stret de la fortuna adversa, avem vist com altament te est portat en útil de la cosa pública, ara veurem com te comportaràs en la plenitut de la fortuna pròspera, car molts en tribulacions e lochs strets han resistit sens causa* (TB 603: 1-2). [útil 20, útils 5]

utilitat *f* Profit que es pot traure d'una cosa qualsevol. *E com vosaltres tingau gran congoxa de fer pau la qual vinga en tota utilitat dels qui stan dins la ciutat, dich-te que la mia voluntat és que, del mal que haveu fet, no'n reporteui premi ni honor* (TB 1248: 13-14). [utilitat 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

V

va vana *adj* **1.** Que manca de fonament. *E no pens lo príncep que solament a la ventura li sia posat en son títol seraníssim o molt clar, mas per tal que en lo seu ànimo, proïsme a Déu e pus alt que totes vanes passions, no puixa pujar negun núvol de dolor* (TB 607: 1-2). **2. en va** *loc adv* Sense efecte. *E tingueren crehença en va ésser venguts, que jamés Tirant los atorgaria pau* (TB 1398: 22). [va 5, vana 5, vanes 10, vans 2]

vaca *f* Femella del bou. *No tinch altre desig en aquest món sinó que la ves açotar per vila tota nua, ab leus de vaqua, que li donassen per los costats, per los ulls e per la cara* (TB 880: 16-17). [vaqua 1]

vagabund -a *adj* Que erra d'un lloc a l'altre sense un rumb fix. *iré per lo món vagabund cridant tostemps merçé* (TB 1278: 7). [vagabunt 2]

vagorosament] veg. **vagorosament**.

vagorosament *adv* D'una manera incerta. *Més stava admirat dels hulls, qui parien dues stel·les redones relluïts com a pedres precioses, no pas girant-los vagorosament, mas refrenats per graciosos squarts* (TB 486: 20-21). [vagorosament 1]

vaiet *m* Noble jove que feia l'aprenentatge per a ser armat cavaller. *Lo vaylet cuytà a dir a son senyor com los dos germans reys eren allí, que-l venien a veure* (TB 276: 7-8). [vaylet 3]

vairescut *m* En l'arnés del cavaller, disc metàl·lic que augmenta la protecció d'algunes parts del cos com el pit, les aixelles, el colze o les mans. *Qui tocarà lo escut qui's nomena Honor ha de fer les armes sens tela, lo arnés sens guarda neguna ni tarja, ni scut ne vayrescut* (TB 285: 12-13). [vayrescut 1]

vaixell] veg. **veixell**.

vaixella] veg. **veixella**.

valedor -a *m i f* Persona que en protegeix una altra. *car yo tinch delliberat, si la magestat vostra ho volrà, de licenciar totes les fustes que tinch noliejades, car*

prou basta de tenir les que tenim preses, ab algunes altres qui són del rey de Sicília e de altres amichs e valedors meus (TB 1387: 9-10). [valedors 1]

valença f **1.** Ajut prestat. *E trobaren-se en lo port de Sahona ab les fustes del papa, de l'emperador e de totes les comunes qui offert li havien valença* (TB 446: 9-10).

2. en valença de loc prep En ajut de. *Vosaltres hoys jamés dir, ni en canòniques no-s lig que capità qui a altre servís, parents o amichs li trametessen gent en valença sua?* (TB 667: 27-28). **3. fer valença** (a algú) loc verb Ajudar-lo. *Passades que foren les festes de les bodes, lo rey de Cicília tenia deliberat de fer valença al rey de França e, per aquesta causa, féu armar deu galeres e quatre naus grosses e paguà la gent per a sis mesos* (TB 446: 1-2). [valença 7]

valencià -ana adj De València. *me atreviré expondre no solament de lengua anglesa en portuguesa, mas encara de portuguesa en vulgar valenciana* (TB 63: 1). [valenciana 1]

valent adj **1.** Que té el coratge necessari per a emprendre grans afers sense por del perill que en derive. *Certament, aquest virtuós cavaller és mort com a valent cavaller* (TB 515: 33). **2.** Que és indicatiu de coratge front a un perill o una situació delicada. *per totes les parts del món la majestat vostra trobarà cavallers de major stat e dignitat de linatge e de riqueses, gentils de honor e fama, ab més affabilitat e gràcia, de armes més valents e ab més ànimo sforçat de cavalleria de aquests tals se'n trobarien més que no tinch cabells al cap* (TB 534: 27-29). [valent 14, valentíssim 49, valentíssims 17, valents 6, val·lents 1]

valentament] veg. **valentment**.

valentia f **1.** Fortalesa d'ànim davant del perill o de la desgràcia. *no deveu desestimar les coses que de si se fan stimar, car no volríem perdésseu lo mèrit de la fe, e les cavalleries e honors que per vostra virtut haveu sabudes atényer se perdessen totes en un punt, car lo cavaller, a parer de nosaltres, té molta valentia* (TB 323: 21-22). **2.** Intensitat de poder. *E per bella valentia lo tragué defora, car certament lo agueren allí mort si Ricart tan prest no-l ne agués tret* (TB 454: 25-26). [valentia 7]

valentment adv Amb coratge. *E lo rey de Pèrcia, qui·ls véu axí valentment combatre, cuytà per ajudar al rey de Tremicén* (TB 1234: 17). [valentment 7]

valerós -osa *adj* **1.** Valent 1. *E vista la hora disposta, lo valerós capità, passejant ab suaus passos, anà davant l'emperador e ab humil veu li féu principi a semblants paraules* (TB 1449: 3-4). **2.** Valent 2. *E mostrau lo vostre valerós ànimo de cavaller, no mudant lo vostre valerós prepòsit, en no tembre los perills de la guerra per bé que la fortuna vos sia stada adversa* (TB 1111: 3-5). [valerós 53, valerosa 1, valerosos 3]

vàlid -a *adj* **1.** Molt intens. *donant-vos potestat absoluta de poder premiar e punir tots aquells y aquelles que en la mar de amor navegauan, donant a uns tempestat vàlida, sens atényer al port que desigen* (TB 230: 3-4). **2.** Que presenta plena eficàcia lògica. *Què farà, donchs, ma atribulada pensa en fortuna vàlida, ab contrasts de tan diversos vents combatuda, que consell sobre cars necessari no-s comporta?* (TB 1530: 3-4). [vàlida 4]

vall¹ *m* Excavació longitudinal profunda feta al terra, especialment la que es fa al voltant d'una fortificació. *E la hu de aquests caygué de la barbacana e donà en l'aygua del vall e estalvià's, que més fon la temor que lo mal que-s féu, e prestament fon levat, e posà grans crits per la vila e tothom se levà* (TB 1146: 39-40). [vall 7]

vall² *f* Depressió allargada i relativament ampla, definida per la convergència de dos vessants i que és recorreguda o que ha estat recorreguda, per un curs d'aigua o per una glacera. *Però, passada l'aygua, pujaren per les muntanyes e, alt, trobaren lo rey de Tremicén e setiaren-lo en una vall molt bella, abundosa de totes coses per les moltes aygües qui la ennoblien, la qual per los moros era nomenada la Vall Delitosa* (TB 1105: 13-14). [vaill 1, vall 4]

valor *f* **1.** Qualitat o conjunt de qualitats que fan que alguna cosa o que alguna persona siga preuada. *E per una cosa tan mínima e de tan poca valor voleu entrar en camp clos a tota ultrança, no tement los perills de la mort e lo dan que seguir poria?* (TB 249: 22-23). **2.** Integritat d'esperit davant dels perills o de les adversitats. *Com veren lo rey, cascú ficà lo genol en terra, fent gran reverència al rey e a la reyna —que mostraven bé que eren cavallers de gran valor—, e totes les donzelles se agenollaren en terra e preguaren a nostre Senyor que donàs victòria al seu cavaller* (TB 246: 3-4). [valor 17]

vàlua *f* **1.** Valor 1. *E tems tu que yo no sia de tanta vàlua que no pertanga a tu e que no sia digna de matrimoni teu?* (TB 781: 5-6). **2.** Quantitat de diners en què una cosa és estimada. *e la senyora li donà un diamà de vàlua de XXV ducats* (TB 643: 14). [vàlua 14]

vanaglòria *f* **1.** Glòria més aparent que no real i que algú s'atribueix per mèrits inconsistents. *Foragite de mi supèrbia, vanaglòria, enveja, ira, hoy e mala voluntat, luxúria e mala voluntat, luxúria e tots vicis e peccats* (TB 917: 9-10). **2.** Comentari o acció que denota, respecte d'aquell qui n'és l'autor, excessiva estima de si mateix amb menyspreu dels altres. *E com l'emperador entrà en lo consell e Tirant sabé que per tals negocis hi entrava, no y volgué ésser, ans se n'anà a la sua posada per no hoyr aquella vanaglòria* (TB 1025: 32-33). [vanaglòria 8]

vanagloriós -osa *adj* Que s'atribueix a si mateix uns mèrits que no s'ho valen. *fornicador de mals, amador de covardies, vanagloriós entre la gent no entesa, fogidor de batailles* (TB 415: 3). [vanagloriós 1]

vanament *adv* En va. *Mal creus si axí creus vanament que negú te ame axí com yo* (TB 1009: 27). [vanament 1]

vanitat *f* **1.** Orgull inspirat per un alt concepte de la vàlua pròpia, amb un desig immoderat de ser notat i lloat per la gent. *e digueren que incomparable vanitat era voler contendre ab fortuna de les coses que no poden ésser separades del domini de aquella* (TB 1288: 21-22). **2.** Cosa mancada de vàlua moral. *ans he despés la major part del meu temps en vanitats y en coses inútils a la mia ànima* (TB 1508: 1). [vanitat 2, vanitats 3]

vànova *f* Cobrellit d'abric i d'ornament, de teixit gruixut, de punt o de ganxet, generalment formant mostres o dibuixos i guarnit de serrell. *E alçà la vànova, ab malenconia que en aquell cars tenia, e tant regirà la vànova que caygué en terra* (TB 436: 3-4). [vànova 2]

vapor *m* Gas en què es transforma un líquid o un sòlid absorbint calor. *E com veritat sia una de les causes que nostres passions refrena, les fundades e invencibles rahons de vostra senyoria, los scurs núvols de la mia apassionada ignorància en vapors convertint* (TB 1167: 18-19). [vapors 1]

variable *adj* Que és inconstant. *la natura femenil, frèvol e variable, elegeix lo més inútil consell* (TB 1379: 13). [variable 3, variables 1]

varietat *f* Coexistència o successió de coses o de qualitats diferents. *O invariables, inichs e implacables fets qui la varietat dels actes humans infal·liblement ordenau!* (TB 1264: 1). [varietat 1]

vas *m* Cavitat on se soterraren els morts. *E com posaren lo cors en lo vas, acostaren a Tirant tan prop d'ell que quasi de la mà de la spasa senyalava que'l posassen dins* (TB 269: 39-40). [vas 2]

vassall *-a m i f* Persona que depenia, en virtut d'un feu, d'un senyor a qui devia fidelitat a canvi de la seua protecció. *E son vassall no pot tolre ni difraudar res a son senyor* (TB 884: 3). [vasall 6, vasalla 1, vasalls 14, vassall 8, vassalla 3, vassalls 13, vassals 1]

vegada *f* **1.** Moment concret en què s'esdevé una cosa. *E si no fossen stades les sues fels armes, ell fóra mort aquella vegada* (TB 676: 23-24). **2.** Dins de la idea de repetició d'una acció o d'un esdeveniment, cada cas d'acompliment d'aquesta acció o d'aquest esdeveniment. *La una nau dels genovesos tragué hun faró tres vegades* (TB 721: 24). **3. algunes vegades** *loc adv* De tant en tant. *E més, pare, me confés com no he feta ne servada aquella honor, amor e obediència que só tenguda al senyor mon pare e a la senyora ma mare, axí com bona filla e obedient deu fer, ans algunes vegades he passats sos manaments en gran dan de la mia ànima* (TB 1508: 4-5). **4. altra vegada** *loc adv* Novament. *E sperant altra vegada hoyr de la magestat sua paraules qui manifestassen l'estament de sa vida, no tardà la princessa en fer principi a semblant parlar* (TB 1020: 20-21). **5. a vegades** *loc adv* De tant en tant. *E sovint és la pau pus perillosa que la guerra, car a molts virtuosos ha nogut, no havent adversari contra lo qual la virtut agués exercici, la qual se és per oçi e repòs amaguada e a vegades del tot perduda o aflaquida* (TB 603: 10-11). **6. moltes vegades** *loc adv* Amb freqüència. *Car moltes vegades la mísera pensa pronosticant adevina los ans que l'adversa fortuna procura* (TB 1501: 5-6). [vegada 19, vegades 58, veguada 16, veguades 23]

veí veïna **1.** *adj* Que se situa a la vora. *E stant lo príncep Tirant en aquesta ciutat atendant e reposant, tramés los dos embaxadors moros per tota aquella terra entorn, e totes les ciutats e castells e viles de tota aquella província vehines*

trameteren les claus, ab lurs síndichs, qui feren homenatge al príncep Tirant (TB 1464: 23-24). **2. adj** Que és pròxim en el temps. *Puix la mort a mi és tan vehina que més aturar no puch* (TB 1491: 1). **3. m i f** Persona que viu al costat o molt a prop. *car tant com lo regne és pus noble més excel·lent e poderós, tant han major enveja los vehins que prop li stan de possehir aquella* (TB 576: 5-6). [vehina 5, vehins 3, veïna 1, veïnes 1, veïna 1, veïns 1]

veixell *m* Embarcació gran. *E desligat lo vexell, ab la corrent anaren riu avall* (TB 591: 17). [vexell 5]

veixella *f* Conjunt de plats, gots, copes i altres recipients per a contenir-hi líquids i aliments. *Les taules jamés se desaparaven sinó per mudar tovalles netes, e cascun dia havien viandes en gran abundància, e en cascun apartament havia son bell tinell parat contínuament ab molt bella vexeilla d'argent, que tots quants eren menjaven e bevien en argent* (TB 231: 19-20). [vexeilla 1, vexella 10, vexelles 1]

vel *m* Tros de roba destinat a tapar una cosa i ocultar-la a les mirades, especialment aquell amb què les dones es tapen la cara o el cap. *Tirant li levà lo vel del cap e restà ab la cara descuberta* (TB 468: 27). [vel 9, vels 1]

vela *f* **1.** Peça de tela forta format ordinàriament de diverses peces cosides, que es ferma a l'antena, a les vergues o als estais d'una nau per a rebre el vent i provocar que aquest faça córrer la nau. *com una nau era arribada al port sens arbre ne vela* (TB 798: 22). **2. a la vela** *loc adv* Molt de pressa. *E com foren en vista de la mar, veren sobre hun gran mont la ciutat de Bellpug e les naus que a la vela anaven voltejant, que no podien en lo port entrar* (TB 688: 32-33). **3. alçar vela** *loc verb* Un vaixell, començar a moure's per la impusió de les veles. *Posaren-se en orde del que pogueren, emperò la nau los fon tan prop que ninguna nau no pogué alçar vela e aquesta, a veles plenes, passà per mig de totes les naus al lur despit* (TB 401: 17-18). **4. a vela e a rem** *loc adv* A més velocitat. *No passà molt spay que veren venir la una galera a vela e a rem* (TB 720: 32). **5. a veles plenes** *loc adv* Amb vent suficient i a propòsit per a unflar les veles. *Posaren-se en orde del que pogueren, emperò la nau los fon tan prop que ninguna nau no pogué alçar vela e aquesta, a veles plenes, passà per mig de totes les naus al lur despit* (TB 401: 17-18). **6. dar vela** (a la nau) *loc verb* Moure-la per la impulsio de les veles. *féu recollir tota la sua gent e féu dar vela a les naus, fahent la via de Barut* (TB 374: 21). **7.**

donar vela (o **dar vela**) *loc verb* Un vaixell, començar a moure's per la impulsió de les veles. *féu recollir tota la sua gent e féu dar vela a les naus* (TB 374: 21). *E Tirant, a consell de dos mariners que de sa terra havia portats, qui amaven molt la honor sua, com veren lo vent larguer e bo, en la nit donaren vela* (TB 401: 8-9). **8.**

fer esforç de veles *loc verb* Manejar-les perquè que el vaixell prenga velocitat. *E cascú feya sforç de veles tant com podia ab la mijana e ab lo triquet* (TB 721: 30).

9. fer vela (a la nau) *loc verb* Moure-la per la impulsió de les veles. *E l'almirall féu fer vela a totes les fustes e féu la via de Contestinoble* (TB 1397: 19). [vela 31, veles 12]

vell -a *adj i m i f* **1.** De molta edat. *Mostrava's ésser vell ab la barba molt blancha, era molt geperuts* (TB 231: 10). *Yo ame saviesa perquè és il·luminació de l'ànima e per ella tinch honor davant los vells e los jóvens, d'on procehex subtileza en jutjar davant les potestats als qui u merexen* (TB 1177: 16-17). **2. llei vella** → **lleí** **8.** [vel 1, vell 33, vella 13, vells 2, velles 6]

vellea *f* Qualitat de vell. *E per la mia indisposició per la vellea que tinch, no podent les armes portar, done tot mon loch a vós e no ha altri, tant com la mia persona* (TB 466: 27-28). [vellea 6]

vellesa *veg. vellea.*

vellut *m* Teixit de pelfa, amb pèl tallat o arrissat, de seda, llana, cotó o altra fibra, i d'aspecte llis, abandonat o mostrejat segons els casos. *ab roba de vellut negre d'estat forrada de marts* (TB 277: 34). [vellut 18, velut 1]

vellutat *m* Tela coberta de vellut o que en té la finor pròpia. *Despullà's les robes que vestia, qui eren de vellutat blanch forrades de marts gebellins* (TB 268: 33). [vellutat 1]

vencedor -a *adj* Que en derrota un altre o el fa rendir-se. *Cridau ab mi davant lo vencedor capità!* (TB 1430: 6). [vencedor 28, vencedora 6, vencedores 1, vencedors 19, vençedor 34, vençedors 21]

vencent *adj* Vencedor. *E segons alguns han scrit, los delits de luxúria vençents los romans* [vençedors, han venjat lo món vençut per ells. *E açò paria preveure Cipió*] (TB 603: 19-20). [vençents 1]

vençó *f tenir* (a algú) **en vençó** *loc verb* Tenir-lo gairebé vençut. *E lo rey de Tremicén, qui era capità de la primera batalla dels moros, ferí axí mateix tan virtuosament*

que cavaller al món no poguera més fer, que tan bravament combatien als crestians que ja·ls tenien en vençó (TB 1317: 2-3). [vençó 1]

venecià -ana *adj i m i f* Natural de Venècia. *L'altre duch se rescatà per LXXX mília ducats venecians* (TB 628: 29). *apleguaren dues galeres de venecians* (TB 415: 35). [venecians 6]

venge *adj* Que rep satisfacció per mitjà d'una venjança. *Per què vergonya o ira és e serà prou venge e contentació del meu sperit* (TB 658: 14). [venge 1]

venguda *f* Transport que algú fa d'un lloc a un altre per moció progressiva, tocant al terme del seu camí. *Aprés XV dies de la venguda de Tirant, totes les naus de l'emperador arribaren carreguades de gent, forment e cavalls* (TB 509: 20-21). [venguda 70]

vènia *f* **1.** Remissió d'una culpa. *ans he despés la major part del meu temps en vanitats y en coses inútils a la mia ànima, per què·n deman vènia e perdó a nostre Senyor e, a vós, pare, condigna penitència* (TB 1508: 1). **2.** Llicència o permís concedit a un inferior. *parlant ab vènia e perdó de vostra altesa, yo no só vengut aquí, ab sforç de cavalleria, per poder offendre a la gran morisma que en lo vostre imperi és* (TB 466: 15-16). **3. venir a vènia** *loc verb* Obtenir el perdó d'un superior. *e staven dient entre ells que més valia donar-se al rey Scariano, puix la major part del regne era perduda e lur rey e senyor era mort, que no star al perill de les batalles, e venint a vènia, ell los hauria mercé* (TB 1133: 37-38). [vènia 14]

venial *adj* **pecat venial** → **pecat** 5. [venial 1, venials 1]

venja *f* Venjança. *car la major venja que lo cavaller pot fer de son enemich sí és que ab genolls en terra li demane mercé* (TB 1241: 9-10). [venja 5]

venjador -a *adj i m i f* Que pren venjança. *E no és lícit ja a nosaltres tenir pus consell, sinó que ab armes cruels e venjadores de tanta inhumanitat, ab gran alegria firam contra nostres enemichs, car més val al cavaller bona mort que mala e penosa vida* (TB 136: 27-28). *Venjadors de aquella sanch de aquell benaventurat cavaller don Hèctor lo troyà* (TB 415: 23-24). [venjador 1, venjadores 1, venjadors 1, venyadora 1]

venjança *f* Punició que s'infligeix a algú per a satisfer el seu ressentiment per un dany o per un greuge, inferit per aquest a ell o a algun altre. *engendrant oy ab insaciable apetit de venjança* (TB 1288: 10). [venjança 20]

vent *m* **1.** Moviment horitzontal de l'aire, per causes naturals i, sobretot, per la variació de temperatura entre les diferents capes de l'atmosfera. *com fa l'aresta del blat com la toca lo vent* (TB 1156: 22). **2.** Cadascuna de les direccions traçades o considerades en el pla de l'horitzó, especialment les que figuren en la rosa nàutica. *per quant tenen lo vent contrari per entrar en lo port* (TB 688: 21). **3. haver lo vent al contrari** *loc verb* Navegar amb vent desfavorable. *e hagueren lo vent al contrari e corregueren la via de la Barberia* (TB 1353: 6). **4. servir de vent** *loc verb* No servir de res. *car huns són amichs de paraules e servexen de vent e, de açò aytal, fan semblant fins a la boca* (TB 856: 23). **5. vent contrari** *loc nom* El que és desfavorable per a la navegació. *per quant tenen lo vent contrari per entrar en lo port* (TB 688: 21). **6. vent fortunal** *loc nom* El que és favorable per a la navegació. *e aquí surgiren per sperar vent que fos un poch fortunal* (TB 401: 7). **7. vent llarguer** *loc nom* El que bufa amb poca intensitat per la popa. *com veren lo vent larguer e bo, en la nit donaren vela* (TB 401: 9). **8. vent punter** *loc nom* El que toca molt de proa a una embarcació. *E lo vent era punter: venia'ls contrari* (TB 729: 13). [vent 31, vents 5]

ventall *m* Instrument format per un tros de paper, de tela o d'altres, de forma de semicorona circular muntat sobre làmines primes de fusta, de vori o d'altres, mòbils al voltant d'un piu situat en el centre de figura, la qual cosa permet desplegar-lo en forma de semicercle o plegar-lo, emprat per a fer-se aire. *Com Tirant fon enmig del camp, féu gran reverència al rey e a la reyna e anà a tots los IIII cantons de la liça e, ab lo ventail, senyà cascun cantó* (TB 245: 3-4). [ventail 1, ventaill 1, ventallet 1]

ventre *m* **1.** Cavitat del cos dels vertebrats que conté els òrgans principals de l'aparell digestiu i del genitourinari. *Com tingueren ple lo ventre de rayms, veren allí una cova e posaren-se dins per a dormir, tots nuus axí com staven* (TB 1097: 25-26). **2.** Cavitat en què es fa la gestació del fetus. *e morí ella e hun fill que tenia en lo ventre* (TB 1124: 27). **3.** Regió exterior del cos corresponent a aquesta cavitat. *E Tirant tenia la mà sobre lo ventre de la princessa* (TB 904: 13). [ventre 24, ventres 1]

ventrell *m* **1.** Porció dilatada del tub digestiu en la qual té lloc la quimificació dels aliments. *Com foren a la porta li digueren que no s'oblidàs los confits e aquells*

remullàs bé ab la malvesia, que gran bé li farien en lo ventrell (TB 974: 20-21). **2.**

dolor de ventrell → **dolor** 5. [ventrell 3]

ventura *f* **1.** Esdeveniment bo o dolent impossible de preveure amb certesa i que pot esdevenir a algú. *E per ço com era cavaller de molt gran ànimo, delliberà de morir o de complir la ventura* (TB 1367: 5-6). **2. a la ventura** *loc adv* A l'atzar. *E a vós ne seguirà gran càrrech e perpetual infàmia, la qual bon cavaller deu squivar, e ans arriscar e posar a la ventura cent vides, si tantes ne tenia, ans que blasme de covardia li pogués ésser imputat* (TB 1059: 7-8). **3. bona ventura** *loc nom* Sort favorable. *e besà-li la mà, tenint-ho en senyal de bona ventura* (TB 544: 23). **4. cavaller de bona ventura** → **cavaller** 3. **5. cavaller de ventura** → **cavaller** 4. **6. home de bona ventura** → **home** 3. **7. mala ventura** *loc nom* Sort desfavorable. *E yo per mar iré ab aquesta gent e, vós de una part e yo de l'altra, pendrem lo soldà e lo turch enmig e dar-los em la mala ventura* (TB 1350: 14-15). **8. per ventura** *loc adv* Per atzar. *E vull-vos avisar que, si per ventura a mi sobreviviú, qualsevulla que sia la forma de la mia mort, que-l meu miserable sperit me lexarà, ab fúria gran vos iré a cerquar* (TB 1059: 12-13). **9. sens ventura** *loc adj* Mancat de bona sort. *trist rey e sens ventura* (TB 116: 7). [ventura 60, ventures 1]

venturós -osa *adj* Que és afavorit per la fortuna. *al venturós e pròsper capità Tirant* (TB 1456: 5). [venturós 6]

ver -a *adj i m* **1.** Verdader 1. *Qui troba ver amich, troba tresor* (TB 1302: 6). **2.** Que no és fals. *O Senyor, ver Déu omnipotent e misericordiós!* (TB 1091: 1). **3. de veres** *loc adv* Realment. *E certament fon un combat molt gentil, e los qui no u sabíem, pensam, en lo primer combat, que anava de veres, e molts descavalcam* (TB 225: 20-21). **4. la vera creu** → **creu** 2. [ver 26, vera 34, veres 3]

verament *adv* Verdaderament. *Lo sinestre de fortuna me ha portada a la fi de mos darrers dies, e verament no és en mi que en neguna manera puga resistir contra les tues forces* (TB 1272: 1-2). [verament 2]

verd [inv] *adj* **1.** Del color de l'herba tendra o d'un color semblant més o menys clar. *e tots anaven vestits de blanch o de vert, sedes, brocats o de xaperia* (TB 203: 12). **2.** Que és frondós. *tenyint, en augment de la stima de ma honor, los verts camps africans de la mia sanch* (TB 1278: 19). **3.** Aplicat als vegetals, que encara no és

sec. *Com fon acabat, posaren una cadena a cascun cap, e stava liguat al pont de pedra, e cobriren-lo bé de rama vert, e féu-hi aparellar totes les coses que y eren necessàries* (TB 585: 37-38). **4.** Un fruit, que encara no és madur i, per tant, no és recomanable per a la ingesta. *e ab les mans pren los rayms sens rompre'ls del cep e a mossos los stà menjant e no cura de mirar si són verts ni madurs* (TB 990: 23-24). **5.** **gingibre verd** → **gingibre**. [verdes 1, vert 23, verts 5]

verdader -a *adj* **1.** Conforme a la veritat. *que per vós sia stat presumit que ab senyal de verdadera amistat, ab paraules injurioses procehint d'estrema malícia, volríeu portar a ma senyora a infàmia de perpetual desonestat* (TB 1088: 2-3). **2.** Que diu la veritat. *la onsena* [promesa del rei en ser coronat], *de ésser bo e feel e verdader a sos súbdits* (TB 814: 9). [verdader 35, verdadera 40, verdaderes 2, verdaders 4]

verdaderament *adv* **1.** Certament **1.** *Conech verdaderament ell ésser digne de ésser cavaller* (TB 241: 29). **2.** Certament **2.** *car verdaderament ell amava la princessa de grandíssima amor* (TB 1334: 12). [verdaderament 28]

verdesca *f* Construcció de fustes bastida damunt d'una torre, muralla, barbacana, pont o d'altres, per a cobrir els defensors contra els trets dels enemics. *Tirant entrà per aquella part e, com ell fon dins la ciutat, lo marqués ab la sua gent ja havien desconfits tots los turchs e apresonat lo rey de Egipte, que stava combatent de una verdesca axí nafrat com stava* (TB 678: 34-35). [verdesca 1]

verdor *f* Conjunt de coses verdes, com fullatge o herbes. *que devallàsseu en l'ort per veure aquella verdor* (TB 1048: 3). [verdor 1]

verga *f* **1.** Branca o tanyada d'arbre o d'arbust, relativament prima, llisa i neta de fulles, que pot servir per a colpejar, per a ajudar-se a caminar o per a altres accions. *son senyor lo havia cruelment batut ab vergues* (TB 1135: 13). **2.** Barra prima de metall. *que ab vergues de ferre sia tant e tan longament batut fins que ab la boqua bese la terra generosa de la nostra província* (TB 1233: 8-9). [vergua 2, vergues 3]

verge **1.** *adj* Que no ha tingut cap relació sexual. *E si verge s'i gità, verge la'n viu exir* (TB 1044: 11). *monges, vèrgens e viudes* (TB 1515: 27). **2.** *f* Dona que l'Església distingeix entre els sants per haver servat completa castedat. *O humil verge, mare de Déu Jesús, lo qual portist en lo tabernacle de castedat!* (TB 1233: 26-27). [verge 15, vèrgens 1]

verginitat *f* Virginitat.

vergonya *f* **1.** Dishonor humiliant. *mas clam-me de la mia gran ignorància, que m'haja lexat trahir a hun home strany no conegut, car la mia joventut ha mostrada la poca discreció que tinch, qui m'ha portat en gran dejecció e vergonya* (TB 1150: 3-4). **2.** Cosa que dishonra. *e per ço vos vull pregar que tots me vullau seguir aquesta vegada, perquè yo puga venjar la vergonya que aquests reprovats de crestians a mon germà han feta* (TB 1198: 2-3). **3.** Torbament de l'ànim que, en sentir-nos objecte de l'atenció d'algú, sol fer enrogir el rostre. *no li gosava venir davant per temor de vergonya* (TB 680: 15). **4. a vergonya** (d'algú) *loc adv* Amb la seua torbació. *E si verge s'i gità, verge la'n viu exir, a gran vergonya e confusió vostra* (TB 1044: 12). **5. de vergonya** *loc adv* Per timidesa. *E la infanta, de vergonya, no y gosà contradir* (TB 399: 20). [vergonya 115]

vergonyós -osa *adj* **1.** Que causa dishonor humiliant. *E tu, digne de honor, ab lo rey Scariano haveu seguit la vergonyosa fuyta de tants temerosos reys qui són stats vençuts per la tua pròspera mà* (TB 1241: 16-17). **2.** Que es torba i mostra un enrojoliment del rostre. *Emperò Phelip era tant vergonyós com en davant ella que scassament gosava parlar* (TB 382: 19). [vergonyós 4, vergonyosa 11]

vergonyosament *adv* D'una manera vergonyosa. *E lo Duch d'Atretera, jove dispost e de singular força, stimà més ésser presoner en poder de infels que fugir vergonyosament* (TB 185: 21-22). [vergonyosament 4]

verí *m* **1.** Substància que, introduïda o aplicada al cos en poca quantitat, causa la mort o greus pertorbacions de la salut. *Morí a mala mort Aníbal, e Alexandre, moguts per ambició de senyoria, los quals moriren per verí* (TB 1243: 1-2). **2.** Mala intenció. *Digues, donzella, e serà veritat que en tan gran jovent nos hajes vençuts dins les nostres tendes sens batalla ni nafres e sens colp ni ferida, sinó ab lo verí de la tua lengua, com crech sies una gran metzinera?* (TB 1262: 12-13). [berí 1, verí 4]

verinós -osa *adj* **1.** Que perjudica la salut. *les bevendes verinoses són cubertes ab dolçor de mel* (TB 1252: 3). **2.** Que mostra mala voluntat cap als altres. *E lo teu cor sentirà la punta de la mia lengua verinosa* (TB 1258: 13). [verinosa 1, verinoses 2]

veritat *f* **1.** Adequació o concordança amb la realitat d'una cosa. *que perda la fe, la veritat e justícia* (TB 428: 26). **2.** Allò que realment és. *E si no dich veritat, que de*

cap me lanseu en mar (TB 1088: 18). **3. estar en veritat** *loc verb* Algun fet, ser cert. *E stà en veritat que Tirant havia fet dos encontres en lo guardabraç squerre e havia'l un poch desmarchat allí hon vénen quasi los més encontres* (TB 291: 38-39). [veritat 150, veritats 3]

vermell -a *adj* **1.** Del color de la sang arterial o de les roselles. *que totes les camises eren tornades vermeilles de la molta sanch que perdien* (TB 266: 35). **2. vi vermell** → **vi** **3.** [vermeilles 1, vermel 1, vermell 6, vermella 10, vermelles 4, vermells 3]

verònica *f* Relíquia del drap amb què una dona dita Verònica, durant la passió de Crist, li eixugà la cara, la qual hi quedà gravada. *lo dia que mostraven la sagrada Verònica e les altres sanctes relíquies* (TB 275: 38). [Verònica 1]

vers *m* Sèrie de peus mètrics o de síl·labes distribuïdes segons un cert nombre i un ritme determinat, que s'escriu en una sola ratlla i que, combinada amb altres sèries semblants, constitueix un poema. *E són los versos aquests: Quant en la roca veuràs / [...]* (TB 744: 25). [versos 3]

vertader -a] *veg.* **verdader -a.**

vescomte -essa *m i f* Lloctinent d'un comte. *E molts altres comtes e vescomtes e altres capitans ixqueren ab ses esquadres de gent d'armes, tots conduhits a sou de l'emperador* (TB 544: 6-7). [vescomte 3, vescomtes 1, vezcomte 51]

visible *adj* Que és perceptible per l'ull. *e tostemps [els gran senyors] deuen ésser en guerra de enemich visible e invisible* (TB 603: 31). [visible 1]

vespra *f* **1.** Vigília o dia abans d'una festa. *Senyor, la vespra del dia assignat de fer les armes, Tirant cavalcà ab tots los del seu stat en la forma segons desús és dit, e anà hon staven los XXVI cavallers* (TB 244: 25-26). **2.** [pl] Oracions comunitàries que, especialment a l'edat mitjana, es feien al voltant de les sis de la vesprada i que, juntament amb altres sessions de pregària repartides al llarg del dia i de la nit, constitueixen les denominades hores canòniques. *Aprés exiran a la missa e al sermó de sanct Jordi, e après, solennes vespres* (TB 354: 5-6). [vespra 6, vespres 14]

vespre *m* **1. al vespre** *loc adv* En les primeres hores de la nit, quan es produeix la fosca en desaparèixer el sol darrere de l'horitzó. *E stiguieren del matí fins al vespre en passar dues legües* (TB 1195: 38). **2. fer-se vespre** *loc verb* Fer-se fosc. *Senyor —dix Tirant—, vespre's fa. Pujau-vos-ne en vostra fortalea e demà entendrem en*

la guerra e en delliurar la ciutat e la ylla de aquesta morisma (TB 407: 11-12).

[vespre 6]

vestidura *f* Peça o conjunt de peces amb què es cobreix el cos i els membres amb exclusió de la roba blanca o interior. *La pobra de Plaerdemavida, nua e crua, sens vestidures negunes, morta de fret* (TB 1095: 33). [vestidura 8, vestidures 13]

vestment *m* Vestidura. *Per bé que sia vestida d'un negre vestiment, sots honest vel só ligada* (TB 790: 3). [vestment 1, vestiments 2]

vestit *m* Vestidura. *Vehem que natura ha ordenat los hòmens exir nuus dels ventres de lurs mares, e los altres animals ixen ab naturals vestits, e de les vestidures de aquells cobrim les nostres carns nues e miserables* (TB 1288: 27-28). [vestits 1]

vetla *f* **1.** Guàrdia o treball que es fa de nit. *los meus ulls no podent comportar la vetla, me adormí* (TB 982: 22). **2. fer la vetla** *loc verb* Passar la nit o una part de la nit sense dormir. *O si preneu plaer que façam la vetla a la porta de la vostra cambra, o ací dins* (TB 974: 13). [vetla 4]

veu *f* **1.** So que es produeix a la laringe en vibrar les cordes vocals quan l'aire expel·lit pels pulmons s'obre pas a través d'elles, posades prèviament en contacte. *cridava ab miserable veu* (TB 1162: 39). **2.** Dret de parlar en una reunió i el seu exercici. *e tots [els prínceps i els barons] li donaren les veus, que primer parlàs* (TB 1403: 4). **3. ab veu de** *loc prep* En nom de. *E yo, ab veu de tots aquests senyors e germans meus, vos conselle que prestament hi trametau vostra embaxada, perquè pus prest se puga retre resposta als embaxadors del soldà e del Turch* (TB 1404: 16-17). **4. ab veu baixa** (o **ab baixa veu**) *loc adv* En un volum de so no gens elevat. *No tardà Ypòlit, ab baxa veu, fer-li semblant resposta* (TB 962: 10). *Tirant supplicà ab veu baixa al rey lo deixàs entrar dins la casa de aquell moro* (TB 421: 27). **5. ab veu de pública crida** *loc adv* En veu alta i en virtut de manament. *ab veu de pública crida ne fa present a les vostres generals audiències* (TB 1453: 24). [veu 111, veus 21]

vexació *f* Maltracte gran, especialment el que es fa per abús de poder. *per inflamada ira ha comportades inestimables vexacions y treballs inreparables* (TB 1244: 1). [vexació 1, vexacions 2]

vi/vin [la forma **vin** sols ocorre en la *loc nom* **vin blanc**] *m* **1.** Suc de raïms fermentat, que és, essencialment, una solució aquosa d'alcohol etílic amb petites quantitats d'èters,

èsters, sucre, matèria colorant o d'altres. *se'n pujava alt en la torre hun gran barral de vi e dava molt bé a beure a tots sos companyons* (TB 1145: 31). **2. vin blanc** *loc nom* El que té el color molt clar. *e de allí exia vin blanch molt fi e especial* (TB 230: 30). **3. vi vermell** *loc nom* El que té el color molt fosc amb tonalitats rogenques. *vos puch dir, senyor, que com la infanta bevia vi vermell, que la sua blancor és tan strema que per la gola li vehia passar lo vi, e tots quants hi eren n'estaven admirats* (TB 157: 12-13). [vi 15, vin 1, vins 8]

via *f* **1.** Espai apte per a transitar-hi, que cal recórrer per a anar d'un lloc a un altre. *O vosaltres qui passau per la via de amor sentint afanys e tribulacions!* (TB 1335: 1). **2.** Manera. *e lo qui pijor ho fes que fos tengut de posar-se en poder del millor per presoner e stigua tant pres fins que ixqua per rescat o per altra via* (TB 216: 6-7). **3. fer la via** (d'algun lloc) *loc verb* Prendre'n el camí. *La galera jamás deseparà la nau del Gran Caramany, e féu la via de Chipre per passar en les illes e, si porien, pendre terra en les mars de Alexandria, pensant que neguna nau no faria la sua via* (TB 721: 28-29). **4. tirar la via** (d'algun lloc) *loc verb* Prendre'n el camí. *E presa aquí lengua, tirà la via de Contestinoble e, per sos dies, ell aplegà al port de Valona e trobà que ja n'era fora l'estol* (TB 1365: 10-11). [via 133, vies 5]

vianda *f* Tot allò que es menja per a alimentar-se. *se seu en taula fins que han menjat la primera vianda* (TB 622: 18). [vianda 7, viandes 33]

viatge *m* **1.** Anada que es fa per terra, per mar o per aire per a transportar-se a un lloc notablement distant. *Tart és vist que de foll navegar se puga atényer segur viatge* (TB 1103: 21-22). **2.** Dins de la idea de repetició d'una acció o d'un esdeveniment, cada cas d'acompliment d'aquesta acció o d'aquest esdeveniment. *en les sues naus porien passar en dos o en tres viatges* (TB 374: 25). [viatge 21, viatges 2]

vici *m* **1.** Disposició a les coses contràries al bé i a la llei moral. *E après que siau en tranquil·le pau, fer del vici virtut* (TB 632: 27). **2.** Defecte habitual que es manifesta reiteradament. *Senyora, passe de la pensa vostra tal vici de portar mala voluntat a Tirant* (TB 880: 6). [vici 8, vicis 11]

viciós -osa *adj* Que tendeix a les coses contràries al bé i a la llei moral. *lo viure virtuosament és vida e lo viciós viure és mort* (TB 920: 22). [viciós 3, viciosa 3, viciosos 1]

viciosament *adv* D'una manera viciosa. *donant-los diversas inclinacions de peccar e viciosament viure* (TB 75: 5). [viciosament 2]

victòria *f* Acció de vèncer o de guanyar un adversari. *no-m resta altra speranza sinó de la vostra pròspera venguda que, mijançant la misericòrdia divina e la virtut del vostre braç vencedor, obtendrem gloriosa victòria* (TB 500: 10-11). [victòria 117, victòries 13]

victoriós -osa *adj* Que ha aconseguit la victòria. *E Tirant suplicava la altesa vostra que li fésseu gràcia de soltar-li lo sacrament perquè pogués obtenir lo victoriós triümpfo que desijava, axí com son cosí* (TB 709: 11-12). [victoriós 8, victoriosa 10, victoriosos 7]

victoriosament *adv* **1.** En un context bèl·lic, d'una manera victoriosa sobre el contrincant. *Moltes banderes e penons en lo més alt de la sglésia penjaven de diverses ciutats e províncies victoriosament guanyades* (TB 1536: 13-14). **2.** Amb èxit en la consecució d'una pràctica qualsevol. *regraciant-vos quant puch ni sé los treballs que per mi haveu sofert, dels quals, no les mies indignes pregàries, mas vostre meréxer y ànimo, victoriosament vos han relevat* (TB 1332: 13-14). [victoriosament 2]

vida *f* **1.** Estat dinàmic de la matèria organitzada, caracteritzat bàsicament pel fet de poder reproduir-se i per la capacitat d'adaptació i d'evolució davant dels diferents canvis en el medi. *desijant més la mort que la vida* (TB 421: 21). **2.** Algú com a sosteniment espiritual d'un altre. *vós sou la nostra vida y lo tresor de nostre rescat* (TB 1467: 19). **3.** Durada de l'existència d'un ésser viu. *e nostres peccats en aquest món durant la nostra vida* (TB 773: 21). **4. en vida** *loc adv* Durant l'existència d'un ésser viu. *car en mort ni en vida no us falliré* (TB 1097: 24). **5. en (+ poss) vida** *loc adv* No mai. *No pense negú que en ma vida yo la dexàs partir de mi* (TB 764: 16). **6. home de bona vida** → **home** 4. **7. mala vida** *loc nom* Manera de viure no concorde amb la raó i la moral. *deu també punir los mals hòmens de mala vida* (TB 171: 31). **8. perdre la vida** *loc verb* Cessar de viure. *car més val de dos mals pendre lo menor, ço és, que siam catius en poder de moros que si perdiem les vides* (TB 1094: 18-19). **9. vida contemplativa** *loc nom* La que es dedica a la meditació espiritual. *Aquell stigué VII anys en lo desert fent vida contemplativa, penedint-se de sos defalliments* (TB 1243: 9). **10. vida temporal** *loc nom* La que es

refereix al pas per la terra abans de morir i accedir a un pla espiritual. *Per un animal [l'alà] no vull perdre la vida ni la honor de la vida temporal* (TB 274: 13-14). [vida 566, vides 13]

vidre *m* Substància amorfa, transparent o translúcida, dura i trencadissa quan és freda, però pastosa i plàstica a temperatures elevades, resistent a l'acció química de la majoria de substàncies, feta fonent una mescla de sílice i carbonat de sodi o de potassi amb petites quantitats d'altres bases, i a la qual es poden donar diverses coloracions mitjançant l'addició d'òxids metàl·lics. *e aquell vi dava en un safareig de vidre crestaillí* (TB 230: 31). [vidre 1]

vidriol *m* **vidriol romà** *loc nom* Sulfat de ferro. *e pres argent viu e salnitre e vidriol romà, ab altres materials, e féu de tot ungüent* (TB 1111: 35). [vidriol 1]

vidu vídua *m i f* Viudo.

viduatge *m* Condió de viudo. *E no havia prou durat lo meu adolorit viduatge?* (TB 80: 20). [viduatge 1]

vigilació *f* Cura i atenció minuciosa en relació a una cosa. *E suplich a la magestat vostra que vullau fer guardar molt diligentment la ciutat e star en contínua vigilació, car forçadament los moros hauran a fer lo desesperat o donar-se a presó per quant les vitualles que tenen no·ls poden molt durar ni·n poden haver* (TB 1387: 18-19). [vigilació 1]

vigorós -osa *adj* Que denota fortalesa d'ànim o física. *E socorregueren al senyor de la Pantanalea, e lo socors los vench axí com a salut de medicina, la qual aparegué a tota la gent ésser stat molt ben fet e aconsolà'ls molt, amonestant-los de haver virtut e vigorós ànimo* (TB 722: 23-24). [vigorós 1, vigorosa 1]

vil *adj* **1.** Que és menyspreable pels seus baixos sentiments. *car defallint cascun dia la noble cavalleria lo nostre imperi se hauria de poblar de vil gent repleguadissa e de moros cruels e inhumans, enemichs de la sancta ley crestiana* (TB 500: 4-5). **2.** Que denota baixos sentiments. *E pensa que ab paraules vils e desonestes me penses espantar* (TB 266: 13). [vil 17, vilíssim 1, vils 11]

vila *f* Nucli de població que té alguns privilegis amb què es distingeix de les aldees i dels llogarets. *E aquí en lo consell elegiren per embaxador hun spanyol, natural*

de la vila de Oriola, qui's nomenava mossén Roquafort, qui era stat pres e cativat en una galiota per moros de Orà (TB 1311: 28-29). [vila 78, viles 53, villa 1, villes 1]

vilà -ana 1. *adj* Mancat de cortesia. *que ans és aquell mal cavaller vilà qui à poch stimat l'orde de cavalleria* (TB 182: 9). **2.** *m i f* Habitant d'una vila o d'un poble. *que ell e tots los seus descendents no's poguessen alegrar de gentilea ni del privilegi militar, ans fossen tornats en aquella matexa servitut de captivitat, axí com tots los altres vilans* (TB 1194: 32-33). [vilà 2, vilans 1]

vilania *f* Acció menyspreable pels baixos sentiments que manifesta respecte de qui l'ha duta a terme. *Tirant tingué compassió del rey, que hohia tantes vilanies ab paciència, que li eren stades dites per l'albanés, e veÿa que lo Capdillo n'estava admirat e no li deÿa res* (TB 1158: 16-17). [vilanies 1]

vilment *adv* D'una manera vil. *E axí seré yo vilment tractat que no'm voleu hoir?* (TB 367: 13). [vilment 3]

viltat *f* **1.** Qualitat moral de molt baixa condició. *Lansa de tu tota manera de viltat e amor corrupta, e segura restaràs e vencedora* (TB 1004: 20). **2.** Vilania. *forçant les dones e donzelles e fent morir ab gran crueldat totes aquelles qui les viltats no volien comportar* (TB 1158: 1-2). [viltat 5, viltats 1]

vin *m* Vi.

vinagre *m* Líquid que prové de la fermentació acètica del vi o altres productes alcohòlics, compost principalment d'aigua i d'àcid acètic, emprat com a condiment, preservatiu o d'altres. *Era's seguit que hun dia de dolor los turchs emprengueren de venir IIII mília peons ab axades e cabaços, pichs, vinagre e foch portants per voler rompre una muntanya perquè l'aygua s'escampàs per hun riu sech que y havia e per levar-los l'aygua* (TB 1056: 26-28). [vinagre 1]

vincl *m* Lligam que hi ha entre dues persones. *E de açò n'és causa lo vincl de la sanch, qui no's pot tornar aygua* (TB 1274: 16). [vincl 2]

vinent *adj* Immediatament a partir d'un dia específic. *E al matí vinent se trobà molt bé* (TB 584: 19). [vinent 3]

vinguda] veg. **venguda**.

vinya *f* Planta trepadora de la família de les *Vitaceae*, amb tronc retorçut, plançons molt llargs, flexibles i nuosos, fulles alternes, peciolades, grans i partides en cinc

lòbuls puntiaguts, flors verdoses en raïms, i el fruit de la qual és el raïm. *E trobaren una vinya, qui en aquell temps era que y havia raïms* (TB 1097: 20).
[vinya 7]

viola] veg. **viula**.

violari *m* **perdre lo violari** *loc verb* Perdre la vida. *e tornaren a la batailla molt aspra e cruel —que lo cavaller tenia gran desesperació per los tres jermans d'armes que li havien morts, e fehia molt gran sforç e Tirant se esforçava per no perdre lo violari* (TB 297: 24-25). [violari 1]

violència *f* **1.** Acció excessiva amb abús de força. *majorment per yo ésser sotsmesa ab violència en ton poder* (TB 1144: 29). **2. fer violència** (a algú) *loc verb* Forçar-lo. *E tu véns com a usurpador del dret que no és teu, fer-nos violència* (TB 1243: 13-14). [violència 12]

violent **-a** *adj* Que mostra o que actua amb una energia desplegada impetuosament i desmesurada. *Aprengua que negú acte violent no pot ésser de longua durada* (TB 604: 9). [violent 1]

virginitat (o **verginitat**) *f* Condició de verge. *Tirant se n'ha portat la despulla de la vostra verginitat* (TB 928: 2). *Galeàs, qui per virtut de cavalleria e per sa virginitat fon merexedor de conquistar lo Sanct Greal* (TB 185: 15). [verginitat 1, virginitat 11]

virilment *adv* Amb energia masculina, entesa aquesta com a més poderosa que la femenina. *E los de dins defenien-se molt virilment com a cavallers* (TB 374: 32).
[virilment 5]

virrei -eina] veg. **visrei -eina**.

virtuós **-osa** *adj i m i f* **1.** Que posseeix i practica una certa disposició de l'ànim per a les accions conformes a la llei moral. *E yo li responguí: Ara que sou vell, sou luxuriós e, com éreu jove, éreu virtuós* (TB 893: 6-7). **2.** Que té força per a actuar. *e, axí com sou valentíssim e virtuós en lo camp, és mester que u siau en lo lit* (TB 876: 18). [virtuós 290, virtuosa 106, virtuosos 26, virtuosísima 1, virtuosíssim 1, virtuosíssima 4, virtuosíssims 1, virtuosos 58]

virtuosament *adv* **1.** D'acord amb la llei moral. *e legir libres de aquells qui més sàviament e virtuosa han vixcut en lo món perquèls pugam imitar* (TB 773: 24). *lo viure virtuosament és vida e lo viciós viure és mort* (TB 920: 21). **2.** De manera

que s'excel·leix en la pràctica d'una activitat qualsevol. *se posà enmig dels enemichs, combatent molt virtuosament* (TB 675: 13). [virtuosa 1, virtuosament 22]

virtut *f* **1.** Pràctica habitual del bé. *E après que siau en tranquil·le pau, fer del vici virtut* (TB 632: 28). **2.** Qualitat moral que permet la persona que la posseeix de defugir qualsevol transgressió a la llei moral. *car si la vostra excelsa persona no fos dotada de tantes insignes virtuts com té, la mia ànima ni los meus hulls jamás se foren alegrats de res que vist aguessen* (TB 534: 18-19). **3. espasa de virtuts** → **espasa** **4. virtut teologal** *loc nom* La que té Déu com a objecte. *Lo port de seguretat és stat atrobat en les virtuts theologals, morals e polítiques, quant aquelles per exercici se són abituades en la nostra ànima* (TB 1288: 35). [virtut 342, virtuts 102]

visarma *f* Llança amb dues ales sota la punxa, amb funcions de destrat l'una i de punta, ganiveta o destrat l'altra, proveïda d'una asta de vora dos metres. *Tirant, ab una visarma, li donà sobre lo cap, que lo y partí en dues parts, que lo cervell ne anà per terra* (TB 1146: 32-33). [visarma 1]

visceral *adj* Que no és controlat pel raonament. *mostraran la intrínseca furor ab strenyiment de llurs dents per magrea de viceral corrompiment* (TB 600: 13-14). [visceral 1]

visera *f* Part anterior de l'elm que s'abaixava per a cobrir la cara. *lo conestable lo encontrà enmig de la visera y tragué'l de seny* (TB 792: 20). [visera 1]

visible *veg. vesible.*

visió *f* **1.** Cosa vista. *Lo gentilom se admirà de tal visió, emperò, per lo bon sentit que tenia, conegué que devia ésser algun home de sancta vida qui s'era allí retret per fer penitència e salvar la sua ànima* (TB 154: 22-23). **2. en visió** *loc adv* En somnis. *Aprés, en visió, viu com ell vos besava molt sovint e desféu-vos la clocheta dels pits, e que us besava a gran pressa les mamelles* (TB 708: 4-5). [visió 2]

visrei -eina *m i f* Governador d'un territori en nom i autoritat del rei. *lo duch de Meçina, lo qual restava per visrey e loctinent general de tot lo regne* (TB 397: 19). [visrei 3]

vista *f* **1.** Facultat o sentit pel qual percebem les impressions lluminoses. *No sé si és defalt de la mia vista car, a mon semblant, me par ésser més mort que viu* (TB 1098: 3). **2.** Òrgan de la visió. *E tirà-li una punta en dret de la vista ab tanta força*

que la bavera del baçinet li passà (TB 327: 20). **3.** Allò que es veu. *tanta glòria com és atényer la vostra desijada vista* (TB 1418: 2). **4.** Trobada de dues o més persones per a tractar d'algun afer. *Dolqué'ls molt e per correu ne avisaren a l'emperador, lo qual prestament los tramés a dir que vinguessen a ell, que segurament podien anar e venir, car negun príncep no deu denegar la vista de neguns embaxadors* (TB 757: 20-21). **5. en vista** (d'algú) *loc adv* En un lloc on algú pot ser vist per un altre. *Com lo virtuós Tirant ab los presoners foren en vista de l'emperador, tots donaren dels genolls en terra* (TB 1440: 1). **6. pendre vista** (d'algú o d'alguna cosa) *loc verb* Tenir-la a l'abast de la capacitat visual. *Senyor, per Déu, aturem ací en aquesta delitosa vinya, e porem-y estar fins a demà tot lo dia e porem pendre vista de la terra* (TB 1097: 22-23). **7. perdre** (algú o alguna cosa) **de vista** *loc verb* Deixar de veure-la. *E com la infanta fon a cavall quasi voltà un poch la squena devers Phelip, mas no restà que ab la coha de l'hull lo perdés de vista* (TB 427: 10-11). [vista 126]

vistós -osa *adj* Que fa goig de veure. *e calsa's les calses brodades, qui eren molt vistoses e de bona gràcia obrades* (TB 994: 28). [vistoses 1, vistosos 1]

vitual·la *f* Provisió o conjunt de queviures, especialment en un exèrcit. *que vinguen les naus e galeres ab farina e ab vitualles, ans que·n passem fretura* (TB 592: 33). [vitualles 74]

vituperi *m* Desaprovament a algú per haver actuat malament. *Sia ab gran vituperi lançat e bandejat de tots nostres regnes e terres* (TB 182: 16). [vituperi 1, vituperis 1]

vituperiós -osa *veg. vituperós -osa.*

vituperós -osa *adj* Que mereix la desaprovació o la censura d'algú per haver remés als sentiments morals més baixos. *Pot ésser més vituperosa e vergonyosa cosa a l'home que posar la sua felicitat en actes de gola e luxúria?* (TB 1340: 22-23). [vituperosa 2]

viu viva *adj* **1.** Que conserva plenament les pautes vitals. *anà a la sua cambra, e trobà-la més morta que viva, ab tots los metges qui treballaven en la salut sua* (TB 144: 14). **2.** Que és plenament vigent. *Lo cavaller que·n armes fon lo fènix / y la que fon de totes la pus bella, / morts són ací, en esta chica tomba, / dels quals lo món resona viva fama: / Tirant lo Blanch y l'alta Carmesina.* (TB 1535: 28-32). **3.**

argent viu → **argent** 3. **4. calç viva** → **calç** 2. **5. llàgrimes vives** → **llàgrima** 5. **6.**

sofre viu → **sofre**. [viu 35, vius 5, viva 16, vives 43]

viudo -a (o **vidu vídua**) *m i f* Persona que, per mort, ha perdut el seu cònjuge. *Aprés venien tots los hòmens viudos, e les dones vídues après, tots vestits de vellut negre* (TB 203: 9). *Lo pare era viudo, que havia treballat gran temps que la princesa fos sa muller, e per la venguda de Tirant ell la perdé* (TB 1478: 14-15). [vídua 1, vidues 1, viuda 17, viudes 9, viudo 1, viudos 1]

viula f mitja viula *loc nom* Instrument de corda que es pot tocar amb arc, amb els dits o amb plectre. *A los huns sonen laüt, los altres arpa; huns mija viula, altres flautes* (TB 663: 1). [viula 1, viules 1]

viures [pl] *m* Vitualles. *la [ciutat de Varoic] trobareu abundosa de viures e de totes coses necessàries per a la guerra* (TB 88: 3). [viures 2]

vivament *adv* D'una manera intensa i penetrant. *O Rey sobirà de glòria, si la passió e poch saber vivament les mies fatigues a dir no-m donen loch, supleix tu, Senyor, los defectes de la mia ignorància* (TB 90: 5-6). [vivament 1]

vivent (o **vivint**) **1.** *adj* Que conserva plenament les pautes vitals. *e per exemple dels cavallers vivents e sdevenidors* (TB 1025: 28). **2.** *m i f* Ésser que viu. *Cantau plantant la mort de aquest, qu'entre·ls vivents hun fènix s'estimava!* (TB 1495: 24). *los quals, per útils propietats e suavitat de fruyts delitosos los vivints en gran stima colen* (TB 127: 5-6). [vivent 1, vivents 6, vivints 1]

vividor -a *adj* D'existència duradora. *lo qual per rahó sia més vividor que yo, per no passar tants perills* (TB 1171: 32). [vividor 1, vividora 1]

vivint *adj* Vivent.

vocable m girar los vocables *loc verb* Traduir a una llengua allò que ha estat escrit o dit originàriament en una altra. *car si defalliments alguns hi són, certament, senyor, n'és en part causa la dita lengua anglesa, de la qual en algunes partides és impossible poder bé girar los vocables* (TB 63: 5-6). [vocables 1]

volateria f Conjunt d'animals de ploma comestibles, sobretot gal·linàcies. *e féu-los servir de moltes viandes e molta volateria en gran abundància* (TB 1398: 13). [volateria 3, volateries 2]

volentat f Voluntat.

volenters *adv* De bon grat. *La setena* [costum que han de tenir els fills dels cavallers] *és en fer reverència e saludar volenters* (TB 865: 5). [volenters 1]

volentàriament *adv* Voluntàriament.

volenterosament *adv* Voluntàriament. *De mi més volenterosament que tot altre de açò dolre'm dech, com lo teu dan e honor per mia la tinch* (TB 1271: 9-10). [volenterosament 1]

voler *m* **1.** Voluntat **1.** *Axí Déu vulla complir les coses que yo li deman, ço és, que vulla confermar lo vostre voler a complir lo meu desig* (TB 700: 1-2). **2. a voler** (d'algu) *loc adv* Segons desitge aquesta persona. *car Tirant havia pensat que, si ell los levava lo pas de la terra ferma ans que ells hi proveïssen, ell faria a son voler d'ells* (TB 1385: 19-20). [voler 43, volers 3]

volta *f* **1.** Acció i efecte de moure's en línia corba al voltant d'un punt o d'un eix. *e, com han encivellada la garrotera, donen una volta de la correja sobre la çivella retent nuu, e lo cap de la correja penja quasi fins a miga cama* (TB 343: 13-14). **2.** Passejada que acaba en el mateix lloc on ha estat començada. *No seria bo que féssem una volta per la ciutat, puix fa bell dia?* (TB 427: 2). **3.** Vegada **2.** *Aprés tornaren a caure altra volta* (TB 297: 32). **4.** Obra de construcció en pedra que té forma arquejada per a formar un sostre i sostenir una coberta, una escala o d'altres. *Lo païment de aquesta volta era de marbres* (TB 1536: 7). **5. tirar la volta** *loc verb* Resseguir el perímetre d'un punt geogràfic per a seguir-ne el rumb. *Lo estol partí del port de Palerm e tirà la volta de Barberia e, costerejant, vengueren a Màlegua* (TB 56: 23). [volta 59, voltes 109]

voltor *m* Ocell carronyaire de la família dels accipítrids (*Gyps fulvus*), de coll nu voltat d'un collar de plomes, d'ales amples i de cua curta i arredonida. *Car en aquell cars la mia ànima stava tan adolorida com pensava que la mia trista sepultura seria que voltors e corps e altres ausells de rapina la mia trista carn axí haguessen a menjar* (TB 1287: 6-7). [voltors 1]

voluble *adj* Que és mudadís i inconstant. *reduynt-te a memòria aquelles coses qui conserven e augmenten la tua honor e fama, la qual la voluble fortuna t'à consentida* (TB 575: 28-29). [voluble 1]

voluntari -ària *adj* **1.** Que s'ofereix lliurement a fer una cosa o a col·laborar en alguna tasca sense ser-hi obligat. *E axí, molt voluntari, no pas fugitiu, fon pres per*

lo gran cavaller Almedíxer, del cap del qual levada la corona, ornà la punta de la sua spasa (TB 1328: 6-7). **2.** Que tendeix a imposar la seua voluntat. *E diré la molta virtut d'elles: la primera, que són molt voluntàries* (TB 865: 22-23). [voluntari 1, voluntària 3, voluntàries 7, voluntaris 1]

voluntat (o **volentat**) *f* **1.** Potència de l'ànima que ens mou a fer o a no fer una cosa. *La terça [cosa] és il·luminació de l'enteniment e de la voluntat* (TB 864: 28). **2.** Intenció determinada de fer alguna cosa. *E ara, ha molt més aumentat en mi lo desig e volentat de ésser cavaller que ans no tenia* (TB 164: 28). **3. darrera voluntat** (o **derrera voluntat**) *loc nom* Allò que algú vol que es faça després de la seua mort. *fas e ordén lo present meu testament e darrera voluntat* (TB 1488: 10). *fas e ordén lo present meu testament e derrera voluntat mia* (TB 1511: 10). **4. de bona voluntat** *loc adv* Amb predisposició favorable cap a algú o cap a alguna cosa. *E l'altre dix que u faria de bona voluntat* (TB 261: 13). **5. home de bona voluntat** → **home** **5.** **6. llibera voluntat** *loc nom* Facultat que ens mou a fer o a no fer una cosa lliurement d'acord amb el desig de cadascú. *e ab lur llibera voluntat, en nom del meu senyor Déu Jhesucrist, fas e orden lo present meu testament e derrera voluntat mia* (TB 1511: 9-10). **7. mala voluntat** *loc nom* Mala predisposició cap a algú o cap a alguna cosa. *tostemps s'i engendra enveja e mala voluntat, car lo peccat de enveja té moltes branques* (TB 449: 18). [volentat 9, voluntat 275, voluntats 12]

voluntàriament (o **volentàriament**) *adv* Per voluntat pròpia, sense ser obligat. *Mala cosa és la noble e generosa cridar e, volentàriament, voler-se abrigar lo mantell de difamació* (TB 940: 23). *Però dir t'é lo que dix sent Bernat: que aquell qui pecca voluntàriament, confiant de la misericòrdia de Déu, és damnat* (TB 1247: 7-8). [volentàriament 1, voluntàriament 8]

voluntariosament] veg. **volenterosament**.

vora *f* Porció de terra immediata a les aigües de la mar, d'un riu o d'un llac. *E tota nua se n'anà per l'aygua, seguint la vora de la mar* (TB 1095: 31). [vora 15]

vori *m* Substància blanca, dura, compacta, de què estan formats els ullals de l'elefant, de la morsa i del senglar, o les defenses del narval. *lo vori se à en Índia e les perles en la mar Oceana* (TB 609: 26). [vori 1]

vot *m* **1.** Obligació voluntària que es contrau amb Déu. *que a ell era forçat que havia de complir lo vot que tenia fet de servir Déu en vida hermitana* (TB 150: 22). **2.**

Expressió d'un desig sobre un esdeveniment futur o probable. *Féu vot altre cavaller de posar una bandera en la més alta torre de la dita ciutat* (TB 449: 15-16). [vot 51, vots 6]

vulgar **1.** *adj* Del comú del poble. *E per ço se diu aquell refrany vulgar: là i va la lengua, hon lo cor dol* (TB 428: 15). **2.** *m* Del comú del poble. *E per ço diu lo vulgar que ardiment és cap e principi de totes virtuts* (TB 776: 19). **3. llengua vulgar** → **llengua** 5. [vulgar 9, vullgar 1]

vulgarment *adv* Comunament. *Tu no vols servir la regla de aquells qui vulgarment per la major part del món han renom de valentíssims cavallers, los quals han volgut posar e despendre tot lur temps en benamar honestament sens decepció alguna* (TB 1035: 1-2). [vulgarment 1]

vulgat -ada *adj* Que és divulgat entre el comú de la gent. *jatsia per vulgada fama fos informat de vostres virtuts, molt majorment ara he hagut notícia de aquelles per vostra senyoria voler-me comunicar e disvetlar vostres virtuosíssims desigs sobre los fets dels antichs, virtuosos e en fama molt gloriosos cavallers* (TB 61: 1-2). [vulgada 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

X

xantre *m* Membre del conjunt de cantors del cor d'una catedral. *Com foren dins la sglésia, l'ofici se començà molt singular, car aquí eren los chantres de la capella de Tirant e los de la capella del rey Scariano, e lo bisbe dix la missa* (TB 1464: 5-6). [chantres 1]

xaperia *f* Ornament de làmines molt primes de metall preciós soldades sobre metall ordinari. *E ab aquell triümpfo se dinaren, servits molt noblement de molts cavallers e gentilshòmens, molt ben abillats ab robes d'estat de chaperia e de brocat, ab grosses cadenes d'or al coll* (TB 1472: 37-38). [chaperia 8, xaperia 4]

xaramita *f* Instrument aeròfon de fusta, de so agut, amb un tub cònic i llengüeta doble. *E fet l'ofici, tornaren-se'n al palau ab aquell orde mateix, ab multitud de trompetes, clarons e anafils, tamborinos e charamites, e altres diversitats d'esturments que per scriptura expremir no-s poria* (TB 1531: 26-27). [charamites 2]

xarnera *f* Conjunt de dues planxetes subjectes per un dels costats a un mateix eix al voltant del qual poden girar. *L'altra carrera lo tornà ha encontrar alt en la xarnera de l'elmet e, si II dits més baix l'agués encontrat, de mil vides no-n tenia una* (TB 291: 35-36). [xarnera 2]

xic -a *adj* **1.** De poca importància. *e per a vós, conquistar lo món és chiqua paraula per lo gran effecte de vostres obres* (TB 1330: 28). **2.** De poca durada. *sia-us feta larga aquesta chiqua nit ab lo desig e ardiment de vençre los enemichs* (TB 1316: 17). **3.** De poca edat. *Com en Guillem de Varoich se véu davant lo leó ab l'infant chich que portava, devallà del cavall molt prest e tirà la spasa* (TB 189: 31-32). [chica 1, chich 1, chiqua 2]

xiquet -a *m i f* Persona que no ha arribat a la pubertat. *E porta lo seu Mafomet al coll, tot d'or, ab gran barba e hun petit infant que porta al coll, e passa hun riu, e yo crech que aquell chiquet deu ésser fill del seu Mafomet* (TB 1196: 31-32). [chiquet 1]

xàvega] veg. **eixàvega**.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Z

zel *m* Interés ardent i actiu per una causa o per una persona. *E per lo noble rey, que ací present és, mogut per bon zel de deute de parentesch e per ésser lo qui és, sabeu bé quines paraules d'ell hoís; e del que devia portar grat molt furiosament contra ell procehís* (TB 732: 12-13). [zel 7, zell 1]

zitzània *f* Discòrdia introduïda malèvolament. *E si açò no podia obtenir, ab lo seu enteniment diabòlich que tenia, delliberà de sembrar en la cort de una molt bona lavor qui's nomena zizània, mesclada ab mala voluntat perquè millor splet ne pogués exir* (TB 996: 5-6). [zizània 1]

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

APÈNDIXS

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

1. ANTROPÒNIMS I TOPÒNIMS

Com ja s'ha indicat en el volum I d'aquesta tesi, al marge del corpus de substantius i d'adjectius del *Tirant lo Blanc* [TB] —incloent-hi les locucions—, hem decidit d'afegir-hi el conjunt d'*antropònims* i de *topònims* a manera d'apèndix complementari. Òbviament, pel fet que no es tracta del nostre objectiu fonamental, l'atenció que hi esmercem és menor de manera que no se'n fan definicions de cap mena ni se'n cerquen exemples documentals extrets de la novel·la; així, doncs, ens limitem a establir un llistat per a cadascun dels subconjunts amb unes mínimes observacions explicatives i aclaridores —en forma de notes a peu de plana— quan pensem que cal. En tot cas, donat el canvi d'objecte d'estudi en el marc d'aquesta tesi, del lèxic comú als antropònims i als topònims, el primer pas necessari és establir, ni que siga breument, les pautes definitòries que distingeixen particularment els mots propis,¹ especialment en relació amb el paper que juga aquest tipus de termes en el context d'un diccionari de lèxic comú i, encara més, des del punt de vista d'un diccionari d'autor del segle XV com el que presentem. En puritat, l'acostament al cabal antroponímic i toponímic comporta generalment atendre una matèria que depassa els límits de la filologia i que penetra en altres camps com ara els del folklore, el món de les relacions i de les jerarquies familiars, els hàbits locals o d'altres, és a dir, ens trobem davant d'una tasca vinculada no únicament a l'anàlisi lingüística sinó pertanyent, en un sentit major, a l'àmbit del patrimoni cultural com a dipositori de les arrels identitàries d'una comunitat (Burguière 1980; Collomp 1980; Comas 1980; Moreu-Rey 1981; Dupâquier / Bideau / Ducreux 1984; Juliano 1984;

¹ Al nostre parer, l'exemple de bibliografia especialitzada que millor ha pretès d'establir una tipologia classificatòria dels noms propis es troba en López García (2000: 185). Així, en aquest article, López García, segons una visió fonamentada en la imbricació dels noms propis en el sistema de situacions reguladores de la captació verbal del món del parlant, ofereix una classificació dels noms propis en aquestes subcategories: de persona, marques, de les arts i de les ciències, dates, topònims, sigles d'organitzacions i noms de les persones del diàleg. Clar està que nosaltres ens movem en un context molt diferent, ço és, en un model de llengua antiga i, de més a més, circumscrit a una obra, per la qual cosa, si aspiràrem a crear subgrups dels antropònims i dels topònims, semblaria més raonable de seguir un model com el que mostra Hauf (1983: 132-133) per als noms propis presents en Ausiàs March: a) de la tradició judaïcocrisiana; b) clàssics i mitològics; c) connectats amb els vells corrents filosòfics; d) lectures i contactes literaris en llengües romàniques; i e) al·lusions a persones i llocs, que inclouen el mateix poeta i el seu contorn. Aquesta mena d'aproximació, que pareix remetre a la idea de patrimoni cultural de què parlem en el cos —no entesa en un marc identitari sinó d'enciclopedisme individual de l'autor—, potser és la base inspiradora dels mètodes classificatoris de Colomina / Martines 1992 per al TB original i de Calvo Rigual 1997c per a la traducció italiana de Manfredi, ítems als quals tornem tot seguit.

Llorente 1990; Amigó 1999; Terrado 1999; Pujadas / Comas 1994; Rodríguez Adrados 2002). Lògicament, els límits mateix a què ens hem obligat —una reflexió veritablement profunda sobre els mots propis tirantians requeriria, per dret, tota una altra tesi— comporten que la compilació posseïska un valor purament complementari i que, a tot estirar, l'acostament de caire cultural siga superficial, ço és, reduït a la voluntat aclaridora de mots foscos.

Cal apuntar que l'aspecte privatiu dels noms propis, per comparança amb els mots comuns, es concreta en la manca de significació pròpia, és a dir, no presenten intensió i, en conseqüència, poden ser caracteritzats com a elements merament denotatius (Bosque 1983; López García 1983: 37-54; Cuenca 1996: 105-106); d'acord amb això, val a dir que tant antropònims com topònims, en no comptar amb referència autònoma, com sí que ocorre amb el cabal lèxic comú, són predeterminats en cada situació de parla mitjançant l'anomenament d'un referent únic i individualitzat que actua a la manera d'un pronom personal amb valor díctic (Calvo 1986: 33) per contrast amb els comuns, que són classificadors (Seco 1994). En aquest sentit, l'hàbit discursiu dels noms propis comporta, generalment, l'absència d'especificadors i de complements restrictius, ja que no és possible de restringir la seua referència i, en consonància, no té sentit de considerar-los com a nuclis d'un sintagma nominal sinó com a sintagmes nominals sencers per si mateixos com ara els pronoms (Cuenca 2005: 105). Pel cap alt, un mot propi arribaria a admetre la presència d'un article determinat que l'antecedisca —no amb un valor realment actualitzador sinó redundant en el pla sintàctic—, si bé sols de manera opcional i en contextos específics. Si es donara la circumstància que apareguera una altra mena d'especificadors o de complements restrictius al davant, estaríem ja parlant d'un ús del nom propi en qualitat de mot comú, incloent-hi habitualment la capacitat d'admetre flexió de nombre; més avant, precisament, comentarem alguns termes que, finalment, han estat derivats al diccionari principal malgrat les semblances amb els noms propis.

A pesar de l'absència habitual de noms propis en els diccionaris generals, Maté (2002: 41) assenyala que, si més no, sembla lògic d'incloure'ls en les

enciclopèdies,² i, encara més, aposta per la seua inclusió en els diccionaris generals per a fer real la voluntat didàctica assenyalada en les indicacions introductòries que aquests solen presentar. En el nostre treball, com ja ha quedat palés, hem optat per una via de compromís que, si bé no bolca aquesta mena de mots en el diccionari de paraules comunes, no les bandeja sinó que les afig, com ja ha estat assenyalat, a manera d'apèndix complementari: el conjunt de categories nominals nuclears reunides per Martorell quedaria, sense el complement dels mots propis, mutilat en tant que tot plegat respon a la seua visió peculiar del món, és a dir, els dubtes dels lingüistes a propòsit de la inclusió de mots propis en els diccionaris generals són ací qüestionats pel fet que es tracta d'un diccionari d'autor. En altres paraules, com ja ha estat assenyalat a bastament per la crítica —nosaltres hi hem al·ludit breument en l'apartat 5 del volum I de la tesi—, el TB és un tipus d'obra que, malgrat ser plenament ficcional, sovint recorre a elements de la seua realitat coetània per a construir la narració de manera que, a l'igual que l'anàlisi dels camps semàntics més rellevants acosten el lector al món quotidià de què Martorell devia ser espectador o, fins i tot, partícip, l'aproximació als noms propis ens hi mena en un grau semblant. Tant és així que, com assenyaalem en nombroses notes explicatives, més enllà de préstecs de fonts de diversa tipologia, en moltes ocasions el novel·lista valencià emprà termes de la geografia més propera per a designar personatges³ i, al seu torn, per a referir llocs d'altres contrades;⁴ així mateix, l'ús acurat d'algun subconjunt de topònims foranis, com en el cas dels topònims de les Illes Britàniques, serveix per a il·lustrar que l'autor devia haver-hi tingut un contacte de primera mà i que, en conseqüència, exemplifiquen el seu coneixement enciclopèdic (Colomina / Martines 1992: 551-553). Per tot açò, hem procurat que aquests apèndixs, tot i no respondre al procés de tractament a què hem sotmés els substantius i els adjectius —lematització, definicions, exemples documentats, etc.—, tampoc no consistisquen en un abocament indiscriminat i sí, en canvi, a un mínim procés de presentació formal que permeta els

² Sobre aquest aspecte, hi incideix Anaya Revuelta 2000, no sense dubtes del que és o no convenient. En tot cas, sembla un tema obert no exempt, ara per ara, de reflexions que decanten la comunitat científica per l'opció que s'ha mantingut fins ara com a habitual o per la inclusió conjunta de mots comuns i de propis en els reculls lexicogràfics.

³ Així, el cavaller **Vila Fermosa** (TB 298: 37) respon a una població de l'Alt Millars.

⁴ Per exemple, la planícia de **Vallbona** (TB 543: 13), no gaire lluny de la cort imperial, deriva del terme homògraf de l'Anoia o bé de l'Urgell.

consultors d'extraure'n certes dades —distinció de mots propis homògrafs però que responen a personatges o a localitzacions diferents, remissió entre les variants ortogràfiques i/o formals d'un mateix personatge o indret per a compensar que no se n'ha fet lematització, les notes explicatives per a mots semànticament conflictius, etc.

Tot i que, com hem apuntat, reservem la major part de la informació específica sobre aquells antropònims i topònims mereixedors de comentari per a les notes a peu de plana que acompanyen els llistats, no ens volem estar de fer un succint repàs de les aportacions bibliogràfiques més notables al voltant dels mots propis tirantians: així, doncs, en farem un fugaç estat de la qüestió bibliogràfica i, en línies generals, deixarem els detalls de cada ítem per al contingut de les notes. En el cas dels antropònims, la primera referència que cal tenir en compte, òbviament, es concreta en les explicacions amb què Martí de Riquer enriqueix la seua venerable edició del 1947, les quals han estat adoptades per aquest treball nostre a manera de, si ens ho permeteu, manual de consulta per tal com considerem que il·luminen la significació dels personatges; en realitat, els comentaris de Riquer no incideixen en els aspectes estrictament lingüístics d'aquest subconjunt sinó que es configuren com una mena de guia de protagonistes, i és, precisament, la perspicàcia a trobar eleccions incorrectes —així, les errades en emprar denominacions de la mitologia clàssica— o, si més no, de discutibles per part de Martorell, el que ens aprofita inexcusablement.⁵ En tot cas, la seua aportació bé pot ser considerada com el punt de partida de treballs posteriors, com ara «L'adaptació dels noms de lloc i de persona en el *Tirant italià* (1538)» de César Calvo Rigual (1997c)⁶ per a la traducció de Manfredi, un treball al qual recorrem també —no en tant que base de consulta implícita, com és el cas de Riquer

⁵ Des d'un punt de vista no particularment vinculat al TB sinó amb una perspectiva global, per a la confecció dels llistats hem fet servir com a base implícita de consulta altres ítems bibliogràfics com ara: a) per als antropònims, l'*Onomasticon Cataloniae* (Coromines 1989-1997), Moran i Ocerinjauregui 1995 i Rubio Vela / Rodríguez Lizondo 1997; i b) per als topònims, Rey / Camarero 1960, Coromines 1965-1970, el *Nomenclàtor geogràfic del País Valencià* (AADD 1970), l'*Atlas Català* (AADD 1975), Barceló 1983, Riquer 1988, Bruguera 1995, Nieto Ballester 1997 i Mackay / Ditchburn / McLean 1999.

⁶ Sempre tenint en compte que el marc referencial és el text italià de Manfredi, que, si fa no fa, respon substancialment al mateix corpus de mots propis, Calvo Rigual (1997c: 246) proposa un paradigma de classificació força elemental consistent a distingir entre: a) antropònims; b) topònims; i c) d'altres. Més interessant, però, resulta la divisió temàtica interna: Àfrica-Mediterrània; Anglaterra; Àsia-Orient; Cort Grega; entorn del Tirant lo Blanc; Corona d'Aragó; França; Hispània; Itàlia; resta d'Europa; mitologia clàssica; antiguitat clàssica —personatges històrics—; personatges del cicle artúric; moros; religió catòlica; i d'altres no classificats.

(Martorell / Galba 1947)— en moltes de les notes a peu de plana inserides en els llistats: certament,⁷ l'acarament de versions d'una mateixa obra en llengües diferents pot ser una aïna essencial per a trobar pistes sobre aspectes foscos de cada text, sobretot, no cal dir-ho, en el benentés que les adaptacions siguen aproximadament coetànies. Al marge de Calvo Rigual 1997c, cal atendre l'article «Noms de persona en el *Tirant lo Blanc*» de Mitja Skubic (1992) i, especialment, l'estudi «Una mica d'onomàstica del *Tirant lo Blanc*» de Jordi Colomina i Josep Martines (1992), ambdues les aportacions més significatives quant a reflexions sobre el corpus de noms propis tirantians en un pla més bolcat a la perspectiva lingüística. Quant a Skubic 1992, es tracta d'una aproximació força breu i merament introductòria —valuosa en el seu moment, però que hauria necessitat d'una ampliació a posteriori—, emmarcada en un context de proposta teòrica al voltant de com aproximar-se al subconjunt de noms de persona en el si de la novel·la des del punt de vista metodològic, és a dir, la manera com cal fer-ne matèria de comentari lingüístic. Pel que fa a la segona aportació esmentada (Colomina / Martines 1992), estem davant, ara sí, de l'ítem bibliogràfic fonamental: no cenyit únicament als antropònims sinó també als topònims —malgrat que el gruix de l'article, se l'endú aquest segon subconjunt—, i, tot partint d'una metodologia centrada en l'interés lingüístic, capaç alhora de combinar-la amb la visió cultural, entesa aquesta en termes d'acostament a la realitat geogràfica coneguda per Martorell i com se n'aprofita. Quant als antropònims (1992: 543-544), se n'hi aporten diversos exemples en què les solucions formals, a parer dels autors, posen sobre la pista del camí que, de fet, ja començava a seguir la normativa en el moment de redacció de l'article: així, en el TB els noms hebreus, llatins i grecs acabats etimològicament en *-as* apareixen grafiats en *-es*,⁸ com, efectivament, decidí d'establir l'Institut d'Estudis Catalans [IEC] després que, durant dècades, s'haguera optat per l'altra via (IEC 1990: 79-80); encara més, els noms llatins acabats en *-us* es resolen segons tres mecanismes com ara: terminació fidel al nominatiu,⁹ elisió de la *m* en l'acusatiu *-u(m)*¹⁰ i obertura de la *-u* en *-o*.¹¹

⁷ Com ja ha estat establert per Germà Colón 1976 i 1981a o per Calvo Rigual 1994 i 1997b, que en beu.

⁸ Així, per exemple, **Golies** (TB 1517: 13).

⁹ A tall d'exemple, **Sinegerus** (TB 1390: 19).

¹⁰ Per exemple, **Príam** (TB 235: 17).

Quant als topònims, aquests són classificats d'acord amb els subapartats següents: a) toponímia de les terres de llengua catalana, els quals, al seu torn, se subdivideixen en topònims de la Catalunya Occidental, de la Catalunya Oriental, de les terres valencianes i de la Sardènia catalana;¹² b) altres topònims hispànics; c) topònims occitans; d) topònims italians; e) topònims de les Illes Britàniques;¹³ i f) altres topònims europeus.¹⁴

A banda dels estudis comentats suara, hi ha altres aportacions secundàries —bé perquè se n'ocupen sols parcialment, en un marc general que depassa la qüestió, o perquè sols focalitzen sobre alguns noms propis concrets— que han analitzat el nostre objecte. A causa d'aquest caràcter menor, en donem compte en escasses línies abans de passar a comentar com hem construït els llistats. Així, en l'article «Sobre l'estil i manera de Martí J. de Galba i el de Joanot Martorell» de Joan Coromines (1971), s'hi reflexiona sobre algunes solucions adoptades per la primerenca edició de Riquer pel que fa a topònims anglesos, com ja ha estat explicat en la nota a peu de plana núm. 12, a la qual remetem per a no caure en la redundància. Més recentment, l'article «Concordances curioses dels antropònims Tirant lo Blanc i Carmesina» de

¹¹ És el cas, com a mostra, de **Pirro** (TB 1084: 4). En aquest punt, cal dir que Penyarroja (1991: 60), en un treball segrestat intel·lectualment pel virus del secessionisme lingüístic, assenyala que la tendència a mantenir la -o en alguns noms deu respondre a la voluntat d'emprar una marca culta per a les veus designatives de personatges mitològics o de la història antiga; certament, la voluntat cultista hi és, però el seu comentari és insuficient si no es té en compte, com sí que fan Colomina / Martines (1992: 543-544), el total de solucions possibles.

¹² Dels topònims de l'àmbit lingüístic català, només se'n troben cinc d'usats pròpiament, ja que la resta són aplicats a indrets estrangers, com és el cas, per exemple, de **Rocafort**, present al Bages, a la Conca de Barberà, a l'Urgell i, significativament, a l'Horta de València (Colomina / Martines 1992: 543-547).

¹³ D'acord amb Colomina / Martines (1992: 551-553), els topònims britànics resulten interessants a les hores d'ara en tant que aporten dades sobre la manera com un catalanoparlant devia percebre una llengua no llatina en l'època de Martorell, malgrat que, potser, el francès hi serveix de filtre. Així mateix, val a dir que aquest aspecte ja havia estat tingut en compte per Coromines (1971: 376), per bé que el mestre hi adverteix que una tal percepció corre el perill de ser errònia per efecte de les transcripcions de les edicions modernes; en aquest sentit, com arrepleguen els mateixos Colomina / Martines (1992: 552-553), cal anar en compte de no caure en formes inadequades com les que s'inclouen en l'edició de Riquer del 1947, opcions en alguns casos mantingudes en l'edició posterior del 1969 però corregides després progressivament: **Àtzetera** per **Azètera**, **Bétafort** per **Betafort**, **Clòceste** per **Cloceste**, **Cónturberi** per **Conturberi**, **Sàlasberi** per **Salasberi**, etc.

¹⁴ Com que l'objectiu d'aquest apartat consisteix només, cal insistir-hi, a crear dos llistats a manera d'apèndixs que amplien la informació aportada per les categories nominals nuclears definides, acceptem aquesta proposta classificatòria i hi remetem per a una aproximació més precisa que la que pot oferir una compilació merament alfabètica. Si fóra el cas que aquest apartat donara a peu a estudis més detallats, fóra l'ocasió de mamprendre la proposta de Colomina / Martines 1992 com a punt de partida per a perfilar-ne una de superadora però, tenint en compte els nostres propòsits ací, entenem que és una tasca reservada al futur.

Josep Guia (2001) se centra de manera brillant en els noms propis de la parella protagonista, per bé que, a partir de les reflexions sobre aquest darrer nom, no concorden amb la proposta de fer-ne derivar una autoria corelliana.¹⁵ En última instància, paga la pena de fer esment del llibre '*Tirant lo Blanc*', de Joanot Martorell per Rafael Beltrán (2006: 265-268), el qual, en el context d'un ítem general pensat com a guia gairebé enciclopèdica de consulta sobre l'univers de la novel·la des d'un pla eminentment literari, aporta marginalment algunes dades d'interés en el seu llistat final de personatges, potser llunyanament emmirallat en l'exemple pioner de Riquer en l'edició del 1947.¹⁶

Arribats a aquest punt, no queda sinó atendre la manera com els apèndixs han estat confegits i, consegüentment, quina informació donem als consultors dels llistats:

- a) Sense exemplificació documental, s'estableixen sengles llistats autònoms per a cadascun dels dos camps en què es divideixen els noms propis, ço és, un per als antropònims i un altre per als topònims. Sota l'etiqueta dels antropònims, hi acollim estrictament noms de persona; pel que fa als topònims, hi trobem essencialment territoris però també accidents geogràfics, edificis i llinatges, que, en puritat, són assimilables als territoris.¹⁷
- b) Fora dels dos llistats i del diccionari principal, queden una sèrie de termes que, en sentit estricte, són noms propis però que resulten impossibles

¹⁵ Hem preferit de reservar el contingut d'aquest article, ja en el llistat d'antropònims, per a les notes al peu núm. 49 i 72, corresponents, respectivament, als personatges de **Carmesina** i de **Tirant**. Pel que fa a la discussió sobre l'autoria corelliana, hi remetem igualment malgrat que, òbviament, no ens hi estenem massa car fóra matèria d'article individualitzat.

¹⁶ Estrictament, mentre que Riquer (Martorell / Galba 1947) aporta dades que corregeixen, quan pertoca, la tria de noms de Martorell o aclareix casos dubtosos, en aquest cas se'ns en donen orientacions que ajuden a entendre el paper de cada personatge principal —el llistat és de menor recorregut quantitatiu— en la trama de la novel·la i el paper simbòlic, si n'hi ha, que hi juguen. Així, a tall d'exemple, som informats (Beltrán 2006: 266) que, entre els personatges d'Hipòlit i l'emperadriu, hi ha certes connotacions simbòliques que els connecten amb la tragèdia clàssica *Fedra*.

¹⁷ Cada terme apareix en lletra redona negreta i de grandària 12.

d'assumir en cap apartat perquè no constitueixen un subgrup *per se*.¹⁸ Majoritàriament, aquests termes bandejats de la tesi es corresponen, entre d'altres, amb títols d'obres literàries, ordes religiosos i festivitats: **Arbre de Batalles**, **Eclesiastés**, **Garrotera**,¹⁹ **Lignum Crucis**, **Març**,²⁰ **Mercé**,²¹ **Nostra Senyora d'Agost**,²² **Ramandà**, **Scalibor**,²³ **Sanct Francesch**, **Sent Francesch**, **Sent Francesch**,²⁴ **Sanct Joan**, **Sanct Johan**,²⁵ **Sant Miquel**²⁶ i **Taula Redona**.²⁷ Uns altres casos, per bé que també han estat rebutjats per als llistats de mots propis, han sigut reincorporats al diccionari principal perquè entenem que bé són meres personificacions —substantius comuns usats com a denominacions d'armes— o perquè, malgrat grafia-se amb majúscula,²⁸ es tracta d'unitats assimilades a la llengua general:²⁹ **Amor**,³⁰ **Avangeli**, **Avangelis**, **Corpus**, **Corpus Christi**, **Corpus Crist**, **Evangeli**, **Evangelis**, **Fill**, **Honor**,³¹ **Levant**, **Luna**, **Menysvaler**,³² **Nadal**, **Pare**, **Pasqua**, **Providència**, **Rams**, **Sacra Escriptura**, **Sanct Greal**, **Sant**

¹⁸ Una altra possibilitat hauria estat la de crear un tercer llistat heterogeni amb aquesta mena de substantius però, certament, hem considerat que la dispersió temàtica ho desaconsella, ja que és difícil de veure-hi cap benefici real.

¹⁹ Ací, en el sentit d'orde religiós, diferent dels usos com a mot comú, que també en té i que són referits en el diccionari principal.

²⁰ Es refereix al signe astral.

²¹ Es refereix a l'orde religiós, no al mot comú.

²² Denominació temporal, ço és, designa un dia.

²³ Tal vegada, un cas mereixedor de debat pel fet que la denominació d'una espasa, com és el cas, implica un mecanisme de personificació que acostia el terme als antropònims. No obstant això, no entrem en un tal debat i seguim el criteri general.

²⁴ Aquest terme compost i els dos anteriors, entre els quals hi ha plena identificació, designen un orde religiós.

²⁵ Com tot just l'ítem que el precedeix, designa una festivitat.

²⁶ Com en la nota prèvia, denomina un dia.

²⁷ Els termes són donats alfabèticament d'acord amb la seua realització ortogràfica en l'edició crítica de què partim (Martorell 2005a).

²⁸ Per a subratllar el seu origen com a mot propi, aquestes caplletres es mantenen a l'hora d'incloure els extractes documentals corresponents en el diccionari principal.

²⁹ Com ocorre amb els mots comuns, admeten l'ús d'article al davant i, fins i tot, en alguns casos, s'hi admet flexió de gènere. En qualsevol cas, per al destriament entre mots bandejats per al diccionari principal i d'admesos, hem mirat de seguir el model establert pel *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* [DIEC2] (en línia) i, sobretot, pel *Diccionario de la Real Academia Española* [DRAE] (en línia), que sembla actuar més sistemàticament.

³⁰ Denominació d'un escut, fet que ens posa novament davant del tema de la personificació, com ja hem reflexionat en la nota núm. 23.

³¹ Denominació d'un escut.

³² Una altra vegada, denominació d'un escut però, en aquest cas, es tracta d'un verb i, per tant, no té cabuda en el diccionari principal.

Greal, Sanct Sperit, Sant Sperit, Sant Spirit, Testament Antich, Trenitat, Trinitat, Valor³³ i Verònica.³⁴

- c) L'orde dels noms propis en cada llistat respon a un criteri alfabètic segons la variant ortogràfica amb què són representats en l'edició de Hauf (Martorell 2005a). Així, doncs, per a cap dels dos llistats, i a diferència del diccionari principal de categories nominals nuclears, no s'ha aplicat a sobre cap procés de lematització, amb tot el que això comporta en el marc d'aquesta tesi, és a dir, ni se'n fa regularització ortogràfica d'acord amb les normes actuals ni es mira de cercar una forma que actue a manera de lema principal front a d'altres de secundàries.
- d) De cap terme, se'n dóna definició. En molts casos, tota explicació que se'n podria oferir fóra de tipus contextual en relació amb el paper que el terme designat juga en la novel·la, com ocorreria amb els personatges no històrics; en altres exemples, com el de poblacions reals, caldria recórrer a definicions enciclopèdiques³⁵ fora de lloc en el marc d'aquest diccionari i que, de més a més, no sempre respondrien a l'ús que se'n fa en la novel·la, on, com hem apuntat, sovint els topònims documentats designen territoris que no s'hi corresponen.
- e) Per bé que no creem lemes principals i secundaris, hem procurat de relacionar entre si aquelles realitzacions ortogràfiques que responen a un mateix personatge o a una mateixa població: així, **Achil·les** 2. [= **Anxil·les**]³⁶ assenyala una equivalència identitària entre tots dos antropònims —la xifra àrabiga, com indiquem en g), es refereix al

³³ Denominació d'un escut.

³⁴ Per bé que ací n'hem oferit la sèrie en estricte orde alfabètic segons l'ortografia en el text, per a la seua inclusió en el diccionari principal hi ha hagut el procés de regularització pertinent.

³⁵ El diccionari principal en conté, de definicions enciclopèdiques, quan hem tractat unitats de mesura o de flora i fauna, entre d'altres, però en aquests casos l'estil de definició és relativament assimilable a la no enciclopèdica. Pel que fa a personatges històrics o topònims reals, en canvi, hi entrarien en joc una sèrie de trets informatius que, com ja hem assenyalat al principi del subapartat, hem decidit de reservar per a les notes a peu que acompanyen els llistats.

³⁶ La manera de representar aquesta interconnexió és en lletra redona negreta i de grandària 10.

nombre d'ocurrències—, connexió que es dóna recíprocament, ço és, **Anxil·les** 1. [= **Achil·les**].

- f) Emprem superíndexs per a aquells noms propis que, tot i mostrar la mateixa aparença ortogràfica, corresponen a personatges o a poblacions diferents. Així mateix, en aquests casos hi afegim també informació complementària entre claudàtors amb la voluntat de reforçar la distinció: així, d'una banda hi hauria **Geber**¹ [poeta] i, d'una altra, **Geber**² [rei]. De més a més, aquests claudàtors informatius de vegades són emprats encara que no hi haja cap problema homogràfic si considerem que la descodificació pot resultar un tant dubtosa: per exemple, **Sant Vicent** [cap].³⁷
- g) Al costat de cada terme, hi indiquem amb xifres aràbigues el nombre d'ocurrències de cada forma ortogràfica³⁸ —quan n'hi ha, després dels claudàtors assenyalats en f).
- h) Les notes a peu de plana que acompanyen el llistat serveixen per a aclarir punts foscos dels termes, essencialment per a subratllar algunes errades de Martorell a l'hora d'emprar antroponímia presa de la mitologia i de la història grecoromana o bé per a connectar un topònim amb el nom que hi correspon actualment quan no és fàcil de copsar-ho a primera vista. Així mateix, són l'àiina escollida per a explicar algunes decisions conflictives quant al tractament dels termes; en aquest sentit, pensem que és convenient de consultar cada nota per a obtenir-ne un raonament exemplificat però, bàsicament, la casuística es concreta en dos punts resolts de manera oposada: d'una banda, alguns topònims són assimilats com a formants d'un antropònim complex segons el sintagma *antropònim + de + topònim*, ja que entenem que la denominació del personatge respon

³⁷ La informació entre claudàtors es mostra en lletra redona senzilla i de grandària 10.

³⁸ Tal informació es presenta en lletra redona senzilla i de grandària 12.

a tal seqüència completa, a pesar que també pot ocórrer que siga designat amb altres variants;³⁹ d'una altra banda, les seqüències que responen a l'esquema *títol + de + topònim* són desfetes i no són introduïdes en el llistat antroponímic com a sintagmes sinó que, mentre que reservem el terme designatiu de títol per al diccionari de substantius i d'adjectius —és a dir, el concebem com a mot comú—, el designatiu de la població és inclòs a soles en el llistat toponímic.⁴⁰ No cal dir que aquest criteri és discutible atés el seu caràcter convencional, però respon a la necessitat d'encarar la distribució de mots propis al més fàcilment; així mateix, sempre hi ha casos peculiars que demanen un tractament específic,⁴¹ per la qual cosa, hi insistim novament, aconsellem de consultar la nota a peu de plana que pertoque, on bolquem majoritàriament la informació.

³⁹ Així, per exemple, **Alberto de Campobaixo** (TB 280: 9). Això, però, no és impediment perquè un topònim que forma part d'una tal seqüència sintagmàtica pugui aparèixer també en solitari en el llistat d'indrets d'acord amb altres ocurrences: per exemple, en el llistat antroponímic comptem amb **Thomàs de Conturberi** (TB 192: 14) i, en el toponímic, amb **Conturberi** (TB 107: 11) a soles en funció d'ocurrences diferents.

⁴⁰ Com a botó de mostra, en **comte de Salasberi** (TB 146: 16), només el topònim serà inclòs en el llistat corresponent mentre que **comte** serà considerat com una ocurrencia més dels substantius comuns.

⁴¹ En **Senyor d'Antiocha** (TB 1285: 12), per exemple, trenquem la norma. En aquest cas, veg. la nota al peu núm. 67, però val a dir que aportem un comentari explicatiu per a cadascun dels casos excepcionals.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

1.1. *Llistat d'antropònims*⁴²**Abdal·là** 9. [= Abdal·là Salamó, Abdal·là Salomó, Salamó Abdal·là]**Abdal·là Salamó** 4. [= Abdal·là, Abdal·là Salomó, Salamó Abdal·là]**Abdal·là Salomó** 4. [= Abdal·là, Abdal·là Salamó, Salamó Abdal·là]**Abdenagó** 1.**Abel** 3.**Abenamar** 1.⁴³**Abram** 2.**Abraÿm** 1.**Achil·les** 2. [= Anxil·les]**Adam** 7.**Adari** 1. [= Dari]**Adedoro** 1.**Adonay** 1.⁴⁴**Adriana** 4.**Aduquepereich** 1.**Agamenon** 1.⁴⁵**Agnés** 12. [= Agnés de Berri]**Agnés de Berri** 1.⁴⁶ [= Agnés]**Agostí** [sant] 1.

⁴² Per a les citacions de fonts en aquestes notes a peu de plana, si no assenyallem cap referència bibliogràfica específica, val a dir que partim del que s'estableix en l'apartat «Intertextualitats» del projecte d'investigació «Biblioteca Multimèdia *Tirant lo Blanc*» (en línia) i de la secció *Fragmenta* de la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (en línia), ambdós ítems de consulta dirigits per Llúcia Martín Pasqual i als quals remetem. Així mateix, cal recordar que les anotacions sobre personatges incloses en l'edició de Riquer del 1947 han estat sempre la base de referència per a la conformació del llistat en qüestions, de vegades, de difícil resolució en el marc d'unes concordances, com ara la distinció d'antropònims homògrafs o la interrelació de diverses denominacions emprades per a un mateix personatge.

⁴³ Sembla que es tracta tan sols d'un mer de joc de paraules amb ànim humorístic, possiblement relacionat amb el verb **benamar**, també present en el text (TB 1035: 3), però no definit per a la nostra tesi pel fet que hem seleccionat sols els substantius i els adjectius del corpus lèxic tirantià. En tot cas, com n'assenyala Hauf (Martorell 2005a: 646, nota 5), és també un nom que, en el *Romancero* castellà editat per Díaz-Mas (1966: 189), hi correspon al rei de Granada, per bé que en el TB el personatge regna sobre Egipte.

⁴⁴ D'acord amb l'*Enciclopèdia Catalana* (en línia), és un apel·latiu que significa 'Senyor' i que és donat a Déu pels hebreus i pel conjunt de pobles d'origen semita.

⁴⁵ Calvo Rigual (1997c: 235) n'assenyala que, realment, qui dirigeix l'exèrcit grec a Troia no era **Palomides**, com estableix erròniament Martorell, sinó precisament **Agamèmnon**.

⁴⁶ **Berri** també apareix amb 3 ocurrences en el llistat de topònims com a designació ducal.

Albert 1.

Albert de Riuçech 1.

Alberto de Campobaixo 1.

Albi [escuder] 2.

Alexandre 15.

Aliseu 1. [= **Eliseu**, **Elizeu**]

Almedíxer 19.⁴⁷

Ambrosino de Màntua 1.

Àngela 1.

Aníbal 6.

Anxil·les 1. [= **Achil·les**]

Aristòtil 12.

Armini 1.

Artemisa 1.

Artús 15.

Aureli Agostí 1.

Baralinda 1.

Bartholomeu Spichnardi 1.

Bellasenspar 2.

Bençarag 1.

Bernat [sant] 1.

Blanca 1.

Blanchesflors 1.

Boeci 1.

Borç 1. [= **Bors**]

Bors 1. [= **Borç**]

Briseyda 1.

⁴⁷ Com ja hem al·ludit en la introducció prèvia al llistat, un de tants casos en què un topònim real és emprat per a designar un personatge de la novel·la. Podria tractar-se d'un préstec del municipi del mateix nom que, segons l'*Enciclopèdia Catalana*, es troba a l'Alt Palància (Colomina / Martines 1992: 546), a l'actual zona castellanoparlant, i que, després de la conquesta cristiana en l'any 1238, estigué poblat majoritàriament per musulmans fins al 1609. No obstant això, una altra possibilitat remetria a una caseria homòfona del municipi d'Alcalà de Xivert (el Baix Maestrat).

Canatre 2.⁴⁸

Capçaní 1.

Capdillo-sobre-los-Capdillos 11.

Carillo 3.

Carlo de Malatesta 1. [= **Malatesta**]

Carmesina 59.⁴⁹

Cassandra 2.

Cataquefaràs 1.⁵⁰

Cató 5.

Caým 2.

Ciceró 1.

Ciperi 1.

Cipiò 5. [= **Cipiò Africà, Scipiò**]

Cipiò Africà 2. [= **Cipiò, Scipiò**]

Ciprés de Paternó 6. [= **Siprés, Siprés de Paternó**]

⁴⁸ Calvo Rigual (1997c: 237) n'apunta que és nom de dona i no d'home —Hauf (Martorell 2005a: 655, nota 10) corregeix el text que ens ha pervingut i indica que deu respondre a un embolic dels copistes—, com indica erròniament Martorell a pesar de tenir el suport de la font de l'XI de les *Heroides* al darrere: "**Canaçe**, tu ames". *Jo troni roja e vergoniosa e baxe los vulls en la mia falda. Aquests senyals de amar de m qui ho atorgava, eren assats en m qui callava*. També hi ha parat esment Garriga i Sants (1990-1991: 76), que n'assenyala que no sap explicar el motiu de l'engany del novel·lista. Per a conèixer més respecte a la influència de les traduccions catalanes d'Ovidi, és recomanable, entre d'altres, Badia 1986.

⁴⁹ Guia 2001 n'ha fet comentaris força rellevants gràcies a la vinculació del nom de l'amada de Tirant amb l'adjectiu **carmesí -ina** 'Roig fosc' (TB 426: 26) i el substantiu **carmesí** 'Tela tenyida d'aquest color [roig fosc]' (TB 653:35), ambdós presents en la novel·la i en bona part de textos coetanis com la *Vita Christi* i el *Curial e Güelfa* o, fins i tot, fent cap arrere en el temps, com *Lo Somni*. Encara més, l'estudiós (Guia 2001) apunta l'associació entre l'adjectiu **carmesí** i un equivalent metafòric tal com **ardent**, present en textos diversos de Joan Roís de Corella com ara *Lo Cartoixà*, la *Sepultura de mossén Francí d'Aguilar* i la *Istòria de santa Magdalena*, mecanisme lingüístic d'on suposadament degué partir Martorell per a denominar la princesa. Al nostre parer, la hipòtesi de Guia sembla factible però, al contrari que ell, no pensem que comporte necessàriament que es constituísca com a factor incontrovertible de suport a la teoria de l'autoria corelliana: pot haver-hi influències o alguna mena d'ascendent de prestigi corellianà en el context de la València de l'època, però, preguntem-nos, cal acceptar també que un escriptor com l'autor de la *Tragèdia de Caldesa* podia cometre una errada com la que acabem d'assenyalar en la nota tot just anterior. Per a impulsar una teoria tan agosarada, s'ha de calibrar en la mateixa mesura els punts a favor i els punts en contra: difícilment cauria Corella en aquesta mena d'errades —en comentarem més— pel que fa a la mitologia o, si més no, no sembla gaire versemblant.

⁵⁰ Com n'indica Hauf (Martorell 2005a: 386, nota 8), es tracta d'un nom amb valor humorístic i definitori respecte al caràcter del personatge. Així mateix, paga la pena d'assenyalar que Manfredi, el qual tradueix **Catoquefaràs**, no sembla haver entès aquest joc de paraules (Calvo Rigual 1997c: 238), un dels pocs casos en què l'italià bada en la seua tasca, habitualment brillant.

Círius 1.

Clarós 1. [= **Clarós de Clarença**]

Clarós de Clarença 7. [= **Clarós**]

Constantí 3.

Contesina 1.

Cornèlio 2.⁵¹

Cristòfol 2.

Çalé ben Çalé 4.

Daniel 1.

Dari 5. [= **Adari**]

David 7. [= **Davit**]

Davit 2. [= **Davit**]

Deiamira 1.

Déu Jesús 4. [= **Déu Jhesús, Jesuchrist, Jesucrist, Jesús, Jhesuchrist, Jhesucrist, Jhesuchrist Déu, Jhesús**]

Déu Jhesús 5. [= **Déu Jesús, Jesuchrist, Jesucrist, Jesús, Jhesuchrist, Jhesucrist, Jhesuchrist Déu, Jhesús**]

Diafebus 222.

Diana 1.

Dido 2.

Diomedes 1.

Dominici 1.

Èctor 4. [= **Hèctor**]

Elena 5.

Elies 2.

Elisea 1.

Eliseu 15. [= **Aliseu, Elizeu**]

⁵¹ Martorell s'enganya en emprar aquest nom, ja que és **Aurelià** qui vencé **Zenòbia**, cosa que és corregida en la traducció de Manfredi (Calvo Rigual 1997c: 238) i per Hauf mateix (Martorell 2005a: 1128, nota 7), tot i que, en aquest darrer cas, soles en la versió impresa i no en el text digitalitzat que l'acompanya. En aquest sentit, la font de *Lo Somni* de Bernat Metge ajuda a resoldre el problema: *Que·t diré de **Cenòbia**, que s'intitulave reyna d'Orient? Longa és la istòria, la conclusió de la qual, però, és aquesta: après molts insignes fets seus e dignes de memòria, ella esvahí terriblament l'Emperi romà; e **Aurelià**, príncep dels romans, batallant ab ella la temé molt; e, après que la hagué domdada, se'n gloriejà, tant com si agués vençut lo major e pus victoriós príncep del món.*

Elizeu 1. [= **Aliseu**, **Eliseu**]

Emília Mèlia 1.

Eneas 2.

Enoch 1.

Ènone 1.

Enrich 2.

Eristeu 1.

Estephania 6. [= **Stefania**, **Stephania**, **Stephania de Macedònia**]

Eva 2.

Fe-sens-pietat 7.

Febo 2. [= **Phebo**]

Fedra 1. [= **Phedra**]

Ferrando de Portugal 1.

Flor de Cavalleria [cavaller] 1.

Floris 1.

Florus 1.

Francesch [sant] 2.

Frederich 2.

Galançó 3.

Galeàs 4.

Galién 3.

Galvany 2.

Gaubedí 1.

Geber¹ [poeta] 1.

Geber² [rei] 2.

Gigurta 1.⁵²

Golies 1.

Gran Caramany 34.⁵³

⁵² Es tracta de **Jugurta**, rei dels nòmides. Tal com n'assenyala l'*Enciclopèdia Catalana*, s'apropià els dominis que el senat de Roma havia adjudicat a Adèrbal (112 aC), fet que dugué a un enfrontament descrit per Sal·lusti Crisp, després del qual fou executat a la ciutat del Tíber. Pel que fa al *Jugurta* català com a indicatiu de la visió que se'n tenia en la tradició catalana, veg. Lluç 2004.

Gran Chan 1.

Gran Noble 3.

Gran Soldà 2.

Gran Turch 49. [= **Turch**]

Gregori [sant] 1.

Griseyda 1.

Guillem 1. [= **Guillem de Varoich**, **Guillem de Varoych**, **Guillem de Varroych**, **Guillem de Veroych**]

Guillem de Varoich 1. [= **Guillem**, **Guillem de Varoych**, **Guillem de Varroych**, **Guillem de Veroych**]

Guillem de Varoych 22. [= **Guillem**, **Guillem de Varoich**, **Guillem de Varroych**, **Guillem de Veroych**]

Guillem de Varroych 1. [= **Guillem**, **Guillem de Varoich**, **Guillem de Varoych**, **Guillem de Veroych**]

Guillem de Veroych 1.⁵⁴ [= **Guillem**, **Guillem de Varoich**, **Guillem de Varoych**, **Guillem de Varroych**]

Dona Guiumar 2.

Hèctor 2. [= **Èctor**]

Hèrcules 2.

Herodes 2.

Hierusalem 21.⁵⁵

Homero 1.

Honofre [sant] 1.

Isolda 2.

Jacob¹ [jueu de la Barberia] 1.

Jacob² [jueu de la ciutat de Sant Jordi] 1.

Jacobo de Vintimilla 1.

Jamila 1.

⁵³ Fóra excessiu de veure-hi un ressò de **Jordi de Caramany**, cavaller, uixer d'armes i conseller del rei Martí? Probablement, sí, tot i que almenys no resulta inversemblant. En tot cas, val a dir que, segons *l'Enciclopèdia*, fou contrari al comte d'Urgell durant l'Interregne, fet almenys significatiu.

⁵⁴ Tant **Varoych** com **Veroych**, amb 14 ocurrences i 1 respectivament, reapareixen en el llistat toponímic per a designar la ciutat i el comtat.

⁵⁵ No és la població sinó un rei d'armes designat amb el topònim, tendència comuna en Martorell.

Jamjam 1.

Jàson 3.

Jaume [sant] 1.

Jesuchrist 3. [= Déu Jesús, Déu Jhesús, Jesucrist, Jesús, Jhesuchrist, Jhesucrist, Jhesuchrist Déu, Jhesús]

Jesucrist 21. [= Déu Jesús, Déu Jhesús, Jesuchrist, Jesús, Jhesuchrist, Jhesucrist, Jhesuchrist Déu, Jhesús]

Jesús 4. [= Déu Jesús, Déu Jhesús, Jesuchrist, Jesucrist, Jhesuchrist, Jhesucrist, Jhesuchrist Déu, Jhesús]

Jhesuchrist 4. [= Déu Jesús, Déu Jhesús, Jesuchrist, Jesucrist, Jesús, Jhesucrist, Jhesuchrist Déu, Jhesús]

Jhesucrist 33. [= Déu Jesús, Déu Jhesús, Jesuchrist, Jesucrist, Jesús, Jhesuchrist, Jhesuchrist Déu, Jhesús]

Jhesucrist Déu 1. [= Déu Jesús, Déu Jhesús, Jesuchrist, Jesucrist, Jesús, Jhesuchrist, Jhesucrist, Jhesús]

Jhesús 17. [= Déu Jesús, Déu Jhesús, Jesuchrist, Jesucrist, Jesús, Jhesuchrist, Jhesucrist, Jhesuchrist Déu]

Johan [sant] 2.

Job [sant] 3.

Johan Babtista [sant] 2. [= Johan Baptista]

Johan Baptista [sant] 2. [= Johan Babtista]

Johan Bocaci 1.

Johan Bocador [sant] 1.

Johan de Varoych 1.

Johan Ferrer 2.

Johanot Martorell 1.

Johan Scariano 1.

Johan Stuart 1. [= Juhan Stuart]

Jordi [sant] 15.

Josep 1.

Josep Abarimatia 1.

Josué 2.

Judes 3. [= Judes Machabeu]

Judes Machabeu 2. [= Judes]

Judich 2.

Juhan Stuart 1. [= Johan Stuart]

Júlia 1.

Juli Cèsar 1. [= Július Cèsar, Sèsar]

Július Cèsar 4. [= Juli Cèsar, Sèsar]

Justinià 1.

Kirielayson 9. [= Kirielayson de Muntalbà, Quirielayson de Muntalbà]

Kirielayson de Muntalbà 9. [= Kirielayson, Quirielayson de Muntalbà]

Lançalot 3. [= Lançolot, Lansalot del Lach, Lansolot]

Lançolot 1. [= Lançalot, Lansalot del Lach, Lansolot]

Lansalot del Lach 2. [= Lançalot, Lançolot, Lansolot]

Lansolot 1. [= Lançalot, Lançolot, Lansalot del Lach]

Làtzer 1. [= Làzer]

Lauseta 7.

Làzer 1. [= Làtzer]

Leonor 1.

Lexi 1.⁵⁶

Lilidi 1.

Lot 1.

Lucà 1. [= Luquà]

Luch [sant] 1.

Lucifer 3.

Ludivico de la Colonda 1.⁵⁷

Luquà 1. [= Lucà]

Madresilva 2.

Mafoma 1. [= Mafomet, Mahomet, Maphomet]

⁵⁶ Es tracta d'**Aristòtil** (Calvo Rigual 1997c: 241). D'acord amb Hauf (Martorell 2005a: 573, nota 11), tot reprenent el fil de Riquer (Martorell / Galba 1947: 1256), la frase que conté l'aparició d'aquest antropònim és reformulada més avant amb el canvi d'atribució a favor de **Titus Livi**; no obstant això, les traduccions en divergeixen: d'una banda, en la castellana es fa referència a **Aristotile** i, en la italiana, a un famós **Philosopho** —no calia més, sota la perspectiva de Manfredi, donat el fet que és, en el context en què es mou el traductor, el pensador canònic.

⁵⁷ D'acord amb Colomina / Martines (1992: 550), es tracta de **Colonna**, un antic llinatge feudal romà.

Mafomet 38. [= **Mafoma**, **Mahomet** 1, **Maphomet**]

Magdalena 3.

Mahomet 1. [= **Mafoma**, **Mafomet**, **Maphomet**]

Malatesta 1. [= **Carlo de Malatesta**]

Maldonat 1.

Maphomet 1. [= **Mafoma**, **Mafomet**, **Mahomet**]

Maragdina 4.

Marc 1.

Març [divinitat de la guerra] 1.

Marcell 1.

March Agrípia 1.

March Antoni 2.

Maria 19.

Maria Egipciácha [santa] 1.

Marquareu 1.⁵⁸

Matheu [sant] 1.

Mausoleo 1.

Medea 4.

Megera 1.

Melchisedech 12.

Menador 10.

Messies 3.

Minerva 1.

Miquel [àngel] 1.

Mirilla 1.

Misach 1.

Mitritades 1.

Morgana 10.

Moysés 1.

⁵⁸ En relació amb la nota prèvia núm. 48, Martorell no encerta en l'assignació del sexe d'aquest personatge (Calvo Rigual 1997c: 242). En aquest cas, corregit per Hauf (Martorell 2005a: 655, nota 10) estem davant d'un nom masculí i no d'un de femení, com pareix entendre el novel·lista valencià.

Muntanya Negra [cavaller] 1.

Nabugadonosor 1.

Narciso 1.

Neró 1.

Noé 1

Ochtovià 1. [= Octavià, Octovià]

Octavià 1. [= Ochtovià, Octovià]

Octovià 1. [= Ochtovià, Octavià]

Olofernes 2.

Ovidi 7.

Palomides 1.⁵⁹

Palominus 1.⁶⁰

Pantasilea 2.

Paris 8.

Pau [sant] 6.

Pelidas 5.

Penòlope 1.

Perceval 1. [= Perseval]

Pere [sant] 5.

Permínio 1.

Perseval 2. [= Perceval]

Pharaó 1.

Phebo 1. [= Febo]

Phedra 1. [= Fedra]

Phelip¹ [duc de Baviera] 1.

Phelip² [metge d'Alexandre] 2.

Phelip³ [fill del rei de França] 161. [= **Phelip de França**, **Phelip de Sicília**]

⁵⁹ Veg. la nota a peu de plana núm. 45.

⁶⁰ Cal assenyalar que no hi ha informació sobre aquest nom. De fet, ja Riquer (Martorell / Galba 1947) el corregí en favor de la forma **Palinurus**, la denominació fefaent del pilot de la nau d'Enees, que és a qui apunta Martorell. En aquesta línia, Hauf (Martorell 2005a: 618, nota 88) comenta que **Palominus** ha de considerar-se en tant que mera corrupció de **Palinurus** o **Palinur**, precisament el pilot adés esmentat arran la correcció de Riquer.

Phelip de França [fill del rei de França] 1.⁶¹ [= **Phelip**³, **Phelip de Sicília**]

Phelip de Sicília [fill del rei de França] 2.⁶² [= **Phelip**³, **Phelip de França**]

Phelipa 1.

Philoteçes 1.

Píramus 3. [= **Pírimus**]

Pírimus 18. [= **Píramus**]

Pirro 1.

Pisístrat 1.

Plaerdemavida 241.

Plegamans [comte] 2. [= **Pleguamans**]

Pleguamans [comte] 1. [= **Plegamans**]

Plutó 4.

Pompeu 8.

Pòrcia 1.

Pràxidis 1.

Preste Johan 2.

Príam 1.⁶³

Proserpina 1.⁶⁴

Quinto 1. [= **Quinto lo Superior**]

Quinto lo Superior 1. [= **Quinto**]

Quirielayson de Muntalbà 1. [= **Kirielayson**, **Kirielayson de Muntalbà**]

Reposada Viuda 3. [= **Viuda**, **Viuda Reposada**]

Reys d'Orient 4.

Ricart 25. [= **Ricart lo Venturós**]

Ricart lo Venturós 1.⁶⁵ [= **Ricart**]

⁶¹ **França**, amb 104 ocurrences, reapareix en el llistat toponímic.

⁶² **Sicília**, amb 108 ocurrences, torna a ser esmentat en el llistat toponímic.

⁶³ A partir de Calvo Rigual (1997c: 244), cal comentar que en la traducció italiana de Manfredi es corregeix el fet que Aquil·les es va refugiar entre les filles del rei **Licomedes** i no entre les de **Príam**, a la qual cosa també ha apuntat Hauf (Martorell 2005a: 236, nota 6). No hi insistirem gaire més però, novament, observem un exemple de confusió respecte a la mitologia força estrany si s'accepta la teoria de l'autoria corelliana.

⁶⁴ **Proserpina** no és una de les Fúries Infernals, com pareix indicar Martorell, sinó que n'és la mare, aspecte que revisa Manfredi en la seua traducció (Calvo Rigual 1997c: 244).

⁶⁵ L'adjectiu **venturós -osa** (TB 1456: 5) també apareix amb 6 ocurrences com a mot comú.

Ricomana 5.

Rocafort 2.⁶⁶ [= **Roquafort**]

Ròmulus 2.

Roquafort 6. [= **Rocafort**]

Rubert [príncep] 1.

Rubert [rei] 3.

Sabastià 1.

Salamó 7.

Salamó Abdal·là 1. [= **Abdal·là**, **Abdal·là Salamó**, **Abdal·là Salomó**]

Salusti 1.

Samsó 2. [= **Samssó**]

Samssó 1. [= **Samsó**]

Saturnus 2.

Saül 1.

Scariano 173.

Scipió 2. [= **Cipió**, **Cipió Africà**]

Semiramis 1.

Sèneca 5. [= **Sènequa**]

Sènequa 1. [= **Sèneca**]

Senyora de les Illes 1.

Senyor d'Antiocha 1.⁶⁷

Seques Amors 1.

Sèsar 1. [= **Juli Cèsar**, **Július Cèsar**]

Sibil·la 8.

Sidrach 1.

Silvestre [sant] 1.

⁶⁶ Com en altres casos, es tracta d'un ús de la toponímia, especialment la de territori catalanoparlant, per a denominar un personatge.

⁶⁷ Com hem assenyalat en la introducció a aquest subpunt dedicat als mots propis, les seqüències del tipus *títol + de + topònim*, no són introduïdes com a sintagmes en el llistat antroponímic sinó que: d'una banda, reservem el títol per al diccionari de substantius i d'adjectius; d'una altra, el nom de la població, l'incloem en el llistat de topònims. No obstant això, fem ací una excepció tot seguint l'edició de Hauf (Martorell 2005a), que grafia el títol amb majúscula en entendre que es tracta del nom propi del personatge, ja que no és referit de cap altra manera i que, així mateix, cap dels components del sintagma torna a aparèixer en fragments posteriors de la novel·la.

Simeon 1.

Simó de Far 7.

Sincogesma 1.

Sinegerus 9.

Sinòbia 1.

Sion 1.⁶⁸

Sípile 1.

Siprés 1. [= Ciprés de Paternó, Siprés de Paternó]

Siprés de Paternó 6. [= Ciprés de Paternó, Siprés]

Spèrcius 22. [= Spèrsius]

Spèrsius 2. [= Spèrcius]

Stefania 35. [= Estephania, Stephania, Stephania de Macedònia]

Stephania 92. [= Estephania, Stefania, Stephania de Macedònia]

Stephania de Macedònia 4.⁶⁹ [= Estephania, Stefania, Stephania]

Susanna 1.

Tamarits 1.⁷⁰

Tàntalus 1.

Tecla [santa] 1.

Tenebrós 5.

Teseu 3.

Thomàs de Conturberi [sant] 1.⁷¹

Thomàs de Muntalbà 4.

Tiberi 1.

Tirant 2872. [= Tirant lo Blanch]

⁶⁸ Podria ser que Martorell haguera mamprés la referència a partir del **Monti-sion** de Palma per a denominar aquest personatge? D'acord amb l'*Enciclopèdia*, és una antiga sinagoga convertida en capella el 1314 sota l'advocació de la **Nostra Senyora de Monti-sion**, al voltant de la qual sorgiren les escoles lul·lianes que donaren lloc el 1483 a l'Estudi General Lul·lià.

⁶⁹ **Macedònia** i **Maçedònia**, amb 129 ocurrences i 4 respectivament, són formes que també apareixen en el llistat toponímic per a designar el ducat i el reialme.

⁷⁰ Hauf (Martorell 2005a: 1127, nota 6) indica que corregeix **Tamarits**, **reyna de Sicília** a **Tamiris**, **reyna de Scithia** (TB 1124: 6), ja que la jutja com una evident corrupció de noms, potser causada pels copistes o per una mala lectura dels impressors; en el mateix lloc, Hauf hi afeg que cal identificar el personatge amb la **Tamar** de Jaume Roig. Val a dir, però, que, mentre que la versió impresa (Martorell 2005a) incorpora ambdós canvis, la versió digitalitzada que l'acompanya sols canvia el topònim però no l'antropònim.

⁷¹ La referència al sant també apareix en el llistat toponímic com a designació d'una església.

Tirant lo Blanch 71.⁷² [= **Tirant**]**Tisbe** 1.**Titus Lívius** 3.**Tobies** 2.

⁷² En paral·lel al cas ja comentat de **Carmesina**, Guia 2001 du a terme una anàlisi detallada del nom del cavaller protagonista. Ho fa des d'un prisma que combina la vinculació del cavaller ficcional amb personatges històrics a força de relacionar episodis argumentals i fets documentats, i amb el reforç essencial de l'anàlisi dels mots comuns de què deriva l'antropònim i les concordances corresponents en textos coetanis diversos. Òbviament, cal remetre-hi per a una visió detinguda però, per a aquesta nota a peu de plana, acometrem un breu resum del que apunta l'investigador. Així, tot aprofundint en una hipòtesi prèvia de Coromines (1981-1988: VIII, 497-499), Guia 2001 assenyala que, a més de l'esment de l'escriptor quant a **Tirània**, la terra del pare, com a origen del cavaller, **tirant** és una forma analògica de **tirà**, adoptada per Martorell per a caracteritzar nominalment un home extremadament fort i decidit a fer valer la seua visió del món davant dels altres. Es tracta, de més a més, d'un mot sovintejat en altres textos com ara en sant Vicent Ferrer, en Francesc Eiximenis, en la traducció catalana del *Decameró* de l'any 1429 i en Ausiàs March; en aquest sentit, caldria afegir-hi el fragment del *Valeri Màxim* d'Antoni Canals al·ludit per Pujol (2002: 57): *O, ciutat tarentina, qui habundaves tant en riqueses e delits, que totes les encontrades tues havien enveja del teu bé!*. Pel que respecta al segon terme del sintagma, Guia 2001 n'assenyala la vinculació amb **Blanca**, la mare, però, encara més, és necessari observar l'equivalència de **blanc** amb **bo**, establida mercé al comentari d'**Estefania** en què es refereix al protagonista com a *Tirant lo bo* (TB 631: 30); a partir d'aquest fil, Guia 2001 apunta la *Lletra tramesa per lo soldà de Babilònia al excel·lent S. don Johan, rey de Chipre*, continguda en el manuscrit 7811 de la Biblioteca Nacional de Madrid (BNM), dipòsit de nombrosos materials incorporats al TB: en aquesta epístola, hi apareix la seqüència aràbiga **fer cara blanca**, una locució que pot ser consultada en el diccionari principal dins del substantiu **cara** —per a una breu introducció al món dels arabismes en català, veg. Rubiera 1993. De tot plegat i d'altres pistes disseminades per la novel·la, conclou Guia 2001, se'n dedueix que l'antropònim de l'heroi fóra aproximadament equivalent a una idea de tirà bondadós. Si deixem de banda la visió de caire lingüístic i atenem el vessant històric, podríem observar les consideracions de Marinesco 1953-1954 i 1979, que relaciona **Blanc** amb el sobrenom amb què és conegut, a Occident, el capdill hongarés Joan Hunyadi, vencedor sobre l'exèrcit turc a les batalles de Varna (1444) i de Belgrad (1456): d'acord amb aquesta línia de pensament, com que Joan Hunyadi és fill d'una família procedent de la Valàquia, el sobrenom adjectival **valac** amb què se'l coneix hauria donat lloc a **vlac**, després **blac** i, per paronomàsia, **blanc**. En canvi, malgrat la coincidència d'assenyalar Hunyadi com a model, K. Faluba 1992 vincula l'origen amb l'hipocorístic **Jankó**, nom de fonts de János Hunyadi, el qual hauria pervingut a la Llombardia com a **Ianco** i, d'ací, **Bianco** i, més avant, el terme català; no obstant això, en comenta Guia 2001, en documents catalans coetanis, Hunyadi hi apareix com a **Blach**, sense **-n**, tot compromentent seriosament l'evolució vers la forma pont italiana. En un altre sentit, E. von Richthofen (1981: 86-94) vincula el topònim **Tirània** amb **Turània** o **Torània**, és a dir, la regió de la **Touraine**, on governava Folc V, rei de Jerusalem entre els anys 1131 i 1143, pel fet que d'aquest rei es narren fets diversos en la *Historia rerum in partibus transmarinis* de Guillem de Tiro, una de les múltiples fonts emprades per Martorell; així mateix, Richthofen 1981 relaciona **Blanc** amb **Blanca de Castella**, mare de Lluís IX de França, la mort del qual, al seu torn, és descrita en la *Gran Conquesta de Ultramar*, una altra font del TB. Analitzades aquestes premisses, Guia 2001 formula una altra hipòtesi consistent a lligar el cavaller bretó amb la figura del príncep Carles de Viana pels següents motius: en primer lloc, Joan II, son pare, actuà com una mena de **tirà** contra ell, ja que mirà d'evitar que heretara el regne de Navarra i resistí en tot moment a reconèixer-lo com a primogènit i hereu de la Corona d'Aragó; en segon lloc, sa mare fou **Blanca de Navarra**; i, en tercer lloc, la mort d'aquest príncep es produí, segons diverses fonts documentals com ara el *Dietari de la Generalitat de Catalunya* o la lletra tramesa el 26 de setembre del 1461 per Pere d'Urrea, governador del Regne de València, a causa del que, probablement, es podria considerar com a pleuresia o, en termes més senzills, mal de costat, no gaire diferent de l'ominós destí final del cavaller de ficció.

Transimeno 7. [= **Trasimeno**]

Trasimeno 2.⁷³ [= **Transimeno**]

Tristany 5.

Tròvol 3.

Tul·li 1.⁷⁴

Turch 37. [= **Gran Turch**]

Ulixes 1.

Urícia 1.

Uterpandragó 2.

Valentino 1.⁷⁵

Verge Maria 6.

Veruntamen 1.⁷⁶

Viana 1.

Vila-Fermosa [cavaller] 1.

Virgili 5.

Viuda 67. [= **Viuda Reposada**, **Reposada Viuda**]

Viuda Reposada 58. [= **Viuda**, **Reposada Viuda**]

Ypocràs 1.⁷⁷

Ypòlit¹ [fillastre de Fedra] 1.

Ypòlit² [cosí de Tirant] 271. [= **Ypòlit de Roca Salada**, **Ypòlitus**]

Ypòlit de Roca Salada [cosí de Tirant] 1.⁷⁸ [= **Ypòlit**², **Ypòlitus**]

⁷³ En aquesta ocasió, la denominació parteix d'un topònim, com en altres casos, però ara amb la peculiaritat de partir segurament d'un fet històric com és la 'Batalla del llac **Trasimeno**', en què, segons l'*Enciclopèdia*, en l'any 217 aC s'enfrontaren les tropes romanes amb el general cartaginès Aníbal, que en resultà triomfador.

⁷⁴ Es refereix a **Ciceró**.

⁷⁵ Tal vegada es remet al nomenament de Cèsar Borja com a duc de **Valentinois** per part de Lluís XII, rei de França, fet pel qual aquell fou designat com **el Valentí**. Ens remetem, com en molts altres casos, a l'*Enciclopèdia* com a referent de consulta.

⁷⁶ D'acord amb Calvo Rigual (1997c: 246), és un cas gens habitual en què Manfredi omet paraules de l'original. Hauf (Martorell 2005a: 929, nota 12) en comenta que és una denominació vinculable amb d'altres de llatines com ara **Kiryeleyson de Muntalbà**, generalment amb esperit humorístic; així mateix, n'assenyala que es tracta d'una conjunció freqüent en els textos bíblics al principi de l'oració amb el valor de 'Més aviat, però, amb tot'.

⁷⁷ Com assenyala l'*Enciclopèdia*, és un cordial popular entre les classes benestants en època medieval i fet amb vi, canyella, sucre i espècies diverses com ara clau o gengibre. En tot cas, l'aspecte més rellevant ací és el recurs a una beguda per a denominar un personatge, en paral·lel al mecanisme més sovintejat de referir-ne amb toponímia real, sobretot amb el nom de poblacions properes a la realitat biogràfica de Martorell.

Ypòlitus [cosí de Tirant] 1. [= **Ypòlit**², **Ypòlit de Roca Salada**]

Ypsicratea 1.

Ysabel 1.

Ysach 1.

Ysahies 1.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁷⁸ **Roca Salada**, en diverses formes ortogràfiques, reapareix en el llistat toponímic.

1.2. *Llistat de topònims*⁷⁹**Àfrica** 12. [= Àfricha, Àfriqua]**Àfricha** 2. [= Àfrica, Àfriqua]**Àfriqua** 2. [= Àfrica, Àfricha]**Àger** 1.**Agramont** 1.⁸⁰ [= Agramunt]**Agramunt** 67. [= Agramont]**Alacri** 1.⁸¹**Alamanya** 9.**Alape** 1.**Albània** 1.**Albi** 2.⁸²**Alcàscer Seguer** 1.**Alcayre** 2.**Alexandria** 13.**Alimburch** [castell] 3.⁸³**Alinach** 1.**Altafulla** [tinença] 1.**Amer** 1.

Universitat d'Alacant

⁷⁹ Per a les citacions de fonts en aquestes notes a peu de plana, si no assenyalen cap referència bibliogràfica específica, val a dir que partim del que s'estableix en l'apartat «Intertextualitats» del projecte d'investigació «Biblioteca Multimèdia *Tirant lo Blanc*» (en línia) i de la secció *Fragmenta* de la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (en línia), ambdós ítems de consulta dirigits per Llúcia Martín Pasqual i als quals remetem.

⁸⁰ Totes les ocurrences d'aquest topònim —tant la variant en -o- com la variant en -u-, indistintament— responen a un sintagma del tipus *títol + de + topònim* però, com ja hem explicat prèviament, pel que fa a aquesta mena de seqüències, considerem que el terme designatiu de títol passa al diccionari general i, en canvi, mantenim el topònim per al llistat de poblacions.

⁸¹ Segons Calvo Rigual (1997c: 235), no se'n té informació si no és que s'hi ha produït una errada en la grafia i estem davant, en realitat, d'**Alatri**, ciutat del Laci.

⁸² Es tracta de la designació comtal, que cal no confondre amb el mateix nom d'escuder que apuntem en el llistat antroponímic. En Colomina / Martines (1992: 549), se n'hi assenyalava que podria tractar-se de l'**Albi** occitana malgrat que cal no deixar de banda la possible identificació amb una altra població del mateix nom a les Garrigues, així com amb la baronia homòfona. En aquest mateix punt, els comentaristes hi advoquen per una forma greu, per contrast amb la forma aguda que han preferit tradicionalment els editors, tot entenent que aquesta darrera opció respon a un gal·licisme innecessari —per exemple, en el *Tresor dóu Felibrige* de Mistral, afegint Colomina / Martines 1992, s'hi pot trobar bé **Albi** o **Aubi**.

⁸³ Entwistle (1927: 389-390) n'assenyalava que *a-* és un error i que hi hauria de dir *ci-*, la qual cosa connectaria, molt probablement, amb una forma **Killingworth** o **Kenilworth**.

Àndria 4.

Andrinòpol 2.

Anglaterra 54. [= Englaterra, Engleterra]

Anjou 2.

Antona 2.⁸⁴

Apol·lònia 14. [= Pol·lònia]

Aquino 2.

Aràbia 4.

Arca [cap] 1.

Aràcia 1.

Arena 1.

Armínia 2.

Àsia 5.

Asíria 1.

Atenes 1.

Atçètera 2.⁸⁵ [= Atrètera, Atrètria]

Atrètera 1. [= Atçètera, Atrètria]

Atrètria 1. [= Atçètera, Atrètera]

Aulida 1.

Avinyó 2.

Aygües Mortes 2.

Aygües Vives 4.

Ayviça 1.

Babilònia 11.

Barberia 47.

Barut 8.

Bavera 11.

Belamerín 1.

Bell Loch 1.

⁸⁴ Segons Riquer (1996: 98), aquesta denominació, que apareix també en el *Victorial* de Pero Niño, és freqüent en els textos medievals per a referir-se al port de **Southampton**.

⁸⁵ Aquesta forma del topònim i les dues immediatament següents es refereixen a l'actual **Exeter** (Colomina / Martines 1992: 553).

Bellpuig 7. [= **Bellpug**, **Belpuig**]

Bellpug 3. [= **Bellpuig**, **Belpuig**]

Belpuig 1. [= **Bellpuig**, **Bellpug**]

Bel Star 1. [= **Bellstar**, **Belstar**]

Bellstar 3. [= **Bel Star**, **Belstar**]

Belstar 3. [= **Bel Star**, **Bellstar**]

Benafria 1.

Benaxí 2.

Bençarag 1.

Bendín 1.

Berrí 3.

Betafort 5.⁸⁶

Bitímia 1.

Blagay 1.

Bocina 1.

Bogia 15. [= **Botgia**]

Botgia 1. [= **Bogia**]

Borgunya 1. [= **Burgunya**]

Borno 1.

Boterna 1.

Branches 18.⁸⁷ [= **Branxes**]

Brandis 1.⁸⁸

Branxes 2. [= **Branches**]

Bretània 2. [= **Bretanya**]

Bretanya 46. [= **Bretània**]

Brina 1.

Burgença 4.

Burgunya 6. [= **Borgunya**]

⁸⁶ Es tracta de l'actual **Betford** (Colomina / Martines 1992: 553).

⁸⁷ Totes les ocurrencies, tant pel que fa a una o l'altra de les ocurrencies gràfiques, es refereixen al vescomte del lloc, però l'incloem ací sols com a topònim d'acord amb el criteri ja explicat sobre com tractem els sintagmes *títol + de + topònim*.

⁸⁸ Colomina / Martines (1992: 550) la relacionen amb la població italiana **Bríndisi**.

Calàbria 8.

Cafa 1.⁸⁹

Càlic 2.⁹⁰

Calistres 1.

Canària 2. [= **Gran Canària**]

Candia 2.

Cannas 1.⁹¹

Capaci 1.

Capadòcia 9.

Càpua 2.

Caramén 2.

Cartagènia 1.⁹² [= **Cartayna**]

Cartayna 3.⁹³ [= **Cartagènia**]

Casa Sancta de Hierusalem 6.⁹⁴

Casàndria 3.

Caserta 1.

⁸⁹ D'acord amb Calvo Rigual (1997c: 237), és una població de Crimea, antiga colònia genovesa.

⁹⁰ Se n'ha comentat (Calvo Rigual 1997c: 237) que es tracta d'un topònim hispànic amb força oscil·lacions en la documentació. No hi entrarem ara perquè fóra una recerca que depassa el propòsit d'aquestes notes a peu de plana però, en aquesta línia, val a dir que Colomina / Martines (1992: 548) apunten que aquesta forma és contenida en l'Alcover-Moll amb 2 ocurrences d'època medieval i que l'Aguiló n'aporta 1 a partir de Jaume Roig (Gonzàlvez 2003: 536); així mateix, la parella d'investigadors afegien que la forma **Caleç** trau el cap en una lletra del rei de Castella inclosa en la *Crònica del Cerimoniós*.

⁹¹ Segons Colomina / Martines (1992: 550), es tracta d'una errada subsanable per **Cànuas**.

⁹² Com n'assenyalen Colomina / Martines (1992: 548), aquesta forma és present també en el *Llibre dels Fets* de Jaume I amb 2 ocurrences, en la *Crònica* de Ramon Muntaner amb 3 i, finalment, en la del *Cerimoniós* amb 1 de sola.

⁹³ Encara que aquesta forma no és desconeguda en altres textos medievals catalans —en Jaume Roig (Gonzàlvez 2003: 536), per exemple—, pensem que paga la pena d'assenyalar que les 3 ocurrences del TB provenen de la *Lletra de reials costums* de Petrarca a partir d'aquest passatge: *E açò par veure Cipiò, hom reputat altament bo per tot lo senat de Roma, com de son poder vedava la destrucció de Cartayna, jatsia contra l'acort del molt savi vell Cató, e [no] ho vedava Cipiò per ço com me[n]ys mal li volgués que altri, mas per dupte, segons diu Florus, “que perduda lo[s] romans la pahor de Cartayna lur enemiga la ciutat de Roma no començàs donar-se a delits e repòs”. A! Déu hagués volgut que'll consell de Cipiò fos stat seguit, car millor fora fos romasa que[r]ra dels Romans ab lurs enemichs e ab Cartanya que ab lurs propis vicis e delits, car certament en millor stament serien los fets de Roma, e, segons yo creu, hauria hagudes me[n]ys batalles e pus contínues victòries.*

⁹⁴ Mantenim el sintagma complet com a topònim d'acord amb la representació en majúscules per la qual opta Hauf en la seua edició del 2005 (TB 77: 12), text base del nostre diccionari. En tot cas, **Jerusalem**, amb diverses realitzacions ortogràfiques, és també inclosa com a topònim en solitari a partir d'altres ocurrences.

Castella 4.

Cepta 1.

Chipre 10.

Cicília 41. [= **Ciçília**, **Sicília**]

Ciçília 14. [= **Cicília**, **Sicília**]

Cidònia 1.

Clarença 2.

Cleves 1.

Cloceste 1.⁹⁵ [= **Clocestre**]

Clocestre 2. [= **Cloceste**]

Colcos 1.

Constantinoble 19. [= **Constentinoble**, **Contestinoble**]

Constentinoble 1. [= **Constantinoble**, **Contestinoble**]

Contestinoble 92. [= **Constantinoble**, **Constentinoble**]

Conturberi 2.⁹⁶

Çafra 1.

Çamora 1.

Contestina 16.

Còrçegua 1.

Cornualla 2.⁹⁷

Cretes 1.

Deperses 1.

Dobla 16.

Domàs 6.

Egipte 39.

Enedast 1.

Englaterra 3. [= **Anglaterra**, **Englaterra**]

Englaterra 1. [= **Anglaterra**, **Englaterra**]

Ermes [ciutat] 1.

⁹⁵ Es tracta de **Gloucester** (Colomina / Martines 1992: 553).

⁹⁶ Respon a l'actual **Canterbury** (Colomina / Martines 1992: 553).

⁹⁷ A les hores d'ara, es tracta de **Cornwall** (Colomina / Martines 1992: 553).

Escala Rompuda 2.⁹⁸

Escandalor 1.

Esclavònia 1. [= Sclavònia]

Escòcia 3. [= Scòcia]

Estafort 2.⁹⁹

Espanya 5. [= Hispanya, Spanya]

Estalrich 4.¹⁰⁰

Estranges 1. [= Stranges]

Estrenes 5. [= Strenes]

Ethiòpia 28. [= Etiòpia]

Etiòpia 1. [= Ethiòpia]

Europa 1.

Famagosta 3.

Feç 90.

Ferrara 3.

Flandes 3.

Flaxen 1.

Fontsanta 2.

Fontsequa 1.

Foxa 1.

França 104.

Frisa 20.

Fundi 1.

Gales 19.

Galípol 1.

Gènova 2. [= Jènova]

⁹⁸ Segons Riquer (1996: 118), cal relacionar el sintagma toponímic amb el seté **Lord Scales**, el qual, des del 1427, ocupà el setial 15 dels cavallers de l'orde de la Garrotera.

⁹⁹ Es refereix a **Stafford** (Colomina / Martines 1992: 553).

¹⁰⁰ Calvo Rigual (1997c: 239) en comenta que Manfredi, en un altre cas absolutament puntual pel que respecta a errades, en fa una traducció literal car no hi reconeix un dels llinatges dels emperadors d'Alemanya, corresponent a la denominació moderna d'**Àustria**. Per a l'analista, és aquest un engany sorprenent, ja que en l'*Orlando Innamorato* trobem **Ostrelliche**, i **Ostetriche** en l'*Orlando Furioso*, la qual cosa vol dir que no era un terme estrany al context en què el traductor italià es mou.

Gerusalem 1. [= Hierusalem, Jerusalem, Jherusalem]

Gibraltar 6.

Gigeo 1.

Ginebra 2.

Gomorra 1.

Granada 3.

Gran Bretanya 1.

Gran Canària 1. [= Canària]

Granug 1.¹⁰¹

Grech Imperi 3.¹⁰² [= Imperi Grec, Imperi Grech, Imperi Grech de Constantinoble]

Grècia 26.

Guast 2.¹⁰³

Hierusalem 17. [= Gerusalem, Jerusalem, Jherusalem]

Hispanya 2. [= Espanya, Spanya]

Horà 1. [= Orà]

Imperi de Roma 1. [= Imperi Romà]

Imperi Grec 2. [= Imperi Grech, Imperi Grech de Constantinoble, Grech Imperi]

Imperi Grech 66. [= Imperi Grec, Imperi Grech de Constantinoble, Grech Imperi]

Imperi Grech de Constantinoble 1. [= Imperi Grec, Imperi Grech, Grech Imperi]

Imperi Romà 3. [= Imperi de Roma]

Índia 20.

Índies 2.

Irchània 1.

Irlanda 1.

Itàlia 10. [= Ytàlia]

Jafa 1.

Jènova 1. [= Gènova]

¹⁰¹ A dia de hui, es correspon amb **Greenwich** (Colomina / Martines 1992: 553).

¹⁰² Tant en aquest cas com en el d'**Imperi de Roma**, incloent-hi les diverses variants amb què ambdós topònims són denominats, hem sistematitzat l'ús de caplletres de l'edició de Hauf (Martorell 2005a) sobre la qual treballem.

¹⁰³ És identificable amb **Vasto**, ciutat de l'Abruzzi (Colomina / Martines 1992: 550; Calvo Rigual 1997c: 240).

Jerusalem 1. [= **Gerusalem**, **Hierusalem**, **Jherusalem**]

Jherusalem 1. [= **Gerusalem**, **Hierusalem**, **Jerusalem**]

Jordà [riu] 1.

Joyosa Guarda [comtat] 1.¹⁰⁴

Judea [illa] 1.

Lango [illa] 2.

Lencastre 8.

Levant 1.

Leyda 1.

Líbia 1.

Liçana 13.¹⁰⁵ [= **Luçana**, **Lusana**]

Lisbona 1.¹⁰⁶

Lombardia 5.

Londres 19.

Luçana 3. [= **Liçana**, **Lusana**]

Lusana 1. [= **Liçana**, **Luçana**]

Macedònia 129. [= **Macedònia**]

Macella 2.

Maçedònia 4. [= **Maçedònia**]

Major [mar] 3.

Màlegua 3.¹⁰⁷

Mallorqua 3.

Malfi 1. [= **Melfi**]

Malvehí 40. [= **Malveí**, **Malvey**]

¹⁰⁴ D'acord amb Colomina / Martines (1992: 546), a la Sardenya, en època de Pere IV, hi havia el castell de **Joyosaguarda**.

¹⁰⁵ Actualment, es tracta de **Lausana** (Colomina / Martines 1992: 553).

¹⁰⁶ Colomina / Martines (1992: 548) en comenten que és la forma antiga tradicional, tal com testimonia el DCVB amb 2 exemples del 1359 i del 1450, respectivament, i 1 ocurrència en els *Fets d'armes* del pseudoBoades.

¹⁰⁷ Es tracta de la forma actual entre els hòmens de mar a les costes valencianes (Colomina / Martines 1992: 548), en contrast amb la normativa, que, en puritat, xoca amb una llei fonètica històrica per la qual les -a- posttòniques esdevenen -e- —pensem, per exemple, que en el mateix TB trobem **bàrberes** (TB 1294: 12-13) o **síl·lebes** (TB: 112: 25). En el mateix lloc, Colomina / Martines 1992 han apuntat a variants més antigues com ara **Màlecha** i **Màlichia** en la *Crònica* de Desclot; quant a la forma normativa, aquesta apareix per primera vegada en les *Històries e conquestes dels Reis d'Aragó e Comtes de Catalunya*.

Malveí 2. [= **Malvehí**, **Malveyí**]

Malveyí 2. [= **Malvehí**, **Malveí**]

Marches Negres 1.

Mecha 2.

Mecina 7. [= **Mecina**]

Meçina 5. [= **Meçina**]

Meclotapace 1.

Megea 1.

Melfi 2. [= **Malfi**]

Milà 1.

Miralpeix 1.¹⁰⁸

Miravall 1.

Monblanch 7.

Monferrat 1.

Monnegre 1.

Monsanct 3. [= **Monsant**]

Mont Túber 3.¹⁰⁹ [= **Montúber**]

Montpeller 1.¹¹⁰

Montsalvat 1.

Montsant 4. [= **Montsanct**]

Montúber 1. [= **Mont Túber**]

Montàgata 3.

Montoro 1. [= **Muntoro**]

Morea 1.

¹⁰⁸ Colomina / Martines (1992: 546) la vinculen amb una població de la Noguera, però també d'Occitània.

¹⁰⁹ Colomina / Martines (1992: 546) dubten si es tracta de l'actual **Mondúver**, a la Safor.

¹¹⁰ Aquest topònim ha estat inclòs en el nostre diccionari de mots comuns en la locució **cana de Montpeller** —consulteu el mot **cana** en el diccionari principal. A les hores d'ara, se'n desconeix una definició precisa: així, per exemple, l'*Enciclopèdia* n'assenyala que **cana** és una 'Antiga mesura de longitud dividida en vuit pams, estesa pel Principat de Catalunya, Illes Balears, Occitània, N d'Itàlia, etc', de manera que no es fa cap referència precisa a aquesta ciutat. No obstant això, el fet que empren el mateix sintagma autors diversos com ara Ramon Muntaner, Ramon de Perellós o Cristòfor Despuig (Colomina / Martines 1992: 549) fa pensar que respon a un concepte històricament relacionat amb la ciutat al·ludida; així mateix, Colón 1978 aporta una referència procedent d'un document a Lluçmajor el 1410.

Muntalt 2.

Muntoro 1. [= **Montoro**]

Muro 1.

Nantes 2.

Nàpols 3.

Navarra 4.

Nimocha 1.

Nortabar 1.¹¹¹ [= **Notarbalam**]

Notarbalam 1. [= **Nortabar**]

Nostra Dona [església] 1.

Nostra Senyora [església] 1.

Olímpius 2.

Ondisor [castell] 1.¹¹²

One 1.

Ongria 5.

Orà 1. [= **Horà**]

Orient 4.

Oriola 1.

Oritige 1.

Orliens 1.

Palerm 19.

Pantanalea 8.

París 6.

Partchia 1.

Peixcara 2.¹¹³

Pensaments [illa] 2.

Pera 45.

Pèrcia 1. [= **Pèrsia**]

¹¹¹ A les hores d'ara, es tracta de **Northumberland** (Colomina / Martines 1992: 553).

¹¹² Es refereix a **Windsor** (Colomina / Martines 1992: 553).

¹¹³ Colomina / Martines (1992: 551) n'han comentat el fenomen de palatalització, coincidint amb altres ocurrences de mots comuns en el TB: així, doncs, es tracta de l'adaptació normal del grup -sc- en -ixc- en el context de la varietat valenciana des de les darreries del segle XIII.

Pèrsia 6. [= **Pèrcia**]

Phison 1.

Picardia 1.

Pinchenays 1.

Plegamans 1.

Pol·lònia 2. [= **Apol·lònia**]

Ponto [mar] 1.

Portogal 7.

Prohença 1.

Prota 1.¹¹⁴

Pròxita 1.¹¹⁵

Puig de França 1.¹¹⁶

Puigvert 1.

Pumblí 1.

Rafal 1.

Rastén 1.

Ríjols 1.¹¹⁷

Roam 1.

Roca 6. [= **Roca Salada**, **Rocha Salada**, **Roqua Salada**]

Roca Salada 16. [= **Roca**, **Rocha Salada**, **Roqua Salada**]

Rocha Salada 1. [= **Roca**, **Roca Salada**, **Roqua Salada**]

Roqua Salada 6. [= **Roca**, **Roca Salada**, **Rocha Salada**]

Rodes 47.

Roma 29.

¹¹⁴ D'acord amb Calvo Rigual (1997c: 244), es tracta d'una família noble d'origen lombard, de la qual, al Purgatori descrit per Dant, n'apareix un tal Guido.

¹¹⁵ Segons Colomina / Martines (1992: 551), a més de respondre al nom d'una família noble valenciana, cal relacionar el topònim amb **Procida**, illa italiana del golf de Nàpols.

¹¹⁶ Colomina / Martines (1992: 549) n'apunten que deu ser el santuari de Nostra Dona, localitzat a la ciutat del **Puèg** a Alvèrnia.

¹¹⁷ Aparentment, la població és identificable amb l'actual **Reggio di Calabria**, al sud d'Itàlia (Colomina / Martines 1992: 551). Pel que fa a l'acabament en *-l*, cal dir-ne que es tracta d'un mecanisme usat sovint en català en les adaptacions de mots en *-ol*, com és el cas, per exemple, de **cèrvol** o de **bonítol**; així mateix, el topònim és localitzable en altres textos medievals (Colomina / Martines 1992: 551): **Règol** i **Ríjols** en la *Crònica* de Desclot; **Rèjol** en Muntaner; i **Ríjols** en Pere Tomic.

Romania [canal] 2.

Royne 1.

Sahona 1.¹¹⁸

Salasberi 6.¹¹⁹

Saphir 1.

Satalies [golf] 1.

Scíthia 1.¹²⁰

Sanct Àngel [comtat] 2.

Sanct Enpeyre [marquesat] 1.

Sanct Jaume de Galícia 1.

Sanct Joan de Letrà [església] 1. [= **Sanct Joan de Lletrà**, **Sent Johan de Letran**]

Sanct Joan de Lletrà [església] 1. [= **Sanct Joan de Letrà**, **Sent Johan de Letran**]

Sanct Johan [església] 3. [= **Sanct Johan**, **Sent Johan**, **Sent Johan de Jerusalem**]

Sanct Jordi¹ [ciutat] 14. [= **Sant Jordi**, **Senct Jordi**, **Sent Jordi**²]

Sanct Jordi² [església] 12. [= **Sent Jordi**³]

Sanct March de Venèsia 1. [= **Sanct Marco de Venècia**]

Sanct Marco de Venècia 1. [= **Sanct March de Venèsia**]

Sanct Pere¹ [castell] 1.

Sanct Pere² [església] 2.

Sanct Pere de Luçembor [església] 1.¹²¹

Sanct Sepulchre 1. [= **Sanct Sepulcre**, **Sant Sepulcre**]

Sanct Sepulcre 2. [= **Sanct Sepulchre**, **Sant Sepulcre**]

Sanct Thomàs de Conturberi [ciutat] 1.

Sanct Vicent [cap] 1.

Sancta Maria Magdalena [església] 3.

Sancta Sophia [església] 2.

Sant Àngel [comtat] 1. [= **Sent Àngel**, **Sentàngel**]

Sant Jordi [ciutat] 2. [= **Sanct Jordi**, **Senct Jordi**, **Sent Jordi**]

Sant Sepulcre 1. [= **Sanct Sepulchre**, **Sanct Sepulcre**]

¹¹⁸ Identificable amb **Savona** (Colomina / Martines 1992: 551).

¹¹⁹ Es refereix a l'actual **Salisbury** (Colomina / Martines 1992: 553).

¹²⁰ Veg. la nota núm. 70.

¹²¹ A les hores d'ara, **Luxemburg** (Colomina / Martines 1992: 553).

Sclavònia 1. [= **Esclavònia**]

Scòcia 4. [= **Escòcia**]

Sent Johan [església] 4. [= **Sanct Johan, Sent Johan de Jerusalem**]

Sent Johan de Jerusalem [església] 1. [= **Sanct Johan, Sent Johan**]

Senct Jordi [ciutat] 1. [= **Sanct Jordi, Sant Jordi, Sent Jordi**]

Senoreyant [ciutat] 1.

Sent Àngel [comtat] 6. [= **Sant Àngel, Sentàngel**]

Sent Johan [església] 4. [= **Sanct Johan, Sent Johan de Jerusalem**]

Sent Johan de Jerusalem [església] 1. [= **Sanct Johan, Sent Johan**]

Sent Jordi¹ [braç de mar] 6.

Sent Jordi² [ciutat] 10. [= **Sanct Jordi**¹, **Sant Jordi, Senct Jordi**]

Sent Jordi³ [església] 11. [= **Sanct Jordi**²]

Sentàngel [comtat] 1. [= **Sant Àngel, Sent Àngel**]

Senta Sofia [església] 4.

Seras 2.

Sicília 108. [= **Cicília, Ciçília**]

Sinòpoli 14.

Siti Perillós 1.

Sixa 3.

Sodoma 1.

Sófolch 1.¹²²

Spanya 4. [= **Espanya, Hispanya**]

Speró 2.

Spertina [illa] 1. [= **Spertina la Venturosa**]

Spertina la Venturosa [illa] 1.¹²³ [= **Spertina**]

Spinosa 2.

Stora 1.

¹²² Cal identificar aquesta població amb l'actual **Suffolk** (Colomina / Martines 1992: 553).

¹²³ El topònim, en sentit estricte, és **Spertina**, i **la Venturosa**, sols un adjectiu ocasional. No obstant això, fem entrar el sintagma trimembre en el llistat tot seguint la pauta de l'edició de Hauf (Martorell 2005a), que decideix grafar l'adjectiu en majúscula per a reforçar el que pareix desprendre's del fragment del TB, ço és, que el topònim és el sintagma sencer per bé que Martorell no el reporte tal qual: *E edificaren aquí una ciutat molt noble, qui **Spertina** fon nomenada, **la Venturosa*** (TB 1372: 16).

Stranges 1. [= Estranges]

Strenes 1. [= Estrenes]

Soria 1.¹²⁴ [= Suria]

Suria 2. [= Soria]

Tana 3.¹²⁵

Tànger 2.

Taràntol 1.

Tarifa 1.

Tauris 1.

Temple de Meca 1.

Temple de Salamó 1.

Terranova 2.

Tesbrie 1.

Tigris 1.

Tirània 1.

Tosquana 1.

Tràcia 2.

Trapasonda 6.

Tratho 1.

Trèbia 1.¹²⁶

Tremicé 1. [= Tremicén, Trimicén]

¹²⁴ Colomina / Martines (1992: 548) la identifiquen amb **Sòria**, però sembla raonable pensar que es tracta de **Síria** —val la mateixa consideració per al mot company **Suria**.

¹²⁵ Calvo Rigual (1997c: 245) n'apunta que és un terme emprat per a designar antigament la mar d'Azov, però recorda que Marinesco 1979, per contrast, en fa vinculació amb el llac de **Tana**, a l'actual Etiòpia; encara més, Calvo Rigual 1997c, en el mateix punt, hi afeg la troballa de 2 ocurrences del mot propi en l'*Orlando Innamorato* i en l'*Orlando Furioso*, en aquest cas, en referència al riu Don.

¹²⁶ Sembla que l'*editio princeps* conté, en realitat, la forma **Crèbia** (Martorell 2005a: 612, nota 22), coincidint amb la tria de la traducció castellana, però tot apunta a una errada, possiblement, d'impressió. En aquesta línia, Colomina / Martines (1992: 551) referencien **Trèbbia**, riu del nord d'Itàlia, com a model de partida; així mateix, un colp d'ull a la *Lletra* de Petrarca, que serveix de font per al fragment en què apareix el topònim, condueix a la mateixa conclusió, és a dir, que el canvi de **Crèbia** per **Trèbia** és pertinent: *e axí, la ardor que [havia encesa] ell glas del riu de Trèbia, hon primer havia haüd victòria en Lombardia, fon apagada a Càpua per la calor dels banys e altres delits, e sovent és la pau pus perilosa que la guerra, car ha molts virtuosos ha nogut no haver adversari contra lo qual la virtut hagués exercici*. Com a complement informatiu, val a dir que, d'acord amb l'*Enciclopèdia*, hi hagué el que es denomina la 'Batalla de **Trèbia**': un combat de la Segona Guerra Púnica entre els exèrcits romans i cartaginesos a la vora del riu homòfon l'any 218, en una localització intermèdia entre les actuals Piacenza i Rimini.

Tremicén 72. [= **Tremicé** 1, **Trimicén**]

Trimicén 1. [= **Tremicé**, **Tremicén**]

Trípol de Suria 3.¹²⁷

Trogodita 5.

Troia 1. [= **Troia**]

Troya 10. [= **Troya**]

Túniç 51. [= **Tunis**]

Tunis 1. [= **Túniç**]

Turina 1.

Turquia 18.

Últim Ponent 1.

València 3.

Vallbona 1.

Vall Delitosa 1.

Valona 8.¹²⁸

Varoych 14.¹²⁹ [= **Veroych**]

Venècia 6.

Veroych 1. [= **Varoych**]

Vilamur 1.

Viles [castell] 1.

Viles-Ermes 25.¹³⁰

Ytàlia 10. [= **Itàlia**]

¹²⁷ Hauf (Martorell 2005a: 448, nota 7) la identifica amb **Trípoli** o **Träblous de Síria** tot seguint els indicis de l'*Atlas Català* (AADD 1975: 111, full 4).

¹²⁸ Calvo Rigual (1997c: 246) vincula el terme amb el port de **Valona**, no a prop de Constantinoble, en veritat, sinó d'Albània a la vora de l'Adriàtic.

¹²⁹ Actualment, **Warwick** (Colomina / Martines 1992: 553).

¹³⁰ Certament, totes les ocurrences d'aquest topònim formen part del sintagma **senyor de les Viles-Ermes**, però, com hem apuntat en moments diversos, aquestes seqüències es resolen, excepte algun cas puntual ja anotat en el lloc preceptiu, de la manera següent: el mot comú que designa el títol passa a formar part del diccionari de mots comuns, que precedeix aquest llistat doble de noms propis, i el topònim s'inclou a soles en el llistat de poblacions.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

2. PARÈMIES¹³¹

El *Tirant lo Blanc* [TB] de Joanot Martorell és una obra enormement rica en *parèmies* i és per això que ens proposem d'atendre ara al fons que s'hi conté amb la mateixa voluntat amb què hem confegit els llistats de noms propis en el punt anterior d'aquesta tesi, ço és, no amb la pretensió de crear un estudi detallat de l'objecte d'estudi —de dir-ne l'última paraula— sinó d'oferir-ne un petit tast a manera de complement o d'apèndix per a pintar amb més precisió l'univers lingüístic llegat per Martorell. En certa manera, es tracta, pel fet que hem bandejat la possibilitat d'incloure les parèmies en el diccionari principal, d'ampliar els referents fraseològics de la novel·la valenciana, a més de totes les *locucions* incloses, aquestes sí, en el recull inicial. Per bé que, com s'indica en Luque Nadal 2010, hi ha en els últims anys una tendència a reflexionar sobre com es pot inserir el corpus parèmic en el si d'un diccionari, els problemes que se'n derivarien foren majors que els hipotètics avantatges (Morvay 1995b): quin terme hauria de ser considerat com el central de la parèmia i que, així, fóra el dipositari de la definició? tal definició, com s'hauria de construir si la parèmia, com veurem, remet a un enunciat a diferència de la locució?¹³² Com veurem, la nostra pretensió és merament panoràmica i consisteix, essencialment, en la creació d'un llistat d'ítems parèmics acompanyats d'una sèrie de notes a peu de plana que aporten informació sobre la font de què parteixen, en cas que hi haja un calc fraseològic al darrere, i la confirmació que es tracta d'un element localitzat o no en estudis previs, als quals també farem un colp d'ull en les planes següents.

A col·lació del que apuntem suara, un pas inicial fóra definir què és una *parèmia*,¹³³ una tasca no gens fàcil pel fet que el món de la *fraseografia* (Morvay 1995a) és ple d'intuïcions, d'ambigüitats conceptuals i de corrents analítics no contradictoris però sí escassament convergents entre si;¹³⁴ no obstant això, atés el

¹³¹ La casuística paremiològica en el TB ja ha estat comentada per nosaltres mateixos en dos articles previs (Baile 2007b i 2010), els quals prenem com a punt de partida per a dur a terme aquest apartat.

¹³² De fet, no n'oferim cap mena d'explicació semàntica en el llistat.

¹³³ Del grec PAROIMIA 'Instrucció' (Conca 1990).

¹³⁴ En el context medieval, de més a més, la distància temporal pot dificultar la comprensió d'aquest concepte si tenim en compte que la forma codificada no ens arriba directament sinó modificada pel pas d'un literat o d'un compilador a un altre (Bizzarri 1992), aspecte en què reincidirem. Ja en un autor pioner com ara Taylor 1967, entre d'altres, s'assenyala que una definició esquemàtica de la parèmia medieval és gairebé impossible pel fet que s'hi vol cercar un punt de partida oral i, en canvi, tot el que tenim sovint com a ítem d'anàlisi no és sinó la formalització culta que ha sobreviscut al pas del temps,

caràcter merament complementari d'aquest subapartat, provarem d'establir unes pautes senzilles i mínimes que ens permeten de substantiar la tria d'ítems per al llistat. En aquest sentit, l'abundància terminològica és ja, de bell començament, una dificultat afegida (Conca 1988: 10-11),¹³⁵ per la qual cosa bandegem, almenys per a un apartat tan summament menor com és aquest en el context de la tesi, cap altra opció que no siga la d'utilitzar unívocament el terme *parèmia* com a etiqueta que ens servisca de manera global:¹³⁶ una expressió que apareix en el discurs i que és

si no és que tal enunciat parèmic ha pervingut oralment fins als nostres dies amb una aparença idèntica o aproximada. En aquesta línia, Mieder 1990 assevera que convé descreure de les deficions perquè no se'n pot, precisament, determinar la tradicionalitat; a tot estirar, assumeix una definició de caire operatiu mampresa de Gallacher 1949, segons la qual una parèmia consistiria en una afirmació d'alguna cosa que sembla ser veritat i que circula o que, en tot cas, circulà o circularà. Alguns altres autors, en canvi, sí que han pretés d'arribar a una explicació precisa com ara el cas de Canellada (1983: 123-124), que n'indica quatre trets distintius: a) la parèmia ha de ser sentenciosa; b) ha de ser breu; c) conté un juí bimembre; i d) compta amb rima, aliteracions o alguna mena d'artifici semblant; no obstant el valor que se'n desprén com a esforç teòric, cal dir que una definició tan exacta funciona sols a priori i que la realitat de les seqüències susceptibles de ser compilades n'escapen en moltes ocasions.

¹³⁵ És així que els manuals de consulta general més sovintejats en l'àmbit català, com ara l'*Enciclopèdia Catalana*, el *Diccionari Català-Valencià-Balear* [DCVB] o el *Diccionari etimològic* de Coromines [Coromines], tendeixen a fer definicions, si fa no fa, equivalents de termes com ara *parèmia* mateix, *proverbi* o *refrany*. El resultat de tot plegat és que un lector no versat en *fraseografia* pot caure en la temptació de considerar-los com a sinònims plens, encara que la problemàtica real és que hi ha una tendència cap a la circularitat, un tret no defugit per altres obres generals d'àmbits foranis com ara el *Diccionario de la Real Academia Española* [DRAE]. En tot cas, s'hi posa de manifest que definir una parèmia és una matèria que potser depassa, per detallisme i per caràcter especialitzat, l'abast transversal i representatiu d'un diccionari general. Així mateix, molts estudiosos, sobretot els qui tracten l'àmbit medieval, com hem vist en la nota immediatament prèvia, tendeixen a emprar el terme *proverbi* quan volen marcar un origen culte, i *refrany* per a un de popular però, certament, s'hi veu un ball constant que no permet de fer juís absoluts. Per al context nostrat medieval i enmig d'aquest vaivé terminològic, veg. Colón (1982) per a observar el desplaçament de *proverbi* a favor de *refrany*.

¹³⁶ Modificat a partir de Conca 1990, podríem parlar de diverses denominacions que, no obstant el que indiquem tot seguit, es revelen difícils d'aplicar en la pràctica i, sovint, confoses entre els investigadors: *adagi* 'Formulació que resumeix breument un principi moral o una observació de caràcter general'; *aforisme* 'Proposició concisa, completa i sovint enginyosa que enuncia una forma científica, filosòfica o moral sense argumentar-la'; *apoteigma* 'Sentència breu, instructiva, especialment l'atribuïda a una persona il·lustre'; *axioma* 'Proposició indiscutida, admesa per tothom'; *dita* 'Allò que es diu, especialment sentència o opinió'; *frase feta* 'Frase d'una llengua que té una forma estereotipada i invariable, el significat de la qual no pot ser deduït del significat dels seus components, i que gairebé mai no es pot traduir literalment d'una llengua a una altra'; *frase proverbial* 'Parèmia que es diferencia del proverbi perquè permet alteracions gramaticals per a encaixar en el context de la frase en què s'inclou'; *màxima* 'Sentència que conté un precepte moral o pràctic, expressat en llenguatge breu i reflexiu'; *modisme* 'Expressió particular d'una llengua, que no s'adapta a les seues normes gramaticals o al sentit literal i usual de les seues paraules, sinó que posseeix un sentit figurat adoptat de manera convencional'; *parèmia* 'Acte de parla breu, codificat, d'autor anònim i consagrat per l'ús reiterat en el temps'; *proverbi* 'Màxima moral i didàctica, tant les de caire erudit com les anomenades populars'; *refrany* 'Oració completa i independent que, en sentit directe o al·legòric i, generalment, de forma sentenciosa i el·líptica, expressa un pensament a manera de juí en què es relacionen almenys dues idees'; i *sentència* 'Dita breu sobre una veritat d'indole moral'. En aquest sentit, si atenguérem l'ús terminològic al si del TB mateix, ens hi trobaríem una tendència semblant, és a dir, un ús potser no

codificada quan, al llarg del temps, té lloc repetidament de manera que s'integra en el cabal enciclopèdic d'una comunitat lingüística,¹³⁷ sense que el caràcter didàctic hi jugue un paper definitori per més habitual que siga.¹³⁸ Més precisament, caldria assenyalar que les parèmies formen part del conjunt de les denominades *unitats fixes* [UFS], les quals responen a «una combinació estable de dos o més mots, que presenta les característiques de repetició, fixació i institucionalització, a més d'altres possibles i freqüents com idiomàticitat i anomalia» (Guia 2010: 13).¹³⁹

Segons Corpas (1997: 53-213), potser el referent bàsic en àmbit hispànic quant a l'estudi d'aquesta matèria, les UFS, *grosso modo*, es classifiquen en *no enunciats* —*col·locacions* i *locucions*— i *enunciats* —*fórmules rutinàries* i *parèmies*. Pel que fa a aquest segon subconjunt, en què es troba el nostre punt d'interès, Zuluaga (1980: 192) n'ha assenyalat que responen a seqüències autònomes de parla i que poden tenir lloc segons diverses entonacions, és a dir, són unitats de comunicació mínimes.¹⁴⁰ Si miràrem de filar encara més prim, caldria apuntar que la distinció fonamental entre fórmules i parèmies, els dos membres de la subcategoria, rau en el fet que aquestes posseeixen fixació referencial (Kleiber 1989) front al significat de

indiscriminat però tampoc no plenament diferenciat; així, Martorell empra: *mot* en *E dehia lo mot*: *Qui bé stà, no's cuyta moure e, qui séu en pla, no ha d'on caure* (TB 545: 35); *grosser parlar* en *Aquell grosser parlar que diu*: *Ab la rahó de mon compare me'n vaig* (TB 453: 2); *proverbi* en *car diu lo proverbi* que no dóna qui ha, mas qui u ha acostumat (TB 631: 21) i en *axí com diu lo proverbi*: *descusa e no squinçes l'amistat antiga* (TB 606: 3); *refrany antic* en *E no sabeu vós com diu aquell refrany antich* mudant edat, muda's ventura? (TB 378: 5) i *refrany vulgar* en *E per ço se diu aquell refrany vulgar*: *là i va la lengua, hon lo cor dol* (TB 428: 15); i *sentència* en *car sentència és comuna* que tant val a l'hom ésser loat de mals hòmens com ésser loat de males coses (TB 266: 16). Curiosament, sembla que s'hi entreveu un matís distintiu entre el que denominariem *paremiologia popular* i *paremiologia sàvia*, però els exemples són tan escassos que no pensem que siga possible de fer-ne derivar una hipòtesi del que devia concebre Martorell com a enunciat parèmic; de més a més, els termes que empra no són necessàriament coincidents amb el que després s'ha convertit en tradició, la qual, com ja hem apuntat, no existeix ben bé com a tal a causa de la manca real de consens (Conca / Guia 1993).

¹³⁷ Cal advertir, però, com apuntem en altres moments del subapartat, que assumir un punt de partida popular quan l'objecte d'estudi és una obra de tradició culta, no deixa de ser un moviment metodològic utòpic: al capdavant, a les hores d'ara, tot el que podem conèixer d'una parèmia antiga és la forma documentada com ens ha pervingut per via escrita i això sempre deixarà el dubte sobre si tal codificació és o no el resultat d'una modificació conscient de l'autor literari o del compilador, en cas que parlem de col·leccions.

¹³⁸ En altres paraules: el tarannà instructiu sol formar part de les parèmies fins a un extrem que bé podria dir-se que n'és constituent essencial però, des del nostre punt de vista, ni és un tret integrant de la definició ni tota seqüència sapiencial mereix ser considerada com a parèmia.

¹³⁹ Per a un àmbit estrictament medieval, Vossler (1945: 27) hi afeg la consideració que la parèmia oscil·la entre concepte i imatge, o bé entre abstracció i impressió.

¹⁴⁰ Per contrast, les col·locacions i les locucions no es constitueixen com a actes de parla per si mateixes (Corpas 1997: 53-54).

tipus social, expressiu o discursiu amb què compten aquelles. De més a més, mentre que les parèmies actuen autònomament des d'un punt de vista textual, les fórmules són determinades per situacions i circumstàncies específiques.¹⁴¹ En algunes ocasions, a pesar que formen part de subcategories diferents, hi ha també dubtes raonables respecte a la línia que separa les parèmies de les locucions, motiu pel qual cal anotar les dissemblances següents: en primer lloc, les parèmies són proclius a contextos generals i, en canvi, les locucions funcionen en situacions precises (Conenna 1988); en segon lloc, mentre que les parèmies són introduïdes en el discurs en qualitat d'enunciats, les locucions no admeten canvis tret dels que tenen a veure amb la concordança;¹⁴² i en tercer lloc, el fet que les locucions formen part del sistema de la llengua, les determina com un fenomen essencialment lingüístic i, en sentit invers, la consideració de les parèmies com a unitats de la parla, les determina com un fenomen cultural.

Una vegada hem establert unes petites pautes al voltant del concepte de parèmia, toca atendre les investigacions prèvies més interessants sobre la matèria i, com en el cas de l'apartat sobre antropònims i topònims, val a dir que en farem un repàs succint sense intenció d'allargar-nos-hi excessivament. Al capdavant, el més important d'aquests articles resideix en el valor d'haver creat una tradició de localització de parèmies, però que, en línies generals, no pretenen d'establir jurisdicció semàntica sobre com denominar-les i en què consisteixen;¹⁴³ per això, creiem que la informació més notable que se'n pot extraure és la referència a si tal o tal parèmia ha estat localitzada abans o si, pel contrari, la incloem ací com a novetat, cosa que reservem per a les notes a peu de plana que acompanyen el llistat. Siga com siga, pensem que caldria distingir dos, diguem-ne, corrents d'estudi sobre el llegat parèmic de Martorell:

¹⁴¹ No obstant el que hem comentat, i com ja hem advertit a l'inici del subapartat, establir fronteres nítides en l'àmbit fraseològic és gairebé una utopia. Així, alguna subclasse de parèmies com ara els *llocs comuns* no es diferencien gaire de les *fórmules* (Gläser 1986); en sentit contrari, Alcina / Blecua (1983: 1193) denominen *refranes unimembres* a certes *fórmules de recusació*.

¹⁴² D'acord amb Casares (1992: 170), les locucions, com que no representen enunciats complets, funcionen habitualment com a elements oracionals.

¹⁴³ De fet, la disparitat terminològica és la tònica normal: dels *apforismes* i *proverbis* de Leguiel 1913 fins als *refranys* d'Escrivà 1992, passant pels *adagis* de Carreras i Candi i les *expressions* de Casanova 1994, etc.

- a) aquells treballs que, bé de manera monogràfica o sols marginalment, en un marc més ampli, miren únicament de compilar noves parèmies;
- b) aquells treballs que no només localitzen enunciats parèmics sinó que, de més a més, n'assenyalen la font de què parteixen tot constatant que es tracta d'un calc fraseològic.

Pel que fa a la mena d'articles a què apuntem en a), el primer treball a què cal referir-se és «*Tirant lo Blanch. Aphorismes et proverbes*» d'Émile Leguiel (1913), sens dubte la investigació pionera en termes globals: es tracta d'un esforç notable en tant que aplega una considerable xifra de 141 parèmies, quantitat que es magnifica si tenim en compte que parteix de l'edició escurçada d'Aguiló del 1905. Cronològicament, el següent pas és donat per «25 adagis extrets de la novel·la *Tirant lo Blanch*» de J. Carreras i Candi, el qual n'aporta 4 de noves respecte de l'investigador anterior,¹⁴⁴ però el veritable pas al front és donat per l'aportació «Els refranys del *Tirant lo Blanch*» de Francesc de B. Moll (1934), un article que, més enllà de localitzar un total de 45 parèmies, compta amb dos punts visibles d'interés: d'una banda, introdueix el concepte de les *marques d'inserció*;¹⁴⁵ d'una altra, tot assumint el que fou consens majoritari durant molt anys, ço és, la doble autoria Martorell / Galba, apunta la idea que la part atribuïble a aquest, a qui atribueix la redacció a partir del capítol 325, manca clarament d'exemples parèmics.¹⁴⁶

¹⁴⁴ No hem estat capaços de consultar aquest article directament, per la qual cosa hem hagut de citar a partir de Guia (1995: 132).

¹⁴⁵ Les *marques d'inserció* són l'instrument discursiu de què se serveix Martorell per a inserir les parèmies en el discurs. Habitualment, els enunciats parèmics apareixen al mig del discurs del narrador o en boca d'un personatge sense cap tipus d'introducció particular; tanmateix, en algunes ocasions, el novel·lista empra aïnes que poden ser aplegades sota 3 subgrups: a) conjuncions o locucions conjuntives causals: **car, per ço com, e per ço**; b) estructures discursives que impliquen el consell directe de qui parla, sovint per opinió pròpia: **só de parer que, parau bé sment en lo que us diré, e dir-vos he per què**; i c) estructures discursives que es defineixen a si mateixes com a parèmies: **car sentència és comuna que, aquell grosser parlar que diu, e dehia lo mot, axí com diu lo proverbí, car diu lo proverbí**. Val a dir que aquesta proposta de divisió respon a Baile 2007b i 2010, ja que Moll no va gaire més enllà d'apuntar el fenomen i ni tan sols arriba a aplicar-hi un terme —el de *marques d'inserció*, hi ha estat aplicat retroactivament.

¹⁴⁶ No hi entrarem ara, en la problemàtica de com es distribueixen les parèmies al llarg del text, però al marge de les altres consideracions que han dut a apostar majoritàriament per l'autoria única, cosa que no toca de debatre ara, el cert és que les parèmies no desapareixen a partir del capítol 325 i que, molt probablement, Moll en localitza o no en funció del que a priori està disposat a defensar. Remetem a

Posteriorment, el següent article dedicat a resseguir específicament el corpus parèmic del TB es concreta en «Els refranys en el *Tirant lo Blanc*» de Vicent Escrivà (1992), el qual aplega 110 parèmies i, heus ací la novetat, en proposa una estructuració temàtica¹⁴⁷ que, en certa manera, ens serví d'inspiració per a la que nosaltres mateixos acometèrem en Baile 2010, article al qual remetem; encara més, a partir d'un deute reconegut per la faena de Moll 1934, Escrivà 1992 trasllada la idea de l'absència creixent de parèmies del capítol 325 al 350.¹⁴⁸ Una dècada abans del treball d'Escrivà 1992, cal citar «Diàleg i llenguatge col·loquial al *Tirant lo Blanc*» de Rolf Eberenz (1983), un ítem bibliogràfic que, en puritat, no atén amb profunditat el fons parèmic de la novel·la sinó que n'aporta uns quants ítems en un context d'anàlisi global sobre la manera com Martorell fa servir certes convencions del llenguatge col·loquial;¹⁴⁹ així mateix, en el marc de l'excel·lent estudi sobre el lèxic popular titulat «Llengua popular i col·loquial al *Tirant lo Blanch*» d'Emili Casanova (1994), s'hi apleguen poc més d'una desena d'ítems. El colofó a totes aquestes investigacions amb afany compilador, el marca l'article «Introducció a la fraseologia del *Tirant*» de Josep Guia (1995), on observem un repàs de totes aquestes aportacions prèvies, a banda d'afegir-hi complementàriament algunes parèmies trobades per ell mateix.

Quant al tipus d'investigació assenyalat en b), és a dir, treballs que arrepleguen exemples d'enunciats parèmics en el TB —no només sinó *fraseologia* en general—, però amb la voluntat primordial de marcar-ne la font de què parteixen, cal referir tres ítems: «Manlleus fraseològics i altres intertextualitzacions de les *Històries*

Baile 2007b i 2010 per a constatar que tal davallada de freqüència parèmica no és ben bé real. Així mateix, el llistat que ací presentem n'és il·lustració evident.

¹⁴⁷ Tal divisió es plasma en els nuclis temàtics següents: amor, error, mort, parlar, bondat, maldat, fama, paciència, vellesa, llinatge, llei, ofici, conformitat, amistat i temes diversos. Així mateix, aquest investigador apunta la idea d'una motivació narrativa en l'ús de parèmies per part de Martorell: tals enunciats, segons ell, funcionen de vegades com a argument, de vegades com a prova, però sempre amb un caràcter concloent, a la manera de síntesi solemne al final d'un discurs. Fóra bo, doncs, de proposar l'estudi de l'efecte que provoquen les parèmies sobre el desenvolupament argumental, aspecte que Escrivà 1992 no desenrotlla més enllà de fer-lo notar.

¹⁴⁸ Com ja hem indicat en la nota núm. 146, la realitat és ben distinta.

¹⁴⁹ El fet que les parèmies formen part del llenguatge col·loquial és una idea discutible: cert és que l'expressivitat que les caracteritza sol estar fora lloc de l'academicisme, però també s'ha de tenir en compte que, quan apareixen en textos literaris o en reculls fraseològics de l'edat mitjana, s'empren com a formes segurament modificades a partir del seu origen popular, si és que aquest n'és l'origen. Al marge d'això, dubtem si, en un context medieval, la idea d'usar enunciats parèmics remet plenament al llenguatge col·loquial en la mateixa mesura amb què a dia de hui ho considerem.

troianes al Tirant lo Blanc» de Josep Guia i Maria Conca (1998); «Materials per a l'anàlisi multilingüe i contrastiva de locucions, col·locacions i fraseologia. Un escandall quant a Ausiàs March i *Tirant lo Blanch*» de Vicent Martines (2006); i «Les unitats fràsiques del capítol 143 de *Tirant lo Blanc*, traducció d'una epístola de Petrarca: indexació, funció discursiva i estudi contrastiu» de Maria Conca i Josep Guia (2007). En el primer dels casos, els autors estableixen un corpus de manlleus fraseològics a partir de les *Històries troianes* consistent en 150 unitats fràsiques: 26 col·locacions, 63 locucions, 12 fórmules i 49 parèmies, subdividides aquestes en 17 apotegmes, 2 sentències bíbliques, 17 frases sentencioses i 13 proverbis.¹⁵⁰ Pel que fa a Martines 2006, aquest aposta per una recerca del que denomina *locucions*, *col·locacions* i *fraseologia* segons una perspectiva multilingüe i contrastiva, en què el poemari d'Ausiàs March serveix de punt de comparança. Finalment, l'article de Conca / Guia 2007 ens mostra de nou els autors a què ens hem referit adés amb unes intencions de recerca fraseològica molt semblants, per bé que ara el punt de partida és la *Lletra de reals costums* de Petrarca i es concentra en el capítol 143 del TB,¹⁵¹ on tal epístola té incidència. En el cas d'aquest subgrup de treballs, hi ha un perill evident que no és un altre que veure una possible parèmia en cada calc mamprés d'una font: sovint, podria tractar-se d'un mer calc estilístic i no d'una veritable unitat fixa, però trobar-hi els límits exactes no és una tasca senzilla car la intuïció hi juga un paper fonamental; de més a més, fa la sensació que el caràcter sapiencial, que no creiem plenament decisiu en la consideració de parèmia sinó tangencial per bé que habitual, en determina la localització en moltes ocasions. En aquest sentit, com assenyala Guia mateix (1999: 8-9),¹⁵² si hi ha alguna manera mitjanament objectiva de diferenciar els *estilemes* de les veritables *unitats fraseològiques* fóra resseguir si aquestes seqüències es repeteixen com a expressions codificades en major o menor

¹⁵⁰ Ja hem assenyalat suara que nosaltres hem optat per no adjudicar un terme específic per a cada parèmia, ja que considerem que, en molts casos, les fronteres no són nítides i que, en tot cas, la voluntat d'aquest apartat es veu superada per un tal objectiu. Com que, de més a més, aquesta precisió terminològica només es dona de manera tan precisa en aquest ítem entre tots els que han analitzat el fons de parèmies del TB —ja ha estat assenyalat que la terminologia en aquests articles és variada i inconstant—, no és possible de fer-ne partir ara per ara un debat real sobre aquesta problemàtica.

¹⁵¹ Per a informació sobre la casuística lexicogràfica de l'ús d'aquesta font, veg. Colón 1991 i 1993.

¹⁵² Alguns treballs d'aquest autor (Guia 1996, 2002 i 2010) van, precisament, en aquesta línia de confrontar textos per a copsar amb major certesa la línia entre mera frase estilística i parèmia.

grau,¹⁵³ és a dir, es tractaria d'aplicar sobre un corpus extens d'obres aproximadament coetànies i, en la mesura que es puga, lingüísticament homogènies,¹⁵⁴ la metodologia de l'*estilometria* (Holmes 1985), més habitualment referida a l'anàlisi estadística de les recurrències de les unitats lèxiques.¹⁵⁵ Pel que fa al nostre llistat, no obstant aquest perill derivat de no poder encarar ara mateix un treball de comparança tan ambiciós,¹⁵⁶ hem decidit d'incloure-les totes en tant que un dels criteris primaris ha estat de fer-hi patent la tradició de localització de parèmies prèvia a aquesta tesi, però, certament, alguns casos són dubtosos i així ho expressem pertinentment en la nota al peu corresponent.

Per a concloure aquest subapartat dedicat al món de les parèmies, no resta sinó explicar com cal que es consulte el llistat i quina és la informació que s'hi pot trobar:

- a) La presentació es concreta en un llistat de totes les parèmies localitzades en el TB d'acord amb un senzill criteri d'ordenació alfabètica segons la primera lletra amb què s'inicia l'enunciat. De més a més, cal dir que cada ítem és presentat amb la respectiva marca d'inserció, si n'hi ha, esporgada, ja que aquest element no forma part ben bé de l'enunciat.¹⁵⁷

¹⁵³ Certament, la qüestió de la codificació es vincula amb la problemàtica de la paremiologia sàvia i la d'origen vulgar: Bizzarri (2004: 31) adverteix, en el marc de les col·leccions medievals, que la forma codificada a què sovint podem accedir ara tendeix a respondre a una modificació ja de caràcter culte, tinga o no tinga uns orígens pròpiament populars.

¹⁵⁴ Com un primer pas, ja que, en segona instància, fóra convenient d'establir comparances amb obres redactades en les altres llengües romàniques o en llatí mateix, tot respectant el marc cronològic.

¹⁵⁵ Així, doncs, al marge de la comparança amb textos del canon medieval català, fóra interessant d'acabar les parèmies tirantianes amb els reculls medievals especialitzats, com s'ha apuntat en diversos treballs de Conca i Guia citats en les notes a peu de plana que acompanyen els llistats. En aquest sentit, caldria escodrinyar el llegat que trobem des dels *Proverbis de Salomó* del segle XII i els *Proverbis* de Guillem de Cervera fins al *Llibre de paraules o dits de savis e filòsofs* de Jafudà Bonsenyor o la *Doctrina moral d'en Pacs*, entre molts altres. No obstant això, caldria anar en compte, com hem expressat en la nota prèvia, de la problemàtica derivada entre l'origen popular o culte de cada ítem parèmic, fet que, probablement, s'accentua en els reculls per la voluntat conscient de manipulació que hi apliquen els compiladors en moltes ocasions.

¹⁵⁶ Cal apuntar, tanmateix, que algunes de les notes que acompanyen el llistat sí que reflecteixen paral·lelismes amb altres textos per a incidir en la idea de trobar-hi indicis de codificació. Hem de reconèixer, però, que es tracta d'exemples marginals, no resultants d'una voluntat sistemàtica.

¹⁵⁷ Cada parèmia és referida en lletra cursiva i de grandària 12.

- b) Cada unitat compta amb un sistema de referència documental idèntic al que s'ha emprat per a cada exemple del diccionari de substantius i d'adjectius, és a dir, se n'indica la pàgina i la línia d'acord amb l'edició de Hauf (Martorell 2005a), que és a partir de la qual citem sempre: així, si atenem la primera parèmia del llistat, hi observem (TB 588: 2), que vol dir que és localitzable en la línia 2 de la pàg. 588 del *Tirant lo Blanc*.¹⁵⁸
- c) Cada unitat és numerada amb una xifra aràbiga en negreta entre parèntesi, aspecte que és aprofitat per a fer referències internes que connecten diverses parèmies entre si en aquells casos en què es tracte del mateix enunciat, bé en una formulació idèntica o una només de semblant. Per a aquests casos concrets d'interconnexió, emprem claudàtors que segueixen l'esquema següent: per exemple, la parèmia **(19)** és acompanyada pel claudàtor [= núm. **(20)** i **(86)**],¹⁵⁹ la qual cosa assenyala que totes tres parèmies són equivalents o s'aproximen entre si; així mateix, val a dir que aquestes vinculacions es donen recíprocament en cadascuna de les parèmies involucrades.
- d) Les notes a peu de plana serveixen bé per a indicar que al darrere hi ha un calc fraseològic i de quina font en parteix, o per a assenyalar si la parèmia ha estat localitzada en un article previ dels que hem parlat suara.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Excloent-ne les línies corresponents als encapçalaments capitulars, que no formen part del subcorpus lèxic definit, com expliquem en l'apartat metodològic del volum I.

¹⁵⁹ La informació dins dels claudàtors és presentada en lletra redona i de grandària 10 amb les xifres en negreta.

¹⁶⁰ En el cas de Guia 1995, tan sols en fem alguna referència aïllada pel fet que es tracta d'un article dedicat a ajuntar totes les parèmies localitzades dispersament en els seus antecedents d'aleshores, és a dir, Leguiel 1913, Carreras i Candi, Escrivà 1992, Eberenz 1983 i Casanova 1994. Si aquests autors són referits, s'assumeix que Guia 1995 els incorpora completament; així, tals referències aïllades apunten a casos en què Guia 1995 n'aporta alguna de nova respecte a la tradició que el precedeix. En aquest punt, val a dir que hem tingut sempre Perramon 1979, Raspall / Martí 1984 i Farnés 1992-1999 com a reculls de referència en el marc general de la llengua catalana, si bé només n'hem extret exemples de comparança en el darrer cas.

- e) Respecte a la citació de parèmies en estudis previs de què parlem en d), cal comentar que, en cas que no se'n faça cap referència, es dóna per descomptat que són seqüències de nova localització.
- f) Per defecte, assumim en el nostre llistat totes les parèmies localitzades en treballs anteriors,¹⁶¹ ja que, en no tractar-se més que d'un subapartat complementari, no pretenem més que oferir un estat aproximat de la qüestió sense aportar gaires novetats. No obstant això, alguns casos dubtosos de ser considerats com a veritables parèmies són discutits en les notes a manera d'advertiment.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁶¹ Marginalment, n'hem rebutjada alguna que hem considerat no com a parèmia sinó com a locució i, en conseqüència, ha estat traslladada al diccionari principal d'aquesta tesi. Així: *Li donen sus hi mat* (TB 382: 30) i *Yo preguaré a Déu que vostra boca peccadora no vingua a pa exut* (TB 444: 11) en Leguiel 1913, i *No semblau sinó moça d'ostal* (TB 847: 24) en Leguiel 1913 i en Casanova 1994, han passat a ser, respectivament, les *loc verb* **donar sus i mat** i **no venir a pa eixut**, i la *loc nom* **mossa d'hostal**. Així mateix, val a dir que Eberenz (1983: 62-63) barreja locucions i parèmies de manera indiscriminada sota l'etiqueta de *modismes*.

*Llistat de parèmies*¹⁶²

- (1) *A la fi de un enbaraç, que hu diu, neixen principis de molts altres* (TB 588: 2).¹⁶³
- (2) *A la gran amor res no y és res difícil o greu sinó ésser no amat* (TB 609: 17-18).¹⁶⁴
- (3) *A la majestat vostra n'à pres axí com a sent Pere, que fogint per no morir en Roma, per la aparició tornà, coneixent son defalt mijançant voler d'altri* (TB 633: 7-8).¹⁶⁵
- (4) *A l'home que és mort, no li cal fer longa sperança* (TB 837: 31).¹⁶⁶
- (5) *A qui diu falsies s'esdevé que no-l creu hom de les veritats* (TB 607: 15).¹⁶⁷
- (6) *A tu te'n pren axí com fa a la abella qui porta la mel en la boca e lo fibló en la coha* (TB 1266: 1).¹⁶⁸
- (7) *A un plaer, cent dolors ne aconsegueix hom* (TB 912: 35).
- (8) *A valentia de negú no y fretura dar testimonis* (TB 323: 28).
- (9) *A veguades les parets tenen orelles* (TB 434: 13).
- (10) *Ab la rahó de mon compare me'n vaig* (TB 453: 3).¹⁶⁹
- (11) *Ab mal e trebaill se guanya honor* (TB 275: 9).

¹⁶² Per a les citacions de fonts en aquestes notes a peu de plana, si no assenyalen cap referència bibliogràfica específica, val a dir que partim del que s'estableix en l'apartat «Intertextualitats» del projecte d'investigació «Biblioteca Multimèdia *Tirant lo Blanc*» (en línia) i de la secció *Fragmenta* de la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (en línia), ambdós ítems de consulta dirigits per Lluïcia Martín Pasqual i als quals remetem. Pel que fa a les nombroses referències a la *Lletra de reals costums* de Petrarca, ens hem limitat a citar-ne fragments a partir de l'article que se n'ocupa de manera preeminent, ço és, Conca / Guia 2007.

¹⁶³ Deriva de la correspondència Vilarig-Serra, del manuscrit 7811 de la BNM: *De la ffi de l'hun enbaràs vos naxen principis d'altres*.

¹⁶⁴ Conca / Guia 2007 apunten que deriva de la *Lletra* de Petrarcha com a font: *A la gran amor res no y és difícil o greu, sinó ésser no amat*.

¹⁶⁵ Certament, podria posar-se en dubte que es tracta d'una parèmia, però sembla que guanya força la consideració si es té en compte la idea de préstec fraseològic a partir de la correspondència Vilarig-Serra: *N'à pres com a sent Pere, que fogint per no morir en Roma, per la apparició tornà, conexent son fallir mijançant volentat de altri*. Així mateix, Hauf (Martorell 2005a: 645, nota 27) en comenta que aquesta comparança es basa en la llegenda de sant Pere, el qual, després de fugir de Roma per escapar del martiri, tingué una visió celestial i escoltà la veu de Déu en llatí que li deia *Quo vadis?*; després de reflexionar-hi, sant Pere tornà a Roma tot superant els dubtes i afrontant la persecució fóra quin fóra el final.

¹⁶⁶ Localitzada per Moll 1934 i Escrivà 1992.

¹⁶⁷ Parteix de la *Lletra* de Petrarcha: *Qui diu falsies se sdevé que no-l creu hom de les veritats*.

¹⁶⁸ Localitzada en Casanova 1994.

¹⁶⁹ Es tracta d'un cas dubtós de ser una veritable parèmia, però la mantindrem per respecte a la tradició compilatòria prèvia, ja que així l'han considerada Moll 1934, Eberenz 1983 i Escrivà 1992.

- (12) *Ab poch e breu mèrit se obre camí a la eternal glòria e fama perpetual* (TB 608: 33-34).¹⁷⁰
- (13) *Acorde de l'amich que pugua fiar de ell, mas no de molts* (TB 604: 38).
- (14) *Així com fa aquell qui furta lo bou e dóna les comes per amor de Déu* (TB 1247: 2).¹⁷¹
- (15) *Axí és de les batailles, que lo un dia sereu vençedor e l'altre sereu vençut* (TB 514: 30).
- (16) *Allà hon no ha culpa, no y fretura perdó* (TB 1378: 16).¹⁷²
- (17) *Ama a qui deveu amar* (TB 880: 12).
- (18) *Amant crex lo amor* (TB 604: 27).¹⁷³
- (19) [= núm. (20) i (86)] *Amau a qui us ama* (TB 382: 38).¹⁷⁴
- (20) [= núm. (19) i (86)] *Amau a qui us ama* (TB 1055: 19).
- (21) *Amicícia bona és causa de amor* (TB 1302: 6).
- (22) *Amor ab treball venç les iniquitats e impietats de fortuna* (TB 1290: 20).¹⁷⁵
- (23) *Amor és aquella qui eguala les voluntats e a l'indigne fa digne de ésser amat* (TB 629: 7).
- (24) *Amor de luny e fum d'estopa tot és hu* (TB 85: 7).¹⁷⁶
- (25) *Amor no accepta noblesa, ni linatge, ni igualtat* (TB 964: 2).¹⁷⁷
- (26) *Amor no és procuradora de vergonya ni seu en banch de çabater* (TB 693: 38).¹⁷⁸
- (27) *Amor pot les coses difícils reduyr a tota facilitat* (TB 1302: 1).

¹⁷⁰ Potser mera frase artitzada, però, en tot cas, susceptible d'adquirir un cert caràcter parèmic via la font de la *Lletra* de Petrarca: *Ab cich e breu mèrit se obren camí a la eternal glòria e matèria e fama perpetual*.

¹⁷¹ Arreplegada per Leguiel 1913.

¹⁷² Present en Leguiel 1913 i Casanova 1994.

¹⁷³ Localitzada ja per Escrivà 1992 i Conca / Guia 2007, els quals l'arrepleguen tot marcant la font de la *Lletra* de Petrarca: *Car amant creix la amor*.

¹⁷⁴ Localitzada en Escrivà 1992. Així mateix, cal apuntar que Farnés (1992-1999: I, 401) recull la frase com a A899 en la *Deifira* de Leon Battista Alberti: *Sempre fou deute de humanitat amar qui ama tu*; posteriorment, es relaciona aquesta frase amb A910 (Farnés 1992-1999: I, 404), present en *Lo Somni* i en la *Celestina*: *Qui no ama no mereix ésser amat*.

¹⁷⁵ En l'aplec *Aurea dicta* (AADD 2009a: 161), s'hi observa un enunciat de les epístoles de sant Jeroni força semblant: *Nihil amantibus durum est*.

¹⁷⁶ Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006 l'arrepleguen. Així mateix, val a dir que és semblant a l'enunciat parèmic venecià arreplegat per Cibotto (2006: 23): *La lontananza l'è fiola de la dimenticanza*.

¹⁷⁷ Apareix en Escrivà 1992.

¹⁷⁸ Eberenz 1983 l'arreplega.

- (28) [= núm. (29)] *Amor que prest és venguda, més prest és perduda* (TB 383: 3).¹⁷⁹
- (29) [= núm. (28)] *Amor que prest és venguda, molt prest és perduda* (TB 764: 1).
- (30) *Amor venç totes coses* (TB 609: 23-24).¹⁸⁰
- (31) *Aprés de l'aspre e fret matí ve lo bell sol* (TB 1060: 27).¹⁸¹
- (32) *Aprés de peccar se segueix penedir* (TB 845: 2).
- (33) *Aprés la nit ve lo dia, e après lo núvol lo bell sol* (TB 1306: 11).
- (34) *Aquella cosa que és amada, quant més se veu més se delita* (TB 787: 18).¹⁸²
- (35) *Aquella cosa és perduda sens dolor que sens amor és possehida* (TB 1096: 10).
- (36) *Aquell no té verdadera amor qui no la mostra al obs* (TB 1267: 3).¹⁸³
- (37) *Ara stà la pedra en son loch* (TB 485: 24).
- (38) *Ardiment és cap e principi de totes virtuts* (TB 776: 19).¹⁸⁴
- (39) *Batalles nohen, e cantar e sonar plaen* (TB 740: 8).¹⁸⁵
- (40) *Bé és presoner a qui presoners guarda* (TB 623: 15).¹⁸⁶
- (41) *Car, a qualsevulla part que tastes la mar, salada la trobaràs* (TB 1252: 11).¹⁸⁷
- (42) *Cascuna cosa apeteix son semblant* (TB 479: 1).
- (43) [= núm. (44)] *Cascuna cosa ha son temps* (TB 1302: 26).
- (44) [= núm. (43)] *Cascuna cosa ve en son temps* (TB 311: 2).
- (45) *Com la dona ama, desconeix a pare, marit e a fills* (TB 964: 10).
- (46) *Com lo cel stà roig, senyal és de tempesta* (TB 883: 7).¹⁸⁸
- (47) *Com major poder té, menys té licència de abusar-ne* (TB 604: 13).¹⁸⁹

¹⁷⁹ Tant Moll 1934 com Escrivà 1992 la compilen.

¹⁸⁰ Present en Moll 1934 i Escrivà 1992. De més a més, Conca / Guia 2007 la relacionen amb la font de la *Lletra* de Petrarca: *Amor venç totes coses*; en un sentit més ampli, potser hi ha l'*Eneida* de Virgili com a substrat, d'acord amb el recull *Aurea dicta* (AADD 2009a: 156): *Omnia vincit amor, et nos cedamus amori*.

¹⁸¹ Recollida en Leguiel 1913 i Escrivà 1992.

¹⁸² Leguiel 1913 la recull.

¹⁸³ Arreplegada per Casanova 1994.

¹⁸⁴ Localitzada en Martines 2006.

¹⁸⁵ Localitzada en Escrivà 1992 i Casanova 1994. Cal afegir-hi, de més a més, que al darrere hi ha III de les *Heroides*: *Batalles noen, mas cantar e sonar l'arpa es plasent*.

¹⁸⁶ Localitzada per Escrivà 1992.

¹⁸⁷ Localitzada per Leguiel 1913.

¹⁸⁸ Present en Moll 1934 i Escrivà 1992.

¹⁸⁹ D'acord amb Conca / Guia 2007, derivada de la font de la *Lletra* de Petrarca: *Com pus alt és, pus clarament és vist e me[n]ys se pot amagar ço que fa, e com major poder, me[n]ys ha licència de abusar-ne*.

- (48) *Com pus alt és, pus clarament és vist e menys se pot amaguar lo que fa* (TB 604: 12).
- (49) *Com pensaràs haver acabat, lavors començaràs* (TB 609: 33).¹⁹⁰
- (50) *Concòrdia fa créixer e aumentar les coses poques, e per discòrdia se perden e-s destroexen les grans* (TB 604: 33).¹⁹¹
- (51) *Cosa és digna de gran lahor e glòria com lo do és donat sens demanar ni sens alguns mèrits* (TB 513: 20).¹⁹²
- (52) *Ço que ha altri fa dormir a mi desperta* (TB 545: 33).
- (53) *De bon fruyt ix bon fruyter, / e de virtuós cavaller juhí verdader* (TB 779: 29).¹⁹³
- (54) [= núm. (149)] *De dos mals lo menor se deu elegir* (TB 718: 22).¹⁹⁴
- (55) [= núm. (87)] *De gran humanitat proceheix haver pietat e compassió dels miserables* (TB 1103: 1).¹⁹⁵
- (56) [= núm. (57)] *De mal principi bona fi no s'espera* (TB 774: 5).¹⁹⁶
- (57) [= núm. (56)] *De mal principi no se'n pot seguir bona fi* (TB 703: 3).
- (58) *De un bé naix principi d'altre* (TB 631: 7).¹⁹⁷
- (59) *Del bo tria hom lo millor* (TB 291: 4).¹⁹⁸
- (60) *Del mal que hom té por, de aquell hom se mor* (TB 434: 31).
- (61) *Dels bons deu hom triar lo millor* (TB 483: 20).¹⁹⁹
- (62) *Descusa e no squinçes l'amistat antiga* (TB 606: 3).²⁰⁰

¹⁹⁰ Conca / Guia 2007, com en altres casos nombrosos, apunten la *Lletra* de Petrarca: *Com cuydaràs haver acabat, ladonchs començaràs*.

¹⁹¹ Novament, Conca / Guia 2007 fonamentem la parèmia en la *Lletra* de Petrarca d'acord amb una màxima adjudicada a Sal·lusti: *Concòrdia fa créixer e aumentar les coses poques, e per discòrdia se perden e-s desconeixen les grans*.

¹⁹² Dubtós caràcter parèmic, tot i que ha estat compilada per Guia / Conca 1998 arran la font de les *Històries troianes*: *Molt són gracioses los dons qui són fets o donats sense demanar e sens alguns mereximents* (Miquel i Planas 1916: 26-27). Per a aprofundir en la transcendència de la traducció catalana de Jaume Conesa en el TB, veg. Wittlin 1989 a manera introductòria.

¹⁹³ Compilada per Escrivà 1992 i Martines 2006.

¹⁹⁴ Segons Guia / Conca 1998 i Martines 2006, procedeix de la *Lamentació de Mirra*: *Si de dos mals lo menor és de elegir* (Corella 2001: 179).

¹⁹⁵ Guia / Conca 1998 la compilen tot apuntant la font de les *Històries troianes* segons l'edició de Miquel i Planas (1916: 108): *Bé-s pertany de humanitat haver compassió als aflictes*. Veg. la nota núm. 221.

¹⁹⁶ Compilada per Escrivà 1992.

¹⁹⁷ Localitzada ja en Leguiel 1913.

¹⁹⁸ Apareix recollida en Leguiel 1913, Escrivà 1992, Casanova 1994 i Martines 2006. Així mateix, cal remetre a B958 de Farnés (1992-1999: II, 210), segons una cançó popular de la Falguera: *Del bo, triau-lo, garrida, del bo triau lo millor*.

¹⁹⁹ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

- (63) *Donar als mals perquè diguen bé, donar als bons perquè no diguen mal* (TB 713: 9).²⁰¹
- (64) *E après Déu e veritat, sia-li la pus cara cosa amiatat* (TB 604: 35).²⁰²
- (65) *E là hon són molts de un offici, tostemps s'i engendra enveja e mala voluntat* (TB 449: 17).
- (66) *E la pròpia sanch no's pot tornar aygua* (TB 397: 27).²⁰³
- (67) *El qui erra, pena mereix* (TB 943: 19).²⁰⁴
- (68) *En les guerres més val abtesa que fortaleza* (TB 136: 7).²⁰⁵
- (69) *En les paraules és coneguda la follia de aquell qui la diu* (TB 508: 3).²⁰⁶
- (70) *E'n neguna guisa hom no és tengut de pregar per la salut de l'enemich* (TB 1121: 2).²⁰⁷
- (71) *En temps de guerra s'hi requiren armes, que en temps de pau no hi cal ballestes* (TB 632: 28).²⁰⁸
- (72) *En una capça no y pot cabre honor e delit* (TB 742: 6).²⁰⁹
- (73) *És lo callar més propi que lo respondre* (TB 757: 6).²¹⁰
- (74) *És natural cosa los hòmens amar a les dones* (TB 744: 19).²¹¹
- (75) *És vici natural dels hòmens se alegren de novella senyoria* (TB 655: 17).²¹²

²⁰⁰ Compilada en Casanova 1994 i Martines 2006. També es tinguda en compte per Conca / Guia 2007, que la relacionen amb la *Lletra* de Petrarca en un context en què la frase és qualificada com a antic *proverbi*: *Descusa e no squire la amiatat*.

²⁰¹ Compilada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

²⁰² Una vegada més, Conca / Guia 2007 assenyalen la *Lletra* de Petrarca en el rerefons: *E après Déu e virtut, sia-li la pus cara cosa amiatat*.

²⁰³ No és clar que compte amb un veritable valor parèmic, però, certament, tant Moll 1934 com Escrivà 1992 l'arreglen. De més a més, la tirantiana és una de les 5 variants de S278 en Farnés (1992-1999: VII, 817-818), lloc en què també se n'assenyala l'existència d'equivalents en occità i en sicilià.

²⁰⁴ Compilada en Escrivà 1992.

²⁰⁵ Present en Moll 1934, Escrivà 1992 i Guia / Conca 1998.

²⁰⁶ Guia / Conca 1998 n'apunten la base de les *Històries troianes*: *En les paraules folles és conaguda la follia d'aquell qui les diu* (Miquel i Planas 1916: 141-142).

²⁰⁷ Com suara, Guia / Conca 1998 la fonamenten en les *Històries troianes*: *E l'anemich no deu pregar per la salut de son enemich* (Miquel i Planas 1916: 138).

²⁰⁸ Arreglada per Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

²⁰⁹ Localitzada en Leguiel 1913 i Escrivà 1992.

²¹⁰ Localitzada en Escrivà 1992 i Casanova 1994. Així mateix, cal apuntar que diverses parèmies contingudes en els *Refranys glossats* (Conca / Guia 1996: 78-252) fan referència a l'elogi del silenci sobre la parla inadequada: *Poc parlar és veí de bon callar* o *En boca closa no hi entra mosca en són bons exemples*. Per a aprofundir en el recull citat i la relació que el TB hi manté, veg. Conca / Guia 1997.

²¹¹ Compilada per Leguiel 1913.

²¹² D'acord amb Guia / Conca 1998, enunciat parèmic que parteix de les *Històries troianes*: *Com sia vici natural dels hòmens sovin haver goig de novella senyoria* (Miquel i Planas 1916: 238).

- (76) *Entre amichs no y cal tovalla* (TB 887: 5).²¹³
- (77) *Exiu d'un mal e donau en altre* (TB 275: 9).
- (78) *Fort dolor és al despertar qui bon somni somia* (TB 709: 21).²¹⁴
- (79) *Gent d'armes ni tresors no son defensió del regne, mas los amichs* (TB 604: 30).²¹⁵
- (80) *Gran desorde és quant la serventa mana e la senyora serveix* (TB 1296: 15).
- (81) [= núm. (127)] *Gran follia és desijar lo que rahonablement no's pot haver* (TB 733: 1).²¹⁶
- (82) *Gran injúria és feta al donador quant lo do és recusat* (TB 1301: 17).²¹⁷
- (83) *Grans veritats se ajusten ab poca falsia* (TB 607: 16).²¹⁸
- (84) *Guerra null temps no proceheix de amor, ne hoy no proceheix de amor ne de caritat* (TB 600: 32).²¹⁹
- (85) *Haja sperons en remunerar, fren en punir* (TB 607: 38).²²⁰
- (86) [= núm. (19) i (20)] *Hom deu amar als qui us amen* (TB 579: 7).²²¹
- (87) [= núm. (55)] *Humana cosa és haver compassió dels afligits* (TB 1250: 1).²²²
- (88) *Hun mateix voler de amichs és vera amicícia* (TB 1302: 7).
- (89) *Ira en príncep és fort leja cosa* (TB 607: 4).²²³
- (90) *Jo estime més morir [...] en la mia pròpia pàtria que si per exalçament de riqueses jo vivia en estranya terra, en dolorosa vida e fatigada de molts sospirs* (TB 543: 7).²²⁴

²¹³ Localitzada en Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

²¹⁴ Localitzada en Martines 2006.

²¹⁵ Conca / Guia 2007 expliquen que és una parèmia presa de la *Lletra* de Petrarca, novament apel·lant a l'autoria de Sal·lusti: *Gents d'armes ni tresors no són defensió del regne*.

²¹⁶ Presa de la *Fiammeta* de Boccaccio: *Tostemps allò que hom no ha se sol ab major sforça e afecció desijar que ço que hom poseix* (Boccaccio 1983-1987: I, 147). Veg. la nota núm. 248.

²¹⁷ Arreplegada per Escrivà 1992.

²¹⁸ D'acord amb Conca / Guia 2007, deriva de la *Lletra* de Petrarca: *E grans veritats se gasten ab poca falsia*.

²¹⁹ Caldria posar en quarantena el caràcter parèmic d'aquest ítem, però, ara per ara, la mantenim d'acord amb el criteri de Guia / Conca 1998, que la consideren enunciat pres parcialment de les *Històries troianes*: *De guerra null temps no proceix amor* (Miquel i Planas 1916: 214).

²²⁰ Conca / Guia 2007 la fan partir de la *Lletra* de Petrarca: *Aja sperons en remunerar, e pereós en punir*.

²²¹ Caràcter parèmic incert, per bé que ja Leguiel 1913 l'arreplega.

²²² D'acord amb Guia / Conca 1998, deriva de les *Històries troianes*: *Bé's pertany de humanitat haver compassió als aflictes* (Miquel i Planas 1916: 108). Veg. la nota a peu de plana núm. 194.

²²³ Caldria plantejar-se si es tracta realment d'una parèmia, però, en cas de dubte, podríem aportar-hi la base de la *Lletra* de Petrarca com a reforç a la idea de calc fraseològic: *Sàpia que ira en príncep és fort leja cosa*.

- (91) *La ventura cascú la's procura* (TB 269: 4).²²⁵
- (92) *Là i va la lengua, hon lo cor dol* (TB 428: 15).²²⁶
- (93) *La cosa, quant més se ama, més se desija amar* (TB 790: 2).
- (94) *La fama és senyal de la bondat de la persona* (TB 916: 7).²²⁷
- (95) *La experiència mostra la intrínseca amor o inimicícia* (TB 1302: 10).
- (96) *La ira foragita la pietat, e la pietat exalça la ira* (TB 538: 4).²²⁸
- (97) *La lengua bé parla e diu tot lo que vol* (TB 693: 35).²²⁹
- (98) *La llengua és senyal de ço que lo cor desija* (TB 757: 1).²³⁰
- (99) *La llengua rahona lo contrari del que té en lo cor* (TB 744: 17).²³¹
- (100) *La mundana glòria, a veguades, qui tota la vol tota la pert* (TB 450: 25).²³²
- (101) *La pena deu ensequir a aquells que la meriten* (TB 514: 21).
- (102) *La persona grossera no té sinó amor d'ase, que no ama sinó tant com veu e a tantes com veu* (TB 1189: 22).
- (103) *La senyoria no fa l'ome, mas descobre'l; e les honors no muden les costumes ni·l coratge, mas mostren-ho* (TB 604: 5).²³³
- (104) *La virtut ne·l poder no stà en riqueses, mas en ànimo virtuós e ginyós* (TB 719: 20).
- (105) *La ventura cascú la's procura* (TB 269: 4).
- (106) *Les coses de mal principi tard o nunca poden finir bé* (TB 1235: 31).²³⁴
- (107) *Les coses de mal propòsit resten tostemp imperfetes* (TB 624: 16).²³⁵

²²⁴ Guia / Conca 1998 apunten la font de les *Històries troianes*: *Amava més morir en sa terra que per exallament e angoxes de pobresa ab vida dolorosa sercar terras estranyes* (Miquel i Planas 1916: 310). De més a més, en el mateix punt els investigadors esmentats afigen que es tracta d'un enunciat parèmic que, a més de ser rastrejable fins a la *Bíblia*, és present en diverses variants en altres textos com ara la *Crònica* de Bernat Desclot, el *Llibre de consolació e de consell*, la *Disputa de l'ase* d'Anselm Turmeda, la traducció catalana quatrecentista dels *Proverbis àrabs* o el *Liber Elengantiarum*.

²²⁵ Recollida en Moll 1934 i Escrivà 1992.

²²⁶ Compilada per Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

²²⁷ Localitzada en Escrivà 1992.

²²⁸ Arreplegada per Escrivà 1992. Així mateix, cal apuntar-hi la font de la traducció catalana de la *Medea* de Sèneca: *La ira foragita la pietat, adés la pietat exella la ira del coratge* (Sèneca 1995: 445).

²²⁹ Compilada per Escrivà 1992.

²³⁰ Present en Escrivà 1992.

²³¹ Arreplegada per Leguiel 1913.

²³² Apareix en Escrivà 1992.

²³³ Present en Leguiel 1913 i Conca / Guia 2007, els quals, al seu torn, subratllen l'origen parèmic en la *Lletra* de Petrarca: *La senyoria no fa lo hom mas descobre'll, e les honors no muden les costumes ni·l coratge mas mostren-ho*.

²³⁴ Apareix en Escrivà 1992 i Guia 1995.

- (108) *Les coses grans a costar han* (TB 609: 24).²³⁶
- (109) *Les coses no conegudes no poden ésser amades* (TB 1302: 4).
- (110) *Les coses que en extrem són males, en algun temps o jamás no poden ésser bones* (TB 806: 6).²³⁷
- (111) *Les coses que per sola virtut de amor se obren, de major premi són dignes* (TB 1207: 6).
- (112) *Les coses que sens dificultat haver-se poden, l'estima de llur vàlua perden* (TB 738: 3).²³⁸
- (113) *Les paraules dissimulades sens obra difamen l'ome* (TB 742: 4).
- (114) *Les paraules són senyals ab les quals nostres intencions se mostren* (TB 1030: 1).²³⁹
- (115) *Lla hon amor no ha, no y pot haver recort* (TB 1272: 7).²⁴⁰
- (116) [= núm. (124)] *Lla hon era lo major, cessava lo menor* (TB 515: 23).
- (117) *Lla hon és lo major perill és la major honor* (TB 584: 6).
- (118) *Lla on no ha erra no fretura demanar perdó* (TB 123: 14).²⁴¹
- (119) *Lla on se fa foch, fum n'ha d'eixir* (TB 497: 15).²⁴²
- (120) *Lla hon amor no ha, no y pot haver recort* (TB 1272: 7).
- (121) *Lo cavaller que no ajuda, e lo capellà que no dóna, e lo juheu qui no presta, e lo pagés qui servitut no fa, no valen res tots aquests* (TB 1160: 11-12).²⁴³
- (122) *Lo do graciós declara amistat e la promptitud del do manifesta la voluntat del ordenador* (TB 1302: 8).²⁴⁴

²³⁵ Recollida en Escrivà 1992.

²³⁶ Com en altres exemples previs, Conca / Guia 2007 recuperen la parèmia original en la *Lletra* de Petrarca: *Les coses grans a costar han*.

²³⁷ Compilada per Escrivà 1992.

²³⁸ Compilada per Escrivà 1992 i per Conca / Guia 2007, que apunten la font de la *Medea* de Corella: *Les coses, que sens dificultat haver se poden, la stima de llur vàlua perden* (Corella 2001: 211-212).

²³⁹ Localitzada en Escrivà 1992. Val a dir que, per sota, hi ha la font del *Debat epistolar entre Mossén Corella i el Príncep de Viana: Les paraules són senyals ab los quals nostres entencions se mostren* (Corella 1983: 86).

²⁴⁰ Arreplegada per Escrivà 1992.

²⁴¹ Compilada per Moll 1934 i Escrivà 1992.

²⁴² Recollida per Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

²⁴³ Recollida en Leguiel 1913, Escrivà 1992 i Casanova 1994.

²⁴⁴ Tal vegada és tan sols una frase artitzada, però, malgrat els dubtes, la mantenim en el llistat per la inclusió en Guia 1995.

- (123) *Lo donar [...] és principi d'amistat e de gran amor, e fa lo do plasent e graciós lo que prestament lo dóna* (TB 844: 2).²⁴⁵
- (124) [= núm. (116)] *Lo major mal fa cessar lo menor* (TB 918: 22).²⁴⁶
- (125) *Lo matrimoni que per força és atorgat no val res* (TB 1184: 22).²⁴⁷
- (126) *Lo príncep de rich regne no pot ésser pobre* (TB 604: 20-21).²⁴⁸
- (127) [= núm. (81)] *Lo que hom no té se sol ab major afecció desijar que lo que hom posehex* (TB 1080: 6).²⁴⁹
- (128) *Lo que no volríeu per a vós, no deuríeu desijar per altri* (TB 1167: 12).
- (129) *Lo qui u fa fer ho descobre* (TB 663: 36).²⁵⁰
- (130) *Lo temps perdut no's pot cobrar* (TB 1416: 10).²⁵¹
- (131) *Lo vincte de la sanch, qui no's pot tornar aigua* (TB 1274: 16).²⁵²
- (132) *Los cavallers jóvens llur delit és star entre les dames* (TB 480: 15).²⁵³
- (133) *Los combats d'amor [...] no ab força, mas ab ginyosos afalachs e dolços engans s'atenyen* (TB 1418: 5).
- (134) *Les coses noves solen més plaure e ab més sforç executar que les molt vistes* (TB 1080: 5).²⁵⁴
- (135) *Los delictes de sos sotsmesos li sien axí com nafres pròpies, que no's poden guarir si no són tocases o curades* (TB 608: 2).²⁵⁵

²⁴⁵ Caldria plantejar-se si té cabuda en el llistat, però la seua presència en Moll 1934 i Escrivà 1992 ens empeny a mantenir-la-hi. D'acord amb Hauf (Martorell 2005a: 844, nota 1), el punt de partida és en Brunetto Latini i el seu *Libre del Tresor*: *No deus tardar ço que tantost pots donar, car qui dóna tost, dóna II vegades: una vegada dóna la cosa, e una altre per semblant que li plau lo donar* (Latini 1986: III, 98).

²⁴⁶ Apareix en Escrivà 1992.

²⁴⁷ Novament, recollida en Escrivà 1992.

²⁴⁸ Localitzada prèviament en Escrivà 1992 i Conca / Guia 2007, on es recull en el marc de la font de la *Lletra* de Petrarca: *Sàpia que rey de rich regne no pot ésser pobre*.

²⁴⁹ Present en Escrivà 1992, val a dir que cal cercar-ne l'origen en la *Fiammetta* de Boccaccio: *Tostemps allò que hom no ha se sol ab major sforça e afecció desijar que ço que hom poseix* (Boccaccio 1983-1987: I, 147). Veg. la nota núm. 215.

²⁵⁰ Compilada ja per Leguiel 1913.

²⁵¹ Recollida en Escrivà 1992.

²⁵² Una altra vegada, una parèmia dubtosa de ser-ho, tot i que Guia 1995 l'accepta.

²⁵³ No plenament parèmica? En tot cas, Leguiel 1913 ja l'arreplega.

²⁵⁴ No és clar que es tracte ben bé d'una parèmia, però, certament, Escrivà 1992 ja la conté. Així mateix, Hauf (Martorell 2005a: 1081, nota 1) la vincula amb la *Fiammetta* catalana (Annicchiarico 1983: I, 147), cosa a la qual ja havien apuntat Pujol (1998: 91-92) i Annicchiarico (1998: 36). Per a més informació sobre Boccaccio en el TB, veg. Pujol 1998 i 1999.

²⁵⁵ La seua inclusió en el llistat resulta discutible, tot i que Conca / Guia 2007 la inclouen en el marc de la font de la *Lletra* de Petrarca, a partir d'un fragment en què és qualificada com a *exemple*: *Los*

- (136) *Los delits de luxúria vençents los romans vençedors, han venjat lo món vençut per ells* (TB 603: 19).²⁵⁶
- (137) *Los prechs temerosos moltes voltes són deneguats* (TB 510: 3).²⁵⁷
- (138) *Los ulls són missatgers del cor* (TB 428: 10).²⁵⁸
- (139) *Los virtuosos cavallers són decebuts per strema e desafortada amor, la qual acostuma moltes voltes tolre lo seny als hòmens savis* (TB 969: 1-2).²⁵⁹
- (140) *Mal vull al mal com ve en temps de bé, e molt pus mal com per ell pert lo bé* (TB 523: 29).²⁶⁰
- (141) *Més estime la glòria que la pecúnia* (TB 1248: 1).²⁶¹
- (142) *Més honor li és que si cent voltes lo feya morir* (TB 1241: 11).²⁶²
- (143) *Més honor se fa lo qui perdona a son enemich que aquell qui-l mata* (TB 1151: 3).²⁶³
- (144) *Més segur és al príncep ésser amat que temut* (TB 604: 9).²⁶⁴
- (145) [= núm. (195)] *Més té giny que no força* (TB 298: 19).²⁶⁵
- (146) *Més te val ésser bon scuder que mal cavaller* (TB 1161: 19).
- (147) *Més val al cavaller bona mort que mala e penosa vida* (TB 136: 28).²⁶⁶

delictes de sos sotsmesos “li sien axí com nafres pròpies, que no-s poden guarir si no són tocases o curades”.

²⁵⁶ Conca / Guia 2007 la compilen tot assenyalant-ne l'origen en la *Lletra* de Petrarca: *Los delits de luxúria vengents los romans vencedors, han venjat lo món vençut per ells*.

²⁵⁷ Compilada per Escrivà 1992.

²⁵⁸ Compilada per Escrivà 1992.

²⁵⁹ De dubtós valor fraseològic, però la mantenim per haver estat compilada prèviament en Guia / Conca 1998, que apunten les *Històries troianes* com a font: *Amor, la qual fort toll lo seny als hòmens savis* (Miquel i Planas 1916: 271).

²⁶⁰ Present en Moll 1934 i Escrivà 1992.

²⁶¹ Localitzada en Leguiel 1913.

²⁶² Localitzada en Leguiel 1913.

²⁶³ Compilada per Guia 1995.

²⁶⁴ D'acord amb Conca / Guia 2007, es tracta d'una parèmia presa de la *Lletra* de Petrarca: *Millor e molt pus segur és al rey ésser amat que temut*.

²⁶⁵ El valor parèmic és força discutible, però el cert és que Guia / Conca 1998 la consideren compilable arran el préstec a partir de les *Històries troianes*: *No tan solament en virtut de sa força, mas encara ab son savi enginy* (Miquel i Planas 1916: 201-202). De més a més, la idea segons la qual s'ha de combatre més amb la pensa que amb la força és relacionable amb aquest enunciat inclòs en el *Liber Elegantiarum* (Conca / Guia 1996: 63-68): *Més val giny que força*, frase que, segons els mateixos Conca / Guia (1996: 63-68), és localitzable també en *Lo Terç del Crestià*, les *Històries troianes*, el *Facet* i la *Doctrina moral d'en Pacs*. Per a més informació sobre el *Liber Elegantiarum*, veg. Moll 1960 i 1977. Així mateix, veg. la nota núm. 301.

²⁶⁶ Com en altres casos —les parèmies (148), (149), (150), (154) i (156), per exemple—, s'hi endevina una conceptualització que entronca amb aquesta frase del *Liber Elegantiarum*: *Més val morir que viure en servitut* (Conca / Guia 1996: 63-68).

- (148) *Més val al rey mort soptada que no ésser rey envergonyit* (TB 112: 13).
- (149) [= núm. (54)] *Més val de dos mals pendre lo menor* (TB 1094: 19).
- (150) [= núm. (153)] *Més val morir bé que mal* (TB 516: 2).
- (151) *Més val star sola que ab mala companyia* (TB 428: 29).²⁶⁷
- (152) *Més val tenir los vasalls richs que no lo fisch* (TB 604: 20).²⁶⁸
- (153) [= núm. (150)] *Més valia morir bé que no mal* (TB 535: 8).
- (154) *Més vos valria la mort virtuosa que pobresa vergonyosa* (TB 572: 2).
- (155) *Miserable cosa és haver temor de ço que hom no spera haver res* (TB 1505: 18).²⁶⁹
- (156) *Molt millor vos seria [...] morísseu amant honestat que vergonyosament viure* (TB 527: 9).
- (157) *Molt parlar nou e molt gratar cou* (TB 434: 15).²⁷⁰
- (158) *Moltes voltes s'esdevé que qui mal consell creu no pot ésser que alguna volta no li'n vinga dan e desonor* (TB 887: 21-22).²⁷¹
- (159) *Moltes vegades cau la pena sobre aquell qui la tracta* (TB 1501: 33).²⁷²
- (160) *Moltes voltes voler emitar als bons de enteniment e de enginy és stat profitós, axí com voler-se lunyar de mal* (TB 609: 13-14).²⁷³
- (161) *Mudant edat, muda's ventura* (TB 378: 6).²⁷⁴
- (162) *Negú acte violent pot ésser de llonga durada* (TB 604: 9).²⁷⁵
- (163) *Negú fiar no deu en les mundanes prosperitats perquè al millor punt defallen* (TB 1521: 4).²⁷⁶

²⁶⁷ Apareix en Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

²⁶⁸ Conca / Guia 2007 apunten que el punt de partida és la *Lletra* de Petrarca: *Més [v]al sos vassalls ésser richs que ell fisch*.

²⁶⁹ Arreplegada per Escrivà 1992. De més a més, cal apuntar que parteix de les *Troades* de Sèneca: *Miserable cosa és haver temor llà on hom no espera res* (Sèneca 1995: 358).

²⁷⁰ Compilada per Leguiel 1913, Moll 1934 i Escrivà 1992.

²⁷¹ Si bé podria plantejar-se l'exclusió d'aquesta parèmia del llistat, el cert és que Escrivà 1992 la compila. Així mateix, cal recordar diversos exemples de Farnés (1992-1999: III, 183) que hi concorden com ara *Quien da el consejo, da el tostón* i *Dar el consejo y el vencejo* (C2880) o *Qui dóna consell que doni remei* (C2881).

²⁷² Localitzada per Escrivà (1992). Es tracta d'un exemple pres del *Thyestes* de Sèneca: *Moltes vegades cau la pena sobre aquell qui la tracta* (Sèneca 1995: 183).

²⁷³ Potser no ben bé una parèmia, és localitzada per Conca / Guia 2007 a partir de la font de la *Lletra* de Petrarca: *Moltes vegades voler semblar als bons de enteniment e enginy és stat profitós, axí com voler-los semblar d'altres coses*.

²⁷⁴ Compilada per Martines 2006.

²⁷⁵ Localitzada en Escrivà 1992 i Conca / Guia 2007, els quals n'assenyalen que és una parèmia construïda gràcies a la *Lletra* de Petrarca: *Negun acte violent no pot ésser de longa durada*.

- (164) *Negú no és stat creat que no haja errat* (TB 938: 18).²⁷⁷
- (165) *Negú qui no stima la honor ne ha temor de vergonya no pot obrar ne viure virtuosament* (TB 609: 11-12).
- (166) *Negun bé present se deu per sdevenidor lezar, ne tampoch pendre mal per sdevenidor bé* (TB 787: 24).²⁷⁸
- (167) *Neguna cosa no és més laugera de perdre que aquella la qual sperança més avant no promet tornar* (TB 787: 32-33).²⁷⁹
- (168) *Neguna cosa no és tan delitosa que per lonch us no torne enujosa* (TB 1080: 7).²⁸⁰
- (169) *Neguna dona no pot ésser dita sàvia qui no tingua honesta la lengua* (TB 916: 6).
- (170) *No consent la veritat ésser caillada* (TB 621: 1).
- (171) *No deu hom tant amar a altri que faça hom mal a si* (TB 879: 27).²⁸¹
- (172) *No dóna qui ha, mas qui u ha acostumat* (TB 631: 21).²⁸²
- (173) *No és dona ni donzella no s'o tingua a gran glòria que sia amada de grans e de poch* (TB 648: 1-2).²⁸³
- (174) *No és home en lo món que sia animós en armes que no sia temerós entre dones* (TB 897: 36).²⁸⁴
- (175) *No és novella cosa pagar los justs per los peccadors* (TB 514: 22).²⁸⁵
- (176) *No es pertanya a l'home savi respondre a paraules folles* (TB 508: 1).²⁸⁶
- (177) *No ha al món tan forts spies com aquelles qui se amaguen sots semblança de lealtat* (TB 872: 18).²⁸⁷

²⁷⁶ Localitzada en Escrivà 1992.

²⁷⁷ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

²⁷⁸ Arreplegada per Leguiel 1913.

²⁷⁹ Arreplegada per Leguiel 1913.

²⁸⁰ Localitzada en Escrivà 1992.

²⁸¹ Recopilada per Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

²⁸² Apareix en Moll 1934 i Martines 2006.

²⁸³ De caràcter parèmic molt dubtós, però arreplegada ja per Leguiel 1913 i assumida, consegüentment, en la tradició posterior.

²⁸⁴ Localitzada en Escrivà 1992.

²⁸⁵ Localitzada en Martines 2006.

²⁸⁶ Arreplegada per Escrivà 1992 i Guia / Conca 1998, els quals la inclouen en el seu estudi tot assenyalant-ne el punt de partida en les *Històries troianes: No's pertanga del hom savi respondre al foll segons la sua follia* (Miquel i Planas 1916: 141-142).

²⁸⁷ Parteix del *Breviloqui* de Joan de Gal·les, segons atribució a Ciceró: *No ha pus fort spies al món que só aqueles qui s'amaguen sots semblança de lealtat* (Gal·les 1930: 87).

- (178) *No ha mal que no vinga per bé* (TB 556: 3).²⁸⁸
- (179) *No ha res en lo món que sia més plasent a la dona que és lo amor de l'home* (TB 648: 15).
- (180) *No penses que yo sia de aquelles que en les mànegues me moque* (TB 1250: 14).²⁸⁹
- (181) *No pot ésser regne més perillós o incert que senyorejar als qui no volen* (TB 604: 28).²⁹⁰
- (182) *No pot ésser que qui usa la guerra, per moltes vegades que pren, que alguna volta no sia pres* (TB 1154: 7).²⁹¹
- (183) *No seu en aqueix banch que vós dieu* (TB 382: 34).²⁹²
- (184) *No sia lauger en pendre amistat, mas pus tart, des que les haurà preses, les deix* (TB 606: 1).²⁹³
- (185) *No voler lo or, mas voler senyorejar a qui-l poseheix* (TB 604: 20).²⁹⁴
- (186) *No vullau que pensen [...] que yo sia cresol de carnicer, que faça lum a altri e que creme a mi mateixa* (TB 917: 16-17).
- (187) *Obra és de cavallers una volta ésser vençuts e altra vencedors* (TB 1111: 11).²⁹⁵
- (188) *Per exemple dels reys e dels prínceps se regeixen los regnes* (TB 608: 20).²⁹⁶
- (189) *Per lo meu mal coneix lo de les altres* (TB 528: 2).²⁹⁷
- (190) *Per natura caça ca* (TB 133: 4).²⁹⁸

²⁸⁸ Apareix en Escrivà 1992.

²⁸⁹ Localitzada en Martines 2006.

²⁹⁰ Localitzada en Escrivà 1992. Així mateix, val a dir que deriva de la *Lletra* de Petrarca: *No pot ésser regne pus perillós o incert que senyorejar als qui no-l volen*.

²⁹¹ Localitzada en Escrivà 1992.

²⁹² Arreplegada per Leguiel 1913.

²⁹³ Costa de veure-hi un valor parèmic tangible malgrat la inherent qualitat didàctica d'ensenyament moral, però val a dir que Conca / Guia 2007 l'arrepleguen i la vinculen amb la *Lletra* de Petrarca: *No sia lauger en pendre amistats, mas pus tart des que les haurà preses les leix*.

²⁹⁴ Tot i que la condició parèmica és discutible, Conca / Guia 2007 l'arrepleguen en el seu llarg llistat de préstecs d'enunciats mampresos de la *Lletra* de Petrarca: *Si no voler or, mas voler senyorejar als qui l'han*. Amb un valor complementari, cal apuntar-hi el fet que Riquer (Martorell / Galba 1947: 1252) retrotrau l'origen de la frase al *De Senectute*.

²⁹⁵ Apareix en Escrivà 1992.

²⁹⁶ Conca / Guia 2007 la recullen i n'assenyalen el deute amb la *Lletra* de Petrarca: *Per exemple dels reys se regeixen los regnes*.

²⁹⁷ Localitzada en Leguiel 1913.

²⁹⁸ Compilada per Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

- (191) *Pertany-se dels hòmens virtuosos haver paciència en llurs adversitats, que allí són coneguts* (TB 922: 4).²⁹⁹
- (192) *Pijor havia de ésser la recruada que no la malaltia* (TB 150: 26).³⁰⁰
- (193) *Quant hom és segur, del dubte surt una bona esperança* (TB 693: 37).
- (194) *Que en temps de adversitat los parents e amichs tornen enemichs* (TB 903: 2).³⁰¹
- (195) [= núm. (145)] *Que no s'ha d'obtenir ab força stranya, mas ab giny e sforç vostre ho deveu* (TB 497: 3).³⁰²
- (196) *Que quant hu no vol dos no's discorden* (TB 632: 1).³⁰³
- (197) *Què val al moro la crisma si no coneix la sua error?* (TB 85: 9).³⁰⁴
- (198) *Qui a molts serveix no serveix a negú* (TB 577: 39).³⁰⁵
- (199) *Qui bé stà, no's cuyta moure* (TB 545: 35).³⁰⁶
- (200) *Qui compta sens l'oste, dues voltes té a comptar* (TB 764: 4).³⁰⁷
- (201) *Qui desija e no pot lo seu desig complir, està en pena* (TB 787: 32).
- (202) *Qui dóna a l'ase pitral e al grosser cabal, majorment que el tinga per marit, perd la glòria d'aquest món* (TB 428: 30).³⁰⁸
- (203) *Qui dóna consell [...] forçat és que y pose del seu* (TB 887: 20).³⁰⁹
- (204) *Qui en batalla entra en desorde, fogint se n'ix* (TB 1232: 10).³¹⁰
- (205) *Qui és piadós e puix se penit, no deu ésser piadós dit* (TB 845: 12).³¹¹
- (206) *Qui fa lo mal [...] rahó és que passe la pena* (TB 704: 6).³¹²
- (207) *Qui ha fet lo mal, que'n porte la pena* (TB 918: 30).

²⁹⁹ Localitzada en Escrivà 1992.

³⁰⁰ Compilada per Casanova 1994 i Martines 2006.

³⁰¹ Compilada per Escrivà 1992.

³⁰² Per bé que s'hi endevina un potencial parèmic, és dubtós que la forma en què es presenta ho siga plenament. No obstant això, Guia / Conca 1998 la llisten en vinculació amb la font de les *Històries troianes*: *No tan solament en virtut de sa força, mas encara an son savi enginy* (Miquel i Planas 1916: 201-202). Veg. la nota núm. 264.

³⁰³ Localitzada en Leguiel 1913, Escrivà 1992 i Casanova 1994.

³⁰⁴ Arreplegada per Moll 1934 i Escrivà 1992.

³⁰⁵ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³⁰⁶ Localitzada en Moll 1934, Escrivà 1992, Martines 2006 i Guia / Conca 1998, els quals, de més a més, la vinculen amb les *Històries troianes*: *Qui bé està no's cuyta moure* (Miquel i Planas 1916: 81).

³⁰⁷ Apareix en Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

³⁰⁸ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³⁰⁹ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³¹⁰ Apareix en Escrivà 1992.

³¹¹ Compilada per Moll 1934 i Escrivà 1992.

³¹² Compilada per Casanova 1994.

- (208) *Qui mal vol hoyr, primer l'à de dir* (TB 657: 22).³¹³
- (209) *Qui mercé no ha, mercé no deu trobar* (TB 834: 35).³¹⁴
- (210) *Qui moltes n'erra y n'esdevé una, no pot dir totes sien errades* (TB 884: 26).³¹⁵
- (211) *Qui oblida lo passat, oblida si mateix* (TB 648: 13).³¹⁶
- (212) *Qui no ha fe no pot donar fe* (TB 655: 1).³¹⁷
- (213) *Qui pare ha per jutge, segur va a plet* (TB 694: 15).³¹⁸
- (214) *Qui primer és en temps, és primer en dret* (TB 430: 28).
- (215) *Qui primer naix primer deu morir* (TB 668: 24).³¹⁹
- (216) *Qui promet, en deute-s met* (TB 892: 1).³²⁰
- (217) *Qui seu en pla, no ha d'on caure* (TB 545: 35).³²¹
- (218) *Qui sovint en armes va, y dextra la pell o la y dexarà* (TB 1171: 33).³²²
- (219) *Qui troba ver amic, troba tresor* (TB 1302: 6).³²³
- (220) *Qui vol part de la honor e glòria, rahó és que porte sa part dels pensaments e càrrechs* (TB 609: 24-25).³²⁴
- (221) *Quines coses són aqueixes tres que la guerra ha mester [...] gent, argent e forment* (TB 502: 16).³²⁵
- (222) *Rahó natural basta a conèixer-ho un ase* (TB 434: 2).³²⁶
- (223) *Res no deu ésser denegat a l'amich* (TB 1302: 7).
- (224) *Res no és més bell que príncep cast, ne més leig que príncep luxuriós* (TB 608: 12).

³¹³ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³¹⁴ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³¹⁵ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³¹⁶ Apareix en Escrivà 1992, Casanova 1994 i Martines 2006.

³¹⁷ Localitzada en Casanova 1994.

³¹⁸ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³¹⁹ Apareix en Leguiel 1913.

³²⁰ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³²¹ Llistada en Guia / Conca 1998 i Martines 2006. En el primer dels casos, de més a més, s'hi estableix la vinculació amb les *Històries troianes* com a font: *Qui seu en pla no ha d'on caure* (Miquel i Planas 1916: 81).

³²² Compilada per Moll 1934 i Escrivà 1992.

³²³ Inclosa en Casanova 1994 i Escrivà 1992. De més a més, cal assenyalar que l'*Aurea dicta* (AADD 2009a: 148) presenta una frase de l'*Eclesiàstic* que s'hi pot assimilar: *Amicus fidelis, protectio forti; qui invenit illum, invenit thesaurum*; en una línia semblant, en el mateix recull i en el mateix punt (AADD 2009a: 148), hi trobem un altre exemple aproximat per part de Quintilià: *Ubi amici, ibi opes*.

³²⁴ D'acord amb Conca / Guia 2007, és un enunciat mamprés de la *Lletra* de Petrarca: *Qui vol part de la honor e glòria, rahó és que porte sa part dels pensaments e càrrechs*.

³²⁵ Llistada en Escrivà 1992.

³²⁶ Localitzada en Leguiel 1913.

- (225) *Roma no's pogué fer en hun dia* (TB 845: 4).³²⁷
- (226) *Segons canta lo capellà, sí respon l'ascolà* (TB 647: 6).³²⁸
- (227) *Segons que ell és amich dels altres, axí los altres li seran amichs* (TB 606: 4).³²⁹
- (228) *Seguint la virtut sitiada enmig* (TB 604: 15).³³⁰
- (229) *Sens poder, senyoria poch val* (TB 887: 14).³³¹
- (230) *Sóu tals com los àsens de Sòria, que van carreguats de or e menjen palla* (TB 365: 1).³³²
- (231) *Sovint és la pau pus perillosa que la guerra* (TB 603: 9).³³³
- (232) *Sovint s'esdevé que los nobles coratges tant los ençenen exemples com dons* (TB 609: 8).³³⁴
- (233) *Stimaria més ésser martre que confessor* (TB 466: 23).³³⁵
- (234) *Tals [els amics], emperò, que no sien ha amor forçats per armes ne aguts per diners, mas per benifets, mèrits e fe* (TB 604: 30-31).³³⁶
- (235) *Tant val a l'hom ésser loat de mals hòmens com ésser loat de males coses* (TB 266: 16).³³⁷
- (236) *Tant vos aprofitaria com fer un clot en l'arena, e ab un anap foradat buidar tota l'aigua de la mar* (TB 1088: 6).³³⁸
- (237) *Tard és vist que de foll navegar se puga atènyer segur viatge* (TB 1103: 22).³³⁹

³²⁷ Inclosa en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³²⁸ Localitzada en Moll 1934, Escrivà 1992 i Martines 2006.

³²⁹ Localitzada en Martines 2006 i Conca / Guia 2007, que n'assenyalen la font de la *Lletra* de Petrarca.

³³⁰ Conca / Guia 2007 la compilen en el marc de la fraseologia presa de la *Lletra* de Petrarca: *Seguint la virtut situada en mig*.

³³¹ Inclosa en Escrivà 1992.

³³² Localitzada en Guia 1995.

³³³ D'acord amb Conca / Guia 2007, parèmia presa de la *Lletra* de Petrarca, on se'n diu que l'autor és Sal·lusti: *Sovent és la pau pus perillosa que la guerra*.

³³⁴ Dubtosa, però acceptada per Conca / Guia 2007, com en molts altres casos ja al·ludits, en el marc de la fraseologia depenent de la *Lletra* de Petrarca: *Sovent és que·l·ls nobles coratges tant los encenen exemples com dons*.

³³⁵ Localitzada en Guia 1995.

³³⁶ Novament, Conca / Guia 2007 la detecten en funció de la idea de préstec fraseològic a partir de la *Lletra* de Petrarca: *Gents d'armes ni tressors no són defensió del regne, mas los amichs, tals emperò no sien a amor forçats per armes ne haguts per diners, mas per benifets, mèrits e fe*.

³³⁷ Localitzada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³³⁸ Apareix en Casanova 1994.

³³⁹ Compilada per Escrivà 1992.

- (238) *Tart s'esdevé lo que hom desija, ans sempre lo contrari se demostra* (TB 1131: 1).
- (239) *Temps hi à de comportar, y altre temps de riure e de plorar* (TB 879: 27).
- (240) *Te'n pren axí com lo ferrer, que, si no us crema la roba, dóna-us enuig ab lo fum* (TB 1262: 10).
- (241) *Tot arbre bort deu ésser taillat e mes al foch* (TB 433: 29).³⁴⁰
- (242) *Tot l'esforç de les dones és en la lengua* (TB 305: 33).³⁴¹
- (243) *Tot lo que luu no és or* (TB 1035: 20).³⁴²
- (244) *Tot regne és sots major regne* (TB 607: 7).³⁴³
- (245) *Totes les coses estan bé en bocha de dona* (TB 130: 33).³⁴⁴
- (246) *Totes les coses són vistes per la fi* (TB 624: 3).³⁴⁵
- (247) *Treball perdut per no conéixer la falta* (TB 823: 25).
- (248) *Us ne pren com fa al laurador com vol segar lo blat, que sega la espiga buyda* (TB 1093: 1).³⁴⁶
- (249) *Val més viure simplament que ésser obliguat en alguna cosa* (TB 183: 4).
- (250) *Valia més morir com a cavallers que no deixar-se pendre com a moltons* (TB 1393: 19).³⁴⁷
- (251) *Veritat li deu ésser fundament de tota fe* (TB 607: 14).³⁴⁸
- (252) *Vos porien molt prometre e poch donar* (TB 1002: 14).

³⁴⁰ Apareix en Escrivà 1992.

³⁴¹ Tal vegada no una parèmia en sentit estricte, però assumida com a tal per Moll 1934 i Escrivà 1992.

³⁴² Arreplegada per Leguiel 1913, Moll 1934 i Escrivà 1992.

³⁴³ Segons Conca / Guia 2007, enunciat parèmic depenent de la font de la *Lletra* de Petrarca, on és referenciada en boca de Sèneca: *Tot regne és sots major regne*.

³⁴⁴ Recopilada en Moll 1934 i Escrivà 1992.

³⁴⁵ Compilada per Leguiel 1913.

³⁴⁶ Podria no ser parèmia? En tot cas, deriva, com ja apunta Riquer (Metge 1959: II, n. 1-320), de la font de *Lo Somni*: *Trist jo, ladonchs, e desconortat, no en altra manera que'l laurador quant vol segar lo blat e troba l'espiga buyda*.

³⁴⁷ Localitzada en Escrivà 1992.

³⁴⁸ Conca / Guia 2007 la localitzen i n'assenyalen que deriva de la *Lletra* de Petrarca.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante